Yıl:14 Sayı:40/Eylül 2006 3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi www.ekocerceve.com ISSN-1303-7501

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Kalkınma Yolunda KÜRESEL SERMAYE Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?

GİRİŞİMCİ

"Eskiden işletme için, 'Emek-Sermaye-Teşebbüs' diyorlardı. Şimdi bu, 'Emek-Teşebbüs-Bilgi ve Dostluk' oldu. Sermayenin yerini bilgi ve dostluk aldı"

Ali Rıza ARSLAN

YÖNETİCİ

"Kaynağı en etkin ve verimli yerlerde kullanmak ve en yetkin kişilere kullandırmak zorundayız. Geleceğimiz, bizim, kaynakları nasıl kullandığımıza bağlı."

Yunus NACAR

YENİ NESİL

"Aile şirketimizde çalışmaya başlamamla birlikte, yabancı tekstil fabrikalarının temsilciliğini yaparak, geçmişte mal satın aldığımız yerli firmalara mal satmaya başladık."

Burak BENŞİN

nilco®

"endüstriyel"

Endüstriyel Temizlik Deterjanları

"Housekeeping, Çamaşırhane, Mutfak ve Genel Yüzey Hijyeni"

Nilco genel temizlik, mutfak, çamaşırhane deterjanları, yer cilaları, yüzey temizleme ve halı bakım ürünleri.

İSTANBUL (0212) 249 70 69 (Pbx)
ANKARA (0312) 285 07 20
İZMİR (0232) 433 56 78
www.saruhan.com.tr

Yıl:14 Sayı:40/Eylül 2006
ISSN-1303-7501

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Sahibi
MÜSİAD Adına
Dr. Ömer BOLAT

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet DEVELİOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Hüseyin KAHRAMAN

Haber Merkezi
Saffet YILMAZ, Kadir ABALI, Mustafa TOKEL, Mahmut ÖZGÜN, Abdullah TUĞLU, Bayram ŞENOCAK, Hakan KIYICI, İbrahim ÇUKUR, Nihat ÇAKIR, Sadi DİNLEYİCİ

Yayın Kurulu
İsrafil KURALAY
Erhan ERKEN
Hayati BAYRAK
Mustafa TAVASLI
Hüseyin ÖZTÜRK
Mahmut BALCI
Kemal ÇİFTÇİ
M. Burhan GENÇ
Mehmet Akif ÖZYURT
Özcan TOKEL
Halûk İMAMOĞLU
Ekrem ŞAHİN

Danışma Kurulu
Melikşah UTKU
Dr. Ahmet HELVACI
Dr. Nihat ALAYOĞLU
Dr. Kemal KAHRAMAN
Dr. Hüseyin ÇIRPAN
Dr. Melike GÜNYÜZ

Redaksiyon
Olcay YAZICI

Grafik-Tasarım-Baskı ve Cilt
Tavaslı Matbaacılık
Sanayi Cad. No: 17 Çobançeşme
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel: 0 212 451 31 32 (pbx)
Fax: 0 212 451 31 41
web: www.tavasli.com

Yayın Türü
3 Aylık, Yerel, Süreli Yayın

Merkez
Mecidiye Cad. No:7/50
Mecidiyeköy / İSTANBUL
Tel: 0212 213 61 00
Fax: 0212 21378 90

İzmir
877 Sokak No.6 İzmirlioğlu İş Merkezi Kat:6/613
Konak/ İZMİR
Tel: 0232 489 08 00 - 489 22 37

Ankara
Anıt Cad. Algur Apt.
No:10/11 Tandoğan / Ankara
Tel: 0312 212 22 02

Bursa
Kırcali Mah. Kayalı Sok.
Tugcu Plaza 1 No:62 BURSA
Tel:0224 256 54 43-44

Kayseri
İnönü Blv. Yılmaz İş Merkezi
Kat :6 No:46 KAYSERİ
Tel: 0352 320 75 45

Konya
Havzan Mah. Sapanca Sk. Sokak No:1/A
Meram/KONYA
Tel: 0332 320 65 00 (Pbx)

Editörden...

Yabancı sermaye; yabancısı olmadığımız bir konu..

Osmanlı Devleti'nin son demlerini yaşadığı 18-19. asırdan, günümüze doğru baktığımızda, hiç de yabancısı olmadığımız bir konu, yabancı sermaye. Bugün küresel veya uluslar arası sermaye olarak da adlandırdığımız yabancı sermayenin, dünya kalkınma trendlerinin gerisinde kalmış ülkeler için bir zorunluluk olduğu kaçınılmaz. Zira sanayi devrimiyle birlikte Avrupa'nın gerçekleştirdiği hızlı teknolojik gelişmeler, dünyadaki sosyal ve ekonomik şartları da tamamen değiştirmiş, bu teknolojileri üretmeyen ülkelerin de buna sahip olmaları mecburiyetini ortaya çıkarmıştır.

Bizde kapitülasyonlarla başlayıp, millî sanayi ve millî ekonomi politikalarıyla süren ve bugün doğrudan yabancı sermaye yatırımları adı ile kısaca özetleyebileceğimiz bu süreç, şu anda ülkemizin en önemli gündem maddelerinden birini oluşturuyor. Bir yandan hükümet, yabancı sermayeyi teşvik kanunları çıkarırken, bir yandan da kalıcı olması amacıyla kurumsallaşma çalışmaları yürütüyor.

Nasıl bir yol izlenmeli?

Burada yabancı sermaye ile ilgili çalışmaların nasıl yürütülmesi gerektiği sorusu önem kazanıyor. Türkiye'nin kalkınma yolunda daha büyük adımlar atması açısından yabancı sermaye bir ihtiyaç. Bu açıdan, kaynakları ekonomik büyüme ve istihdam açığını kapatmaya yetmeyen Türkiye'nin, özellikle istihdamı artırıcı ve yüksek katma değer sağlayan sektörleri canlandırması önem arz ediyor. Bilgi teknolojileri sektörü, bunlardan en önemlisi. Çerçeve'nin önümüzdeki sayısında ele alacağımız bu konu, ülkemiz için oldukça yeni. Yabancı sermaye konusunda olduğu gibi, yeni kanun ve mevzuatlar ve kurumsal altyapı çalışmaları gerektiriyor. Yabancı sermayenin, gideceği ülkeyi, mevzuatlarına göre tercih edeceği düşünüldüğünde, doğrudan yabancı sermayeyi çekici mevzuatların çıkarılması ve bu mevzuatların sıklıkla değiştirilmemesi bir başka önemli konu.

Sıcak paraya hayır..

Prof. Dr. Sebahattin Zaim, yabancı sermayeyle ilgili olarak "Sırf para olarak gelen, yatırım ve istihdama hiçbir şey katmayan, piyasada serbest ekonomiyi istismar edip, spekülatif oyunlar oynayan ve istediği vakit ülkeyi terk eden sermayeyi "yabancı sermaye" olarak tanımlamak yanlıştır. Bu sermayeyi de gerçekten yatırım için gelen yabancı sermayeden ayrı tutmak gerekir" uyarısında bulunuyor. Bu yüzden, "sıcak para" olarak adlandırılan, menkul kıymetler piyasasına büyük miktarlarda ve kısa bir süre için girip çıkarak, piyasayı olumsuz yönde dalgalandıran yabancı para için önlemler alınması da elzem görülüyor.

Sermayenin ilkesi önemli..

Burada unutulmaması gereken bir diğer önemli konu da, geçmişteki kötü yönetimlerin bıraktığı acı izler yüzünden yabancı sermayeye karşı alınan tavırdır. Bu konuda Prof. Dr. Nazif Gürdoğan'ın şu açıklaması önemli; "İlkesi ilkesizlik olan girişimci ve kuruluşlar, hiçbir alanda başarılı olamayacakları gibi, her ülkede de yasal engel ve kültürel baskıyla karşılaşırlar. Bu bağlamda, girişimci ve sermayenin ülkesi değil, ilkesi önemlidir. İlkesiz kurum ve kuruluşların yalnızca kendi ülkesine değil, her ülkeye zararı dokunur."

Bu sayımızda, ülkemizin kalkınması açısından büyük önem arz eden "yabancı sermaye" konusunda, bir tartışma platformu oluşturmayı amaçladık. Bu mütevazı çalışmamızın, ülkemizin kalkınması yolunda bir adım olarak değerlendirileceğini ümit ediyoruz.

Yeni sayılarda buluşmak dileğiyle…

Hüseyin Kahraman

Dr. Ömer Bolat
MÜSİAD Genel Başkanı

Yabancı Sermayeye Bakış

Dünyada sermaye sıkıntısı çeken ülkelerin gelişme, kalkınma, sanayileşme yolunda iç yatırımlar kadar doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) da büyük ihtiyacı vardır. Yabancı sermaye konusunda dünyadaki trende baktığımızda, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dış ticaretin serbestleştirilme çalışmaları GATT çerçevesinde başlamış ve dünyanın çok uluslu şirketleri –özellikle ABD ve Avrupa'nın güçlü ülkeleri (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya) kaynaklı şirketler- başka ülkelere doğrudan yatırımlarını başlattılar. Dünya ekonomisinde çokuluslu bu şirketler, 1950'li-1960'lı ve 1970'li yıllarda küresel ölçekte çalışıp kâr oranlarını artırınca büyük sermaye birikimlerine sahip oldular. 1980'den itibaren ABD'nin, AB'nin ve onların kontrolündeki IMF ve OECD'nin gündeminde hep sermaye hareketlerinin serbestleşmesi yer aldı. Bu çalışmalar sonunda önce gelişmiş ülkeler arasında, sonrasında gelişmekte olan ülkeler zorlanarak sermaye hareketleri serbestleştirildi. Bu gelişmelerin ardından artık doğrudan yatırımlardan ziyade, büyük malî fonların hareketliliğinin serbestleşmesi yaşandı. Yabancı yatırım fonlarının borsalara, hisse senetlerine, tahvil borsalarına, döviz kuru piyasalarına ve mali türev piyasalarına yüksek gelir ve kâr elde etmek için başka ülkelere gittiklerini gördük.

Türkiye, doğrudan yabancı yatırım çekme yolunda uzun yıllar geride kaldı. 1950'de ekonomide başlayan serbestleşme rüzgârı ile bazı yabancı yatırımlar ülkemize gelse de, 1950- 1980 arasında ülkemiz sadece 250 milyon dolar yatırım çekebildi. 24 Ocak 1980 kararlarından 2000'li yıllara kadar olan dönemde yıllık yabancı yatırımlar miktarı ortalama 500 milyon-1 milyar dolar arasında gerçekleşti. Türkiye'nin krizli dönemi olan 1990'lı yıllarda siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın olduğu dönemde yabancı yatırımlar ürkmüştü. Ancak Türkiye'de 1990 yılında Türk lirasının konvertibiliteye geçişiyle beraber doğrudan yatırımlardan çok, mali fonlardaki yatırımların girişinde artış gözlemlendi. 1990'lı yıllarda rant ekonomisinin güçlenmesi, kamu açıklarının tahvil ve bono borçlanmaları ile kapatılması anlayışı karşısında, cazip ve reel faiz gelirini çok yüksek buldukları için hem içerdeki hem dışarıdaki mali fonların dikkati ülkemize çekilmiştir. Sıcak sermaye dediğimiz bu girişlerin maliyeti ülke ekonomisi için çok yüksek olmuş ve ülke kaynaklarını ciddi oranda kurutmuştur.

Son yıllarda Türkiye iktisadi ve siyasi istikrarla birlikte reformların da eşlik ettiği bir süreçte nihayet yabancı sermayenin ilgisini çekmeyi başarmıştır. 2005 yılı ise özel bir yıl olmuş, büyük kısmı özelleştirme yolu ile gerçekleşerek yabancı yatırımların miktarı 9,7 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2006 yılının ilk 7 ayında ise, 9.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin doğrudan yatırım girişine ihtiyacı oldukça yüksektir. Bunun birden çok nedeni vardır. Her şeyden önce, Türkiye'nin hâlâ muazzam bir kalkınma sorunu vardır. Kalkınmadan kasıt, (i) kişi başına olan gelirin artırılması, (ii) gelir dağılımında adaletin sağlanması, (iii) nitelikli eğitimin toplum katmanlarına yayılması, (iv) sağlık sisteminin etkinliğinin artırılması (v) işsizliğin ortadan kaldırılması, (vi) üretimini yüksek katma değere dayalı çağdaş sanayi ve hizmetler sektörüne kaydırmasıdır.

Hâlâ "orta düzey gelire sahip" ülkelerin alt katmanlarında bulunan Türkiye'de fakirlik sorunu vardır. Türkiye'nin nüfusunun da %65'inin 30 yaşın altında oldukça genç olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin her yıl düzenli olarak reel bazda % 6-7 civarında büyüme baskısı altında olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2001 Şubat krizi sonrasında takip edilen süreçte devletin iktisadi bir aktör olarak meydanı terk etmesi, bunun yerine süreci özel sektöre bırakarak etkin bir düzenleme ve denetim fonksiyonunu güçlendirmesi gerekmiştir. Diğer taraftan, gerekli büyümenin önünde birçok sıkıntı vardır. Her şeyden önce, Türkiye'nin içeride borçlanılabilir kaynakları yetersiz, olanın vadesi kısa ve maliyeti yüksektir. Dolayısıyla bilhassa son yıllarda gerçekleşen büyük yatırım hamlesinin iç kaynaklardan sağlan-

ması imkânsızdır. 2004 ve 2005 yıllarında millî tasarrufların millî gelire oranı sırasıyla yüzde 20,3 ve 20,4 iken, aynı dönemde yatırımların milli gelire oranı yüzde 26,5 ve 27,5 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda da yatırım-tasarruf açığı 2004 ve 2005 yıllarında kamu kesiminde yüzde 5,4 ve 2,8 olarak gerçekleşirken, özel kesimde yüzde 0,7 ve 4,4 olarak gerçekleşmiştir. Neticede millî düzeyde sürdürülen büyüme ve yatırım hamlesinin bir sonucu olan bu açığın dış kaynaklarla finanse edilmesi gerekmiştir. Bundan sonra da bu eğilim devam edecektir.

Diğer taraftan, son yıllarda büyümenin kaynağı haline gelen sabit sermaye yatırımlarının, artan oranlarda ihracata ve döviz kazancına yöneltilmesi gereği de, takip edilen kalkınma sürecinin olmazsa olmazlarındandır. Bu noktada kaçınılmaz olarak üstesinden gelinmesi gereken gerçek, üretimin daha fazla girdi gerektiren klasik üretim yapısından ve bu tür sektörlerden uzaklaşarak verimlilik eksenli sürdürülmesidir. Bu meyanda üretimin devam edeceği sektörlerde verimlilik artışı gereği varken, yeni ikame edilecek bilgi ve teknoloji yoğun sektörlerin de hızla devreye sokulması gerekmektedir. İşte sözü edilen verimlilik sıçramasının, emeğin ücretinin bastırılması ve daha uzun çalışma saatleriyle kapatılması imkânsızdır. Türkiye'nin toplam kalite verimliliğini yakalaması gerekmektedir. Bunun için know-how, tecrübe, gerekli teknolojik donamım, pazar ağları gibi bir çok parametre denkleme dahil olmaktadır. Bu noktada da Türkiye'nin yoğun bir yabancı yatırım sermayesi girdisine ihtiyacı vardır.

Yine Türkiye'de sürdürülen kararlı ve geri dönülemez bir özelleştirme süreci vardır. 2006 yılında bunlara enerji sektörü ilave edilmiştir. Birçok alanda teknik, mali ve tecrübî yeterlilik esastır. Bu kriterleri sağlayan yerli bir sermayeden bahsetmek ise ne yazık ki pek az mümkündür. On yıllar boyunca sürdürülen yanlış yönetişim, devlet-toplum ve devlet-işadamı ilişkisi ağında ve kronik istikrarsızlık ortamında Türkiye sermaye birikimini sağlayamadığı gibi, bize göre Cumhuriyet'imizin başından beri sürdürülen yerli büyük işadamı inşa etme projesi de çok sınırlı sayıda netice verebilmiştir.

Buraya kadar özetlenen tablodan açıkça ortaya çıkan gerçek, bir yandan Türkiye'nin kalkınma sorununa çözüm olmak üzere yabancı sermaye gereği ortaya konulmuş oldu, diğer yandan da ihtiyaç duyulan sermayenin niteliğine işaret edilmiş oldu. Bu sermaye, açıkça ifade edelim ki, 1990'lı yıllarda başlayan yabancı sermaye örneğinde olduğu gibi paradan para kazanan talancı sermaye olmamalıdır. Kamu finansman yapısındaki açıkların zorladığı ucuzcu ve beleş finansman arayışı ülkemizi iflas noktasına getirmiştir. Buna neden olan malî yapı çok şükür ki, 2006 yılının ilk yarısı itibariyle ancak bir miktar düzeltilebilmiştir. Ardından başta enflasyon olmak üzere, diğer makro göstergeler de yerli yerine oturmaya başlamıştır.

Nitekim doğru ortamın kurulması, doğru teşviklerin oluşturulması ve etkin bir kamusal yönlendirmenin olduğu ortamlarda yabancı sermayeden de beklenen ilgi gelmeye başlamıştır. Bundan sonra sürecin sadece sıcak paradan uzaklaşarak değil, aynı zamanda sadece finans ve perakende sektörleri gibi ilave istihdam ve katma değer oluşturmayan sektörlerden başka sektörlere kaydırılarak devam ettirilmesi gereği vardır. Türkiye, hangi sektörde ne oranda yabancı yatırım payına ihtiyacı olduğunu stratejik bir vizyonla tanımlayarak, ilgili sektörlere sermaye çekme sürecinde kararlılıkla ilerlemelidir. Bu bağlamda yerli sermayenin yabancılarla ortaklığı, hükümetin titizlikle üzerinde durması gereken hususlardan birdir.

Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin topluma, toplumsal dokuya yabancılaşmaması ve toplumsal koalisyonlar oluşturması gereğinden bahsedilmelidir. Aksi takdirde dolu dizgin bir şekilde ülkeye giren yabancı sermayeye toplum kuşkuyla bakar hale gelir ve ülke varlıklarının elden gitmesi nedeniyle toplumsal bir yalnızlık ve özgüven kaybı oluşabilir. Böyle bir ortamda yabancı sermayenin da kazanımlarını sürdürmesi ihtimalinin kalmayacağı aşikârdır.

Sonuç olarak, MÜSİAD doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisi için faydalı olduğunu düşünmekle beraber, bu yatırımların devlet ve hükümet tarafından ekonominin rekabetçi bir yapıya kavuşması ve geleceğin sektörlerinin tespiti açısından belirli sektör ve bölgelere yoğunlaştırılarak desteklenmesinin gerekliliğine inanmaktadır. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışı ile bugün herkesin istediği sektörde istediği yere yatırım yapma özgürlüğü dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi yoktur. ABD hükümeti ve Kongresi Dubai liman şirketinin ABD'nin limanlarını devralmasına karşı çıkmış ve engellemiştir. Yine geçen yıl, AB içerisinde enerji ve finans sektörlerinde bu tür birçok engelleme ve yasaklamalar stratejik nedenlerle gerekçelendirilmiştir. Biz, özellikle bankacılık sektöründe yabancı sermaye payının %30'ları aşmaması için sınırlandırılması gerektiğini düşünüyoruz. Ülke ekonomisine üretim, katma değer, istihdam ve döviz kazandıracak doğrudan yabancı yatırımlara evet, ancak ülke ekonomisini kurutan sıcak para girişlerine ise dur denilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Saygılarımla...

Doç. Dr. İbrahim ÖZTÜRK

Ekonomide "Sıcak Sonbahara" Doğru mu?

Yapılması gereken, belki kur artışından medet ummaktan ziyade, yatırımların kalitesinin verimlilik ve katma değer artışını destekler mahiyette artırılması, içeriye giren sermayenin bileşiminin uzun vadeli sermaye yönünde değiştirilmesi ve doğrudan yabancı sermaye (DYS)'nin Türkiye'nin üretim desenini gereken yönde değiştirecek nitelikte motive edilmesidir.

Türkiye'nin Büyüme Modelinin Zorunluluğu

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından beri devam eden temel ekonomik göstergelerdeki iyileşmeye rağmen, uygulanan programın ihtiva ettiği ve iyi yönetilemediği için gittikçe derinleşen çelişkileri nedeniyle kendi kırılganlıklarını da beraberinde getirmiştir. Kamu maliyesindeki düzelmeler ile bunun neden olduğu enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi, programın vaat ettiği iki başarıdır.

Gerçekten de bu iki değişken karşılıklı olarak birbirlerinin kangrene dönüşmesine neden olduğundan, bunların ikisine birden eş zamanlı olarak yüklenmek ve netice almak gereği vardı. Açıktır ki, %70'ler bandındaki enflasyonu ve millî gelirin %17'lerine yaklaşmış olan bütçe açıklarını bu kadar kısa zamanda günümüzdeki makul düzeylere çekmek için (parasal ve mali anlamda) daraltıcı politikaların uygulanması suretiyle ekonominin soğutulması gereği vardı. Buna rağmen mevcut demografik yapı ve gelir düzeyi itibariyle Türkiye'nin ertelenemez bir büyüme baskısı altında olduğu da başka bir gerçekti.

"Bütün bu bulgular bir arada ele alındığında, mevcut yapıda üretimin dış bağımlılığının arttığı, cari açık yaratan yapının kendini telafi edici yönde gelişmediği, bir nevi ekonomide uzun vadede bir periferileşme sendromunun belirginleştiği sonuçlarına varılabilir."

Buna göre, Türkiye ekonomisinin uzun yıllar %5'in altına düşmeden sürdürülebilir bir büyüme patikasına oturması gereği vardı.

Bu koşullar altında Türkiye'nin (i) makul düzeyde büyümek, (ii) bunu yaparken bütçe açıklarını azaltmak ve (iii) aynı zamanda enflasyonu düşürmek gibi ertelenemez ve birbirine tercih edilemez üçlü bir ajandasının olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Açıktır ki, bu, ilk bakışta birbiriyle taban tabana zıt bir gündemi ifade etmektedir.

Türkiye'nin 2002-2006'nın ilk yarısı arasındaki 4,5 sene zarfında bunların tümünü birden başardığına kuşku yoktur. Şöyle ki; ülkede yıllık büyüme ortalaması reel olarak %7 civarında gerçekleşirken, enflasyon %70 bandından tek haneli rakama, bütçe açıklarının millî gelire oranı da 2005 sonunda %2'nin altına sarktı.

Değişen Aktörler ve Değişmeyen Faktörler

Şimdi bu noktada ardı ardına iki soru sorup cevap aramak durumundayız. Birinci soru şudur: Acaba birbiriyle son derece çelişkili gibi duran bu üçlü başarı nasıl telif edilmiştir? Programın "zaaflarının" da bu bağdaştırma zaruretiyle ilgili bir durum olduğu düşünülmelidir.

Her şeyden önce burada bahsedilen zaruret, Türkiye'yi eldeki "modeli" seçemeye zorlamıştır. Şöyle ki, kamu maliyesindeki bir düzelme ve bütçe açıklarının kapanması için (geleneksel alışkanlıkların tersine) kamu sektörünün büyümenin ve istihdamın motoru olmaktan çıkartılması gerekmekte idi. Bu tartışmasızdır. Ancak büyümeden de vazgeçemeyeceğimize göre bu görevin özel sektör tarafından devralınması gerekiyordu.

İkinci olarak, bu noktada büyümenin kaynakları önem kazanıyordu. Bilindiği üzere GSYİH'yı oluşturan toplam talep unsurları üretim, tüketim, kamu harcamaları ve net ihracattan oluşmaktadır. Acaba büyümeyi bunlardan hangisi sürüklemeliydi? Yukarıda ifade edildiği gibi, kamu harcamalarına dayalı genişleyici politikalar tümüyle denk-

lemden çıkartılmıştı. Geriye kalanlardan tüketim kalemi ise zaten Türkiye'yi 2001 krizine çeken unsurların başında gelmekte idi. Zira bu kalem hem borç yaratmakta hem de enflasyonu tetiklemekteydi. Dolayısı ile tüketimin de bastırılması şarttı. **Büyümenin kaynağı olarak geriye üretim/yatırım ve bunun yönlendirilmesi gereken alan olarak dış ticaret kalıyordu.** Bu, Türkiye'nin yapısal dönüşümüne, küresel rekabete açılarak döviz kazanması ve kalkınmanın finansmanına katkı yapmak üzere kaçınılmazdı. Demek ki, yeni dönemde büyümenin aktörü özel sektör, büyümenin kaynakları ağırlıklı olarak yatırım-üretim ve ihracat olmalıydı. Aynen böyle de oldu. 2004 yılı zirve yapmak üzere toplam yatırımlar milli gelirin %27'lerine varan oranlara çıktı. Üretimin ekseni sabit sermaye yatırımlarına kaydı.

Bu noktada önemli bir sorun da kuşkusuz üretimin finansmanıyla ilgili idi. 2001 krizi sonunda millî gelire oranı %16,5'e kadar gerileyen ulusal tasarruf düzeyi ile yukarıda ifade edilen oranda bir büyümenin sağlanması imkânsız olduğuna göre, bir yandan kamu maliyesindeki iyileşmelere paralel olarak tasarruf oranlarının artırılarak özel sektöre alan açılması, öte yandan dış tasarrufların devreye sokulması gerekmekte idi. Gerçekten de 2005 yılı sonunda malî disiplindeki başarıya paralel olarak ulusal tasarruflar millî gelirin %20'lerini zorlar bir düzeyi yakalamışsa da, tasarruf-yatırım açığının giderilmesi için bu da yeterli değildir.

Öte yandan kırılgan demokrasisi, bozuk gelir dağılımı ve fakirlik koşullarında halkı daha fazla "zorunlu tasarrufa" yöneltmek de mümkün değildir. Bu durumda dış kaynaklara başvurulması gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Büyümenin Dış Finansmanı ve Ekonomiye "Düşük Kur Katkısı"

İşte tam bu noktada uluslararası ortamın yükselen piyasaların lehine gelişmesi Türkiye'nin büyük şansı olmuştur. Tek parti hükümetiyle gelen istikrar, AB üyelik süreci ve yapılan reformlar yüksek finansal getiri arayan küresel sermayenin yolunun son derece "bakir" olan Türkiye'den geçmesine neden oldu. Böylece Türkiye, iç piyasaya nazaran daha ucuz ve uzun vadeli borçlanma şansı yakalamış oldu. Bunun içinde kısa vadeli sermaye girişleri elbette çok büyük bir yer tutmuştur. 2006 yılının ilk yarısı itibariyle birikimli olarak sistemde 60 milyar dolar civarında bir "sıcak para" vardır. Bu her zaman böyle olmuştur. Ancak ilk defa 2002 sonrasında sermayenin kompozisyonunda sağlıklı değişim süreci başlamıştır.

Özelleştirme fırsatlarına ilave olarak, dinamik ve genç demografik yapısıyla istikrar içinde büyüyen iç piyasaya yatırımcı, sermaye de akmaya başlamıştır. Altı sıfırın da atılmasıyla düşen enflasyon ortamında sağlam bir yatırım aracına dönüşen TL hızla değer kazanırken, "ucuz yabancı para" da finansman kolaylığı sağlamış oluyordu.

Zorunlu nedenlerle tercih edilen yukarıdaki model bağlamında ele alındığında, ucuz kurun büyük katkıları olduğu tartışmasızdır. İlk olarak kabul etmek gerekir ki, yapısal nedenlerle üretimde yüksek düzeyde ithal mal girdisine bağımlı olan Türkiye sanayisi için düşük kur, son derece uygun bir ortam oluşturmuştur. Zira ucuz kur, ithalât esnekliği çok düşük olan, yani büyüme ve üretim sürecinde mutlaka ithal edilmesi gereken enerji, petrol, kimyasallar ve çeşitli ileri teknoloji ürünleri gibi birçok girdi maliyetlerinin düşük düzeyde kalarak ihracatın rekabet gücü ve ivme kazanmasına katkıda bulunmuştur. Açıkçası mevcut girdi bağımlılığı koşullarında düşük kurun ihracatı engelleyen bir faktör olarak görülmesi doğru değildir. Zira öyle olsa idi 1980'lerden beri sürdürülen reel devalüasyon politikaları nedeniyle Türkiye, bu gün rekabet sorunlarını çözmüş olmalıydı. Oysa Türkiye'nin çokça başvurduğu bu süreç, "fakirleştiren ihracat modeli" olarak kayıtlara geçmiştir.

İkinci olarak, son yıllarda genelde Asya, özel de ise Çin'in yüksek büyümeye bağlı talebi ve yaşanmakta olan küresel siyasal krizler nedeniyle yatırım girdilerinin fiyatlarında yaşanan büyük artışlar dikkate alındığında ucuz kurun, ithalat yoluyla içeriye bir enflasyon çekilmesine de engel olduğu, yani Türkiye'nin dezenflasyon sürecine ciddi manada katkıda bulunduğu anlaşılacaktır.

Yine tersinden bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'de 2006 yılı boyunca hedeflerden sapan TÜFE enflasyonunda ana faktörün, artan petrol ve diğer emtia fiyatlarına ilave olarak, bu fiyat artışlarını daha da abartarak içeriye yansıtan kur artışı olduğu bilinmektedir.

Son olarak ucuz kur, ertelenemez bir gündem olan kamu borç stokunun düşürülmesi için de son derece yapıcı bir katkı sağlamıştır. Bunun ne anlama geldiğini ifade etmek üzere tersinden bir örnek vermek gerekirse, 2005 yılı sonunda 247 milyar dolar olan toplam kamu borç stoku Temmuz 2006 sonunda 232 milyar dolara kadar düşürüldüğü halde, sırf kurlardaki artış nedeniyle, YTL cinsinden bakıldığında aynı dönemde borçlar 331,5 milyar YTL'den, Haziran sonunda 352 milyar

Tablo-1
Türkiye'de Üretimin Dış Ticarete Bağımlılığı

	2003	2004	2005	2003-2005 (Ort.)
İthalat-maliyet oranı	62.1	62.5	62.2	62.3
İthalat-üretim oranı	31.3	35.9	36.1	34.5
İthalat-toplam arz oranı	23.8	26.4	26.5	25.6
İhracat-satış oranı	42.7	41.2	42.6	42.2
İhracat-üretim oranı	20.8	21.6	21.1	21.2
İhracat-toplam arz oranı	15.8	15.9	15.5	15.8
İhracat-ithalat oranı	66.3	60.2	58.5	61.7

Kaynak: Ercan Türkân, Türkiye'de Üretimin İthalat ve İhracat Bağımlılığı, TCMB, 12 Temmuz 2006.

YTL'ye kadar sıçramış, nihayet kurların tekrar gerilmesiyle birlikte Temmuz sonunda rakam 346,5 milyar YTL'ye kadar gerilemiştir.

Bu üç faktör bir arada düşünüldüğünde, MB'nın son aylarda kısa vadeli gecelik faiz oranlarını, bize göre beklenenden ve gereğinden fazla agresif bir hızla yükseltilmesinden murat, kurun belki tam eski düzeyine olmasa bile buna yakın bir yerlerde dengeye kavuşarak ucuz kurun başta enflasyon olmak üzere borç stokunun ve ithalat maliyetlerinin düşürülmesine olan katkısının devamını temin etmektir. Zira bu parametrelerde kontrolün kaybolmaması mevcut ekonomi programının özünü ve ana fikrini oluşturmaktadır.

Bu bölümle ilgili olarak ifade edilmesi gereken husus, modelin zorunlu yan etkilerinin iyi idare edilip edilmemesiyle ilgili olup, aşağıda bu konu ele alınacaktır.

Yan Etkiler: Sürdürülebilir mi, Değer miydi?

Bu noktada üretimin ihracata yönlendirilmesinin gereği daha önce vurgulanmıştı. Bu ise Türkiye'nin ticarete konu olan mallarının rekabetçiliği ile ilgili bir durumdur. Bu noktada ikinci soruya geliyoruz: Gelinen aşamada elde edilen başarı açıktır. Ancak yan etkiler de hesaba katıldığında buna değer miydi? Yan etkiler acaba uzun vadede elde edilen başarının altını oyabilir mi?

Önce düşük kurdan başlamak gerekirse, bunun ihracatın rekabet marjını düşürürken, ithalat maliyetlerine yaptığı olumlu katkı yukarıda vurgulandı. Düşük kurun açıklanan diğer katkıları da dikkate alındığında bu olumsuz noktanın "tölere" edilir nitelikte bulunduğu açıkça görülmektedir. Aşağıda tartışılacağı gibi daha etkin bir ekonomi idaresi ile yan etkilerin bu düzeye varmadan kısmen kontrol altına alınabileceği de düşünülebilir. Ancak yeri gelmişken not edilmelidir ki, iç ve dış siyasal konjonktür buna engel olmaktadır. Neticede oyunu ne kadar bilirseniz bilin, kurallar kâğıt üzerinde ne kadar "eşit" olursa olsun, sonunda oyunu gücünüz kadar oynayabilmektesiniz.

Ekonomide Periferileşme Sendromu Daha Belirgin: Burada kritik nokta, bir yandan zaman içinde yapılan yatırımların ülkenin ithalat bağımlılığını azaltıcı yönde gelişip gelişmeyeceği, öte yandan da sürekli açılan cari açık makasının finansman kalitesinin ne yönde geliştiğidir. Birinciden başlamak gerekirse, yapılan son bir çalışamaya göre (Tablo-1) mevcut katma değer oluşturma, yatırımların niteliği ve kur yapısı altında her geçen zaman içinde (i) toplam maliyetlerin içinde ithalatın payının ucuz kur sayesinde sabit kaldığı, (ii) ancak üretimin ithalat bağımlılığının hatırı sayılır bir şekilde arttığı ve 2003 yılındaki %31,3 seviyesinden tedricen artarak %36,1 seviyesine çıktığı ve (iii) toplam arz içinde ithalatın payının artış eğilimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Bu arada (iv) ihracatın toplam satışlar ve toplam arz içindeki payında bir durağanlık, (v) ancak üretimdeki payında cüz'i de olsa bir artışın olduğu anlaşılıyor. Bunun bir anlamı da üretimin göreceli olarak iç satışlara yönelme eğilime girmiş olmasıdır. (vi) Son olarak da artan dış ticaret açıkları karşısında ihracatın ithalatı karşılama oranının %60 sınırına kadar gerilediği görülmektedir.

Bütün bu bulgular bir arada ele alındığında, mevcut yapıda üretimin dış bağımlılığının arttığı, cari açık yaratan yapının kendini telafi edici yönde gelişmediği, bir nevi ekonomide uzun vadede bir periferileşme sendromunun belirginleştiği sonuçlarına varılabilir. **Bu gözlem, Türk ekonomisinin içinde bulunduğu yapısal zaafları telafi etmek ve geçmiş ihmalleri ortadan kaldırmak için küresel ekonomiye hazırlıksız bulunduğu bir ortamda eşit olmayan koşullarda eklemlendiğini göstermektedir.**

Esasen bu tablo tedirgin edici olup, kolaycı çözümlere yönelmenin kazandıracağı pek bir şey de yoktur. **Yapılması gereken belki kur artışından medet ummaktan ziyade, yatırımların kalitesinin verimlilik ve katma değer artışını destekler mahiyette artırılması, içeri-**

Tablo-2
Mayıs (Nisan-Mayıs-Haziran)Dönemi Türkiye İşgücü Anketi

	Türkiye		Kent		Kır	
(000 Kişi)	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Kurumsal olmayan sivil nüfus	71,469	72,485	44,166	45,251	27,303	27,234
15 ve daha yukarı Yaştaki nüfus	50,695	51,561	31,513	32,573	19,182	18,988
İşgücü	25,015	25,075	14,387	14,845	10,627	10,230
İstihdam	22,721	28,860	12,678	13,211	10,043	9,650
İşsiz	2,294	2,215	1,710	1,635	584	580
İşgücü Katılma Oranı (%)	49,3	48,6	45,7	45,6	55,4	53,9
İstihdam Oranı (%)	44,8	43,3	40,2	40,6	52,4	50,8
İşsizlik Oranı (%)	9,2	8,8	11,9	11,0	5,5	5,7
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,5	11,5	12,4	11,4	12,8	11,7
Genç Nüfuta işsizlik oranı (%)	17,6	16,4	21,7	19,4	11,8	11,8
Eksik İstihdam Oranı (%)	3,3	3,9	3,0	3,4	3,7	4,7
Genç Nüfuta işsizlik ist. oranı (%)	4,7	4,7	3,1	3,7	6,8	6,4
İş gücüne dahil olmayanlar	25,681	26,486	11,126	17,728	8,555	8,758

Kaynak: TÜİK.

ye giren sermayenin bileşiminin uzun vadeli sermaye yönünde değiştirilmesi ve doğrudan yabancı sermaye (DYS)'nin Türkiye'nin üretim desenini gereken yönde değiştirecek nitelikte motive edilmesidir.

Dış Açığın Kalitesi de Aktörü de Değişiyor: Konuyla ilgili ikinci husus ise açığın finansman kalitesiyle ilgilidir. Türkiye ekonomisinde 2002 yılından beri yaşanmakta olan büyüme performansının arkasındaki temel faktör daha çok kısa vadeli sermaye girişleridir. Bir başka ifadeyle büyümenin sonucunda oluşan cari açık büyük oranda kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilmektedir. Bu aşamada bir ara not olarak kamu kesiminin kısa vadeli dış borçlarını sıfırlarken ve geri kalan orta ve uzun vadeli borçları da hızla eritirken, özel kesimin sırtında halen 45 milyar doları aşan miktarda kısa vadeli bir dış borcun oluştuğu, yani cari açığın ve kısa vadeli borçlanmanın aktörünün özel sektör olduğu kaydedilmelidir.

Ancak zaman içinde cari açığın finansman kalitesinin arttığı da görülmektedir. Vade uzamakta, toplam içersinde uzun vadeli DYS'nin payı artmaktadır.

Burada yapılması gereken temel gözlem, kendi iç siyasal istikrarını koruması ve uluslararası siyasal çatışmaların parçası olmaması durumunda, Türkiye'nin içine girdiği yapısal dönüşüm süreci, istikrarlı büyüme, artan kişi başı gelir, canlanan iç piyasa, yapılan devasa özelleştirme çabaları ve bu sayede vaat ettiği uzun vadeli yüksek getiri profili dikkate alındığında, uluslararası piyasalarda yaşanmakta olan süreçlerin "Türkiye ayrıcalığını" kolayca bozamayacağı beklentisidir.

Buradan yola çıkarak, bilhassa ABD'nin enflasyonu kontrol altına almak için sürdürdüğü kısa vadeli faiz artışlarının tetiklediği sermayenin geri çekilme sürecinde, Türkiye'yi sıcak para terk ederken, bunun yerinin uzun vadeli sermaye girişleriyle doldurulacağı beklenmelidir. Nitekim Türkiye'de Nisan-Mayıs arasında yaşanan "mini kriz" esnasında örneğin Mayıs ayında yaklaşık 6 milyar dolarlık sıcak para Türkiye'yi terk ederken, aynı ay içerisinde 6,5 milyar dolarlık DYS girişi gerçekleşmiştir.

Verimlilik Artışı ve İşsizlik: Yine ikinci sorunun bir parçası olarak "verimlilik" artışı konusuna gelmek gerekirse, Türkiye'nin yapısal dönüşüm geçirdiği bir süreçte uluslararası rekabetçiliğini de artırmak üzere bir verimlilik devrimi tecrübe etmesi şarttır. Gerçekten de katma değer oluşturma ve verimlilik patlaması, ucuz kurun oluşturduğu olumsuzluğu telafi edebilecek ve uzun vadede mutlaka başarılması gereken biricik konudur. Aksi takdirde salt kısa vadeli ucuz sermaye girişleri ile daha çok girdi kullanımına dayalı dışa açık bir büyüme modelinin sürdürülmesi ihtimali yoktur.

Bu meyanda, bilhassa "kayıp on yıl" olarak kayıtlara geçmesi gereken 1990-2001 arası dönemle mukayese edildiğinde, 2002-2005 arasında gerek emek verimliliği ve gerekse toplam faktör verimliliğinde (TFV) "anlamlı" bir ivme yaşandığı, bilhassa önem arz eden TFV'inde %4-5'lere varan anlamlı bir artışın kaydedildiği görülmektedir.

Buna rağmen, Ar-Ge sayesindeki icatlara dayalı olmadığı sürece sürdürülmesi imkansız olan verimlilik artışının asıl kaynağının ise hâlâ emek verimliliğine dayandığında kuşku yoktur. Bunun içindir ki, birikimli olarak %35'leri aşan reel büyüme performansına rağmen işsizlik düşmemektedir.

İşte 2002 yılından beri takip edilen modelden kaynaklanan birinci sorun yukarıda tartışıldığı gibi dış açıklar ise, ikincisi de yapısal dönüşüm sürecinde büyümeye rağmen %10-11 aralığında kalan işsizliktir.

Bu konuyla ilgili olarak vurgulanması gereken hususlar; (i) genel işsizlik oranı düşmese de ekonomideki reel büyüme oranına paralel bir istihdam artışının gerçekleştiği, (ii) ancak kamu kesiminin istihdam kaynağı olmaktan çıkması, işletmelerin verimlilik konsantrasyonu ve bilhassa tarım kesiminde açığa çıkan işsiz sayısının genel işsizlik rakamının yüksek gerçekleşmesine neden olduğudur. (iii) Ayrıca küresel rekabetin zorladığı Türkiye'deki sektörel dönüşüm süreci de işsizliğe katkıda bulunmaktadır.

Örneğin, emek yoğun tekstil ve konfeksiyon sektörünün ekonomideki ve ihracattaki göreceli payı gerilemekte ve sektör küçülmektedir. (iv) Ancak yapısal dönüşümün uzun vadede tamamlanması, büyük bir kesintiye mahal vermeden büyümenin sürdürülmesi ve sürecin Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (DPT, 2005)'nin öneri ve öngörüleri doğrultusunda bilinçli politikalarla daha istihdam dostu sektörlere çekilmesi halinde işsizliğin genel olarak gerilemesi beklenmelidir.

Tablo-2'de gösterildiği gibi, kuşkusuz içinde mevsimlik etkileri de barındırıyor olmasına rağmen, Haziran sonu itibariyle işsizlik oranının Türkiye genelinde %8,8'e kadar gerilemiş olması, büyük oranda kalıcı istihdam artışına ve yukarıda sözü edilen sürecin yavaş yavaş çalışmaya başladığına işaret etmektedir.

"Minik Kriz" Zorunlu Değil, Bir Operasyondu

Bütün buraya kadar sürdürülen analizlerden sonra Mayıs-Haziran'da yaşanan "minik krizin" açıklaması nasıl yapılabilir? Bundan sonra sonbahara nasıl bir kıvamda girilmektedir?

Ekonomide yaşanan türbülansın üç nedene istinat ettiği görülmektedir. Bunlar, ABD faiz oranlarındaki artış nedeniyle, uluslararası sermayenin risk alma eğiliminin azalması; 2005 sonunda millî gelirin %6,4'üne kadar tırmanan cari açığın 2006 yılında da ivmesini artırarak sürdürme eğiliminde olması; ve önceden %5 olarak hedeflenen TÜFE enflasyonunun %9-11 civarında gerçekleşeceğinin anlaşılması.

Bu nedenlerle Mayıs-Haziran döneminde yaklaşık 8 milyar dolarlık bir kısa vadeli sermaye çıkışı yaşanmış, Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) faiz oranları %14,25 bandından %21'i bulmuştur. Sürdürülmekte olan mali disipline ek olarak MB da (i) ekonomiyi soğutarak enflasyonu kontrol altına almak ve (ii) sermaye çıkışını ve dövize kaçışı durdurarak kurdaki ateşi söndürmek üzere gecelik faizi oranlarını 13,50'den 17,50'ye kadar çekmiştir.

Bize göre, çıkan sıcak paradan daha çok uzun vadeli yabancı sermaye girişinin yaşandığı ve faizlerin artma eğilimine girdiği bir ortamda kurdaki ani hareketlerin ekonomik gerekçelere dayalı bir açıklaması yoktur.

Minik kriz, iç ve dış finansal aktörlerin sınıfsal çıkar arayışı ve ulus devletin yaşanmakta olan tek boyutlu küresel bütünleşme sürecinde finans kapitali dizginleyememesi ile ilgili bir durumdur. Olay son tahlilde siyasi güç gösterisine dayalı bir silkeleme operasyonu olarak cereyan etmiştir. Bu bağlamda küreselleşme eğiliminin kesintiye uğramadan istikrar içinde sürdürülmesi taraftarı olan büyük sermaye çevreleriyle, Amerikan İmparatorluğu'nu kaba kuvvetle sürdürmeyi tercih eden mevcut köktenci Bush yönetimi arasındaki çatışmanın Türkiye'de açığa çıkan bir yansıması tecrübe edilmiş oldu.

"Minik Kriz Bitti", Beklentiler Bozulmadı Ancak Riskler Arttı!

Bütün bunlara rağmen minik krizin etkilerinin para piyasalarıyla sınırlı kalarak reel ekonomiye sıçramadan kontrol altına alınmış olması ve aktörlerin beklentilerinin kötüleşmemiş olması son derece olumlu bir kazanımdır.

Nitekim bu sarsıntı ortamında kredi miktarlarındaki artış devam etmiş, vadeler uzamış, en önemlisi de kur çalkantısı nedeniyle batık kredilerdeki artış korkusu gerçekleşmemiş, tam tersine bir miktar da azalmıştır. Yine ekonomide sanayi üretim endeksi, kapasite kullanım oranları ve ihracat performansı, faiz artırımına rağmen ekonomide büyük bir küçülmenin gerçekleşmeyeceğini, yıl sonunda büyümenin %5 ve üzerinde çıkabileceğine işaret etmektedir.

Her ne kadar, MB'nın sanayi üretimi, DİBS faizi, elektrik üretimi, ara malı ithalatı, ihracat ve istihdam siparişi gibi beklentilere göre oluşturduğu "Öncü Göstergeler", iktisadi faaliyette bir azalmaya işaret etse de, biz bunun geçici olduğu ve/veya derin olmadığı kanaatindeyiz. Bu meyanda illa da ekonomiyi soğutmak için ısrarla sadece faiz enstrümanına bağlanılması isabetsiz olacaktır.

Sonuç

ABD'de enflasyonun kontrol altına alınması ve böylece faiz artırımının durması yönünde bir kıvamın oluşmasıyla beraber uluslar arası ortamın sakinleştiği ve içerideki tedbirlerle de minik krizin arkada kaldığı ifade edilebilir.

Ancak ekonomi sonbahara, Mayıs öncesindeki cari açık sıkıntısına ilave olarak yüksek faiz ve enflasyondan oluşan iki ilave sorunla daha girmektedir.

Buna göre, içeride ve dışarıda siyasal projelerin yoğunlaşmasına paralel olarak Türkiye, istenirse Mayıs-Haziran dönemindeki benzer bir ortama, hatta çok daha derinine sokulabilir. Bunun ortamını ekonomi oluştursa da, nedenini ve tedbirini siyasette aramak gerekmektedir.

Eğer siyasal olarak bu meydan okumanın üstesinden gelinebilirse, 2002 yılından beri süren modelin, ürettiği yan etkilere rağmen uzun bir süre daha başarıyla yolunda devam etmesi son derece mümkün gözükmektedir.

Muhammed SÜHEYL

"Yabancı Sermaye, Akıllıca Kullanırsan Faydalı Olur"

Prof. Dr. Sebahattin ZAİM

"Reel sektöre yatırım yapacak, üretecek ve kalacak olan sermaye yabancı sermayedir. Bunun dışında gelen yabancı sermaye değil, başka bir şeydir. Yabancı paradır, meselâ. Bu sermaye reel sektöre bir şey katmaz. Yabancı para, piyasaya girip, Türkiye'deki paradan para kazanır ve piyasayı dalgalandırarak tekrar çıkar gider. Dolayısıyla, sırf para olarak gelen, yatırım ve istihdama hiçbir şey katmayan, piyasada serbest ekonomiyi istismar edip, spekülatif oyunlar oynayan ve istediği vakit ülkeyi terk eden sermayeyi "yabancı sermaye" olarak tanımlamak yanlıştır."

Hocam, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete yabancı sermayeyle olan ilişkilerimizi panoramik bir gözle anlatır mısınız?

Hayat temadi eder. Devirler birbirini takip eder. Türk milleti de tarih içinde rejimler, devletler, mekânlar, mahaller değiştire değiştire bu noktaya gelmiştir. 19. Asır, Osmanlı Devleti'nin inhitat dönemidir. 20. asrın başı da sona erdiği dönemdir. İbn-i Haldun'un dediği gibi "Devletler de insan gibi doğarlar, büyürler ve ölürler." Osmanlı Devleti, zamanını tamamladı ve tarihe karıştı. Sonra yeni bir dönem başladı. İşte bu yeni dönemde, yabancı sermaye gerçeği ortaya çıktı. Neden? Çünkü, sermayeye dayanan bir üretim tarzı, 19. asırdaki sanayi inkılâbı ile alâkalıdır.

"Osmanlı'da zanaata dayalı çok güçlü bir tekstil sektörü vardı. Musul'da üretilen kumaşlar, Amerika'ya dahi sevk edilirdi. Müslin denen kumaş, Musul'dan çıktığı için o adı almıştır. Rusya'da kralların tahta geçiş merasimlerinde kalpaklarından kürklerine kadar çoğu tekstil ürünü Osmanlı'dan gönderilirdi."

Ondan önce üretim yapısı, zanaat esasına dayanan bir yapı içinde gelişiyordu. Bu sistemde, bir kapalı işletme sistemi söz konusuydu ve organik bir hiyerarşik yapılanma vardı. Bir aile gibi, bir sahip(usta), onun yanında bir kalfa ve onun yanında bir çırak, silsile-i meratibe ile üretim yapılırdı. Ve bunlar da teşkilâtlanmıştı. Osmanlı, bütün zayıflamasına rağmen, kuvvetli bir teşkilâta sahip bir devletti.

Sanayi devrimi, ilk defa İngiltere'nin Manchester şehrinde, tekstil ve mensucat sektöründe başladı. İngiliz mühendis Heargraves, iği elle değil, motorla çevirmeye başladı ve iplik üretimi motora bağlanarak süreç hızlandı. Bununla birlikte gene İngiltere'de bankacılık sektörü oluşmaya başladı. Ondan önce dünyada, semavi dinler tarafından faiz men edildiği için, faizli borç verme işini Yahudi asıllı tefeciler yaparlardı. İngiltere'de Protestanlık, Anglikan kilisesi etrafında teşkilatlanınca, Protestanlar faizi meşru kabul ettiler. Katolik dininde İslam'da olduğu gibi faiz gayrimeşruydu.

Fakat Protestanlar faizi kabul edince bankalar kuruldu. Ümit burnundan baharat ticaretinin başlamasıyla sermaye nakli sistemi de başladı. Böylece bankalar banko notu yazmaya başladı. Zira altın-gümüşün taşınması çok zordu. Bu banka notları daha sonra banknot oldu. Böylece karşılığı altın olan banknot sistemine geçildi. Bu gelişmelerden sonra sermaye hareketlerine yön veren bankacılık sistemi gelişmeye başladı. Kredilendirme de yine aynı dönemde başlayarak dünya ticaret yapısı değişti.

"1950-60 yılından itibaren, Türkiye'nin ortaya koyduğu sanayi yatırımlarının tamamında yabancı sermaye konusu hep gündemde oldu. Ve bunun için de hep yabancı sermayeyi teşvik kanunları çıkarıldı. Fakat bu dönemde, yabancı sermayenin gelişi hep kontrol altında tutulmuştur. Buradan amaçlanan, Yabancı sermayeye ancak ülkemizde olmayan sektörlere yatırım yapmasına izin vermek ve izin verilen yabancı sermayenin de reel olarak ülkeye gelip gelmediğini kontrol etmekti. İşte bunun için Yabancı Sermaye Ekspertiz(kontrol) Komisyonları kuruldu, Ticaret Bakanlığı tarafından. Bu komisyon çalışmalarına teknik üniversiteden ve iktisattan bir hoca da katılırdı. İktisattan da bendenizi çağırırlardı.
Ve ben, bu komisyonlarda yıllarca görev yaptım. İzin verilen yabancı sermaye, taahhüt ettiği sermayeyi getirmemişse sözleşmesi iptal ediliyordu."

Zanaat sisteminde siparişe dayalı üretim yapılırdı. Fabrika sistemiyle seri üretime geçildi. Yani müşterisi, pazarı belli olmayan üretim başladı. Seri üretim fiyatları düşürünce, zanaat sistemi bunlarla yarışamaz hale geldi. Osmanlı'da zanaata dayalı çok güçlü bir tekstil sektörü vardı. Musul'da üretilen kumaşlar, Amerika'ya dahi sevk edilirdi. Müslin denen kumuş, Musul'dan çıktığı için o adı almıştır. Rusya'da kralların tahta geçiş merasimlerinde kalpaklarından kürklerine kadar çoğu tekstil ürünü Osmanlı'dan gönderilirdi. Balkanlar'da kadifecilik, Bursa'da ipekçilik çok gelişmişti. Ve teşkilatları çok güçlüydü. Ahilik sistemiyle, İslâmî bir muhteva, işletme hayatıyla iç içe geçmiş, zapt-u rapt altına alınmış, helal-haram mefhumları ile ticareti kontrol eden bir üretim yapısı işliyordu.

Sonra ahilik sistemi 19. asra doğru daha seküler bir hale getirildi ve lonca sistemi ortaya çıktı. Sultan 3. Ahmet'in sünnet merasiminde tüm loncalar resmi geçit yaparlar. Hatta bu geçitte, dilenci loncasının dahi olduğu bilinmektedir.
19. asrın sonuna doğru Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerle sanayi mücadelesine başladı. İlk kırılma noktası, 1838 İngiltere-Osmanlı ticaret antlaşmasıdır. Bu dönem, mason localarının güçlendiği, söz sahibi olmaya başladığı, önemli devlet adamlarının mason localarıyla işbirliği yaptığı, Tanzimat dönemdir. İşte bu dönemde alınan kararlar Osmanlı ticaret ve ekonomik hayatına çok pahalıya mal olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sanayisini çökerten birçok kararlar alınmıştır. Dolayısıyla, bizim sanayimizin çöküş süreci, '38 anlaşmasıyla başlar.

Sanayi devrimi ilk kez İngiltere'de gerçekleşince, diğer devletler kendi sanayisini kurabilmek için hemen bir himaye politikasına başvurmuşlardır. Almanya'da 1871'de Bismark başa geçince, kendi sanayisini kurmak için milliyetçi pazar ve koruma tedbirlerine başvurmuştur. Almanya ve İtalya ulus devletleri, bu dönemde kurulmuşlardır. Hatta ABD, İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazanınca, kendi sanayisini kurmak için gümrük himayesine başvurmuştur. Böylece Almanya ve ABD, gümrük himayesinde ilk öncülük yapan ülkeler olmuşlardır. Frederik List, ABD'ye gittiği zaman orada John Kare ile temasa geçmiş ve gümrük himayesine dayanan sistemi ABD'den mülhem olarak dönüşünde Almanya'da uygulamaya başlamıştır. Yani devletler kendi fabrika sanayilerini kurmak için gümrük himayesi tedbirlerine başvurmuşlardır.
Osmanlı Devleti ise 1838 anlaşmasıyla, sahip olduğu büyük tekstil sanayisini gümrükleri açmak suretiyle yıkmıştır. Üstelik bu anlaşmada, Osmanlı Devleti, %10'dan fazla gümrük vergisi koyamayacak diye madde konarak, kendi kendine bir sınırlama getirmiştir. Daha büyük bir hata ise, Osmanlı Devleti'nde mevcut olan dâhili gümrük vergilerinin, dışarıdan gelen yabancı mallar için kaldırılması olmuştur. Yani kendi malına gümrük vergisi uygularken, yabancıların mallarına gümrük vergisi uygulanmamıştır. Kısacası yabancı devletlerin yaptığının tam tersi yapılmıştır. Bu bir yıkım politikasıdır. İşte Tanzimat yönetiminin Türkiye'ye verdiği hediye budur!

1826'daki II. Mahmut döneminde yaşanan Vakay-ı Hayriye olayı ise ayrı bir fiyasko

"Özel sektör, serbest pazar ve liberalleşmek demek "başıboşluk" değildir. Oyunu kurallarına göre oynayan her sermaye dünyanın her yerinde serbestçe gerçek yatırımlar yapabilir. Ancak ekonomiyi tahrip eden, spekülatif girişimlerde bulunan, rekabeti önleyen ve tekel olmaya çalışan her sermaye dünyanın gelişmiş ekonomilerinde zapt-ü rapt altına alınırlar."

dur. Batılılaşmayı fikriyatta değil, şekilde arıyordu, şimdi olduğu gibi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile yeni kurulan Asakîr-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nun tüm kıyafetleri dışardan getirildi. Bu kıyafetler için kullanılan kumaşların hiçbiri içeride üretilmiyordu. Bizim tekstilciler perişan olmaya başladı. Her yıl binlerce tezgah kapandı. Batılılaşma ekonomiyi batırıyordu. Maalesef bu anlayış, bugün de devam ediyor. İlimsiz yapılan bütün hareketler, duvara toslamaya mahkumdur.
Kırım Harbi'ne kadar bu durum devam etti. Kahvehaneler vasıflı işsizlerle dolup taştı. Zira on binlerce tezgâh uygulanan yanlış politikalarla kapanıyordu.

Gümrük duvarları yıkılınca fabrika malları Osmanlı'ya hücum etmişti. Osmanlı sanayi çökmüştü. Ancak devlet eliyle askeri amaçla kurulan fabrikalar ayakta kalabildi. Hereke iplik-ipek fabrikası, Paşabahçe şişe-cam fabrikası, Bakırköy'de yün sanayi ve silah fabrikası, Feshane'de fes fabrikası, Beykoz deri-kundura fabrikası askerin ihtiyaçları için o devirde kurulmuştur.

Bunun üzerine, 1866'da Sanayi Islah Komisyonu toplanarak. Avrupa malları hayranlığına karşı sanayi politikası ortaya konuldu. Küçük işletmeler yerine, rekabet edebilecek büyük anonim fabrikalar kurma kararı alındı. Bu kararlar üzerine birçok şirketler kurulmuştur. Şirketi Hayriye de bu dönemde o komisyon tarafından kurdurulan şirketlerden biridir. Arkasından Abdülhamit gelmiş bu tip girişimleri geliştirmişlerdir. Tabi faiz yasak olduğu için Türkler faizle uğraşamıyorlardı. Bu yüzden Galata semtinde bankerler türemeye başladı. Bunlar Osmanlı'ya faizle borç para veriyodu. Bu bankerler, Osmanlı Devleti'ni ciddi mânâda borçlandırınca, Duyun-u Umumiye İdaresi kuruldu.

Şimdiki İstanbul Erkek Lisesi binası bu idareye aitti. Bu yakın tarihin iktisadî bünyesini anlatan en güzel eser, **Osman Nuri Ergin'in Mecelle-i Umur-u Belediye kitabıdır. Bu çok önemli bir eserdir. Herkes mutlaka okumalıdır. Bizim 19. asrı çok iyi bilmemiz lâzım. Zira, 19. asrı bilmeden 20. asırda yaşayamazsınız.**

Kapitülasyonlar, esas 1838 anlaşmasıyla konmuştur. Önceki kapitülasyonlar, yabancılara genel bir imtiyaz vermiyordu. Fatih'in verdiği kapitülasyonlar, Hıristiyanların birleşmesini engelleyici bir vasıta idi. Fatih ve Kanuni, Fransızları kendi yanına çekip, Avrupa ittihadını engelliyorlardı. 1838 anlaşmasıyla, Fatih döneminde Fransızlara tanınan sınırlı imtiyazlar, bütün Avrupalı devletlere daha sınırsız bir şekilde teşmil edilince, Avrupa'yı bize karşı birleştirdi.
Ardından bize Duyun-u Umumiye İdaresi'ni kurdurarak, Osmanlı'nın belli gelirlerine el koydular. Önce tütün gelirlerine el konuldu. Fransızlar bu gelire dayalı olarak Cibali Tütün Fabrikasını kurmuşlardır. Avrupalılar, Türkiye'ye ithal edilen bütün bu ürünlerin gümrük komisyonlarını da gayrimüslimlere verdiler. Bundan önce ekonomik hayatta bir rolü olmayan gayrı Müslimler, böylece zengin oldular. Bu borç dönemi Osmanlı'yı sanayi devleti olmaktan çıkarıp, hammadde üreten bir ülke haline getirdi. Avrupa'ya eğitim için gönderilen gençlerimiz, orada beyinleri yıkanarak, kendi kültürlerine düşman olarak dönmüşlerdir. Medreselerin geliştirilememesi, İslami şuurun zayıflaması bu düşüşü tetiklemiştir. Türkiye ıslah yerine yıkımcı politikalar uygulayıp, bir kurumu kapatıp yerine başka bir kurum kurdu ve bu da başarılı olamadı. Hatta Avrpalıların baskısı ile Türkiye'deki loncalar kapatıldı. Bundan sonra kendisine sağlam bir zemin hazırlamış bulunan yabancı sermaye, etkisini çok ciddi manada hissettirmeye başladı.

Aydın demir yollarının kurulması, ithal mallarını İzmir'den Aydın ve Anadolu'nun içine ucuza götürebilmek içindir. Özellikle, Denizli'deki gelişmiş Türk tekstilinin çökertilmesi için bu yapılmıştır. Mudanya demir yolu da böyledir. Sonra madenlerimize el attılar. Zonguldak'ta kömür madenlerini işletmeye başladılar. Askeri bakımdan donamamıza kömür sağlamak için kararname çıkartılmış, Ereğli Havza-i Tahviyesi kanunu çıkartılmıştır. İstanbul'da tramvay yabancılar tarafından kurulmuştur. Sultan Abdülhamit bütün bu gelişmeleri durdurmaya çalışınca onu devirmişlerdir. Sultan Abdülhamit'in yıkılması ise Osmanlı'nın yıkılmaya başlamasıdır.

Abdülhamit döneminde neler yapıldı?

Abdülhamit döneminde bu borçlar ödenmeye çalışıldı. Onun hayatı borç ödemekle geçmiştir ve bu borçları tasfiye etti.. Buna rağmen, içtimaî sahada muazzam eserler bırakmıştır. Bugün İstanbul'da ne kadar büyük sosyal, kültürel ve eğitim müessesesi varsa onun eseridir.

Dar'üş Şafaka, Dar'ül Aceze, Dar'ül Eykam, Dar'ül Bedayi, Yüksek Muallim Mektepleri, Yalova Termal Kaplıcaları, Anadolu'daki Rüştiye'ler, Sultanî'ler, İstanbul Dar'ül Fünun'u, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Mekteb-i Harbiye, Mektebi Tıbbıye… Hepsi de o denemde Abdülhamit tarafından yapılmışlardır.

Abdülhamit'ten sonra İttihat Terakki devlete hâkim olmuştur. Sarayı, bütün tarihi yağma etmişlerdir. Dünyanın hiçbir yerinde böyle yağma hareketi olmamıştır. Rusya'da komünizm, ateizm gelmiş, Almanya'da rejim değişmiştir ama hiçbirisi tarihlerini yağmalamamışlardır. Bizdeki kültür tahribatının eşi yoktur. Bugün Avrupa'da hâlâ krallık müessesesi devam etmektedir. İngiltere Kraliçesi, bugün Anglikan Kilisesi Başkanı'dır.

İttihat ve Terakki iş başına geldiğinde, Türkçülük hareketini başlattı. 1913'te Türk sanayisinin durumunu ortaya koymak için bir sanayi sayımı yapılıyor ve Balkan Savaşı gelmeden önce kapitülasyonlar tek taraflı olarak lağvediliyor. Fakat ardından, I. Cihan Harbine giriyoruz. Ve harpten mağlup çıkılınca, uygulama imkânı kalmadığı için kapitülasyonların lağvedilmesinin o sıralarda bir anlamı kalmıyor. Kurtuluş Savaşı sonrası ise cumhuriyetin kurulmasından sonra, nüfus mübadalesi yapılmış ve ardından birçok yabancı sermaye ülkeden ayrılmıştır.

Bundan sonra devlet, yeniden bir sanayi politikası oluşturmak için çalışmalara başladı. 1921'de İzmir İktisat Kongresi yapıldı. Burada soru şu idi: "Türkiye'de nasıl sanayiyi güçlendirebiliriz?" Ancak bu dönemde aynı zamanda ideolojiler ortaya çıktı. Bu sefer ekonominin nasıl yürütüleceği hakkında model tartışmaları başladı. Mustafa Kemal Paşa, liberal iktisadi politikaya, ortağı İsmet Paşa ise sosyalizme yatkındı ve Fevzi Paşa da dindardı.

Atatürk döneminde liberal politika uygulanıyor ve 1927'de Sanayi Kanunu çıkartılıyor. Bu kanun, sanayinin Türkiye'de özel sektör eliyle yürütülerek geliştirilmesini öngören güzel bir kanundur. Teşvik-i Sanayi kanunu ilk kez bu dönemde çıkartılmıştır. Bu kanun, sanayiye yeni girişen özel sektöre 5-10 yıl vergi muafiyeti sağlıyordu. Ama elde sermaye yoktu, yabancılar alıp gittiği için. Bunun üzerine, Hindistan'dan gelen yardımlarla İş Bankası kurulmuştur. Bugünkü Türk Ticaret Bankası'nın ilk hali olan Adapazarı İslâm Ticaret Bankası daha evvel kurulmuştu. Yine İş Bankası ile birlikte, Türk maden sanayisini güçlendirmek için Türk Maden Bankası kuruldu.

Bu arada dünyada 1929 buhranı patlak verdi. Türk tarımı ve zahire borsası bu gelişmelerden etkilenerek çöktü. Bu gelişmeler üzerine Mecliste **İktisadi Ali Komisyonu**, Türkiye'nin iktisadî politikasını yeniden düzenlemek için kuruldu. Bu komisyon Türkiye'de üç beyazın üretiminin kurulmasını öngördü: şeker, patiska, un sanayi.

Bunun üzerine, Amerikalılardan ve Ruslardan ekonomi raporları alındı. Bu raporların ardından Millî İktisat Kongresi'nin ikincisi Ankara'da yapıldı ve devletin sanayide **öncülük yapmasına** karar verildi. Özel sektör olmadığından devletin, altyapı yapması, sanayiyi güçlendirmesi ve sonra özel sektöre satması planlandı. 1933 yılında devlet sanayisini güçlendirmek için Sümerbank Holding kuruldu. Bütün devletin kuracağı fabrikaları Sümerbank'ın finanse etmesi öngörüldü. Daha sonra Türkiye'de elektriğin dağıtılması ve koordine edilmesi için **Elektrik İşleri Etüt İdaresi** kuruldu. Madenleri aramak için **Maden Teknik Arama Enstitüsü**, madenleri işletilmesi için de **Eti Bank** kurulmuştur.

Kısacası 1933-1938 yılları planlı bir ekonomi dahilinde yürütülmüştür. Bu dönemde Türkiye sanayisinde %8 gibi çok hızlı bir kalkınma olmuştur. Fakat bu devlet fabrikaları, bazılarının iddia ettiği gibi sosyalist bir amaçla kurulmamıştır. Sümerbank'ın Kuruluş Kanununun başında şöyle bir madde vardır: **"Bu müessese, ilerde halka arz edilerek anonim şirket haline getirilecektir."** Yani devlet sanayisi bir ideolojik(sosyalist) amaçla kurulmamış, aksine özel sektöre yol açmak ve ilerde özel sektöre devredilmek için kurulmuştur. Kırıkkale'de silah sanayi, Ankara'da Eti Mesgut uçak fabrikası kurulmuştur. Bu arada Nuri Demirağ, özel uçak fabrikası kurmuştur. Millî Kalkınma Partisi'nin kurucusu Demirağ, Yunanistan ile sözleşme aşamasındayken, İsmet İnönü tarafından durdurulmuş, sözleşme iptal ettirilerek şirketi batırılmıştır.

Bu sanayileşme döneminde kurulan fabrikalara, yabancı sermayenin, sermaye ve proje bazında etkileri olmuş mudur?

Amerika ve Rusya'dan ekonomik raporlar istendiği zaman, Ruslar diyorlar ki; "Fabri-

"Hatta ABD, İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazanınca, kendi sanayisini kurmak için gümrük himayesine başvurmuştur.
Böylece Almanya ve ABD, gümrük himayesinde ilk öncülük yapan ülkeler olmuşlardır.
Frederic List, ABD'ye gittiği zaman orada John Care ile temasa geçmiş ve gümrük himayesine dayanan sistemi ABD'den mülhem olarak dönüşünde Almanya'da uygulamaya başlamıştır.
Yani devletler kendi fabrika sanayilerini kurmak için gümrük himayesi tedbirlerine başvurmuşlardır."

ka kuracaksanız, şimdiden projelerini yapın ve eleman yetiştirin. Fabrika iki yılda kurulur. Fakat eleman on yılda yetişir."

Bunun üzerine 1930'lu yıllarda Türkiye'den birçok talebe, mühendis yetişmeleri için Avrupa'ya gönderildi. Talebeler, mühendis olarak döndükten sonra da fabrikalar kuruldu. Bütün bu fabrikalar, tamamen Türk sermayesi ile ve Türk mühendisleri tarafından kurulmuştur. Sermaye tamamen devletindir fakat, "Bunlar müdebbir bir tüccar gibi hareket etmek üzere kurulmuştur." Yani özel sektör statüsünde kurulmuştur. Fakat, sonraki hükümetlerde, yeni kurulan fabrikalarla ilgili bu şart, dikkate alınmamıştır. Hatta 1960 yılından sonra kurulan özel sektör fabrikalarında, hep devletin kurduğu fabrikaların yöneticileri ve mühendisleri istihdam edilmiştir. Ancak 1970'li yıllardan sonra özel sektör kendi elemanlarını yetiştirmeye başlamıştır.

İkinci harp, yani İnönü döneminde, ciddi bir çöküntü başladı. Yolsuzluklar arttı, milliyetçilik ruhu kayboldu. Din karşıtı bir tavır sergilendi. Kur'an-ı Kerim okunması-okutulması yasaklandı. Dini eğitim yasaklandı. Milletin kurduğu Vakıflara devlet el koydu. İslâm ülkeleriyle, Türk dünyası ile alâkalar kesildi.
Bu arada, ABD, Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'ı Rusya'ya karşı iktisadî olarak destekledi. İşte o zaman özelleştirme hikayesi başladı. Demokrat Parti, özel sektör felsefesini benimsedi. Yeni fabrika kurulmadı ancak Cumhuriyet Döneminde tüm KİT'ler Anadolu'da yapılmıştı. Bu dönemde İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde sanayi bu özel sektörün girişimleri ile başladı. KİT'lerdeki yöneticilerin politik ağırlığı sebebiyle özelleştirmeler gerçekleşemedi. O dönemde KİT'ler, bu yüzden tasfiye edilememiştir.

Aynı dönemde İsrail kurulduktan sonra ABD ve Avrupa, İsrail karşısında Türkiye ve Mısır sanayilerinin gelişmesini istemediler. 1955 yılında Dünya Bankası Başkanı beyanatta bulunarak, Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğunu bildirdi ancak altyapı eksiklerini ve sulama kanalları olmadığı için yağmur suyuyla sulama yapıldığını öne sürerek, Dünya Bankası yardımlarını kesti.

Yardımlar kesilince Menderes'in eli kolu bağlandı. İstihdam açmak için sanayi yatırımları yapılamayınca şehirlerin imarına gidildi. Bunun üzerine enflasyon hareketi başladı. Zira inşaat ve altyapı hareketleri enflasyonu tetikledi. Bazı tahriklerle de Türkiye'nin gelişmesi engellendi. Dolayısıyla 1960'da Türkiye böyle bir tökezleme dönemi yaşadı.
Fakat bu dönemde yapılan en büyük hata ithalatın önünün tamamen açılması oldu. Serbest ithalat politikası, büyük tahribat oluşturmuştur. 1960 sonrası DPT kurularak, 5'er yıllık planlı döneme geçilmiştir. İlk kurulduğunda DPT gerçekten birçok projeler oluşturarak iyi işler yaptı. Sonra teşkilatın başına Turgut Bey(Özal) geldi. Onun döneminde bir mektep gibi çalışan DPT'de birçok uzman ekip yetiştirildi. Ardından '70 darbesi yapıldı.

Onu da atlattı Türkiye. Bu sefer Ortak Pazar hikayesi çıktı. Bunun esintileriyle, Batı gene yıllar önce olduğu gibi gümrük muafiyeti istedi. Gümrük Birliği anlaşması ile yapılan düzenlemelerle küçük ve orta işletme sanayi çökmeye başladı. "70 cente muhtaç" hale geldik.

Türkiye, her yeni bir kalkınma hareketi karşısında, Batı tarafından sürekli bir "durdurulma" ile karşılaşıyor sanki.
'60 ihtilalinden sonra devletin en üst istihbarat teşkilatı elemanları gelip, öğretim üyelerine konferanslar verdiler. Orda biri şunu söylemişti bize; "Batı'nın Türkiye'ye karşı uyguladığı politika, "Budama, Sulama Siyaseti"dir. Türkiye'yi bir bitki gibi düşüneceksin.
Çok kurursa sulayacaksın. Çok büyürse de budayacaksın. Yani sürekli belli bir asgari seviyede tutacaksın."

1980 ihtilalinden sonra Turgut Özal, siyasette birleşme politikaları dönemini başlattı. O güne kadar hep ithal ikameci bir sanayi politikası uygulanıyordu. Özal döneminde bu fikir değiştirilerek, ihracata dayalı sanayi kuruldu. Başarı sağlandı. Fakat bu dönemde mason grupları sanayiciyi eğitmek üzere sevk ve idare derneği kurdular.

Bu kişiler yurt dışına gönderildi. Döndükten sonra bir takım kuruluşların içine dahil edildi ve sanayi kurumlarına yönetici olmaları sağlandı. Bunun ardından bir kez daha Türkiye'nin manevî ve kültürel değerlerine yabancı bir ekip, Türk sanayisinin başına getirilmiş oldu.

Özal döneminde yapılan en büyük hata ise ihracatçıyı desteklerken, küçük esnafın unutulması olmuştur. Küçük ve orta sanayi tasfiye edilmiş oldu. Bu dönemde de sanayileşme başarılı olmamıştır. İhracat başarılı olmuş, atıl kapasiteler harekete geçirilmiş ancak yeni yatırımlar yapılamamıştır.

1950-60 yılından itibaren, Türkiye'nin ortaya koyduğu sanayi yatırımlarının tamamında yabancı sermaye konusu hep gündemde oldu. Ve bunun için de hep yabancı sermayeyi teşvik kanunları çıkarıldı.

Fakat bu dönemde, yabancı sermayenin gelişi hep kontrol altında tutulmuştur. Buradan amaçlanan, Yabancı sermayeye ancak ülkemizde olmayan sektörlere yatırım yapmasına izin vermek ve izin verilen yabancı sermayenin de reel olarak ülkeye gelip gelmediğini kontrol etmekti. İşte bunun için Yabancı Sermaye Ekspertiz(kontrol) Komisyonları kuruldu, Ticaret Bakanlığı tarafından. Bu komisyon çalışmalarına teknik üniversiteden ve iktisattan bir hoca da katılırdı. İktisattan da bendenizi çağırırlardı. Ve ben, bu komisyonlarda yıllarca görev yaptım. İzin verilen yabancı sermaye, taahhüt ettiği sermayeyi getirmemişse sözleşmesi iptal ediliyordu.

1980 yılından sonra Turgut Bey(Özal), özelleştirme programlarına hız verdi. Ciddi bir özelleştirme yasası çıkardı. Bütün KİT'lerin yapısı tasnife tutuldu ve "hemen özelleştirilecekler", " geliştirilip özelleştirilecekler" ve " "hiç özelleştirilemeyecekler" olarak ayrıldı. Hizmet amacıyla kurulanlar kalacak, ticarî amaçla kurulanlar satılacaktı.

Daha verimli hale getirmek için özelleştirilen fabrikaların mülkiyetlerinin korunması suretiyle özelleştirilmesine dikkat edildi. Mesela, o dönemde Almanlar, Beykoz Deri Fabrikası'nın mülkünü istedikleri için satılmadı.

Ancak Özal'dan sonra,1990 sonrası bu konuda gerekli tedbirlerden vazgeçilerek, bazı KİT'ler adeta yağma edildi. Özelleştirme İdaresi kuruldu fakat sattığı mallar yaptığı masrafları ancak karşılayabildi. **Bugünkü yabancı sermaye politikası da küreselleşme içinde dejenere edilmiş, bir istismar, bir yağma politikası haline gelmiştir.**

O halde, ne yapmalıyız, bu konuda?
Reel sektöre yatırım yapacak, üretecek ve kalacak olan sermaye yabancı sermayedir. Bunun dışında gelen yabancı sermaye değil, başka bir şeydir. Yabancı paradır, meselâ. Bu sermaye reel sektöre bir şey katmaz. Yabancı para, piyasaya girip, Türkiye'deki paradan para kazanır ve piyasayı dalgalandırarak tekrar geri çıkar. Dolayısıyla, sırf para olarak gelen, yatırım ve istihdama hiçbir şey katmayan, piyasada serbest ekonomiyi istismar edip, spekülatif oyunlar oynayan ve istediği vakit ülkeyi terk eden sermayeyi "yabancı sermaye" olarak tanımlamak yanlıştır.

Bu sermayeyi de gerçekten yatırım için gelen yabancı sermayeden ayrı tutmak gerekir. **Türkiye de,** global ekonomide bir aktör olarak görev aldığına, serbest pazar kurallarını benimsediğine göre, bu kurallara uygun davrananları ayrı bir kefede tutup, diğer sermaye sahiplerini de yine serbest pazarın sunduğu imkânlarla **kontrol edip denetlemesi gerekmektedir.** Bu denetleme, Batı ülkelerinde de vardır ve kendi ekonomilerini tehdit ettiğinde derhal tedbirini almaktadırlar.

Özel sektör, serbest pazar ve liberalleşmek demek "başıboşluk" değildir. Oyunu kurallarına göre oynayan her sermaye dünyanın her yerinde serbestçe gerçek yatırımlar yapabilir.

Ancak ekonomiyi tahrip eden, spekülatif girişimlerde bulunan, rekabeti önleyen ve tekel olmaya çalışan her sermaye dünyanın gelişmiş ekonomilerinde zapt-ü rapt altına alınırlar.

Yabancı sermaye bir alet gibidir. Akıllıca kullanırsan faydalı olur. Değilse, faydasını değil zararını görürsün. Hiçbir şey mutlak iyi ya da mutlak kötü değildir. Kullanışına bağlıdır. Onun için de bilgi ve iyi niyet gerekir.

Melikşah UTKU

Türk'ün Yabancı ile İmtihanı

Türkiye'nin sınırları uzunca bir müddettir yabancı sermayeye açık. Ancak sınırların açık olması tek başına bir şey ifade etmiyor. Mevzuattan tutun hukuk altyapısına, bürokrasideki keşmekeşlikten ülke ekonomisinin kararsız seyrine kadar birçok başka unsur, yabancı sermayenin girmesine engel oluyor. Elli yıllık yabancı sermaye mevzuatı çok değil, daha iki yıl önce değişti. Oysa bu ülkeye yabancı sermayenin girmesi gerektiğini, özellikle de bu ülkeye yatırım yapacak kalıcı sermeyenin ülke ekonomisi için elzem olduğunu yıllar yılı dilimize pelesenk ettik.

İnsanımız konuşurken ve tartışırken nedense bir türlü orta yolu bulamıyor. Problemlere genellikle konu hakkında fazla malumat edinmeden yaklaşıyor, konumumuzu kesin inançlarla belirliyor, fikirlerimizin altını inşa etmeden takım tutar gibi duygusal bir ilişki içine giriyoruz iddialarımızla. Neticede tartışarak bir yere varamadığımızdan, rıza gösteriyoruz hasbelkader şartların bize zorladığı durumu. Koyu taraftarlığımız şartları ve değişimi okumamızı engelliyor ve kendimizi geliştirme imkânı bulamadan değişen şartlara teslim olmuş buluyoruz kendimizi.

Türk kamuoyunun keskin taraftarlığının örneklerinden biridir yabancı sermayeye karşı tutumu. Türk halkının önemli bir kesimi için iki "kötü" kavramı bir arada taşıyan bir ifade, yabancı sermaye.

Tüm müteşebbisliğimize rağmen sermaye olgusu çoğumuzda menfi bir yankı uyandırır nedense. Sağcısıyla solcusuyla maaşlı / ücretli çalışanlarımız için sermaye ile patron aynı karşı cephenin askerleridir. Türk devleti de, Osmanlı'dan beri kendi elleriyle yetiştirmeye çalıştığı "elişi sermaye"ye rağmen sermayeye hep mesafeli yaklaşmış, bir taraftan sermayeyi pışpışlarken, bir taraftan da onu kartelci, vergi kaçakçısı, düzen karşıtı ve yeşil yaftalarıyla etiketlemiştir. Ayşe Buğra'nın ifade ettiği gibi, güzide zenginlerimiz de bu toplumsal tepki karşısında, kaleme aldıkları biyografilerinde neredeyse özür dilerler zenginlikleri için.

Öte yandan yüzyıllar boyu kırka yakın milleti bağrında barındıran ve üç kıtaya yayılmış topraklarıyla her türlü devletle iletişim kurmuş olan Osmanlı'nın torunları, Lozan'ın ardından kapattıkları sınırlarını, 1980'lerde açmış olmalarına rağmen bir türlü üzerinden atamadı şu yabancı korkusunu. Türk'ün Türk'ten başka dost olmadığı cümlesi hepimizin kafasına işlediği için ancak alavere ile iş yapılabileceğimizi sandık yabancılarla. Öyle bir yabancılık oluşturduk ki yabancılarla, neticede AB kapısına dayandığımız şu günlerde dahi Türk denince ortalama bir Batılının aklına hâlâ fesli bir adam geliyor.

Şüphesiz ki, 1980'den itibaren yavaş yavaş değişiyor bizim de sermaye ve yabancıya bakışımız. Toplum yavaş değişiyor belki, ama ifrat ile tefrit arasında bir türlü dengeyi tutturamayan bireylerimizde bu değişiklik aniden ve toptan oluyor. İki gün önce yabancı sermaye aleyhtarlığı yapan bir politikacı, bugün yabancı aşkının Türkiye'nin kalkınması için elzem olduğunu savunabiliyor mesela. Bugün gelinen noktada Türkiye'de iki tür insan var: yabancı sermaye düşmanı ve yabancı sermaye aşığı.

Türkiye'nin sınırları uzunca bir müddettir yabancı sermayeye açık. Ancak sınırların açık olması tek başına bir şey ifade etmiyor. Mevzuattan tutun hukuk altyapısına, bürokrasideki keşmekeşlikten ülke ekonomisinin kararsız seyrine kadar birçok başka unsur, yabancı sermayenin girmesine engel oluyor. Elli yıllık yabancı sermaye mevzuatı çok değil, daha iki yıl önce değişti. Oysa bu ülkeye yabancı sermayenin gir-

mesi gerektiğini, özellikle de bu ülkeye yatırım yapacak kalıcı sermeyenin ülke ekonomisi için elzem olduğunu yıllar yılı dilimize pelesenk ettik.

Yabancı sermayeyi istediğimizi ifade ettik hep, ama aslında gelmesini de fazla istemedik. Avrupa Birliği hakkındaki tutumumuzda olduğu gibi, lehte her zaman muazzam bir destek olduk, ancak iş ciddiye binince "milliyetçi" duygularımız kabardı.

İşin aslı, Türk milleti oldum olası rekabet konusunda karışık duygular barındırır. Bir taraftan tüm ticaret ehli serbest piyasacıdır, ama yeri geldiğinde devletin bizi koruması için gümrükleri arttırmasını, kota koymasını ve teşvikler vermesini isteriz. Dış rekabeti böylece savuşturduktan sonra da içerideki rakipler arasında da kamu otoritesine yakınlık ölçüsünde bir sıralama temin ederiz.

Yabancı sermayeye karşı tavrın arkasında, çoğu zaman adına milli menfaat de dense, bireysel çıkarlar yatıyor. İşin içine başkaca hesaplar girince, yabancı sermayeye karşı akılcı bir eleştiri de mümkün olamıyor.

Oysa bu ülkenin gerçekten de milli bir kalkınma projesine ihtiyacı var. Türkiye'yi bu yüzyılın başlıca ekonomileri arasına sokacak, toplumun tüm maddi, manevi ve insani kaynaklarının etkin bir şekilde kullanımını hedefleyen, milli sermayeyi, bu ülkenin kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılarak katma değerin yine bu ülkenin insanına dönmesi olarak tanımlayan milli bir iktisat projesine acilen girişmemiz gerekiyor.

Bu çerçevede yabancı sermayeyi hakkıyla tahlil edebilmemiz gerekiyor. Bunu yaparken hem yabancıyı, hem de sermayeyi değerlendirmeli, milli çıkarımızı önceleyen bir bakış açısını toptancılık yerine tasnifçi ve analitik bir yaklaşımla birleştirebilmeliyiz.

Sermaye mütecanis bir kitleden oluşmuyor. Dahası, yabancı kavramı içine ittiğimiz tüm unsurlar da tek bir akla ve davranış biçimine sahip değiller. Çeşit çeşit yabancı sermayeyi içine oturtacağımız veya oturtmak istediğimiz şartlar da farklı farklı. Perakende sektörüne yatırım yapan bir Avrupalı ile sağlık sektörüne girmek isteyen Körfez kaynaklı sermaye bir değil; perakende sektörü ile kâğıt sektörü de bir değil. Doğrudan yatırım ile portföy yatırımını aynılaştıramaz, şirket alımı ile yeni yatırımı bir tutamazsınız. Bunların her biri için farklı politikalar gütmeniz, farklı yaklaşımlar sergilemeniz, farklı teşvikler, farklı yaptırımlar uygulamanız gerekir.

Yabancı sermayeyi irdelemeden önce kendimizi yargılamalıyız. Hangi sektörlerde kendi kendimize yetiyor, hangisinde ne ölçüde dışa bağımlıyız? Hangi piyasalar iyi denetleniyor, hangileri etkin çalışmıyor? Hangi iş kollarında dünya ile rekabet edebilmek için bilgiye, birikime ve kalifiye istihdama ihtiyaç var? Nerelerde ölçek ekonomilerinin oluşması anlamlı olur ve bunları yerli KOBİ'lerle nasıl bir arada yaşatabiliriz? Rekabet nerede, ne ölçüde ve ne şartlarda anlamlı ve gerektir? Şunu unutmamamız gerekiyor: Ortalama bir doğrudan yabancı yatırım o sektörde ortalama bir yerli yatırımdan daha büyük ölçekle geliyor. Bunun avantajları ve dezavantajları neler olacaktır?

Böyle bir durum analizinden ve kendi kalkınma hedeflerimizi çizdikten sonra yabancı sermayenin bu sürece katkıda bulunmasının yol ve yordamını aramamız gerekiyor. Nasıl teşvik edecek, hukuki altyapıyı nasıl tesis edeceğiz? Nasıl denetleyeceğiz, katma değerin mümkün olduğunca ülke içinde yeniden yatırıma dönüşmesini nasıl temin edeceğiz? Her sektöre sokacak mıyız yoksa belli üst sınırlar mı tanımlayacağız? Tüm bunlar küresel bir ekonomide milli kalkınmanın gerektirdiği sorular.

Ülkemize tabii ki sermaye girecek. Kısası da girecek, yerleşiği de. Hisse senedi de alacak, fabrika da. Yerli yatırımcıyı zorlayacağı, hatta zorlaması gerektiği yer de olacak, yerliyi korumak zorunda kalacağımız zaman da gelecek. Gayrimenkul alacak, ama istihdam da oluşturacak. Krizlerde ilk çıkan o olmak isteyecek, ama yerli hizmet üretimimiz onlar sayesinde yurtdışına açılacak.

Neticede sermayenin artık milli boyutlardan çıkıp evrensel bir renk aldığı bir dönemi yaşıyoruz. Böyle bir ortamda toptancı yaklaşımlarla uçlarda yaşamak, çıkarlarımızı korumayacağı gibi neticede ülkemizi toptan geri bırakabilir.

Prof. Dr. Nazif GÜRDOĞAN

Sermayenin Ülkesi Değil İlkesi Önemlidir

İlkesi ilkesizlik olan girişimci ve kuruluşlar, hiçbir alanda başarılı olamayacakları gibi, her ülkede de yasal engel ve kültürel baskıyla karşılaşırlar. Bu bağlamda, girişimci ve sermayenin ülkesi değil, ilkesi önemlidir. İlkesiz kurum ve kuruluşların yalnızca kendi ülkesine değil, her ülkeye zararı dokunur.

Dünyaya açılmış büyük işletmelerden, mahalle sınırlarını aşmayan küçük işletmelere kadar hayatı dört bir yanından kuşatan bir kuruluşlar dünyasında yaşanılıyor. Yetişkin nüfusun büyük bir çoğunluğu, günlük yaşantısının önemli bir bölümünü kâr amacı güden ya da gütmeyen kurum ve kuruluşlarda geçiriyor. Ülkelerin ürün, hizmet ve bilgi üretme gücünün büyütülmesinde kamu, özel ve gönüllü bütün kuruluşlar hayati bir önem taşıyor.

Ürün, hizmet ve bilgi kuruluşlarda üretilir. Üretim sürecinde girişimci güç ve sermayenin elele vermesi gerekir. Verimliliğin artırılmasında belirleyici olan sermayeden önce girişimci güçtür. Sermayenin önemi onu değerlendirmesini bilen girişimci güçten kaynaklanır. Sermayenin üretim sürecine katılarak, kazanma ve kazandırma gücü, risk almasını bilen girişimcilere bağlıdır. Üretmekten daha çok tüketmeyi düşünenlerin elinde sermaye zenginlik değil, yoksulluk üretir.

Kuruluşları uzun ömürlü kılan sermayelerinden daha çok girişimcileridir. Girişimciler, paradan para kazanmanın değil, ürün ve hizmet üretiminden para kazanmanın peşindedir. Para ticareti gösteriş ve harcama yarışına yol açarken, ürün ve hizmet üretimine dayalı ticaret, maliyetleri düşürmeye ve kaliteyi artırmaya önem verir. Biri toplumun gelişmesine katkısı olmayan yapay ihtiyaçların, diğeri de gerçek ihtiyaçların peşindedir.

Bir ülkede sermaye birikiminin büyük olması, o ülkede faaliyet gösteren kuruluşların kaliteli ürün ve hizmet üretmesine yetmez. Bunun için, sermaye bulunduğu ülkeye değil, değerlendirildiği ülkeye bakar. Sermayeyi değerlendirecek olan, ülke değil, girişimcidir. Girişimcinin gücü sınırları aşmasını bilmesinden kaynaklanır.

Sınırları aşmasını bilmeyenin elinde, sermaye güneşte karın erimesi gibi, eriyip yok olur. Sermayeyi ahlak ve hukuk ilkelerini çiğnemeden değerlendirecek girişimcileri olmayan kuruluşların, kendi ülkelerinde bile itibarı olmaz.

Eskiden kurum ve kuruluşların bir öncüsü ya da sahibi olduğu gibi, bir tek ülkesi, yönetim merkezinin olduğu şehirde fabrikaları, depoları ve satış mağazaları olurdu. Sınırların ortadan kalktığı bir dünyada, bırakın değişik alanlarda faaliyet gösteren kuruluşları, Kahire, İstanbul, Londra ve New York gibi büyük şehirlerin bile başka ülkelerle ilişkileri, kendi ülkeleriyle olandan geri kalmaz. Zaten onları bir dünya kenti haline getiren ülkeleriyle olan ekonomik ve kültürel ilişkileri değil, dünyayla olan değişik boyutlardaki bağlantılarıdır.

Girişimciler hangi milletten olursa olsun, kuruluşlar hangi ülkede faaliyet gösterirse göstersin, başarıları, ahlak ve hukuk ilkelerine olduğu kadar kültür ve ekonominin kurallarına gösterdikleri saygı ve bağlılıktan kaynaklanır.

İlkesi ilkesizlik olan girişimci ve kuruluşlar, hiçbir alanda başarılı olamayacakları gibi, her ülkede de yasal engel ve kültürel baskıyla karşılaşırlar. Bu bağlamda, girişimci ve sermayenin ülkesi değil, ilkesi önemlidir. İlkesiz kurum ve kuruluşların yalnızca kendi ülkesine değil, her ülkeye zararı dokunur.

Yerli ve yabancı sermaye tartışmasının doruk noktasına ulaştığı bugünlerde, önemli olan girişimci ve kuruluşların ülkesi değil, ürettiği ürün ve hizmetin kalitesi ve fiyatı yanında misyon ve vizyonunu oluşturan kültürüdür.

Ahlak ve hukukun temel ilkeleri gibi, gerçekliğin, güzelliğin, doğruluğun ve iyiliğin de ana ilkeleri evrenseldir.

Temiz kuruluşların sermayesi de temiz olur.

Doç. Dr. İbrahim ÖZTÜRK

Sermaye Hareketleri ve Sıcak Paranın Denetimi

Bugün itibariyle günlük işlem hacmi 1,9 trilyon dolara ulaşan uluslararası döviz piyasası hacminin sadece % 2'si mal, hizmet ve varlık piyasalarından kaynaklanırken geriye kalan kısmı ise tamamen spekülatif maksatlı olarak yönlendirilmektedir. Uluslararası döviz piyasası işlemlerinin neredeyse tamamı spekülatif maksatlıdır. Üstüne üstlük piyasadaki vadenin gün geçtikçe kısalması da beraberinde önemli sorunları getirmektedir. Gerçekten de sürekli hareket halinde olan uluslararası sermayenin yaklaşık % 80'i, geldiği ulusal piyasayı bir hafta içinde terk etmektedir.

Sermaye hareketlerinin bütün kategorileriyle tam serbestiye kavuşturulmasının teorik gerekçeleriyle ampirik bulguları arasında ciddi bir makas oluşmuş durumdadır. Teorik olarak bakıldığında tasarruf oranı düşük gelişme baskısı altındaki ülkelerin, uygun iç koşulları ikame etmeleri durumunda, uluslar arası piyasalardan daha ucuz ve daha uzun vadeli olarak tasarruf açığını kapatacak fonları temin edebileceği ifade edilmektedir. Sermaye hareketlerinin engellendiği ülkelerde çeşitli nedenlerle fon piyasasına uzak kalan KOBİ statüsündeki işletmelerin dışlanacağı ve/veya daha yüksek maliyetle fonlanacağı iddia edilmektedir.

“Türkiye’nin bu gün karşı karşıya bulunduğu en ciddî sorun iç borç stokudur. Bu borcun vadesi hâlâ kısa ve pahalı olmasına rağmen, sorumsuz bir şekilde bu paranın alacaklıları sermaye kaçışını adeta bir şantaj malzemesi olarak kullanmakta, ancak kendi alacakları nasıl olsa her zaman devlet garantisi altında olduğu için de, istikrarsızlık yaratmaktan geri kalmamaktadırlar.”

Buna rağmen, 1980 sonrasında hızlanan süreçlerden sonra kontrolsüz bir şekilde sürece dahil olan ülkelerin kalkınma performansları sadece tatmin edici olmaktan uzak kalmadı, aynı zamanda diğerlerine nazaran daha da kırılganlaşarak kriz sarmalına girdiler. Sermaye hareketleri içinde en çok tartışılan ve artık bir şeyler yapılabilir mi diye düşünülen kategori kuşkusuz “sıcak para” diye vurgu yapılan portföy yatırımlarıdır.

Sıcak Paranın (SP) tanımı konusunda farklı yaklaşımlar benimsense de sıcak para kısaca, “arbitraj geliri güdüsüyle hareket eden sermaye” olarak tanımlanabilir.

Bu çerçevede sıcak para;
(a) hisse senetlerinden,
(b) hazinenin veya özel sektörün bonolarını da kapsayan kısa vadeli borç senetlerinden,
(c) bankalara ve kişilere açılan kısa vadeli kredilerden,
(e) banka mevduatından ve
(f) banka-dışı diğer varlıklardan oluşur.

Bu kategorilerden oluşan kaynakların üretim ekonomisine aktarılmadan sırf “paradan para kazanan” ve beklenmedik ani hareketler ile ülkeyi terk eden niteliği dolayısı ile “sermaye” tanımına uygun düşmediği ifade edilmelidir. Acaba “sıcak para” nasıl ve hangi yöntemlerle kontrol edilebilir? Kontrol yöntemlerine başvuran ülkelerden uygulamanın kazanım ve maliyeti bağlamında hangi dersler alınabilir?

Bir Sorun Olarak Sıcak Para (SP)

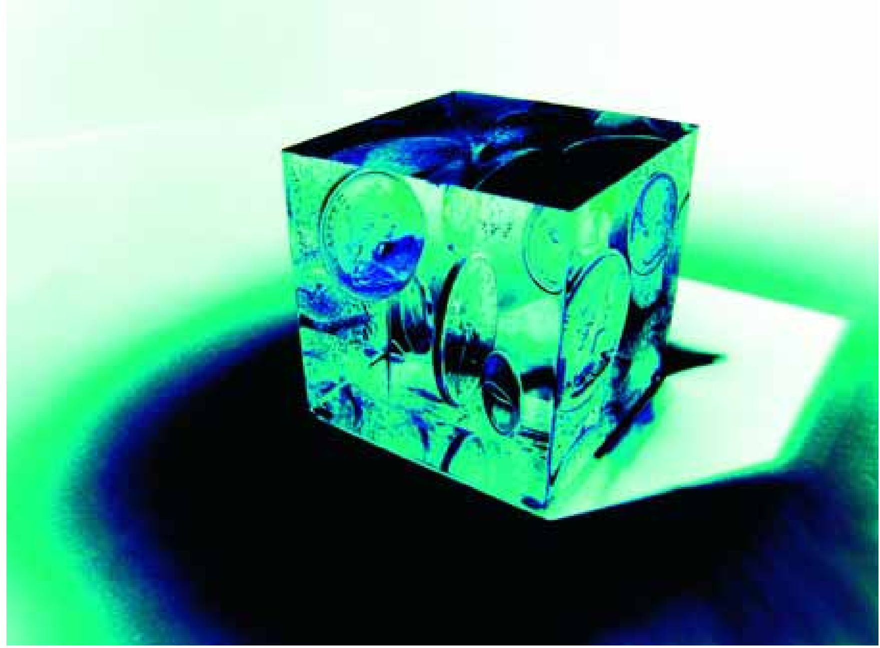
Son yıllarda konuyla ilgili olarak yapılan birçok çalışma, Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ)’de sermaye hesaplarının apar topar serbestleştirilmesinin yanlışlı ve zararlı olduğunu göstermektedir. Bugün itibariyle günlük işlem hacmi 1,9 trilyon dolara ulaşan uluslararası döviz piyasası hacminin sadece % 2'si mal, hizmet ve varlık piyasalarından kaynaklanırken geriye kalan kısmı

ise tamamen spekülatif maksatlı olarak yönlendirilmektedir. Uluslararası döviz piyasası işlemlerinin neredeyse tamamı spekülatif maksatlıdır. Üstüne üstlük piyasadaki vadenin gün geçtikçe kısalması da beraberinde önemli sorunları getirmektedir. Gerçekten de sürekli hareket halinde olan uluslararası sermayenin yaklaşık % 80'i, geldiği ulusal piyasayı bir hafta içinde terk etmektedir.

Tüm bunların sonucunda ulusal piyasaların ve merkez bankalarının (MB) olumsuz etkilendiği ise açıktır. Spekülatif amaçlı sermayenin hızla ve sürekli olarak yer değiştirmesi, ulusal paraların değişim hadlerini etkileyerek finans piyasalarında sorun oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Birikimli olarak halen Türk ekonomisinde 60 milyar dolar civarında bir SP vardır. MB da tedbir olarak giderek daha yüksek miktarda rezerv tutmakta (20 Ağustos 2006 itibariyle 59 milyar dolar civarında), rezerv miktarının artması ise fizikî yatırımlara dönüşebilecek kaynakların piyasalardan çekilmesine neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkeler millî gelirlerinin sadece %1-2'si kadar bir rezerv tutarken GYÜ (Gelisşme Yolundaki Ülkeler) de bu oran bazen % 30'lara kadar varabilmektedir. 2005 yılı sonunda 60 milyar dolara ulaşan rezerv, 360 milyar dolarlık milli gelirin % 17'lerine kadar tırmanmıştır. Bu, ulusal maliyeti çok yüksek, gereksiz ve dayatma bir fedakârlık olarak belirginleşmektedir. 1990 sonrası Türkiye örneği bize bu durumda MB'nın bağımsız bir para politikası izleyemediğini ve iktisat politikaları eşliğinde bilinçli bir kalkınma sürecine girilemediğini göstermektedir.

Kısa vadeli portföy yatırımlarının neden olduğu sakıncalar kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. SP, neticede gittiği ülkede bir kredi patlamasına neden olmakta, bu da yükselen piyasalarda ani ve hızlı bir ekonomik genişlemeye ve enflasyonist ısınmaya neden olmaktadır. Zaten kırılgan olan makro ekonomik yapı nedeniyle de genel olarak bu süreç ekonomide- duruma göre- ya bir krize yada en azından bir daralmaya, iş ve gelir kayıplarına neden olmaktadır. Türkiye ekonomisinde en son 2001 krizinde tecrübe edilen bu olgu, daha küçük ölçekte olmak üzere 2006 yılının ilk çeyreği sonu, ikinci çeyreğinin başında tekrarlanmıştır.

2. Genel olarak GYÜ'in büyümede ithalat bağımlılığı olduğundan, büyük oranda kısa vadeli sermaye girişleri tarafından tetiklenen iç tüketim talebi, sürdürülemez büyük carî açıklar ve ulusal borç stokunun artışı ile sonuçlanmaktadır. TCMB tarafında yapılan son bir çalışmaya göre (Türkan, E., 2006), Türkiye ekonomisinde oluşan her 100 birimlik talebin yaklaşık 23 birimi ithalat yoluyla karşılanır duruma gelmiştir. Bu durum imalât sanayinde daha da belirginleşmekte ve ithalat imalât sanayi maliyetinin % 63,2'sini oluşturmaktadır. Daha da kötüsü "kur saldırısının" neden olduğu aşırı değerlenen yerli paranın da katkısıyla ithalat bağımlılığının azalmayıp artma eğilimine girmiş olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Oysa son yıllardaki bilhassa özel sektör kaynaklı yatırım hamlesinin süreci azaltıcı yönde etkilemesi beklenirdi.

3. Aynı süreç bilhassa ticarete konu olmayan malların fiyatını önce büyük bir hızla artırmakta, gayr-ı menkul başta olmak üzere bir balon ekonomisine neden olmakta, balonun patlamasıyla beraber de burada büyük fiyat düşüşleriyle sonuçlanmaktadır. Böylece belli kesimlerin aleyhine büyük gelir kayıpları oluşmakta, gelir dağılımı daha da bozulmaktadır.

4. Bu durum menkul kıymetler borsası içinde aynen tekrarlanmaktadır.

5. Sağlam bir düzenlemenin yapılamadığı ülkelerde sıcak para genişlemesi ile kredi genişlemesi arasında anlamlı bir bağın olduğu anlaşılmaktadır. Bu ülkelerde

içerideki firmalar kredi hacminin genişlemesi ve dış borçlanma sayesinde varlıklar kalemlerindeki dengeyi değiştirmektedirler. Bilhassa ticarete konu olmayan sektörlerde borç/öz sermaye oranı sürdürülemez bir şekilde yükselmektedir. Her hangi bir sarsıntı durumunda özel sektörün sorunu bir anda kamusal bir soruna dönüşmektedir.

Sıcak Parayı Kontrol Etmenin Yararları

Sermaye hareketlerinin serbest olması Türkiye ekonomisinin yaşadığı devresel dalgalanmaların azalmasına ve istikrarın teminine katkıda bulunmamıştır (Yeldan, E., 2002; Boratav, K. ve Yeldan, E., 2001; Berksoy, T. ve Saltoğlu, B., 1998) Tam tersine içeride kurulan vahşi kapitalizm nedeniyle dış borçlanma enstrümanları sürdürülemez bir şekilde istismar edilmiş, dış açık finansmanına dayalı bir periferi ekonomisi modeli benimsenmiştir. Dış açıklar ile kamu açıklarının varlığını istismar eden başlıca sermaye kategorisi ise SP olmuştur.

İşte bu paranın denetlenmesi durumunda

(i) son 15 yıldır Türkiye'nin temel sorunu olan ekonomide istikrarsız bir büyüme ve küçülme dalgasının tesiri azaltılabilir.

(ii) Türkiye faiz ve döviz kurunu nispeten bir birinden bağımsızlaştırarak, ayrı ayrı iktisat politikası aracı olarak kullanabilir. Bu Türkiye için geçmişte son derece kritik bir zorunluluktu, ancak yapılamadı.

(iii) Türkiye'nin bu gün karşı karşıya bulunduğu en ciddî sorun iç borç stokudur. Bu borcun vadesi hâlâ kısa ve pahalı olmasına rağmen, sorumsuz bir şekilde bu paranın alacaklıları sermaye kaçışını adeta bir şantaj malzemesi olarak kullanmakta, ancak kendi alacakları nasıl olsa her zaman devlet garantisi altında olduğu için de, istikrarsızlık yaratmaktan geri kalmamaktadırlar. Yukarıdaki öneri bu istikrarsızlığın giderilmesinde biricik yöntem olarak belirginleşmektedir.

(iv) Cari açığı kontrol etmek için bir takım politikalar geliştirilirken, sıcak para giriş-çıkışlarından bağımsız hareket edilebilir (Öniş, Z. and Aysan, A., 2000).

SP başta olmak üzere, sermaye hareketlerinin verdiği zararın önüne geçmek için yapılması gerekenler iki aşamada ele alınabilir. **Birinci aşamada** krizi önlemeye yönelik tedbirler, **ikinci aşamada** ise kriz idaresi ile ilgili tedbirler yer almaktadır. Bir başka ifade ile birinci aşama krizi önlemek için nelerin yapılması gerektiğini, ikincisi de kriz geldikten sonra nasıl davranılması gerektiğini tartışma konusu yapmaktadır.

SP'ya Kriz Öncesi Tedbirler

Bir defa krizi önceden görüp tahmin etmenin imkânsız olduğu kanaati oldukça yaygındır. Bu gerçekçi gözükmektedir. Birçok ülkede temel göstergelerin yeterince iyi gittiği bir anda da kriz patlak verebilmektedir. Dolayısı ile kimin hangi aşamada, ne zaman ve neyi "bahane" edeceğinin tahmin edilmesi kolay değildir. Ayrıca bu konuda bir takım şayiaların ortaya atılması da aynı şekilde son derece tehlikelidir. Dolayısı ile elden geldiği kadar "öncü göstergelerin" sağlam olmasına, eğer yeterince sağlam değilse mümkün olan başka tedbirlerin alınmasına çalışılmalıdır.

Öncelikli olarak vurgulanması gereken, sıcak para akışı ile baş etmenin tek başına bir devletin yapabileceği ve verim alabileceği bir mesele olmadığıdır (Akyüz, Y. ve Cornford, A. 1999). Uzmanlara göre bu doğrultuda küresel finans sisteminin yeniden ele alınması ve yapılandırılması gerekmektedir. Ekonomi literatüründe bu gibi öneriler artık ciddî bir şekilde tartışılmaktadır. Ayrıca yerel hükümetlerin ve IMF'nin; borç verenlere garantörlük anlamına gelecek dolaylı ve doğrudan uygulamalara giderken çok daha dikkatli olması gerekmektedir. Özellikle kullanıcı ülkelerde ahlâkî sorunlara yol açmaması gerekmektedir (Alper, C. E. Ve Önis, Z., 2002). Bunun bir parçası olarak da borç veren gelişmiş ülke kuruluşlarının daha dikkatli davranmalarını temin etmek üzere, borç verdikleri ülkenin risklerine ortak edilmeleri yerinde bir tedbir olacaktır.

Yaşanan krizlerden elde edilen tecrübeye göre millî düzeyde yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir:

1. Banka, banka dışı malî kuruluşlar ve bu finansal şebekelerle iletişim içinde olan şirketlerde, uluslararası standartlarda muhasebe sisteminin ve şeffaf denetim mekanizmasının kurulması gerekmektedir.

2. Yatırım mevzuatında küçük yatırımcı başta olmak üzere yatırımcı haklarının

korunması gerekmektedir.

3. Genel olarak mülkiyet hakları rejimi geliştirilmelidir.

4. Uluslararası tahkim kuralları uygulanmalıdır.

5. İcra ve iflas kanunları geliştirilmeli ve bu süreçler kolaylaştırılmalıdır.

Bütün bunlara rağmen, SP konusunda ortaya konulan görüşler incelendiğinde uygulanması yararlı bulunan genel geçer bir yöntemin olmadığı, duruma göre farklı çözümlerin aranması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Sıcak Para'ya Kriz Ortamında Tedbirler

1997 Asya, 1994 ve 2001 Türkiye (finansal) krizi gibi ortamlarda ulusal paraların aşırı değer kaybettiği bilinmektedir (Uygur, E., 2001). Özellikle ticarî entegrasyonun yüksek olduğu bölgelerde aslında "lokal" olması gereken krizin domino taşları misali yayılma tehlikesi gösterdiği de yeterince çalışılmış bir konudur. Burada karşılaşılan çıkmaz, değer kayıplarının önüne geçmek üzere aşırı yüksek faiz politikaları veya rezervlerin kullanılması yoluyla kurun savunulması durumunda durgunluğun derinleşecek olması, savunulmaması durumunda ise bahsedilen daha kötü senaryonun gerçekleşecek olmasıdır.

Açıkçası bir kriz ortamında dikkate alınması gereken üçlü bir **"kapasite kısıtı sorunu" vardır.**

Bunlar;

(a) İstikrar araçlarını kullanabilme kapasitesi,

(b) Döviz kurunu savunabilme kapasitesi ve

(c) Sermaye serbestisi rejimini uygulayabilme kapasitesidir. Bir kriz ortamında bunlardan ancak en fazla herhangi ikisinin kullanılabilir olduğu, geri kalan üçüncü değişkenin ise serbest bırakılması gerektiği ortak kabul görmektedir. Buna göre;

kriz ortamında sermaye hareketlerinde serbestiye devam ederken döviz kurunun savunulması denenebilir. Ya da, sermaye hareketi serbestisi altında istikrar araçlarının kullanılması (yüksek faiz, daraltıcı maliye politikaları, kemer sıkma vs.) yoluna gidilebilir. Ancak bu iki durumda da ekonomi çok daralmış, kur da büyük oranda çökmüş olacağından sonuçta, Krugman'a göre yapılması gereken, sermaye hareketleri üzerinde bir kontrole gidilmesidir.

Öte yandan bir kriz ortamında deflasyonist politikaların mı, yoksa genişletici politikaların mı daha uygun olduğu da temel tartışma konularındandır. Standart görüşe göre krizin yapısal ekonomik dengesizliklerden kaynaklanması durumunda, daraltıcı politikalar izlenebilir. Zira yaşanacak olan durgunluk ortamında üretim kayıplarının anlamının kavranabilmesi için iyi bir düşünme şansı oluşacaktır. Bu bize, "standart reform paketini açıkla" mesajı vermektedir.

Peki, eğer sorun yapısal değil de bir yatırımcı paniğinden kaynaklanıyorsa, ne yapmak gerekir? Bu durumda üretimin düşmesine engel olmak ve ekonominin tekrar rayına sokulması için deflasyonist değil, tersine genişletici politikaların uygulanması gereği vurgulanmaktadır. Ancak genel olarak krizlerin bunlardan hangisinden kaynaklandığının tanımlanamadığı ve faktörlerine ayrıştırılamadığı görülmektedir.

Örneğin Asya Krizi esnasında Krueger gibi bazı iktisatçılar ile IMF yaklaşımı, krizin temel ekonomik dengesizliklerden çıktığını savunarak daraltıcı politikalarda ısrar etmişken, Dünya Bankası eski baş ekonomisti Stiglitz gibi karşı cephede duranlar da, bunun bir likidite sorunu olduğundan bahisle genişletici politikalara ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuştu.

Dooley gibi bazı iktisatçılar ise tam bu noktada olaya başka bir boyut kazandırarak, finansal piyasalar üzerinde etkisi çok büyük olan hükümetlerin, hükümet garantileri yoluyla sorumsuz ve verimsiz borçlanmanın yolunu açtığını, bu nedenle krizden finansal piyasaların değil hükümetlerin sorumlu tutulması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre Endonezya ve 2001 Krizi öncesi Türkiye'de olduğu gibi bilançoların kıyı bankacılığı veya diğer bir takım şeffaf olmayan yöntemlerle gizlenmesi veya G. Kore'de olduğu gibi verimsiz yatırımlara gidilmesi hep hükümetlerin yanlış politikalarının bir sonucu olarak görülmektedir.

Kısaca, standart Batıcı yaklaşımlar daraltıcı istikrar tedbirlerini önerirken, bunu yapan ülkelerde krizin daha derin ve maliyetli olduğu görülmektedir (Stiglitz, e. J., 2002). Öte yandan diğer bir çok çalışma, içerdiği birtakım yan etkilere rağmen krizlerden az hasarla çıkan ülkelerin, uyguladıkları tedbirler manzumesi içinde daraltıcı değil genişleyici politikalara önem verdikleri görülmektedir (Esptein, G., Grabel, I., Jomo, S.K., 2005, s.301).

Velas ise konuyu daha çok Stiglitzvarî bir analize doğru kaydırarak kaynağı ne olursa olsun bir durgunluk ortamında iken sürekli verimsizlikler ve kârsızlık edebiyatı yaparak, bir kenarda beklemekle veya sadece daraltıcı politikalarla işin içinden çıkılamayacağını ifade etmektedir.

Bu görüşü güçlendirmek üzere de, aslında 1982 yılındaki Şili Krizi'nin de Asya tarzı bir vahşi kapitalizmden kaynaklandığını, ancak krize rağmen zor durumda kalan bir çok şirketin batmasına göz yumulmayarak, bir borç yeniden yapılandırması suretiyle şirketlerin kurtarıldığından bahsetmektedir.

Bütün bu tartışmalar bir yana Reinhart, kriz ortamına girildikten sonrasıyla ilgilenmekte ve sermaye çıkışları üzerinde bir kontrolün anlamlı netice vermeyeceğini savunmaktadır. Buna rağmen kriz önleme yöntemi olarak sermaye çıkışlarının kontrol edilmesini bir yöntem olarak pek dışlamamaktadır. Ancak bunun bir kriz ortamında olamayacağını savunanlar da vardır. Örneğin Bhagwati ve Kindleberger gibi iktisatçılar, sadece doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının faydalı olduğunu, bunun dışında kalan kategorilerin zarardan başka bir netice doğurmayacağını savunmaktadırlar. Bu kategorideki iktisatçılar, bu nedenle sermaye hareketi serbestisine geçerken çok dikkatli olunması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak bir kriz anında sermaye hareketi serbestisi varsa, durumun da korunması gerektiğini salık vermektedirler.

Larrain ve Bhagwati gibi iktisatçılar, sermaye girişi üzerinde uygulanacak bir kontrolün sermayenin miktarı/hacmi üzerinde pek etkili olmadığını, ancak vade kompozisyonunu oldukça etkilediğini ve uzun vadeli hale gelmesinde etkili olduğunu savunmaktadırlar. Bu Türkiye açısından son derece öğretici bir görüştür. Yapılması gereken kuşkusuz, giriş yapan sermayenin vade kompozisyonunu uzun vade lehine değiştirmektir. Bunun da sadece piyasalara istikrar ve güvenin gelmesiyle kendiliğinden oluşmasını beklemek hayaldir.

Kontroller konusundaki bu belirsiz ve kafa karıştıran tartışmalara Roubini başka bir açıdan daha yaklaşarak, kaliteli bir iç finansal piyasa regülasyonuna dikkat çekmektedir. Bunu sağlayana kadar finansal serbestiden uzak kalınmasını da özellikle not eder. Johnson ise bu aşamada devreye girmekte ve regülasyonlar ile sermaye kontrollerinin bir birinden ayrıştırılmasından kaynaklanan zorluklar nedeniyle sıkıntı yaşanacağını vurgulamaktadır. Örneğin, bankaların rezerv ihtiyacının belirlenmesinin

“Öte yandan bir kriz ortamında deflasyonist politikaların mı, yoksa genişletici politikaların mı daha uygun olduğu da temel tartışma konularındandır. Standart görüşe göre krizin yapısal ekonomik dengesizliklerden kaynaklanması durumunda, daraltıcı politikalar izlenebilir. Zira yaşanacak olan durgunluk ortamında üretim kayıplarının anlamının kavranabilmesi için iyi bir düşünme şansı oluşacaktır. Bu bize, “standart reform paketini açıkla” mesajı vermektedir.”

regülasyon (düzenleme) mu, kontrol mü olduğunun tespitinin zorluğunu örnek vermektedir. Ayrıca tek sorun da ayrıştırma ile sınırlı değildir. Ayrıştırdıktan sonra hükümetlerin regülasyonu yapabilme kapasitesi öne çıkmaktadır. Bunun gerçekleştirilemeyeceği kesin ise, o zaman tek yol kalmaktadır, o da sermaye üzerine kontrol koymaktır.

Regülasyon konusundaki bir başka uyarı da Gerber'den gelmektedir. Gerber'e göre, yatırımcılar kriz ortamında “kriz yönetimi” uygularlar. Ancak bu kriz yönetimi politikaları daha çok gelişmiş ülkelerin durumlarını dikkate alan araçları ve yöntemleri ihtiva eder.

Gelişmekte olan bir ülkede bunların uygulanması tam bir likidite sorununa yol açar ve buradan çevreye yayılır. Gerber'in bu yaklaşımı Asya krizi tecrübesine referans vermektedir. Eichengreen (2002) ise, “ya hep, ya hiç” tarzı toptancı yaklaşımlar yerine, birkaç aşamadan oluşan bir süreci önerir.

Buna göre;
(a) birinci aşamada bankalar ve diğer finansal kuruluşlar üzerinde somut, açık bir yasal düzenlenmenin yapılması gerekir. Bunun yetersiz kaldığı anlaşılırsa,

(b) ikinci aşamada bu kurumların dışa açılmaları üzerindeki doğrudan denetim ve gözetimler sıkılaştırılmalıdır. Ancak bu ikisinin de yetersiz gelmesi durumunda,
(c) kontrol opsiyonundan da kaçınmamak gerekecektir. Buradan çıkan bir sonuç, bütün kontrollerin eşit olarak görülmemesi, duruma göre işe daha piyasa dostu yöntemlerle başlanılması gerektiğidir.

Sonuç

SP'ya atfedilen sorunların aslında gelişmekte olan ülkelerin iç yapılarının bozuk oluşundan ve uygulama hatalarından kaynaklandığı yönünde ciddi eleştiriler vardır. Buna rağmen, ortaya çıkan sorunlarda küresel piyasaların üzerine düşen etkin dağılım görevini yerine getiremediği artık kabul edilmektedir (Akyüz, Y.ve Boratav, K., 2002).

Dahası, sermaye hareketleri yoluyla bilinçli bir şekilde gelişmekte olan ülkelerin istikrarsızlaştırıldığı yolunda da bazı görüşler vardır (Krugman, P., 1999).

Bu meyanda son yıllarda sermaye hareketlerinin yıkıcılığı konusu kabul edilmekle kalmadı, aynı zamanda artık bu konuda nelerin yapılabileceği de ciddî bir tartışma konusu haline geldi Örneğin, Asya Krizi'nin hemen ardından Haziran 1999 tarihinde Almanya'nın Köln şehrinde bir araya gelen sanayileşmiş G-7 ülkelerinin maliye bakanları, yayınladıkları deklarasyon ile uluslararası finansal sistemin tehlike altında olduğunu kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda bu meydan okumanın altından kalkma görevinin tek başına gelişmekte olan ülkelere ait olmadığını, tersine onlara bu konuda görevler düşmekle birlikte, esas sorumluluğun küresel piyasalardaki yapıcı kudret ve iradeye sahip olan gelişmiş ülkelere düştüğünü ifade etmişlerdir (Eatwell ve Taylor, 2000).

Gelişmekte olan ve artık gelişmiş olan birçok ülkede başarıyla uygulanan sermayenin kontrol ve idaresi yöntemlerinin Türkiye için de korkusuzca çalışılması ve uygun olanlarının esnek ve değişken bir şekilde uygulanmasına başlanması gerekmektedir.

Buraya kadar tartışılan konulardan Türkiye'nin gündemini de dikkate alarak şu sonuçları çıkartmak mümkün görünmektedir:

1- Sermaye girişleri üzerinde kontrol uygulamaktan maksat bunun hacmini düşürmekse, sinyal etkisi nedeniyle bu alanda netice alınabilmektedir.

2- Eğer maksat kısa vadeyi azaltıp, uzun vadeyi motive etmekse, bunda da oldukça başarılı olunabiliyor.

3- Buna rağmen, Türkiye'de de bir çok kesim tarafından dile getirilen ve kur oynaklığını gidermek için sermaye giriş-çıkışları üzerine Tobin Vergisi türünden bir verginin konulmasının, kur krizi üzerinde pek bir olumlu netice doğurmadığı anlaşılmaktadır.

4- Eğer bu, para politikasının kontrolünü ele almayı amaçlıyor ve bu yolla içerideki faizleri dışarıdan yalıtmayı amaçlıyor ise, bu durumda giriş çıkışları üzerine limit/kontrol konulmasının gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

Akyüz, Y., and Boratav, K., "Financialization of the Global Economy", PERI, University of Massachusetts, Amherst, December 7-9, 2002.

Akyüz, Yılmaz and Anthony Cornford, "Capital Flows to Developing Countries and Reform of the International Financial System", United Nations Conference on Trade and Development, 1999.

Alper, C. Emre and Önis, Z., "Emerging Market Crises and the IMF: Rethinking the Role of the IMF in the Light of Turkey's 2000-2001 Financial Crises", METU International Conference VI, September 11-14, 2002, Ankara, Turkey.

Berksoy, Taner ve Saltoğlu, Burak, Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No 58, İstanbul, 1998.

Boratav Korkut ve Yeldan, Erinç, "Turkey, 1980-2000: Financial Liberalization, Macroeconomic (In)Stability, and Patterns of Distribution", Ankara University, Faculty of Political Science, Discussion Paper, May, 2001.

Eatwell, John and Taylor, Lance, Global Finance at Risk: The Case for International Regulation, New Press, New York, 2000.

Eichengreen, Barry, "Crisis Prevention and Management: Any New Lessons from Argentina and Turkey?" Background Paper for the World Bank's Global Development Finance 2002.

Epstein Gerald, Grabel Ilene, Jomo S.Kwame, "Capital Management Techniques in Developing Countries", Capital Flight and Capital Controls in Developing Countries, Gerald A. Epstein (edt.), Edward Elgar, UK, 2005, s. 301-333.

Krugman, P., "Capital Control Freaks: How Malaysia Go Away With Economic Heresy", Slate, The Dismal Science, Ekim 27, 1999.

McHale, John, "Capital Account Covertiblity and Capital Controls in Emerging Market Countries: Some Themes from the First Meeting", Harvard University, Discussion Forum

Öniş, Z. and Aysan, A. "Neo-liberal Globalization, the Nation-State and Financial Crises in the Semi-Periphery: A Comparative Analysis" Third World Quarterly, 29(1), 2000, s. 119-139.

Stiglitz, E.J., Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı, Plan b, İstanbul, 2002. (Tercüme Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural)

Uygur, Ercan, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni,
HYPERLINK "http://www.tek.org.tr"
HYPERLINK "http://www.tek.org.tr"
http://www.tek.org.tr
http://www.tek.org.tr , 7 Nisan, 2001.

Türkan, Ercan, Türkiye, 7 Nisan, 2001.

Türkan, Ercan, Türkiye'de Üretim'in İhracat ve İthalat Bağımlılığı, TCMB, 12 Temmuz, 2006.

Williamson, John, "Whither Financial Liberalization", The World Bank, Second Anual Conference, India, November 12, 1998.

Yeldan, Erinç, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Şükrullah DOLU

Girişimciliğin Yeni Formülü

Emsaş İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Ali Rıza Arslan

Başta Orta Asya olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde yatırımlar yapan ve devlet madalyalarıyla ödüllendirilen Emsaş İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı Ali Rıza Arslan, kendisini de başarılı kılan girişimciliğin yeni formülünü şöyle özetledi; "Eskiden işletme için, 'Emek-Sermaye-Teşebbüs' diyorlardı. Şimdi bu, 'Emek-Teşebbüs-Bilgi ve Dostluk' oldu. Yani sermayenin yerini bilgi ve dostluk aldı. Dostlarınız varsa zenginsiniz."

Ali Rıza Arslan, özellikle Orta Asya'daki Türk yatırımcıları denilince akla ilk gelen isimlerden birisi. Kazakistan ve Beyaz Rusya'da uluslararası standartta ilk otelleri yaparak dikkatleri çeken Ali Rıza Arslan, belli dönemlerde en yüksek vergi verenler listesine girerek ülkemiz ekonomisine de katkıda bulunan bir girişimci. 1955 Muş doğumlu olan Ali Rıza Arslan, ilkokul ikinci sınıfa kadar köyünde okudu. Devlet Demiryolları'nda Topoğraf olarak çalışan babasının Tatvan'a tayininin çıkması üzerine eğitimine Tatvan'da devam etti ve Ortaokulu Tatvan'da, Liseyi ise Van Atatürk Lisesi'nde okudu. 'Ben ceketimi de satarım, yeter ki siz okuyun' diyen eğitim aşığı bir babanın 6 çocuğundan en büyüğü olan Ali Rıza Arslan, ODTÜ Elektronik Mühendisliği sonrasında atıldığı iş hayatında kısa bir profesyonel yöneticilik deneyimi yaşadı. Kimlik kaplama makineleri imalatıyla kendi işini kuran Ali Rıza Arslan, şu anda dünyanın her tarafında inşaat ve taahhüt işleri yapabilecek global bir girişimci niteliği kazanmış durumda. Gelinen noktada girişimciliğin ve işletmeciliğin gereklerinin değiştiğine dikkat çeken Ali Rıza Arslan, kendisini de başarılı kılan girişimciliğin yeni formülünü şöyle özetledi; "Eskiden işletme için, 'Emek-Sermaye-Teşebbüs' diyorlardı. Şimdi bu, 'Emek-Teşebbüs-Bilgi ve Dostluk' oldu. Yani sermayenin yerini bilgi ve dostluk aldı. Dostlarınız varsa zenginsiniz."

"Kurduğumuz sağlam dostluklar bize iyi iş imkânları oluşturdu. Çinlilerin, 'İnsanlar dost oldukları için iş yapıyorlar, yoksa iş yaptıkları için dost olmuyorlar' diye güzel bir sözü var. Hakikaten iş yaptıkları için dost olanların dostlukları uzun sürmüyor. Kısacası insanlarla dost olduğunuz zaman işleriniz daha güzel gidiyor."

Başarılı bütün insanların güzel ilişkiye sahip olduğunu vurgulayan Ali Rıza Arslan, "Genç arkadaşlar cesur olsunlar ve ticaret yapsınlar. Çünkü rızkın onda dokuzu ticarettedir" diyor. Tavsiye ettiklerini bizzat uygulayan Ali Rıza Arslan'a merak edilenleri sorduk;

Üniversite tercihinizi neye göre yaptınız?

Devlet Demir Yolları'nda memur olan babamın görevi nedeniyle ben hep mühendis ve inşaatçılarla beraber oldum. Ancak benim birlikte olduklarım genellikle makine ve inşaat mühendisleriydi. Mühendis olmak istediğim için etrafıma, 'Şu anda en popüler mühendislik hangisi?' diye sorular yöneltiyordum. O zamanlar, 'Gelecek elektronik çağı, elektroniği seç' şeklinde telkinler alıyordum. Allah nasip etti 1974'te Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Elektronik Mühendisliği bölümüne girdim. Türkiye'de anarşinin kol gezdiği o günler zor günlerdi.

Elektronik sektörünü neden düşünmediniz?

Üniversitedeki huzursuzluklardan dolayı bölümü hiç sevmemiştim. Öte yandan o yıllarda elektroniğin hiç uygulaması yoktu

Türkiye'de. O yüzden okul biter bitmez hemen özel sektörde bir iş buldum ve fotokopi işi yapan o şirketin teknik müdürlüğünü yaptım. Bu işim sayesinde bütün kırtasiye piyasasını tanıdım. Ondan sonra aklımıza, 'Biz bu piyasaya ne satarız?' sorusu doğdu. Biz okuldayken kimliklerimiz PVC kaplanıyordu. PVC yapan bir makine geliştirmemiz halinde iyi iş yapabileceğimiz düşüncesi doğdu. Cenab-ı Allah, vermek istediği zaman onu istemeyi de veriyor. Biz istedik, Cenab-ı Allah da nasip etti. Makinelerin yapımında kullandığımız malzemeleri piyasadan güvene dayalı olarak alıp, sattıktan sonra paralarını ödüyorduk. O zamanlar insanlar birbirine kredi açıyordu. Koltuğumuza 20 kiloluk kimlik kaplama makinelerini alıp Anadolu'daki kırtasiyecilere satmaya çalıştığımız 3-4 yıllık dönemi unutamıyorum. Kimlik kaplama makineleri konusunda iyi mesafe aldık ve ciddi de para kazandık o günkü şartlarda. Ben şirketimi başka bir arkadaşıma devrettim, fakat şu anda o işi kardeşlerim hâlâ devam ettiriyor. Rusya dağılınca bu sefer, 'Rusya'ya ne satabiliriz?' diye düşünmeye başladık. O dönemde bir arkadaşım, Türk Amerikan İşadamları Derneği'nin (TABA) üyesiydi ve bu derneğin Orta Asya'ya özel bir gezi düzenleyeceğini duymuştum. Arkadaşım referans oldu ve 5 Orta Asya ülkesini 15-16 gün özel bir uçakla gezdik. Türkiye'de kimlik kaplama makinesi yaptığımdan oraya gittiğimde insanların kimliğe ihtiyacı olduğunu gördüm. Çünkü insanlar Rus pasaportu taşıyordu, Rusya da dağıldığı için insanların kendi devletlerine göre kimliğe, pasaporta ihtiyaçları vardı. Bu tür resmi evrakların devlet tarafından basılması gerekiyordu. 100 milyon dolar gibi bir potansiyel olmasına rağmen Ankara'daki bürokrasinin kafasının basmaması üzerine o fırsatı kaçırdık. Daha sonra o işi İngilizler yaptı. Fakat bu arada özellikle Kazakistan'da güzel dostluklar geliştirdik.

'Tek Başıma Yemek Yiyemiyorum'

"Kişiler arasındaki dostluklar, ülkeler arası dostluğa dönüşüyor" diyen Ali Rıza Arslan, dostluk kurmada sofranın sosyal ortamından istifade ediyor. Paylaşmaya dayalı sofra kültürünün gelenekten geldiğini ifade eden Arslan, şöyle devam ediyor; "Doğuda aileler kalabalıktır ve yemekler birlikte yenilir. Geniş bir sofrada yemek yemek hem bir mutluluk, hem de gelenektir. Tek başıma yemek yiyemiyorum. Yemekte birilerinin yanımda olması gerekiyor. İlkokuldan, askerden ve iş hayatından değişik arkadaş gruplarıyla hafta bir mutlaka bir yerde yemek yeriz. Farklı işler yapan, farklı arkadaşları buluşturan bu organizasyonlar bana pozitif enerji veriyor ve çok şeyler de katıyor. Dünyaya bakışınız değişiyor, vizyonunuz genişliyor. Sofranın sosyal ortamından istifade edebilmeyi bilmek lâzım."

İnşaat işlerine nasıl girdiniz?

Tiyatro işini yapanlar için, 'Tiyatro tozunu yutan bir daha sahneden inmez' derler. Ben de, 'Çimento tozu yutan bir daha inşaattan kopmaz' diyorum. Çocukluğumdan beri babamla birlikte inşaatlarda olduğum için esasında işe çok yakındım. Kimlik kaplama işinde bir gelişme olmayınca, Kazak dostlarımız, 'Sizin için başka ne yapabiliriz?' dediler. Ben, 'Bir seneye yakın buradayız, sizin doğru dürüst oteliniz yok. Gelin otellerinizi yenileyelim' deyince, 'Paramız yok' dediler. Para işini çözeceğimizi söyleyince bu sefer de nasıl yapacaklarını bilmediklerini belirttiler, fakat biz onu da halledeceğimizi söyledik. Sonuçta Türk Eximbank'ın Orta Asya'ya açtığı kredilerden yararlanarak ve oradaki inşaatçı arkadaşlarımızı da organize ederek EMSAŞ İnşaat A.Ş.'yi kurdum. Büyük şirketler henüz iş alamazken 10 milyon dolarlık bir krediyle orada ilk olarak 2 otelin yenilenmesini yaptık. Küçük şirket olmanın avantajlarını kullanıyordum. Büyük şirketlerin temsilcileri vardı orada. Onlar bir misafire bir kahve bile ikram etmek için yukarılardan izin almaları gerektiği için yavaş hareket ediyorlardı. Muhataplarımızla birebir konuşuyor ve daha çabuk karar veriyorduk. Biz çok iyi dostluklar kurduk, ilişkiler için gerekli masrafları yaptık. Onları Türkiye'ye davet edip kendimizi tanıttık. Kurduğumuz sağlam dostluklar bize iyi iş imkânları oluşturdu. Çinlilerin, 'İnsanlar dost oldukları için iş yapıyorlar, yoksa iş yaptıkları için dost olmuyorlar' diye güzel bir sözü var. Hakikaten iş yaptıkları için dost olanların dostlukları uzun sürmüyor. Kısacası insanlarla dost olduğunuz zaman işleriniz daha güzel gidiyor. Dünyanın her tarafında dostluklar kurdum. Hatta bazen çocuklarıma, 'Ben öldüğüm zaman Orta Asya'dan

İş, İlişkiyle Gelişiyor

Başka ülkelerde yabancı yatırımcı statüsünde olan girişimcilerimize önereceğiniz başarı faktörleri neler?

Bu sorunun cevabını öğrenebilmek için biz çok para ve zaman harcadık. Tecrübelerime dayanarak başka ülkelerde başarılı olabilmenin şartlarını şöyle sıralayabilirim;

- Öncelikle bulundukları ülkedeki Türk Büyükelçiliği ve Ticaret Ataşeliği ile çok iyi diyalog kurulmalılar.
- O ülkenin Türkiye'deki Büyükelçiliği ve Ticaret Ataşeliği ile de aynı iyi diyalogu geliştirmeliler.
- O ülkede ücreti mukabilinde yol gösterecek doğru bir partner, stratejik ortak bulmalılar. Yalnız yurtdışında asla şirketlerine ortak almasınlar. Çünkü bir süre sonra şirketin tümünü ele geçirmek gibi bir çaba içinde oluyorlar.
- Yine yatırım yapılan ülkedeki kanun ve yönetmelikleri iyi öğrenmeli ve mevzuat değişiklikleri yakından takip edilerek destek ve teşviklerden faydalanma ihmal edilmemeli.

Amerika'ya kadar birçok insan size başsağlığı dileyecek' diyorum.

Siz dostluklarıyla öne çıkan bir şahsiyetsiniz. Dost kazanma ve dost kalma sırrınız nedir?

Önce şanslı olmak lâzım, ben öyleyim. İkinci olarak ortaokulda iken Dale Carnegie'nin 'Dost Kazanma Sanatı' adlı kitabını okumuştum. Küçüklükten beri o tür şeylere meraklıydım ben. Hakikaten başarıda dostluklar kurmanın çok önemli olduğunu gördük. Dostluklar ve çevreniz sizin için bir zenginliktir. Eskiden işletme için, 'Emek-Sermaye-Teşebbüs' diyorlardı. Şimdi bu, 'Emek-Teşebbüs-Bilgi ve Dostluk' oldu. Yani sermayenin yerini bilgi ve dostluk aldı. Dostlarınız varsa zenginsiniz. O dostluklarınızı krediye çevirebilirsiniz, pozitif iş yapabilirsiniz. Karşılıklı 'Kazan-Kazan' metoduyla onlara da istifade ettirebilirsiniz. Ben her zaman gençlere, 'Para kazanmak için sermayenizin olması gerekmiyor' diyorum. Bilginiz, cesaretiniz ve bir de çevreniz varsa (Tabii ki Cenab-ı Hakk'ın taktirine inanıyoruz) kâr getirecek işler yapabilirsiniz. Başarılı bütün insanlara baktığınızda mutlaka güzel ilişkileri olduğunu görürsünüz. Dolayısıyla başarıda birinci adım, iyi ilişkiler kurmak ve güven tesis etmektir. Ondan sonra yolunuz açılıyor.

Özal'ın sizin için Kazakistanlılara referans verdiğini belirtiyorsunuz. Ne yaptınız ki böyle bir referansı kazandınız?

Özal'la ilk temasımız Ankara'daki bir fuarda olmuştu. Fuarda sergilediğimiz kimlik kaplama makinelerimizle yakından ilgilenmişti. O zamanlar çipli bir kimlik kartı önerim vardı, o da teknolojiyi ilgiyle takip ettiği için tanışıyorduk.

Öte yandan Özal'ın Orta Asya seyahatine katılan işadamları heyetindeki en genç girişimci bendim. Kazakistan'daki otellerin yenilenmesiyle ilgili hazırladığım projeyi kendisine sundum. Zaten kendisiyle seyahat eden işadamlarına giderken neyle ilgilendiklerini, dönerken de nasıl bir gelişme kaydettiklerini sorardı. Beni ve projelerimi Nazarbayev'e tavsiye etti. Ben de ona layık olmaya gayret ettim.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Rusya seyahatine işadamlarını dahil etmedi. Özal ve Demirel ise bunun tersini yapıyordu. Ülkemiz açısından hangisi doğru sizce?

Dünya çok değişti. Eskiden devlet erkanı ve bürokratlar işadamlarıyla yan yana olmak istemezlerdi. Ancak şimdi global dünyada, büyükelçilerimiz de dahil olmak üzere devletin misyonu iki ülke arasındaki ticareti geliştirmek. Karşılıklı ticaret gelişince de dostluk oluyor.

Kişiler arasındaki dostluklar, ülkeler arası dostluğa dönüşüyor. Şahsen sayın Cumhurbaşkanının işadamlarını götürmemesine üzülüyorum. İşadamlarını götürseydi oradaki itibarı ve karşılanması da farklı olacaktı.

Murat YÜLEK

Yabancı Sermaye Ne Getirir?

Ana politika, ülkedeki ekonomi ve mevzuat çerçevesinin düzgün tutulması olmasıdır. Böyle bir çerçeve, yabancı sermaye kadar yerli sermayeyi de yatırıma teşvik edecektir. Yapılan ampirik çalışmaların sonuçları, yabancı sermayeye vergi avantajları gibi özel teşvikler vermenin ülkeye özel faydalar getirmediğini göstermektedir. Ancak uluslar arasındaki sermaye çekme yarışı ülkeleri buna zorlamaktadır.

İktisat ve iktisat politikası, üzerinde ciddi tartışmaların ve bazen taban tabana zıt görüşlerin olduğu konuları barındırır. Yabancı sermaye konusu da bunlardan birisidir. İşin içinde "yabancının" da olması tartışmaya ilave bir zorlaştırıcı unsur getirir ve tartışma çoğu zaman ekonomik düzlemden çıkıp siyasi, sosyal hatta ideolojik nitelik kazanır.

Yakın zamanda, ABD, Fransa, İtalya gibi ülkelerdeki tartışmaların gösterdiği gibi, yabancı sermaye tartışmaları sadece Türkiye'ye, ya da genelde gelişmekte olan ülkelere has da değildir. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki tartışma sadece giren sermaye ile ilgili değil çıkan sermaye ile de ilgilidir. Örneğin ABD'de, bir taraftan Çin şirketi CNOOC'in Amerikan petrol şirketi Unocal'ı alması eleştirilirken diğer taraftan ABD şirketleri, yatırımlarını ülke dışına kaydırarak ABD'deki istihdamı düşürmeleri konusunda da eleştirilirler.

Bu makalede, yabancı sermayenin, özellikle doğrudan yatırımlar yapan sermayenin (yani geldiği ülkede yeni yatırım yapan, doğrudan iş sahası açan sermaye) gelişmekte olan ülkelere getirdikleri ve götürdükleri konusunu tartışacağız. Pek alışılmış bir tarz olmasa da, altını çizmek istediğimiz ana noktaları başta sıralayalım:

• Bir ülkenin kalkınması için yabancı sermaye ne gerekli ne yeterli şarttır; yabancı sermaye ne melek ne de şeytandır. Gerçek, muhtemelen yabancı sermayeye bu iki ekstrem pencereden bakanların düşüncelerinin ortalarında bir yerlerdedir.

• (Yabancı) Sermaye kâr arayışındadır ve bir ülkeye bu amaçla girer. Ülkedeki karar alıcılar ise yabancı sermayeden kendi ülkelerine olan net getiriyi yükseltmeyi amaçlar. "Net getirinin" bir bölümü maddi (yeni istihdam imkânı, yerel şirketlere yeni iş fırsatları, vergi gelirleri vs) bir bölümü ise maddi değildir (yeni iş yapma tekniklerinin transferi, yeni teknolojiler, artan rekabet ortamı vs). Bu ikinci tür getiriyi "sayı sallaştırmak" zordur. Dolayısıyla tartışmayı güçleştirir.

> **“ Doğrudan yabancı yatırımların verimliliği (dolayısıyla büyümeyi) artırıcı etkilerinin iş gücünün genel eğitim ve beceri seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde belirginleştiği gözlemlenmektedir (örneğin Borensztein, de Gregorio ve Lee, 1998). Genel eğitim ve beceri seviyesinin yüksekliği ise ampirik olarak gelir seviyesi ile doğru orantılıdır. ”**

• Yapılan araştırmalar, yabancı sermayenin ülkeye getirilerinin ülkedeki insan kaynağının kalitesiyle doğru orantılı olduğunu göstermektedir.
İnsan kaynağının daha kaliteli olduğu ülkelerde yabancı sermayenin maddi olmayan getirileri daha etkin şekilde "özümsenebilmektedir".

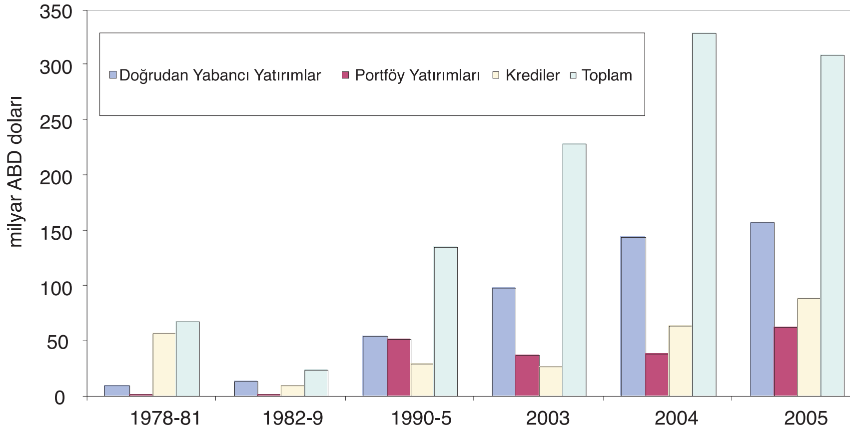
• Alıcı ülke açısından önemli olan, karar alıcıların politikalarını doğru tasarlayıp yabancı sermayenin ülkeye net etkisinin pozitif olmasını sağlamak; sonuçları düzenli olarak ve yakından izleyerek politikalarını gözden geçirmektir.

• Ana politika, ülkedeki ekonomi ve mevzuat çerçevesinin düzgün tutulması olmasıdır. Böyle bir çerçeve, yabancı sermaye kadar yerli sermayeyi de yatırıma teşvik edecektir.

Yapılan ampirik çalışmaların sonuçları, yabancı sermayeye vergi avantajları gibi özel teşvikler vermenin ülkeye özel faydalar getirmediğini göstermektedir. Ancak uluslar arasındaki sermaye çekme yarışı ülkeleri buna zorlamaktadır.

Yabancı Sermaye Akımları ve Trendleri

Gelişmekte olan ülkeler iç tasarruf açıkları-

Kaynak: Bosworth ve Collins (1999), IMF, IIF.

nı 1980 yılına kadar büyük ölçüde sendikasyon kredileri ile kapatmaya çalışıyorlardı. Zamanla hükümranlara sendikasyon kredileri sağlayan piyasanın önemi kalmadı. Bunun yerine, hükümran bono ihraçları ve doğrudan yabancı yatırımlar önem kazandı.

Buna paralel olarak, gelişmekte ona ülkelerdeki sermaye hareketleri mevzuatının serbestleşmesi ve para ve sermaye piyasalarındaki gelişmeler de kısa vadeli özel yabancı sermayeyi bu ülkelere çeken yeni bir faktör oldu; hisse senedi borsalarının gelişmesi, halka açılmaların hızlanması, kamu iç borçlanma kağıtlarının arzındaki artış, bu kağıtların alınıp satıldığı iç piyasaların gelişmesi ve yabancı yatırımcılara açılması, ödeme ve para transfer sistemlerinin gelişmesiyle bu ülkelere yönelen yabancı sermaye girişleri hızla arttı.

Bu çekici faktörlere, paralel olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye getirilerindeki (faiz veya kâr) genel düşüş, gelişmiş ülkelerde yapılan yatırımları cazip hale getirdi.

Bütün bu faktörlerin birleşmesi sonucunda, gelişmekte olan ülkelere üç ana türde yabancı sermaye akımları hızla arttı:

• *Borsa ve sabit getirili kamu kağıtlarına yatırım yapan likit yabancı sermaye (portföy) akımları.* Hızlı giriş çıkış yapması sebebiyle bu tür kısa ufuklu sermaye akımları ("sıcak para") piyasaları dalgalandırarak, gelişmekte olan ekonomilere istikrarsızlık getirebilmektedir (örneğin bkz. Dadush, Dasgupta, ve Ratha, 2000).

• *Özel kesim varlıklarına doğrudan yatırım yapan sermaye akımları ("doğrudan yabancı yatırımlar").* Gelişmekte olan ülkelerde sermaye hareketlerinin serbestleştiği 1980-1990 sonrası dönemde, doğrudan yatırımları da iki ayrı başlığa ayırmak gerekir:

* Mevcut şirketlerin ya da fiziksel tesislerin (özelleştirme sonucu ya da özel sektörden) alımına yönelen sermaye akımları,

* Yeni yatırıma (greenfield) yönelen sermaye akımları.

İstatistiksel olarak bu ikisinin ayrımını yapmak zordur. Ancak, ekonomik etkileri çok farklıdır. Birinci tür yatırımlar daha çok portföy yatırımı özelliği taşımaktadır. Özellikle küçük boyutlu ve piyasa derinliği olan sektörlerde yapılan şirket alımları nisbeten daha kolay elden çıkartılabilmektedir. Yelpazenin öteki ucundaki büyük ölçekli sanayi ya da altyapı yatırımları ise daha kalıcıdır.

Uluslararası kurumlarca derlenen bilgiler, gelişmekte olan ülkelere olan özel sermaye akımlarının 1997-8'deki Asya krizine kadar yükseldiğini, kriz sonrasında bir süre ciddi oranda geriledikten sonra son yıllarda tekrar yükseldiğini göstermektedir.

Gözlenen ikinci önemli trend ise doğrudan yatırımların özel sermaye akımları içindeki payının önemli ölçüde yükseldiğini göstermektedir. Doğrudan yatırımların ne kadarının şirket alımı/evliliği ne kadarının yeni ve sabit yatırım olduğu konusunda elimizde yeterli ayrıntıda bilgi bulunmamakla birlikte, şirket alımlarının büyüklüğünün azımsanamayacak ölçüde olduğu kesindir. Örneğin, Türkiye'de son dönemde hızla artan doğrudan yabancı yatırımların (gayrimenkul da dahil) yüzde 90'dan fazlası şirket alımı - özellikle özelleştirme ve kamu kesimi tarafından yapılan diğer şirket satışları - şeklindedir.

Doğrudan Yabancı Sermaye Alıcı Ülkeye Ne Getirir Ne Götürür?

Hemen tüm iktisatçılar tarafından paylaşılan bir görüş, yabancı sermaye akım türleri arasında en "faydalısının" doğrudan yatırımlar olduğudur. Kısa vadeli akımların da ülke ekonomisine net getirileri olabileceği kesindir (kağıt piyasalarına getirdiği likidite ve derinlik gibi).

Ancak bu tür sermaye akımları, tabiatları itibariyle, risk korkuları çok yüksektir. Türkiye'de yaşadığımız gibi, bu tür akımlar, piyasadan hızla çıktıkları dönemlerde, ülkeyi destabilize edebilmekte ve bu çıkışların negatif etkileri büyüklükleri bir yana, kalıcı da olabilmektedir.

Bosworth ve Collins (1999) tarafından yapılan araştırma, portföy yatırımlarının iç yatırımları yükseltici etkisi olmadığını ve yabancı banka kredileri ile iç yatırımlar ara-

sında zayıf bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar ile iç yatırımlar arasında ise bire bir ve pozitif ilişki bulunmuştur. Bu tür araştırmalar, doğrudan yatırımların ülke ekonomisine olan göreli "faydasına" işaret etmektedir.

Buna karşılık, "faydalı" yabancı yatırım türü olduğu üzerinde genel anlaşma olan doğrudan yatırımların ekonomi üzerine olan teorik müsbet etkilerinin bilimsel çalışmalarda kuvvetle teyit edilebildiğini söylemek güçtür ve bu konuda bazı şartların yerine gelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır:

• Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine genel ve şartsız müsbet etkisi olduğu bilimsel çalışmalarda teyit edilememektedir (örneğin bkz. Carkovic ve Levine, 2002). Tersine, büyümenin doğrudan yatırımları çektiği muhtemelen daha doğru bir varsayımdır (örneğin bkz. Mishra, Mody ve Murshidi, 2001)

• Doğrudan yabancı yatırımların verimliliği (dolayısıyla büyümeyi) artırıcı etkilerinin iş gücünün genel eğitim ve beceri seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde belirginleştiği gözlemlenmektedir (örneğin Borensztein, de Gregorio ve Lee, 1998). Genel eğitim ve beceri seviyesinin yüksekliği ise ampirik olarak gelir seviyesi ile doğru orantılıdır. Bir başka deyişle, fakir (ve ortalama eğitim seviyesi düşük) bir ülkenin kendisini yabancı sermayeye açması sonucunda büyüme oranlarının yükseleceğini/verimlilik artışının sağlanacağını beklemesi boşunadır; önce kendi ev ödevini yapması gerekir.

Yabancı Sermaye Ne Getirir?		
Müspet Etkiler	Yorum	Menfi Etkiler
• Tasarruf açığını kapatıcı rol oynar.		
• Yeni istihdam sahaları açar, yerel şirketlere yeni iş imkânları sağlar.		
• Yeni üretim, işletme, ve iyi yönetim tekniklerinin ülkeye transferi için kanal işlevi görür. Bu teknikler, personel transferleri ve diğer 'taşma' kanalları yoluyla ekonominin geneline yayılır.		
• Ülke içinde rekabeti artırır.	Yerli veya yabancı yeni işletmelerin piyasaya girmesi rekabeti artırıcı etki yapar. Bu müsbet bir gelişmedir. Ancak yabancı sermayeli şirketlerin ille de "rekabet aşığı" şirketler olmadığının altını çizmeliyiz. Türkiye'deki tanınmış bazı yabancı sermayeli şirketlerin son iki yılda basına yansıyan ve yargıya ve rekabet soruşturmalarına intikal etmiş olan piyasa bozucu davranışlarını hatırlayalım.	
• Bütçeye vergi geliri kaynağıdır.	Yabancı sermayeli şirketler ödedikleri kurumlar vergisini düşürebilme konusunda yerli firmalardan daha geniş imkanlara sahiptir (örneğin transfer fiyatlaması teknikleri). Bununla birlikte ödedikleri kurumlar vergisini düşürseler dahi bütçeye diğer vergi katkıları bulunmaktadır (istihdamdan ortaya çıkan vergiler, kira stopajları vs).	Yabancı sermaye ülke dışına net kaynak transferi yapması mümkündür. Örneğin koruma duvarlarının olduğu bir ekonomide elde edilen rant gelirlerinin yurt dışına transferi yabancı şirket açısından yerli şirkete göre daha kolaydır.
• Ortalama büyüme hızını artırır.	Bu husus ampirik çalışmalarda teyit edilememektedir. Bu tür çalışmaların en güçlü müspet sonuçları, alıcı ülkelerdeki insan kaynaklarının kaliteli olduğu durumla ilgilidir; insan kaynakları gelişmiş olan ülkelerde doğrudan yabancı sermayenin büyümeye olumlu etki yaptığı bazı çalışmalarca desteklenmiştir.	

Yabancı Sermaye Ne Getirir?		
Müspet Etkiler	**Yorum**	**Menfi Etkiler**
• Hükümetlerin üzerinde bir “murakıp” görevi görür. Hükümetlerin “yanlış” politikalar izlemesini engeller.	Genel olarak yabancı sermaye bu işlevi görebilir. Yabancı sermaye için çekici olma arzusu, hükümetleri popülizme dayalı genişleyici ve israfçı maliye politikalarını izlemekten alıkoyar. Ancak aksi örnekler de mevcuttur. Yabancı sermaye çekme önceliği “doğru politikaların” izlenmesini de engelleyebilir. Hatta ülkeyi yabancı sermayeye bağımlı hale getirebilir.	Siyasi yapısı zayıf ülkelerde yabancı sermaye ülkede siyasiler üzerinde hakimiyet kurabilir. Böyle bir güç ülke menfaatleriyle çelişecekir.
		• İktisatçı Paul Krugman’ın işaret ettiği gibi, Doğrudan yatırımlarla ülke içindeki şirket sahipliğinin, verimlilik kriterleriyle değil, alıcı ülkedeki şirket sahipleri ya da devletin nakit sıkıntısı sebebiyle satılması (“fire sale”), ülkeye net getirinin düşmesine hatta negatif hale gelmesine yol açabilmektedir. İktisatçı Assaf Razin ise yine bu tür “nakit üstünlüğü” durumlarında yabancı şirketlerin yerli şirketler karşısında edindiği stratejik pazar avantajlarına dikkat çekmektedir.
	Yabancı sermayenin ülkeye net faydasının artırılması için ülkedeki finans sektörünün oturmuş olması ve rekabet kurallarının etkin olarak uygulanması gerekir.	• Yabancı yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkeye göre daha ‘sofistike’ olmaları (transfer fiyatlaması yoluyla kâr transferleri, yatırım yapma vaadi karşısında edindikleri özel avantajlar vs) ve piyasa bozucu davranış biçimleri, doğrudan yabancı sermayenin ülkeye olan net getirisini düşürebilmekte veya negatif hale getirebilmektedir.

International capital flows helped by Turkey's economic reforms

Atıfta Bulunulan Kaynaklar:

• Eduardo Borensztein, E., J.ose de Gregorio ,ve J.ong -Wa Lee, 1998, "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?" Journal of International Economics, cilt 45.

• Uri Dadush, U., D.ipak Dasgupta, and D.ilip Ratha, 2000, “The Role of Short-Term Debt in Recent Crises”, Finance and Development, Cilt 37, Aralık 2000.

• Maria Carkovic , M.,ve R.oss Levine, 2002, “Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth”, University of Minnesota, teksir).

• Paul Krugman,P., 1998, "Firesale FDI", Working Paper, Massachusetts Institute of Technology.

• Deepak Mishra,D., A.shoka Mody, ve A. P.anini Murshidi, “Private Capital Flows and Growth”, Finance and Development, Cilt 38, Haziran 2001)

• Assaf Razin,A., and E.fraim Sadka, 2001, Labor, Capital and Finance: International Flows (New York and Cambridge, England: Cambridge University Press).

• Assaf Razin,A.,E.fraim Sadka, C.hi W.wan Yuen “An Information based model of Foreign Dırect Investment. The gain from Trade revisited”, NBER Working Paper 688, 1999.

• Assaf Razin, 2001, “Foreign Direct Investment: A Critical Look”, teksir.

Eyüp Vural AYDIN

"Türkiye'de Bir Yatırım Stratejisine İhtiyaç Var"

YASED Başkanı Şaban ERDİKLER

"Stratejimizin en önemli bileşeni, Türkiye'ye yeni yatırımları çekmek ve yeni yatırımları kazanmak için ne gerekiyorsa onları tespit etmektir. Bizim stratejiye doğru belgemiz ilk olarak bunu söylemektedir. İkinci olarak, stratejiye doğru dokümanımız "yeni yatırımların güzel olduğunu ama bu yatırımların teknoloji yoğun-ancak çok ileri teknoloji değil- ve istihdamı da artırıcı olması gerektiğini hedeflemektedir. Bu yatırımları ülkeye çekmek için yapılması gerekenler yapılmalıdır. Bununla beraber Yatırım Promosyon Ajansı'nın 2006 yılında mutlaka kurulması yönünde bir beklentimiz var."

Çok uluslu 14 şirket yöneticisi tarafından 26 yıl önce kurulan YASED (Uluslararası Yatırımcılar Derneği), Türkiye'de iş ortamının iyileştirilmesine yönelik tanıtım faaliyetleri yapıyor. Özellikle, 2003 yılında kabul edilen Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun ardından yabancı sermaye girişlerindeki artışla birlikte YASED'in faaliyetleri ve çalışmaları daha sık duyulmaya başladı. "Türkiye İçin Bir Yabancı Sermaye Stratejisine Doğru" Raporu, kamuoyunda ses getirdi. YASED Başkanı Şaban Erdikler, Türkiye'ye yabancı yatırımların daha fazla gelmesi için ülkenin tanıtımı ve iş ortamının geliştirilmesi konusunda etkili bir politika izlediklerini belirterek, bundan sonra Hükümet ile daha fazla işbirliği içerisinde gerçekleştirecekleri çalışmalarla, yabancı yatırım stratejisinin geliştirilmesine katkı sağlamaya devam edeceklerini belirtti.

2002 sonrası yakalanan istikrar ve güven ortamının ardından, 2003 yılında 4875 sayılı yeni Kanun'un kabulüyle birlikte Türkiye'ye Yabancı Sermaye girişinde gözle görülür bir oranda artış yaşanmaktadır. 2000'li yılların başına kadar 1 milyar $'in üzerine çıkamayan yabancı yatırımlar, bu tarihten itibaren önce 5 milyar $ seviyelerini, geçen yıl itibariyle 10 milyar $ seviyesini zorlarken, bu yılın ilk 6 aylık döneminde 15 milyar $ seviyelerini bulması bekleniyor.

"Türkiye'nin kendisi için doğru olanı yapması yolu artık bizim parçamız haline geldiğinde Avrupa Birliği içinde olmak veya olmamak önemli değil. Bugün İsviçre'ye Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen kimse bir şey demiyor. AB üyesi olmayan birçok başarılı ülke de var. Bu çıpa, şimdilik daha çok fazla rüştümüzü ispat etmediğimiz için önemli. Ama zaman içinde Türkiye bir yerlere geldikçe bu çıpanın önemi kalmayacak."

Bu dönemde başarılı malî politikalar, ekonomideki istikrar mücadelesi ve Avrupa Birliği yolundaki temkinli ama kararlı adımlar, yabancı sermaye için Türkiye'yi bölgesinde güvenli bir liman haline getirdi. Karşılıklı avantajların kullanıldığı AB süreci, son dönemde yaşanan dövizin dalgalanması, yabancı sermaye yatırımlarının durumu ve sektörleri, Yatırım Promosyon Ajansı ve Ortadoğu'daki son gelişmelerin yabancı yatırımlara etki ve beklentileri gibi

merak edilen konuları YASED Başkanı Şaban Erdikler'e sorduk.

YASED'in ismini" Uluslararası Yatırımcılar Derneği" olarak değiştirmesinin sebebi Türkiye'de Yabancı Sermaye kavramının uyandırdığı olumsuz etkilerden midir? Bu değişiklikle beklenen sonuçlar elde edilebilmiş midir?

Öncelikle YASED iyi bir marka ve bu marka kolay olmadı. YASED 26 yılda bu marka değerine ulaştı. Bu markadan kolay kolay vazgeçemezdik. Ancak misyonumuza daha uygun bir biçimde Uluslararası Yatırımcılar Derneği olarak açılımını değiştirdik. Yabancı lafında bir gelip geçicilik var. "Yabancı işte! Gelecek ve gidecek." Halbuki buraya gelen uluslar arası yatırımcılar, Türkiye'de kalmak niyetiyle geliyorlar.

Borsa ve portföy yatırımlarından farklı olarak doğrudan yatırımlarla ülkeye geliyorlar. Artık global dünyada, "Paranın rengine göre hizmet verilmeli" anlayışı doğru değildir. Zira bunun içinde, yurt dışında elde edilmiş tasarruflardan Türkiye'de yatırıma dönüşenleri de bulunmaktadır. Bu yüzden bu yeni açılımın bizi daha iyi temsil edeceğine inandık ve Başbakanımızın bu yöndeki işaretlerini de dikkate alarak böyle bir isim değişikliğine gittik.

Sıkıntı aslında şurdan kaynaklanıyor. "Yabancı" kelimesinin karşılığı olarak İngilizce'de iki farklı kavram var. Bunlardan birisi "foreigner" (yabancı), diğeri "stranger" garip, acayip, bilinemeyen kişi anlamındadır. Bizdeki yabancı kelimesi daha ziyade garip, acayip kavramının karşılığı olarak alınmıştır. Bu yüzden bu kavram gerçekten YASED'i çok iyi temsil etmiyordu.

"Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisi'ne Doğru" Raporunun 5 Temel Önerisi

Koç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü Öğretim Görevlisi Doç. Dr. Kamil Yılmaz tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Bir Yabancı Sermaye Stratejisine Doğru" adlı raporunun amacı Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecinde doğrudan yabancı yatırımın önemini vurgulamak ve bu sürece katkıda bulunmak üzere farklı stratejileri tartışmaya açmak olarak nitelendiriliyor.

Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED)'in hazırlattığı raporda, yürütülen reform çalışmalarının kesinlikle olumlu olduğu, ancak daha fazla yeni yatırım çekilmesi için yetersiz olduğu belirtiliyor.Yakalanan fırsat penceresinin kapatılmaması için raporda yer alan 5 temel öneri ise şöyle:

1. Kısa vadeli makroekonomik öncelikler için çekilecek doğrudan yabancı yatırımın (DYY) türü çok önemli değil, ancak orta ve uzun vadede DYY stratejisinin hedefi teknoloji yoğun yeni yatırımlar çekmek olmalı.

2. DYY stratejisini geliştirmek ve uygulamak için doğrudan başbakanlığa bağlı kamu özel sektör işbirliği ile yarı özerk bir yatırım promosyon ajansı kurulmalıdır. Bunun için Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yatırım Promosyon Ajansı'na dönüştürülmelidir.

3. Hukukun üstünlüğü ilkesi eksiksiz uygulanmalı, etkin yönetişim ve rekabet ortamı için kurumsal kapasite yaratılmalı. Yavaş işleyen yargı sistemi hızlandırılmalı, düzenleyici kurullar siyasi etkilerden arındırılmalı.

4. Bugüne kadar acil gelir ihtiyacı ya da siyasi dürtülerle değiştirilen vergi oranlarıyla belirlenen vergi sistemi, ekonomik rasyonel çerçevesinde gözden geçirilmeli ve vergi sisteminin yatırımların önündeki engellerden biri olması son bulmalı.

5. Stratejik hedeflere uyumlu olarak öncelikli sektörler belirlenmeli, bu sektörlerden yatırım çekmek için gerekli altyapı ve üretim faktörleri arzı geliştirilmeli. Seçilen sektörlere ayrıcalıklı parasal teşvikler verilmemeli, ancak yatırımın büyüklüğü ve yaratılan istihdama göre vergi indirimleri sağlanmalıdır.

Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar özellikle hangi alanlarla, sektörlerle ilgileniyor, YASED olarak bu konuda sizin önerileriniz varsa bunlar nelere yönelik oluyor?

Portföy yatırımları bizim ilgi alanımız dışında. Yani "Türkiye'ye şu kadar sıcak para girmiş, şu kadar para çıkmış, borsa'nın 2/3'ü yabancıların elinde" vb. konularla ilgilenmiyoruz. Esasen bu konu, Türkiye'nin gündemine 1950'li yıllarda ciddi olarak girdi. 1954 yılında 6254 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ile gündemimize girmiş oldu. Bu kanun ne getirdi diye

"Bu dönemde Türkiye'nin geleceğini belirleyecek olaylar kendi ekonomik gelişmesinden çok daha fazla kendisinde ve etrafında gelişen siyasi olaylar olacaktır. Türkiye hep güvenli, istikrarlı bir liman olarak kaldığı müddetçe gelecekten korkmasına hiç gerek yoktur. En büyük güvencemiz genç neslimizdir. İyi yetişmiş, adanmış ve zeki nesil herkese nasip olmuyor. Bu gençliğin adanmışlığını sürdürebildiğimiz sürece Türkiye'nin korkacağı hiçbir şey yoktur."

baktığımızda, çok liberal olarak hazırlanmış bir kanun olmasına rağmen uygulamada ciddi sıkıntılar yaşandı. Yabancı sermaye kuruluşunun Türkiye'de kurulması için Bakanlar Kurulu kararının gerekmesi gibi son derece yanlış uygulamalar yapıldı ve Türkiye burada bir başarı elde edemedi. Bu süre zarfına bakıldığında yani 1954-1980 yılları arasında yabancı sermaye girişinin birkaç yüz bin dolarla ifade edildiğini görüyoruz. Bu dönemden sonra bir artış görüldü. Önce yıllık olarak ifade edildiğinde, 80'lerde yıllık 150 bin dolarlık girişler oldu. Ardından 1990'lı yıllarda yabancı girişler yıllık olarak 1 Milyar dolarlara yükseldi. Ancak bu dönemlerin hepsinde Türkiye'de bir Yabancı Yatırım Stratejisi yoktu.

YASED olarak, özellikle son dönemlerde 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu çıkarıldıktan sonra, Türkiye'nin bir stratejisinin olması gerektiğini vurguladık. Hepimizin bildiği gibi bu dönemlerde bir çok olaylar yaşandı. Erdemir olayı yaşandı. Dendi ki; "Erdemir yabancı yatırımcılara satılmamalıdır, çok stratejik bir kuruluştur." Akabinde vazgeçildi. Türk Telekom'un satılışına aynı şekilde yaklaşıldı, itirazlar çok ciddi şekilde yükseldi. Gayrimenkul konusu gündeme geldi. "Vatan toprakları yabancılara satılıyor." dendi. Bankaların satışı gündeme gelince, "Bankacılık sektörü yabancılara satılır mı?" dendi. Elbette bu görüşler de kamuoyunda tartışılmalıdır. Fakat Türkiye, 1954 yılında Yabancı Yatırımı Teşvik Kanunu çıkarmış, yabancı yatırımların kendisine faydalı olacağını düşünerek bu tartışmaları geride bırakmıştır. Bu tartışmaların artık gerçekten geride kalması gerekmektedir.

Uluslararası Yatırımcılar Derneği olarak, bir strateji çalışması yapalım dedik. Bu görev, esasen Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne verilmiş durumdadır. Hazine Müsteşarlığı'na bağlı bu Genel Müdürlük, en az 4 yıldır bu görevle, sorumluluk ve yetkiyle donatılmış durumda. Ama yine bildiğimiz kadarıyla Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü de Yabancı Yatırım Stratejisini ortaya koymuş değil. Bu yüzden üniversitelerle, özel sektörle, üyelerimiz ve bürokrasi ile bir yılı aşkın bir çalışma yaparak böyle bir taslak rapor hazırladık. Strateji çalışması, çok yönlü, çok derin bir çalışma olacağından çok daha kapsamlı bir çalışma yapılması gerekir anlayışı ile hazırladığımız rapora "stratejiye doğru dokümanı" adını verdik. Bunu ön hazırlık dökümanı niteliğinde hazırlayarak bazı tespitlerde bulunduk..

2006 yılının ilk altı ayında yabancı yatırım rakamlarının 8.3 milyar dolara ulaştığı, bu rakamın 5,1 milyar dolarının da sadece Mayıs ayında gerçekleştiği bildirildi. Bu denli ciddi artışın Haziran ayında yaşanan dalgalanmayla ilgisi olabilir mi?

Hayır, bir ilgisi yok. Şimdi olay şurdan kaynaklanıyor. 2005 yılında 9.7 milyar dolar gelmiş. Bunun 1,5 milyar doları gayrimenkul alımı ve 1.5 milyar doları doğrudan yatırım olarak karşımıza çıkıyor. Geri kalan rakam ise birleşme ve satın alımlardan kaynaklanıyor. Yani Türkiye'ye geçen yıl 1.5 milyar dolar yatırım gelmiş. Geçmiş yıllara göre iyi bir rakam ama 9.7 milyar doların içinde ise oldukça düşük bir oran. Uluslar arası duruma bakıldığında da aynı durumu görüyoruz. Türkiye ile ekonomik büyüklüğü ve etkinliği tartışılmayacak ülkelere giden doğrudan yatırımların tutarı da ülkemiz açısından kıyaslanabilir durumda değil. Türkiye'ye 2004 yılında 64 tane doğrudan yatırım gelmiş, beğenmediğimiz Romanya'ya aynı dönemde 164 tane yeni yatırım girmiş. Çin'de ise 500 ile 600 arasında bir yatırım gerçekleşmiş.

2006 yılı için (benim tahminim) bu rakam 12 milyar dolar olacak. 28-29 Haziran arasında yapılan CEO'lar toplantısında Sayın Bakan Ali Babacan hükümetin beklentisini bazı gelişmelere bağlı olarak 13,5 milyar dolarla 24 milyar dolar arası olarak dile getirdi. Bu rakamların büyük bir kısmı, birleşme ve satın almalarla gerçekleşti. Bunlara özelleştirmeler de dahil. Halbuki bizim ihtiyacımız yeni yatırımlardır. Türkiye, yeni yatırımlar çekmek zorundadır. Stratejimizin en önemli bileşeni, Türkiye'ye yeni yatırımları çekmek ve yeni yatırımları kazanmak için ne gerekiyorsa onları tespit etmektir. Bizim stratejiye doğru belgemiz ilk olarak bunu söylemektedir. İkici olarak stratejiye doğru dokümanımız, "yeni yatırımların güzel olduğunu ama bu yatırımların teknoloji yoğun-ancak çok ileri teknoloji değil- ve istihdamı da artırıcı olması gerektiğini hedeflemektedir. Bu yatırımları ülkeye çekmek için yapılması gerekenler yapılmalıdır. Bununla beraber Yatırım Promosyon Ajansı'nın 2006 yılında mutlaka

kurulması yönünde bir beklentimiz var. Çünkü uluslar arası sermaye hareketi 2001 yılına kadar 1.4 trilyon doları bulmuşken bugün 490 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir. Bu rakamın 600 milyar dolara hatta daha üst seviyelere çıkması beklenmektedir. Bizim bu çıkıştan payımızı almamız gerekmektedir. Bu artıştan pay almak içinde üç şey yapmamız gerekiyor:

Öncelikle ülkemizdeki yatırım ortamını iyileştirmek zorundayız. İkincisi iyileşen yatırım ortamını tanıtmak zorundayız. Bu noktada yatırım ortamı iyileştirilirken Yatırım Promosyon Ajansı da kurulmalı ki bir an önce uluslar arası sermayelerin dalgalanmalarında bu dalganın üstünde kalabilelim.

Ardından vergiler konusu geliyor. Türkiye'nin vergi reformunu bir an önce yapması gerekmektedir. Vergi reformuna iki türlü yaklaşmak lazım. Birisi, kayıt dışı ekonomi, -ki bunun mutlaka ortadan kaldırılması lazım- biri de, istihdam üzerindeki yüksek vergi yükü.

Türk hükümeti vergi oranlarını AB sürecinde yeniden düzenleyerek, AB oranlarına getirirse bu yeterli olacak mıdır?

Avrupa Birliği'nde doğrudan vergilerle ilgili bir direktif bulunmamaktadır. Haksız vergi rekabetini önleyici tavsiyeleri vardır. Esasında bu sadece Avrupa Birliği'nin değil tüm OECD ülkelerinin ortak sorunudur. Türkiye'de 5520 sayı ile çıkan Kurumlar Vergisi Kanununda bütün modern devletlerde yer alan kuralların bulunduğunu görüyoruz. Ancak Avrupa Birliği'nde daha fazla mutabakat sağlanan ve bizim üzerinde durmamız gereken konu dolaylı vergiler konusudur. AB, şu dolaylı vergi için hiçbir oran % 5'ten aşağı olmayacak, genel vergi oranı %15'ten aşağı olmayacak gibi genel kurallar koyar. Türkiye'de dolaylı vergilerden şikayet bunların çok fazla yüksek olmasından kaynaklanıyor ve bu oranlar indirilirken elbette Avrupa Birliği'nin getirdiği kurallara uymak zorunluluğumuz var.

AB rakamlarının sağlanması bile Türkiye için çok yeterli olacaktır. Şu bakımdan çok yeterli olacaktır diyorum. Bizim en fazla üzerinde durduğumuz konu istihdam. İstihdam üzerindeki vergi yükleri itibariyle Türkiye OECD ülkelerinde 1 numara. Geçen gün istatistikleri yayınlandı, petrol üzerinde alınan vergilerde 1 numarayız. Elektrikten alınan vergilerde 3 numarayız. Genel olarak hep ilk beşteyiz. Bu çok iyi bir şey değil. Hükümette bunların düzeltilmesi gerektiğini biliyor, ancak onların uygulamak zorunda oldukları politikalar, mali programlar ve uluslar arası taahhütleri var. Bu uluslar arası taahhütler, Türkiye'ye çok da imkan ve manevra alanı vermiyor. Onun için buradaki yükümüzün biraz azaltılması bekleniyor. Bu olacak mı? İnşallah olacak.

Türkiye, bütün özellikleri Maastricht kriterlerine uygun hale getirecek. Ondan sonra uluslar arası bağlantılarımızın getirdiği sınırlamalar kalkacak elimiz daha serbest olacak. Elimiz daha serbest olunca bu rakamları biraz daha aşağı çekmeye başlayacağız. Aslında Türkiye'de son zamanlarda bazı gelişmeler oluyor. Mesela banka kredilerinden alınan damga vergisi kaldırıldı. Kurumlar vergisi %30'dan %20'ye indirildi. Bu çok önemli bir gelişme.

"İstihdam üzerindeki vergi yükleri itibariyle Türkiye OECD ülkelerinde 1 numara. Bu çok iyi bir şey değil. Bu sıralamalarda biz uygun yerlerde olmalıyız. Bu oranların kesinlikle düşürülmesi gerekmektedir. Elbette ben bunları dile getirirken , bunların ilk kez söylenmediğinin farkındayım. Hükümette bunların düzeltilmesi gerektiğini biliyor ancak onların uygulamak zorunda oldukları politikalar, mali programlar ve uluslar arası taahhütleri var. Bu uluslar arası taahhütler Türkiye'nin kendi ihtiyaçları doğrultusunda belli kararları alması konusunda çokta imkan ve manevra alanı vermiyor."

Yatırım Promosyon Ajansının işlevi, "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın" faaliyetlerinden nasıl farklılıklar gösterecektir? Bu ajansın çalışmalarından ne gibi faydalar beklenmektedir, ana görevleri, statüsü ve yetkisi nasıl olması düşünülmektedir?

Yatırım Promosyon Ajansının faydalı olabilmesi için kesinlikle özel sektörün katkısı olması lazım. Zaten bu durum kanunda da var. Bir Danışma Kurulu var, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı burada öngörülüyor. Bütün bunları uygulamada göreceğiz. Ajansın bunun yanında Koordinasyon görevini üstlenmesi gerekmektedir. Kamuoyunda yanlış bir anlaşılma var. Yatırım Promosyon ajansı sadece yabancı yatırımcılar için sanılıyor. Öncelikle bunun giderilmesi lazım. Yerli sermayede, yabancı sermayede Yatırım Promosyon ajansından yararlanma imkanına sahip.

Yatırım Promosyon ajansı için sektörel bilgi olması lazım. Sektör bilgisi dediğimiz zaman, Türkiye'nin uyguladığı planla ilgili projeler geliştirebilir. O sektörde geliştirdiği projeyi bilip yabancılarla konuşabilir. Yabancıların ne istediğini anlayabilir ve buna dönük önlemler alabilir. Şu anda yabancıların Türkiye'ye gelmesi finans, medya ve iletişim sektöründe yoğunlaşması, Türkiye'de bu sektörde daha çok istikbal görmelerindendir. Çünkü finans sektörünün Avrupa'da tıkandığını görürsünüz. Perakende de keza öyle. Sadece İstanbul'daki orana bakarak kıyasladığımızda dahi Türkiye'de zincir marketlerin oranı çok düşük görünüyor. Bu yüzden İstanbul'da da açılması gereken yüzlerce zincir market ihtiyacı bulunuyor.

"Biz Uluslar arası Yatırımcılar Derneği olarak bir strateji çalışması yaptık. Böyle bir çalışmanın Türkiye'de kesin yapılması lazımdır, zaten bu görev de kanunen Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne verilmiş durumdadır. Ama yine bildiğimiz kadarıyla Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü de Yabancı Yatırım Stratejisini ortaya koymuş değil. Bu yüzden üniversitelerle, özel sektörle, üyelerimiz ve bürokrasi ile bir yılı aşkın bir çalışma yaparak böyle bir çalışma hazırladık . Ancak strateji çalışması çok yönlü, çok derin bir çalışma olacağından bizim boyumuzu aşabilir çok daha kapsamlı bir çalışma yapılması gerekir anlayışı ile hazırladığımız çalışmaya "stratejiye doğru dokümanı" adını verdik."

Peki sektörel bir veri tabanı şu anda mevcut mu?

Şimdi ben nasıl yeminli mali müşavirsem ve bu konuyla ilgili tüm yasal mevzuatı, müşteri davranış şeklini biliyorsam, aynı şekilde Yatırım Promosyon ajansındaki uzman kişi, otomotiv sektörünün geleceğini, kimlerin yatırım yapacağını, kimlerin nerde ihtiyaç duyacağını bilecek. Ford fabrikasına gidip "senin burada fabrikan var, ama senin Belçika'da da halen fabrikan var, Belçika'daki fabrikanın verimliliği, üretim maliyeti şu şekilde, makinelerin eskimiş durumda veya bu sıkıntıları yaşamaktasın. Ben sana çözüm öneriyorum. Gel Siirt'te, Torbalı'da bir otomobil fabrikası kur, sana şu imkanları vereceğim. Buna benzer ya da, "Gel sana burada bir otomobil fabrikası kuralım, sen benden ne istiyorsun? Taleplerin nelerdir?" diyebilmelidir. Bu tanıtımının ardından da gidip bunun mücadelesini vermelidir.

Yatırım Danışma Konseyi toplantılarının sonuçlarını nasıl görüyorsunuz? Ne gibi çalışmalar öngörülüyor, şu ana kadar beklenen faydaları görülebildi mi?

Türkiye'de bu toplantılar artık her yıl olacak. Önemli CEO'lar gelecek geçmiş yıla

"Ford fabrikasına gidip "senin burada fabrikan var, ama senin Belçika'da da halen fabrikan var, Belçika'daki fabrikanın verimliliği, üretim maliyeti şu şekilde, makinelerin eskimiş durumda veya bu sıkıntıları yaşamaktasın. Ben sana çözüm öneriyorum. Gel Siirt'te, Torbalı'da bir otomobil fabrikası kur, sana şu imkanları vereceğim. Buna benzer ya da, "Gel sana burada bir otomobil fabrikası kuralım, sen benden ne istiyorsun? Taleplerin nelerdir?" diyebilmelidir. Bu tanıtımının ardından da gidip bunun mücadelesini vermelidir."

ilişkin değerlendirmeler yapılacak, bir sonraki yılın beklentilerini bizimle paylaşacaklar. Bu uygulama dünyada birçok ülkede çok defa yapılan bir toplantı. Rusya bildiğim kadarıyla 7.si veya 8.sini yaptı. Dünyanın en gelişmiş ülkeleri de bu tarz toplantıları düzenliyorlar. Bizim bu toplantıları sürdürmemiz gerekiyor. En son yani 29 Haziran'da gerçekleştirilen toplantıya baktığımızda da, toplantının içinde bulunan biri olarak çok güzel mesajlar aldım. Dünyanın önemli şahsiyetlerini iki gün Türkiye'ye getirmek, onlara Türkiye'yi düşündürmek, Türkiye hakkında bilgi edinmelerini sağlamak bu işten edinilen en büyük avantajdır.

Toplantıya katılım ne seviyede gerçekleşti ?

Geçen Kasım ayında "Fırsatlar Ülkesi Türkiye" diye bir konferans yaptık. En son kapanış gününde birçok CEO buluştu. Türkiye'den Güler Sabancı, Bülent Eczacıbaşı, Ferit Şahenk ve dünyadan önde gelen yabancı yatırımcılar da geldi. Sayın Başbakanımız Türkiye'nin CEO'su olarak lanse edildi. Konferans çok ses getirdi.

Doğrusunu isterseniz bu açıdan YASED olarak bu toplantılara daha fazla katılımımız, başarısını artırıp daha fazla ses getirip, dünyanın önde gelen CEO'larının toplantıya katılımlarını sağlayabilir. İnşallah bu senede Şubat ayında konferansımızı yapmayı planlıyoruz. Yine hem uluslar arası kuruluşlardan önemli kişileri, hem uluslar arası yatırımcılardan önemli yöneticilerle Türkiye'den bazı CEO'ları bir araya getireceğiz.

AB sürecinde yakalanan istikrarla birlikte Doğrudan Yabancı Yatırımlar miktarında ciddi bir artış yaşandı. Ortadoğu'da yaşanan son kriz ve gelecekte müzakere sürecinde yaşanabilecek AB-Türkiye bunalımı sermayenin gelişi açısından nasıl bir etki yapar?

En yakın zamanda Türkiye kendi bölgesinin en güvenilir limanıdır mesajını vermeye çalıştık. Avrupa Birliği bizim için bir çıpadır. Avrupa Birliği bizi öngörülebilir kılıyor. Bundan sonra hangi adımı atacağı az çok kestirilebiliyor. Bu sürecin en büyük avantajı budur.

Elbette bazı külfetleri de vardır. İşin sonuna geldiğimizde onlar nasıl bizim hakkımızda karar vereceklerse, bizim de Avrupa Birliği'ne katılıp katılmama konusunda bir karar verme hakkımız vardır. Bu sonuç olumluda olabilir, olumsuzda.

2014 deniyor, Türkiye'nin üyeliği için. Aslında ekonomik koşullar itibariyle ben Türkiye'nin bu tarihten önce üye olabileceğine şiddetle inanan biriyim, ama diğer bazı noksanlarımız sebebiyle 2014 yılı olabilir tam üyelik için. Karşımda böyle batmaya doğru giden bir Avrupa olduğunda ben neden O'nun bir parçası olmak isteyeyim ki? Önemli olan Türkiye'nin kendisi için doğru olanı yapmasıdır.

Türkiye'nin kendisi için doğru olanı yapması yolu artık bizim parçamız haline geldiğinde Avrupa Birliği içinde olmak veya olmamak önemli değil. Bugün İsviçre'ye Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen kimse bir şey demiyor. AB üyesi olmayan birçok başarılı ülke de var. Bu çıpa şimdilik daha çok fazla rüştümüzü ispat etmediğimiz için önemli. Ama zaman içinde Türkiye bir yerlere geldikçe bu çıpanın önemi kalmayacak.

Gayet tabi öyle. Bu dönemde Türkiye'nin geleceğini belirleyecek olaylar kendi ekonomik gelişmesinden çok daha fazla kendisinde ve etrafında gelişen siyasi olaylar olacaktır. Türkiye hep güvenli, istikrarlı bir liman olarak kaldığı müddetçe gelecekten korkmasına hiç gerek yoktur. En büyük güvencemiz genç neslimizdir.

İyi yetişmiş, adanmış ve zeki nesil herkese nasip olmuyor. Bu gençliğin adanmışlığını sürdürebildiğimiz sürece Türkiye'nin korkacağı hiçbir şey yoktur. Türkiye büyük bir ülkedir. Bize zamanında çok kompleks aşılamaya çalıştılar ama hiç komplekse kapılmaya gerek yok. Kendimize güvenerek var gücümüzle çalışmalıyız.

Hikmet BAYDAR

Yabancı Sermaye ve Piyasalar Üzerine Etkileri

Öncelikle şu unutulmamalıdır; yabancı sermaye ne amaçla gelirse gelsin öncelikle ülkemizin mevcut kurum ve yasalarına güvendiği için gelmektedir ve bizim mevzuatımıza uymak zorundadır. Bu durumda olumsuz gelişmelere karşı hazırlıklı bir mevzuatı oluşturmak ve daha önemlisi bu mevzuatın işlerliğini çok sıkı bir şekilde denetlemek bizim görevimizdir. Bu durumda yabancı yatırımcının ülkemize giriş-çıkışlarında gerekli tedbirleri alması gereken bizler, işlem gerçekleşirken meydana gelecek dalgalanmalardan da şikayetçi olma hakkına sahip değiliz.

Hızlı ekonomik büyümeyi sağlamak zorunda olan ülkemizin kaynakları maalesef bu büyümeyi sağlayacak düzeyde değildir. Gerek işsizlik gibi ciddi bir sorunu ortadan kaldırmak, gerekse milletimizin refah seviyesini daha yukarılara taşımak için küreselleşen dünya ekonomisinde daha fazla yer almak zorundayız. Bunu yaparken de yabancı sermayeyle işbirliğine gitmek zorunludur. Büyük ekonomilerle kıyaslandığında şirketlerimizin çok küçük kalması bu konuda miktar ve oran kısıtlamasının ne kadar gerçekçi olduğu konusunda şüpheye yol açmakta, ancak aşağıda da belirteceğim gibi oyunun kurallarının konulma şekli ve kontrolu ile sorun çıkmasının önüne geçilebilmektedir.

“Serbest piyasa ekonomisi demek, her şeyin serbest olduğu bir piyasa demek değildir. Kuralları iyi koyar ve işlemesini iyi bir denetimle sağlarsak, gelen yabancı sermaye bize daha fazla güç katacaktır. Yabancı sermaye, karşısında güvenilebilir ve istikrarlı bir muhatap arar. Bu durumda sık sık değişen mevzuat bizim yabancı yatırımcı nezdinde güvenilirliğimizi de zedeleyebilmektedir. Mevzuat her şarta uygun düzenlenmeli ve sık sık değiştirilmemelidir.”

Şimdi sormamız gereken soru; yabancı sermayenin bize getirecekleri ve yükleyeceği yükümlülüklerin neler olduğudur. Yabancı sermayeyle Türkiye sınırları içinde de, diğer ülkelerde de işbirliğine gidilebileceğinden olaya çok boyutlu bakmamız gereklidir. Yabancı sermaye güvenilir, istikrarlı ülkelere yatırım yapar ve karşılığında da güvence ister. Kendi haklarının savunulamayacağı ve her an istismar edilebileceğini düşündüğü piyasalara ya girmez ya da çok yüksek prim talep eder. Bu durumda istikrar ve güven ne kadar yüksekse talep edilecek prim o kadar düşük vade de o kadar uzun olmaktadır. Dolayısıyla geçmişte yüksek reel faiz ödenmesinin nedenini öğrenmek için ülkemizdeki geçmiş dönemdeki istikrarsız siyasi ve makroekonomik gelişmelere bakmak yeterlidir.

Yabancı sermaye ülkemize çok farklı şekilde gelebilmektedir. Bunlardan en önemlisi bizim doğrudan yabancı sermaye yatırımı dediğimiz ve ülkemizde işgücüne yeni iş sahaları yaratmak suretiyle uzun süre kalma hedefiyle gelen yabancı sermayedir. Bu tarz yatırımlar kısa vadede ülkemize girişte tıpkı sıcak para dediğimiz ve menkul kıymet fiyat hareketlerinden veya faiz getirisinden nemalanmak amacıyla ülkemize gelen yabancı sermayenin yaratmakta olduğu etkiyi yaratabilmektedir. Dövizde satış baskısı oluşturabilmekte ve faizlerde gevşemeye neden olabilmektedir. Ayrıca yatırım yapmayı planladığı sektördeki şirketlerin değerinin yükselmesine de neden olabilmektedir.

Bu durumda önemli olan husus. ne amaçla olursa olsun ülkemize gelen yabancı yatırımcının döviz arzı yaratmak suretiyle YTL’de değerlenmeye yol açmasının kaçınılmaz olduğudur. Yatırımlarını ülkemiz dışına çekmeğe başladığında ise döviz talebi yaratacağından YTL’de değer kaybı söz konusu olacaktır. Bu durum ne kadar uzun sürerse reel sektörümüz de bundan o kadar fazla etkilenecektir. Öncelikle aşırı

değerli YTL nedeniyle yerli üretim aksamaya başlayacak ve bir süre sonra ithalata bağımlı bir ekonomi haline gelecektir. Özellikle ara malı üretiminin durması ve ithalata bağımlı olunması kurlardaki dalgalanmalarda ortaya çıkacak fiyatlama sorunları nedeniyle üretimin durmasına bile yol açabilecek tehlikeli bir gidişin başlangıcı olabilir. Şu an ithalatımızın %72 sinin ara malı oldugunu düşünürsek durumun önemi daha fazla anlaşılabilir.

Peki kurdaki aşırı değerlenme dediğimiz yabancı sermaye giriş sürecinin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması mümkün müdür? Tabi ki mümkündür. Bu amaçla gelen yabancı sermayenin yarattığı döviz arz fazlasının YTL verilerek satın alınması ve kurun belli bir marjda tutulması gerekmektedir. Bu amaçla yaratılan YTL'nin enflasyonist bir etki yaratmayacağı aksine faizlerin düşmesine zemin hazırlayacağı unutulmamalıdır. Burada yabancı sermayenin ülkemize giriş hızı ve sürecin uzunluğunun takip edilmesinin çok büyük önem arzettiği gözden kaçırılmamalıdır.

Diyelim ki, bu ilk olumsuz etkiyi ekonomiye ve reel sektöre zarar vermeden doğru politikalarla atlattık. Ya sonra? Gelen sermayenin hangi amaçla geldiğinin yakından takip edilmesi gerekmektedir. Eğer portföy yatırımı için gelmişse piyasa (faiz,döviz,borsa) istediği seviyeye geldikten sonra karını realize ederek çıkmak isteyebilir. Geçtiğimiz dönemde reel faizlerin gereğinden fazla düşmesi nedeniyle yabancı bankaların yurt dışında YTL cinsi tahvil ihracı yoluyla borçlanmaya gittiklerini göz önüne aldığımızda, piyasadaki tahvil arzı noksanlığını bu bankalar gidermişler ve düşük faizle borçlanma imkanına kavuşmuşlardır. Reel faizler büyüme+enflasyon+ülke riski gibi verilere göre oluşur. Dolayısıyla bunun dışına çıkılan durumları yabancı finansal kurumların değerlendirmesi son derece doğaldır. Burada yabancı bankalar dengeleyici bir rol ustlenmişlerdir. Bunun yanında, özellikle reel sektörün ve Hazine,TCMB gibi kurumların dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemesi büyük önem arzetmektedir. Hazine kısa vadede tahvil arz fazlasını emebilecek kapasitede olmalı, TCMB ise Piyasada oluşabilecek kısa vadeli dengesizliklere bağımsız olarak müdahale edebilmelidir. Burada bağımsızlığın başına buyruk anlamına gelmediği, aksine hükümet tarafından belirlenen politikalara uyum içinde ve diğer kurumlarla koordineli bir şekilde görevin yerine getirilmesinin etkin olmanın ön koşulu olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

"Peki, o zaman yabancı sermayenin geliş amacı bilinirse, geliş ve çıkış hızı konusunda bize bir miktar ipucu verebilir mi?" diye sorduğumuzda cevap çok açık bir şekilde "Evet"tir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı uzun vade için gelirken, portföy yatırımları daha kısa vadelidir. Ancak ülke koşulları kötü olduğu, istikrarsızlık söz konusu olduğunda da doğrudan yatırımların başka ülkelere kayma riski vardır. Ancak çıkış portföy yatırımlarındaki kadar hızlı gerçekleşemez.

Öncelikle şu unutulmamalıdır; yabancı sermaye ne amaçla gelirse gelsin öncelikle ülkemizin mevcut kurum ve yasalarına güvendiği için gelmektedir ve bizim mevzuatımıza uymak zorundadır. Bu durumda olumsuz gelişmelere karşı hazırlıklı bir mevzuatı oluşturmak ve daha önemlisi bu mevzuatın işlerliğini çok sıkı bir şekilde denetlemek bizim görevimizdir. Bu durumda yabancı yatırımcının ülkemize giriş-çıkışlarında gerekli tedbirleri alması gereken bizler, işlem gerçekleşirken meydana gelecek dalgalanmalardan da şikayetçi olma hakkına sahip değiliz. Örneğin, ülkemize aylık bazda piyasa dengesini bozacak döviz girişi/çıkışı tespit edilip, bu tutarı aştığında piyasalarda dengeyi sağlayıcı işlemlerin hem TCMB hem de Hazine tarafından yapılmasını temin etmek amacıyla konu IMF gündemine taşınabilir. Ayrıca reel sektör de bu dalgalanma ihtimalinin yoğun olabileceğini dikkate alarak faiz ve kur riskine karşı şirketlerini koruyucu tedbirleri almalılar.

Yukarıda yabancı yatırımcının amacının ne olduğunun bilinmesinin çok önemli olduğunu belirtmiştim. Bu amacın ülke ekonomisine zarar vermeyecek mahiyette olmasını teminen, gerekli yasal düzenlemelerin çok detaylı bir şekilde yapılması ve uluslar arası hukuk ile de uyum içinde olması gereklidir. Tekel, kartel, tröst vb. piyasada serbest fiyat oluşumunu engelleyebilecek oluşumlara ciddi yaptırımlar getirilmesi ve hukuk sisteminin finansal ürünlerdeki çeşitlenmeye uygun olması, serbest piyasa koşullarını ortadan kaldırabilecek yapılanmaya izin vermeyecek düzenlemelerin

net, açık ve anlaşılabilir bir şekilde yapılmış olması gerekmektedir.
Serbest piyasa ekonomisi olumlu/olumsuz yurt dışındaki gelişmelerin ülkemize de yansımasına da neden olmaktadır. Yurt dışında genel faiz trendinde yükseliş eğilimi ülkemizde de bono piyasasına satış getirebilmekte ve bunun sonucu olarak da faizler yükselebilmektedir. Bölgemizde meydana gelen her türlü siyasi gelişmeler de finansal piyasalarda satış baskısı yaratabilmekte ve şirketlerin değerini düşürmektedir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen olumlu/olumsuz gelişmeler yatırımcıların risk algılamalarını değiştireceğinden kurda oynamaya neden olabilmektedir.

Serbest piyasa ekonomisi demek her şeyin serbest olduğu bir piyasa demek değildir. Kuralları iyi koyar ve işlemesini iyi bir denetimle sağlarsak, gelen yabancı sermaye bize daha fazla güç katacaktır. Yabancı sermaye, karşısında güvenilebilir ve istikrarlı bir muhatap arar. Bu durumda sık sık değişen mevzuat bizim yabancı yatırımcı nezdinde güvenilirliğimizi de zedeleyebilmektedir. Mevzuat her şarta uygun düzenlenmeli ve sık sık değiştirilmemelidir. Şeffaf, kolay anlaşılabilir ve derin bir piyasa bize daha fazla yabancı yatırımcı çekecektir. Yabancı sermayeyi ülkemize çekebiliyorsak bu bizim güvenilirliğimizin ne kadar arttığını, istikrar, büyüme hızımız gibi unsurların yabancı yatırımcıya ne kadar cazip geldiğini göstermektedir.

Biz kendimize, ülkemize güvenirsek, birlik ve beraberlik içerisinde istikrara sahip çıkarsak, oyunun kurallarını uluslar arası hukuka uygun bir şekilde koyup etkin bir denetimle de kontrol edersek yabancı sermaye gittikçe daha fazla oranda bizim yanımızda yer almaya devam edecektir.

Eyüp Vural AYDIN

AB Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Bu ilişki çerçevesinde AB sürecinin Türkiye'ye olumlu katkı yaptığı, siyasi gelişmelerde dinamik ve hareketli bir yapının şekillenmesine etki ettiği, ekonominin istikrarlı bir seyir izlemesi ve özellikle alınan kararların uygulanması noktasında etkin bir rol oynadığı tartışmasız bir geçektir. Ancak Doğrudan Yabancı Yatırımların ülkeye girişinde yaşanan artışta salt AB sürecinin etkisinden söz etmek doğru olmayacaktır. Bulgaristan bu açıdan bizim için son derece önemli bir örnektir. 1990'lı yılların sonunda başladığı müzakerelerini önümüzdeki yılın başı itibariyle tam üyelikle sonlandıracaklardır. Ancak 2004 ve 2005 seneleri için baktığımızda Bulgaristan'a gelen yabancı sermaye yatırımları Türkiye'nin çok altında gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının 1999 yılında resmi olarak açıklanmasının ardından, 17 Aralık 2004'te Türkiye'ye müzakerelere başlama sözü verildi. 3 Ekim 2005 tarihinde ise bu taahhüt gerçekleşerek, 50 yıllık AB serüveni müzakerelerinin resmen başlaması ile yeni bir boyut kazandı. Bu hareketli süreç, elbette ekonomiden siyasete, eğitimden ticarete birçok alanı derinden etkiledi. Bu etkilerin şüphesiz hepsi olumlu sonuçlar doğurmadı. Kısa vadede zararlı görünen kimi düzenlemeler ve gelişmeler orta ve uzun vadede fayda sağlarken, bu durumun tersi ile karşılaşmak da mümkün olabilmektedir.

"2001 ekonomik krizinin ardından AB sürecinin hız kazanması ile ülkeye giren Doğrudan Yabancı Yatırımlar oranında ki artışta bir paralellik görülmektedir. Bu süreçte makroekonomik göstergelerde göreceli bir istikrarın yaşanması bu gelişmelerde etkili olmuştur."

2001 sonrası Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, ülke için yeni bir dönemi ortaya çıkardı. Toplumun büyük bir kesiminde bu değişimler ve yenilikler genel olarak tehdit olarak algılandı. Ancak ülkelerin geçirdiği bu köklü değişim süreçlerinde her tehdit, beraberinde güçlü fırsatları da doğurmaktadır. Yabancı Sermayenin Türkiye'ye girişinde, yaşanan son dönemdeki artış da bu fırsatlardan yararlanmak isteyenlerin girişimleri olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'ye gelen Yabancı Sermaye miktarını tarihsel olarak incelediğimizde karşımıza yaklaşık 50 yıllık bir tablo çıkmaktadır. 1954 yılında çıkarılan "Yabancı Yatırımcıyı Teşvik Kanunu (6224 sayılı)" hukukî olarak atılan ilk adımdır. 1954 yılında yürürlüğe giren ve liberal hükümler taşıyan 6224 sayılı yasaya rağmen, 1990 yılına kadar Türkiye'ye istenilen ölçüde yabancı sermaye gelmemiştir. 1980 sonrası ekonomide liberalleşme ile birlikte sermaye girişlerindeki artışın temel sebebi, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan Ekonomik İstikrar Kararlarıyla, Türkiye'nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, ülkede politik ve ekonomik istikrarın yeniden sağlanması ile yabancı sermayeye uygulanan politikaların güven vermesidir.

Türkiye'ye, 1980`den soğuk savaş'ın sona erdiği 1990 yılına kadar 500 Milyon $ seviyesinde gerçekleşen sermaye girişleri dalgalı bir seyir göstermiştir (Tablo- 1). 1990 sonrası ve Türkiye-AB ilişkilerinde somut gelişmelerin yaşandığı 2001 yılları arası bu dalgalı seyirde azalma görülse de yabancı sermaye girişleri yine 1 milyar $ seviyesinin altında kalmıştır (Tablo- 2).

Aynı dönemde (1984- 1994) dünya genelinde dolaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tutarı yıllık ortalama 200 milyar dolardır. 1998'de 690 milyar dolar, 1999'da 1 trilyon dolar, 2000 yılında ise 1,3 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise; 1989- 1994 yılları arasında yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yıllık ortalama tutarı 60

milyar dolar olmuş ve bu oran 1998'de 188 milyar dolara, 1999'da 220 milyar dolara, 2000'de ise 240 milyar dolar civarına yükselmiştir. Bu dalgalanmalar liberal ekonomilerin doğasında olmakla birlikte, özellikle 1986 sonrasında, bir önceki 1970- 1986 dönemine kıyasla hızlı bir artış göstermiştir. Genel olarak yabancı sermaye gelişmiş ülkeler arasında dolaşmaktadır. Dolaşımda olan yabancı sermayenin %60'ı gelişmiş ülkelere, %40'ı ise gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmiştir. (Tablo- 3)

Tablo- 1
1980- 1990 Dönemi Türkiye'ye Yabancı Sermaye Girişi*

Yıllar	Fiili Giriş	Çıkış	Net
1980	35	-	35
1981	141	-	141
1982	10	-	103
1983	87	-	87
1984	113	0	113
1985	99	0	99
1986	125	0	125
1987	115	0	115
1988	354	0	354
1989	663	0	663
1990	684	0	684

• Rakamlar Milyar $ olarak verilmiştir

Tablo- 2
1990- 2001 Dönemi Türkiye'ye Yabancı Sermaye Girişi

1991	907	97	810
1992	911	67	844
1993	746	110	636
1994	636	28	608
1995	934	49	885
1996	914	192	722
1997	852	47	805
1998	953	13	940
1999	813	30	783
2000	1.707	725	982
2001	3.044	15	3.29

• Rakamlar Milyar $ olarak verilmiştir

Türkiye'nin dünyadaki yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay ise; 1989-1994 yılları arasında yıllık ortalama 700 bin $, 1998 yılında 900 bin $, 1999 yılında 800 bin $ ve 2000 yılında 1 milyar $ olmuştur. Türkiye, gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında ise bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisindeki oranı 1989- 1984 yılları arasında yıllık ortalama %1.19, 1998 yılında %0.50, 1999 yılında %0.35 ve 2000 yılında ise %0.41 olarak gerçekleşmiştir.

Kısacası her dönem için dünya genelinde dolaşan yabancı yatırımlarda Türkiye'nin aldığı pay oldukça düşük kalmıştır. Bugün ülkemize giren yabancı yatırımlar oranı 2005 yılı rakamları ile 9 milyar dolar seviye-

Tablo- 3
Dünya'da Doğrudan Yabancı Sermaye

	1989- 1994 (Yıllık Ort.)	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Dünya	200.1	331.1	384.9	477.9	692.5	1 075.0	1.270.8
Gelişmiş Ülkeler	137.1	203.5	219.7	271.4	483.2	829.8	1.005.2
Gelişmekte Olan Ülkeler	59.6	113.3	152.5	187.4	188.4	222.0	240.0
Merkez ve Doğu Avrupa	3.4	14.3	12.7	19.2	21.0	23.2	25.4
Türkiye*	0.7	0.9	0.7	0.8	0.9	0.8	1.0

- Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
- Rakamlar Miyar $ olarak verilmiştir

"Türkiye, gelecek olan yatırımların şeklini, yapısını hatta bölgesini ve sektörünü belirleyebilecek stratejilere sahip olmalıdır. Uzun zamandır beklenen yatırım stratejileri önümüzdeki yıl itibariyle hayata geçecektir. Makroekonomik ve AB üyeliği yolunda gösterilen şaşırtıcı istikrar ve politikaların başarılı sonuçlar doğurması için, yapısal ve zihinsel dönüşümün önem kazanacağı uygulama aşamasında da, kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir. Uluslar arası yatırımcılar için son yıllarda öngörülebilirliği ve sürdürülebilir ekonomik istikrarı yakalayan ülkemizin başarısı, ancak bu politikaların toplumun her kesimi tarafından içsellendiği zaman yaşanıp pekişecektir."

lerine yükselmiş olsa bile gelişmekte olan ülkelere kıyasla dünyada dolaşan sermaye hareketlerinden aldığı pay tatmin edici rakamlara ulaşamamıştır.

2001 ekonomik krizinin ardından AB sürecinin hız kazanması ile ülkeye giren Doğrudan Yabancı Yatırımlar oranında ki artışta bir paralellik görülmektedir. Bu süreçte makroekonomik göstergelerde göreceli bir istikrarın yaşanması bu gelişmelerde etkili olmuştur. Tek parti iktidarının siyasi açıdan önemli kararlar almasını kolaylaştırmış olması, ekonomi ve AB ile ilgili politikaların sekteye uğramadan devam etmesini sağlamıştır. Aynı dönemde hükümetin özelleştirme politikalarına hız vermesi uluslar arası şirketlerin yatırım için Türkiye'ye gözlerini çevirmeleri konusunda son derece önemli bir etken olmuştur. Soğuk savaş döneminin ardından Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile hem siyasal hem ekonomik ilişkilerini geliştirerek, 10 yeni ülkenin Birliğe kabulü yolunda alınan kararlar ile AB ekonomisi bu hızlı geçiş karşısında bir takım sorunlarla karşılaşmıştır. Aynı dönemde Türkiye ise, istikrar amaçlı ekonomi politikaları ile yıllık büyüme oranını ortalama % 5-6 düzeyinde gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye-AB ilişkilerinde, bir tarafta büyüme oranında istikrarlı bir grafik izleyen, enflasyonla mücadele sonrası enflasyon oranlarını tek haneli rakamlara indirme konusunda ciddi atılımlar gerçekleştiren, kamu borçlarının GSYİH'nin %60'ını geçemeyeceğini ve bütçe açığının GSYİH'nin %3'ünü aşamayacağını bildiren Maastricht Kriterleri'ni büyük ölçüde yakalayan bir Türkiye, öte tarafta finans ve hizmet sektöründe sıkışmalar yaşayan, İtalya gibi kamu borçlarında ciddi artışlar gösteren, Almanya gibi ekonomik durgunluk yaşayan ve işsizlik oranı gün geçtikçe artan ve büyüme oranları neredeyse ancak %1- 2 seviyelerinde seyreden Avrupa Birliği yer almaktaydı.

Bu ilişki çerçevesinde AB sürecinin Türkiye'ye olumlu katkı yaptığı, siyasi gelişmelerde dinamik ve hareketli bir yapının şekillenmesine etki ettiği, ekonominin istikrarlı bir seyir izlemesi ve özellikle alınan kararların uygulanması noktasında etkin bir rol oynadığı tartışmasız bir geçektir. Ancak Doğrudan Yabancı Yatırımların ülkeye girişinde yaşanan artışta salt AB sürecinin etkisinden söz etmek doğru olmayacaktır. Bulgaristan bu açıdan bizim için son derece önemli bir örnektir. 1990'lı yılların sonunda başladığı müzakerelerini önümüzdeki yılın başı itibariyle tam üyelikle sonlandıracaklardır. Ancak 2004 ve 2005 seneleri için baktığımızda Bulgaristan'a gelen yabancı sermaye yatırımları Türkiye'nin çok altında gerçekleşmiştir. Romanya ise aynı şekilde belli başlı sektörler haricinde yabancı sermayeyi ülkesine çekmeyi başaramamıştır. Türkiye'ye yabancı sermaye gelebilmesi için bazı ön koşulların yerine getirilmesi gerektiği bu tablodan açıkça anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği ile bir yapısal dönüşüm yaşandığı şüphesiz bir gerçektir. Bu dönüşüm sürecinin devam etmesi çok daha hayati önem taşımaktadır. Bugün baktığımızda Çin'in dünyada en fazla yabancı sermaye çeken ülke konumunda olduğunu görüyoruz.

Rusya ve Hindistan da bu konuda oldukça başarılı ülkeler. Bu ülkelerin başarıları, ekonomik alanda gösterdikleri istikrarlı politikalar vasıtasıyla olmuştur. Kısacası Avrupa Birliği müzakerelerinin başlamış olmasının bize yabancı sermayenin gelişi noktasında inanılmaz fırsatları beraberinde getireceğini düşünmek aldatıcı olacaktır. **Yabancı yatırımların gelişi ile ilgili olarak müzakere sürecinden de, AB yolculuğundan da önemli olan asıl konu, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrardır.**

2002 sonrası Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarının ciddi olarak bu gelişmelere pozitif etkisi olmuştur. Enflasyon rakamlarında, faiz oranlarında, döviz kurunun serbest kalması ile uzun süre durağan bir seyir izlemesinde ve Türkiye'nin uluslar arası kredi kuruluşları arasında kredi notunun artmasında, izlenen politikaların etkileri açıkça görülmektedir. Ortaya çıkan bu tablo karşısında ekonomisinde ciddi daralma yaşayan, yeni atılımlar ve yatırımlar arayan AB'li şirketlerin, alternatif yatırım listelerinde Türkiye'yi belli sektörlerde

Tablo -4
Doğrudan Sermaye Girişinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	2002	2003	2004*	2005*	2006* Ocak-Haziran
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	--	1	4	5	--
İmalat Sanayii	110	448	214	789	470
Elektrik, Gaz ve Su	68	86	69	4	4
İnşaat	3	8	23	131	145
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	1	2	639	3.250	4.706
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	260	51	69	4.016	349
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	84	10	36	86	73
Toplam	622	745	1.291	8.551	7.381

Kaynak: T.C. Merkez Bankası / Geçici Veriler 2006 Haziran itibariyle

baş sıralara almalarına neden olmuştur. Yakın coğrafyada alternatif olarak göreceli avantajlar sağlayan Türkiye, finans ve hizmet sektöründe bölgedeki en güvenli liman haline gelmiştir. Özellikle bankacılık ve finans sektöründe kâr payları iyiden iyiye düşen ve büyük çaplı bir daralma yaşayan Avrupalı şirketler, Türk bankalarının satılmasının da etkisiyle yüksek kâr payları ve insan kaynağı açısından yetişmiş alt yapı zenginliği sebebi ile Türkiye'ye yatırım yapmak için büyük bir rekabete girmişlerdir. 2005 senesi içerisinde Türkiye'ye giren dış yatırımlara baktığımızda, sektörel olarak bu alanların aslan payını aldığı açıkça görülecektir. (Tablo- 4)

Avrupa Birliği ile müzakere sürecinden bizden önce geçmiş ülkeler için de sektörel olarak aynı durum karşımıza çıkmaktadır. 2004 yılında tam üyeliğe geçen Polonya, Macaristan ve Slovenya gibi ülkeler, AB sürecinde gerçekten ciddi rakamlarda sermaye girişi çekmişlerdir. Geçtiğimiz iki yıl içinde yaşadığımız deneyimler göstermiştir ki, AB şirketleri, bu ülkelere önce finans sektörü ile girmiş ardından özelleştirmelerde boy göstermişlerdir. Bu sürecin devamı gayrimenkul alımı, şirket birleşmeleri ve satın alımları ile devam etmiştir.

AB sürecinde aday ülkelere doğru yolculuğa çıkan sermayenin rotası da hikâyesi de böyle gerçekleşmektedir. İstihdamı artırıcı, sıfırdan yeni iş alanları yaratacak ve bir anda Türkiye'yi yatırım cazibe merkezi yapacak doğrudan yatırımları beklemek bugün için gerçekçi olmayacaktır. Bugün, Çin'e giden firma sayısı bir yıl içerisinde binli rakamlarla ifade edilmektedir.

Türkiye geçtiğimiz yıllara oranla çok daha yüksek oranda yabancı yatırımcıyı çekmiş olsa da gelen yeni yatırımların sayısı ancak onlu rakamlarla ifade edilmektedir. Daha çok gelen yatırımlar özelleştirme, banka satın alma ve birleşme ile gelen yatırımlar olmuştur. Her ne kadar tablo bu şekilde gerçekleşse de Türkiye, elli yıl boyunca gelen dış yatırım miktarı kadar 2005 yılında yabancı yatırım anlaşmaları yapmıştır. 2005 yılı Türkiye için yabancı sermayenin girişi açısından son derece ilginç bir yıl olmuştur. Hukuki olarak ilk adımın atıldığı 1954 yılından 2004 yılına kadar 50 yılda ülkeye giren yabancı sermaye miktarı toplam olarak yirmi milyar dört yüz milyon dolardır. Oysa 2005 yılında ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye 10 milyar dolar sınırına ulaşmıştır.

Kısacası bir yıl içinde ulaşılan rakam 50 yıllık süre zarfında gelen toplam doğrudan yatırımların neredeyse yarısıdır. Doğrudan Yabancı Yatırımlarda AB ülke ve şirketlerinin toplam yatırım oranı genel rakam içerisinde de oldukça ciddi bir paya sahiptir. Türkiye-AB ilişkileri siyasal ve politik platformda olduğu gibi ekonomik bir platformda da hız kesmeden devam etmektedir. (Tablo- 5)

Tablo- 5
Doğrudan Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı **Milyon $**

Ülkeler		2002	2003	2004*	2005*	2006* Ocak-Haz
AB Ülkeleri (25)		455	555	1.025	5.005	6.732
	Almanya	86	142	73	391	153
	Fransa	22	120	34	2.105	314
	Hollanda	72	50	568	280	4.840
	İngiltere	8	141	126	284	209
	İtalya	241	1	15	692	38
	Diğer AB Ülkeleri	26	101	209	1.253	1.178
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)		64	70	109	1.662	50
Kuzey Amerika		9	58	97	115	518
	A.B.D.	2	52	36	89	403
Asya		70	60	60	1.756	45
	Körfez Ülkeleri	5	0	--	1.675	18
	Diğer Asya Ülkeleri	65	59	6	78	15
Toplam (genel)		622	745	1.291	8.551	7.381

Kaynak: T.C. Merkez Bankası /Geçici Veriler 2006 Haziran itibariyle

Türkiye'nin toplam ihracatının %62'si, toplam ithalatının da %61'i (2006 Haziran rakamları ile) AB ile gerçekleşmektedir. (Tablo- 6) 50 yıllık Türkiye-AB ilişkisi siyasal, kültürel ve ekonomik olmak üzere 3 temel saç ayağı üzerine sabitlenmiş çok yönlü bir ilişkidir.

Ekonomik alanda Türkiye ve AB son dönemde oldukça popüler olan "kazan-kazan" anlayışı ile süreci lehlerine çevirme çabası içerisinde hareket etmektedirler. Bu ilişki basit temelli bir oluşumun sonucu olarak günümüze kadar uzanmış değildir. Siyasal ve politik zeminde zaman zaman yaşanan gerilimler, müzakere sürecinin son gününe kadar karşılıklı menfaatlerin paylaşımı ile ilgili olarak devam edecektir. Ekonomik ve siyasi bağlantıların bu denli güçlü enstrümanlarla birbirine geçtiği bir dönemde Türkiye-AB sürecinde büyük çaplı bir tren kazası beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Ancak yatırım açığımız kapansın, kişi başına düşen gelir artsın diye her türlü yatırıma onay vermek mümkün değildir. Bugünün uluslararası sermayesi, şartları her geçen gün sertleşen rekabet ortamında kalıcı yatırımlardan portföy yatırımlarına doğru bir eğilim göstermektedir.Cari açığın baskısı altında kalan ve bunun sıkıntısının yaşandığı bizim gibi ülkelerde, gelen yabancı yatırımların sıcak spekülatif para, ekonomide tahribat yaratan kısa sürede girip çıkan, finansal yabancı sermaye olmaması gerekir.

AB süreci ile birlikte uyum yasaları artık toplumun ve ekonomik aktörlerin alışık olduğu bir durum haline gelmiştir. Son tahlilde, müzakere yılları boyunca yatırımların artması beklenen bir olgudur. Zira Türkiye, gelecek olan yatırımların şeklini, yapısını hatta bölgesini ve sektörünü belirleyebilecek stratejilere sahip olmalıdır. Uzun zamandır beklenen yatırım stratejileri önümüzdeki yıl itibariyle hayata geçecektir.

Makroekonomik ve AB üyeliği yolunda gösterilen şaşırtıcı istikrar ve politikaların başarılı sonuçlar doğurması için, yapısal ve zihinsel dönüşümün önem kazanacağı uygulama aşamasında da, kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir.

Uluslar arası yatırımcılar için son yıllarda öngörülebilirliği ve sürdürülebilir ekonomik istikrarı yakalayan ülkemizin başarısı, ancak bu politikaların toplumun her kesimi tarafından içsellendiği zaman yaşanıp pekişecektir.

Tablo 6
Türkiye'nin İthalat- İhracat Rakamları
2006 Haziran İtibariyle

	Ülke gruplarına göre ihracat				Ülke gruplarına göre ithalat	Değer / 000 $
Yıl	Ülke Grubu			Yıl	Ülke Grubu	Toplam
2006	A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB)		20 908 312		A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB)	26 275 156
	1-Avrupa Birliği Ülkeleri (15)*		19 507 467		1-Avrupa Birliği Ülkeleri (15)	24 276 918
	2-Avrupa Birliği Ülkeleri (10)**		1 400 846		2-Avrupa Birliği Ülkeleri (10)	1 998 238
	Toplam İhracatı	39 460 866			Toplam İthalatı	65 195 962

* 2004 Öncesi AB üyesi ülkeler
** 5. Genişleme sonrası AB üyesi ülkeler

F. Sina AYDIN

Yatırım Promosyon Ajansları

Türkiye'nin Yatırım Stratejisini Belirleyebilecek mi?

Levent Can SEÇKİN
Begotex S.A Türkiye Müdürü

"Türkiye YPA'ların kuruluşu ile ilgili olarak şu anda çok doğru bir adım atıyor. Türkiye bu atılımı çok daha önce yapmalıydı diyen bir görüş de var. Ben buna bir yandan katılıyor bir yandan da maalesef katılmıyorum. Çünkü YPA, aslında çok net olarak bakmamız gerekirse bir pazarlama kuruluşudur ve elinde ancak veriler olduğu zaman görevini yerine getirebilir. Dolayısıyla elinizde çok iyi derecede argümanlarınız, enstrümanlarınız, gururla ifade edebileceğiniz ekonomik bir tarihçeniz yoksa tanıtım için çabalarımız biraz boşa kürek çekmek olacaktır. Bu dönemde YPA, pazarlama aktivitesine, Türkiye'yi anlatabilme aktivitesine sahip olarak kurulmuş olacak. Çünkü istikrarlı bir dönem geçiyor ."

Begotex S.A Turkey ile neler yaptığınız ve Yatırım Promosyon Ajansları (YPA) Hakkında genel bir bilgi ile başlayalım isterseniz.

Türkiye'de benzer bir kurum henüz yok. En azından resmi bir temsilcilik bulunmuyor. Yaklaşık 250-300 Türk projesine yurt dışında bu Yatırım Promosyon Ajansları vasıtasıyla yardımcı olduk. Dolayısıyla bir ülke yabancı yatırımcıyı beklerken nelere dikkat etmesi gerekir, yabancı yatırımcı çekmesi için neler yapılır, yabancı yatırımcı bir ülkede ne arar ne bakar, hangi ülkeye gidişini nasıl tespit eder gibi konularda biraz tecrübemiz var.

"Türkiye için en önemli nokta kurulacak YPA'nın gerçekten çok güçlü bir pozisyona gelebilme şansının olmasıdır. Bugün özellikle AB içinde ki uyum çalışmaları sebebiyle AB'nin bir çok ülkesinin yabancı sermaye çekmesi güçleşti. Benelux ülkeleri gibi, İrlanda gibi ülkeler bu durumdan rahatsızlık hissetmeye başladılar."

Yatırım Promosyon ajanslarının temel görevleri, rolleri ve işlevlerini konuşurken tecrübelerinizden de istifade ederek Avrupa'da benzer kuruluşlarla karşılaştırma yaparsak nasıl bir tablo çıkıyor önümüze?

Türkiye YPA'ların kuruluşu ile ilgili olarak şu anda çok doğru bir adım atıyor. Türkiye bu atılımı çok daha önce yapmalıydı diyen bir görüş var. Ben buna bir yandan katılıyor bir yandan da maalesef katılmıyorum. Çünkü YPA aslında çok net olarak bakmamız gerekirse bir pazarlama kuruluşudur ve ancak elinde veriler olduğu zaman görevini yerine getirebilir. Dolayısıyla elinizde çok iyi derecede argümanlarınız, enstrümanlarınız, gururla ifade edebileceğiniz ekonomik bir tarihçeniz yoksa tanıtım için çabalarımız biraz boşa kürek çekmek olacaktır. Bu dönemde YPA, pazarlama aktivitesine, Türkiye'yi anlatabilme aktivitesine sahip olarak kurulmuş olacak. Elbette Türkiye şu anda ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin ekonomik seviyelerine ulaşmış durumda değil. Ekonomiyi sabit bir yerde tutabilmek için bazen dalgalanmalar yaşanabilir. Ama büyümedeki süreklilik, yabancı sermaye girişi konusundaki süreklilik, Türkiye'nin dünyada değişik otoriteler tarafından öneminin vurgulanıyor olması, Türkiye'yi iyi bir noktaya getirmiş durumda. Dolayısıyla YPA olarak tanıtım faaliyeti yapacak veriler, bir sene öncesine kadar oldukça fazla. Eğer bir YPA uluslar arası arenada başarılı olmak istiyorsa, Türkiye'yi iyi bir sunumla anlatmalı ve tanıtımını gerçekleştirmelidir. Türkiye ile ilgili ne kadar gerçekçi bir anlatım yapabilirseniz o kadar

çok yatırımcıyı çekebilirsiniz. Çünkü yabancı yatırımcı bir ülkede "sürprizlerle" hiç karşılaşmak istemez.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, yabancı yatırımcıya özel bir imkan verir mi vermez mi, yoksa 49 ilin sağladığı yatırım teşviklerinden yararlanmaları mı önerilir, veya yabancı yatırımcının getireceği miktara göre bir avantaj mı sağlanır gibi detay konular zaman içerisinde ayrı ayrı değerlendirilecektir. Bu yaklaşımları farklı uygulayan ülkeler bulunuyor. Mesela Hong Kong, "Benim sabit bir vergi oranım vardır, kim olursa olsun ülkeye gelen bu oranı vermek gerekir" der. Ama İsviçre gibi bazı ülkeler yaptığınız çalışmanın tarzına göre, özel vergi şartları uygulayabilir. Türkiye'nin hangi yolu izleyeceği tabii ki ileride netleşecek bir konu.

Türkiye için en önemli nokta, kurulacak YPA'nın gerçekten çok güçlü bir pozisyona gelme şansının olmasıdır. Bugün özellikle AB içindeki uyum çalışmaları sebebiyle AB'nin bir çok ülkesinin yabancı sermaye çekmesi güçleşti. Benelux ülkeleri gibi, İrlanda gibi ülkeler bu durumdan rahatsızlık hissetmeye başladılar.

Neden? Çünkü AB bir ülke gibi davranmak istiyor. Vergisini, hukukunu, ticaretini ve siyasetini birleştirmek istiyor. AB'nin lider ülke pozisyonundaki ülkelerine baktığımızda buradaki vergi oranlarının hiçte küçümsenecek oranlar olmadığını görüyoruz. Bu rakamlar yaklaşık %25 ile % 35 arası değişiyor. Bir Alman, gidiyor Hollanda'da işini kuruyor. Bir Fransız gidip İrlanda'da yatırım yapıyor. Şimdi AB bir ülke gibi davranmaya alışırken kendi içlerinde farklılıklar oluşmaya başlıyor. AB'de karar mekanizmasını çalıştıran ve en çok etkinliği olan ülkelerin – Almanya, İtalya, Fransa gibi- daha küçük ülkelere yönelik AB üzerinden yaptırımları oluyor. Bu sebeple, yabancı yatırımları çeken bu AB ülkelerindeki vergi oranları, % 5'ten %10'lara çıktı. Yahut yabancı yatırımcıya çok detay gelecek sorular sorulmaya başlandı: "Nerden geliyorsun, ciron kaç, amacın ne, yatırımın altında yatan unsurlar ne?" gibi.

Ancak yabancı yatırımcı rahat olmak ister. Böyle bir takım polisiye sorgulamalarla karşılaşmak istemez. Yatırımcının öncelikle mutlu edilmesi gerekir. Avrupa Birliği ülkeleri bu avantajlarını AB'nin tutumları ve kararları sebebiyle yavaş yavaş negatife döndürmüş durumda.

Bunun yanında Güney Kıbrıs Rum Kesimi(GKRK) ve Malta da var elbette. Özellikle GKRK Rus yatırımcıların özellikle tercih ettikleri bir yerdi. Bu iki ülkenin de AB'ye girmesinin ardından her alanda şeffaflığı taahhüt ettiler. Yani bu ülkelerin bankacılık sistemi AB içerisindeki bankacılık sistemine bütün bilgileri paylaşmayı kabul ettiğini taahhüt ediyor. Oysa daha önce bu iki ülkede dünyada hep off-shore tarzı çalışmaları ile tanınıyorlardı. Özellikle armatörlerin çoğu tüm denizcilik lisanslarını ve ge-

Nano-teknoloji Uzman Gerektirir

"YPA'ların ekonomiye yapacakları katkılar istihdamı da artırıcı olacaktır. Şu anda Türkiye'nin nano-teknoloji kabulü çok mümkün gözükmemektedir. Nano-teknoloji uzman gerektirir. Bu konuda eğitim veren alanlarımız da yeterli değil. Bu sebeple YPA'lar seçeceği sektörlere bağlı olarak eğitim stratejisinin belirlenmesine de katkısı olacaktır. Bunların hepsi uzun dönemli ülke politikalarıdır. Özellikle Türkiye'nin gelecekte etken olacağı sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir."

Bahsettiğim konu finansal kredibilite değil, yanlış anlaşılmasın. Firmaların bir de imaj kredisi olması gerekir. Katma değer kredisi olması gerekir. Aynı ürünü Yunanlı da yapıyor Türk de yapıyor ancak biz daha düşük fiyata satmak zorunda kalıyoruz. Türkiye olarak ucuz firma imajının yerine, katma değer koyabileceğimiz imajı yerleştirmemiz gereklidir.

milerini Malta'dan alarak yapı kuruyordu. Rus şirketleri gizliliğinden dolayı GKRK'yi tercih ediyordu. Bugün AB üyesi olan bu ülkeler benzer avantajlarını yavaş yavaş kaybettiler. Şu anda GKRK'den çıkan Rus yatırımlarını tahayyül etmek bile oldukça güç. Zira Rus yatırımcının önem verdiği en önemli konuların başında gizlilik geliyor. Şimdi bir ülke yatırımlarla ilgili bilgileri açıklamaya başlayınca yatırımcılar oradan ayrılıyor. Daha önce üzerinde durduğum gibi bir yabancı yatırımcı sürprizlerle karşılaşmak istemez. Yatırımcı bir ülkeye uzun soluklu kalmak için gider, benzer değişimler yatırımcının yer değiştirmesine sebep olurlar.

Türk yatırımcıların yurt dışına açılmaları ise rahmetli Turgut Özal ile birlikte başladı. Özal yatırımcıları uçağıyla taşıyıp Almanya'yı, İngiltere'yi, Japonya'yı Türk yatırımcısına tanıtmıştır. Türk yatırımcısının buralardaki yatırımları o tarihten bu yanadır. Ancak bakıyoruz bugün Almanya'da bir GmbA kuran Türk yatırımcısı %32 oranında vergi veriyor. Peki bu yatırımcı oraya bu vergiyi vermek için mi gidiyor? Bunu anlattığımız vakit, kalkıp yer değiştiriyor ve bir başka yere yeni yatırım yapıyor Türk şirketleri mobilize olarak dört beş tane yer değiştirerek doğru ülkeyi bulacaksa bu çok yazık. Parasına yazık, zamanına yazık ve yatırım yaptığı ülkede yaptığı tarihçesine yazık. Türk yatırımcısı iki yıl kaldığı yerden kalkıp gittiğinde tarihçesini harap ettiği gibi kredibilitesini de düşürüyor. Bugün Türk şirketlerinin en büyük sıkıntısı kredibilitelerinin düşük olmasıdır.

Bugün yabancı yatırımcının Türkiye'yi alternatifler listesine alması için çok iyi tanıtım yapmamız gerekiyor. Yabancı yatırımcı, yatırım yapılabilecek ülkeleri kıyaslarken bu listede Türkiye'nin hiç olmadığını görüyorsunuz. Türkiye'nin en çok önemle üstünde duracağı nokta bu olmalıdır. Çok yakın zamanlarda bunu Japon bir yatırımcıyla konuştuk.

Avrupa'da yatırım yapmak isteyen bir Japon yatırımcıya neden "Türkiye'yi düşünmüyorsunuz?" diye sorunca şaşırarak "Niye Türkiye, neden gelmeliyim ki, aklımızdan bu alternatif hiç geçmedi bile!" dedi. Ama avantajlarını, özelliklerini, Türkiye'de yatırım yapan Japon yatırımcıları anlatınca anlıyor farkı. Şunu da unutmamak gerekir: Bir ülkede yatırım yapan yabancı yatırımcı o ülkeden gelecek başka yatırımlara da kapı açar. Bir Honda, Toyota bu konuda çok etkili reklam aracı olarak kullanılabilir.

Bir yatırımcının başka bir ülkeye yatırım yapması için karar vermesini sağlayan tek unsur vergi meselesi değildir. Yani sadece

"İnşallah Ekim ayı gibi bu ajans aktif hale gelecek. İstihdamlar başlar. Hukuki ve pratik yapısı tamamlanır. Bu sene 3 ay içinde ofisler tamamlanır. 2007'den itibaren gerçek faaliyetlerine başlar. Türkiye bu işte çok başarılı olacaktır. Ancak profesyonellikten asla ödün vermememiz gerekmektedir."

“Bir başka önemli konu da Uluslar arası eğitim kurumlarının ülkemizde bulunmayışlarıdır. Bu okullar da ülkeye davet edilmelidir. İstanbul özellikle o kadar önemli bir coğrafi konuma sahiptir ki bunun kullanılması gereklidir. Çok önemli bir Amerikan kuruluşunun Ankara’ya 1 milyar $’lık yatırım yapacağı gazetelerde yer alıyor. Türkiye, artık bölgede en istikrarlı ülke olma yolunda ilerliyor.”

vergi oranları aşağı çekilerek yabancı yatırımcıları çekmek mümkün değildir. Yabancı yatırımcının önem verdiği konuların başında istikrar gelmektedir. Çünkü geleceğini geçmişteki istikrara göre planlayacaktır. Kısaca ne kadar az sürprizle karşılaşma ihtimali varsa o denli başarılı bir plan yapabilecektir. Bu sebeple, istikrarı yakalamış ülkelerin yabancı sermayeyi çekme oranı, istikrarı yakalayamamış ancak vergisi düşük yerlerden çok daha fazladır. Bugün kurumlar vergisini %1-%2’lere indirip yabancı yatırımcıyı çekmeye çalışan bir sürü yer bulunmaktadır. Ama istatistiklere baktığınızda kurumlar vergisi %20 olan bir Avrupa ülkesinin vergi oranları çok düşük olan ülkelerden daha fazla yatırım aldığı görülmektedir. 2001 yılında ABD’de meşhur terör olayının ardından OECD ülkeleri ve ABD off-shorelara karşı bir savaş başlattı. Bu tarihten itibaren buralar için “kara listedeki ülkeler” adı konunca yabancı yatırımcılar için cazibesini de yitirmiş oldu. Ancak bazı ülkeler bu listeye girmemek için şeffaflık antlaşması yaptılar. Örneğin, 31-12-2005 tarihinden itibaren BVI (British Virgin Islands) OECD ile şeffaflık antlaşmasını imzaladı. Bu gelişmelerden sonra birçok yatırımcı bu bölgelerden çıkmaya başladı. Bir yabancı yatırımcının bir bölgeden çıkması çorap söküğü gibi diğer yatırımcılarından oradan kaçmasına sebep olacaktır. Bir yatırımcı bir bölgeye yatırım yaptığında diğerlerini çekerse, ayrıldığında da başka yabancı yatırımcıları ayrılmasına sebep olacaktır. Bu sebeple, YPA’nın ana görevlerinden birisi, nasıl yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmek ise bir diğer önemli görevi de gelen yatırımcının ülke içerisindeki ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Dolayısıyla bir yabancı yatırımcı 10 yıl süre ile bir ülkeye geliyorsa, üç yıl sonra baktığımızda gelen yatırımcıların toplamının %70’i o ülkede kalmış ise bu oran yabancı yatırımcıya verilen değer açısından başarılı sayılmalıdır.

Peki hemen akla şu geliyor. YPA’lar yatırım için sektör ve bölgeleri belirlemeli mi? Belirleyecekse hangi kriterler uygulanmalıdır?

Evet, belirlemelidir. Hem bölgeleri hem sektörleri belirlemelidir. Ancak buradan, belirlenen sektörler dışında gelen yatırımcılara kapılar kapalı olacak anlaşılmamalıdır. Ama yoğunlaşacağı sektörler olmalıdır. Zira her ülkenin yoğunlaşacağı sektörler farklıdır. Ancak ülke tanıtımı yapıldığında, elbette bankacılıktan da, kimya sektöründen de, elektronikde hatta nano-teknolojide bile yatırım gelecektir. Türkiye’nin teknolojik yatırımlara ise diğerlerine olduğundan çok daha fazla ihtiyacı vardır.

İleri düzey teknolojik yatırımlar dediğimizde istihdamı artırıcı teknoloji yatırımlarını nereye koyacağız?

Tabi YPA’ların ekonomiye yapacakları katkılar, istihdamı da artırıcı olacaktır. Şu anda Türkiye’nin nano-teknoloji kabulü çok mümkün gözükmemektedir. Nano-teknoloji uzman gerektirir. Bu konuda eğitim veren alanlarımız da yeterli değil. Bu sebeple, YPA’lar seçeceği sektörlere bağlı olarak eğitim stratejisinin belirlenmesine de katkısı olacaktır. Bunların hepsi uzun dönemli ülke politikalarıdır. Özellikle Türkiye’nin gelecekte etken olacağı sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bir başka önemli konu da Uluslar arası eğitim kurumlarının ülkemizde bulunmayışlarıdır. Bu okullar da ülkeye davet edilmelidir. İstanbul özellikle o kadar önemli bir coğrafi konuma sahiptir ki bunun kullanılması gereklidir. Çok önemli bir Amerikan kuruluşunun Ankara’ya 1 milyar $’lık yatırım yapacağı gazetelerde yer alıyor. Türkiye, artık bölgede en istikrarlı ülke olma yolunda ilerliyor. Türkiye böylece çekim merkezi olacaktır. Bunun yanında, Türkiye, artık arbitraj (hakemlik) bölgesi haline gelmelidir. Bugün bu yerler Paris’te, Cenevre’de Zurih’te bulunmaktadır. İstanbul da böyle bir merkez neden olmasın? Suudi bir firma ile Yunanlı bir firma anlaşmazlığını neden İstanbul’da çözmesin? Biz hem Avrupalıyız hem Doğuluyuz. Bundan daha güzel arbitraj merkezi olabilir mi?

Doğrudan Yabancı Yatırımların çeşitlerine değinmişken, finansal yatırımların son yaşanan dalgalanma ile ilgisi var mıdır? YPA’ın bu konuya bakışı nasıl olacaktır?

Yatırımlar konusunu da ikiye ayırmak gerekmektedir. Bir yanda kalıcı yatırımlar (hard investment), öte yanda portföy yatırımları (soft investment) bulunmaktadır. YPA’ların asıl amacı kalıcı yatırımcıları çekmek, istihdamı artırmak ve ekonomide gerçek bir etkinlik yaratmaktır. Bunu biz gerçekleştirebilirsek, diğer portföy yatırımları dediğimiz finansal yatırımları da beraberinde getirecektir. Ancak mevcut olanın yabancılara satılması elbette bir değer

"Şunu da unutmamak gerekir: Bir ülkede yatırım yapan yabancı yatırımcı o ülkeden gelecek başka yatırımlara da kapı açar. Bir Honda, Toyota bu konuda çok etkili reklam aracı olarak kullanılabilir. Bir yatırımcının başka bir ülkeye yatırım yapması için karar vermesini sağlayan tek unsur vergi meselesi değildir. Yani sadece vergi oranları aşağı çekilerek yabancı yatırımcıları çekmek mümkün değildir. Yabancı yatırımcının önem verdiği konuların başında istikrar gelmektedir. Çünkü geleceğini geçmişteki istikrara göre planlayacaktır. Kısaca ne kadar az sürprizle karşılaşma ihtimali varsa o denli başarılı bir plan yapabilecektir."

oluşturur fakat biz yeninin yapılması için uğraş vermeliyiz. Yeni kurulan (greenfield) istihdamı ve ülkeye kazancı da artıracaktır. YPA özellikle bu konularda detaylı çalışmalar yapacaktır. İstatistik Enstitüsü ile Planlama Teşkilatı ile sıkı bir ilişki içerisinde çalışarak 5-10 yıllık bir programı belirlemelidir. Sonuç itibariyle, YPA'lar bir sihir değildir. Bugün kuruldu diye yarın hemen yabancı yatırımcılar ülkeye akın etmeyecektir. YPA'lar bu plan ve program dahilinde yabancı yatırımcının zihnine Türkiye alternatifini yerleştirmelidir.

Bu bahsettiğiniz plan ve programın başarı ile uygulanması için sizce Yatırım Promosyon Ajansının yapısı nasıl olmalıdır?

Öncelikle YPA özerk bir yapıya sahip direk olarak Başbakanlığa bağlı olmalıdır. Çünkü Türkiye'nin en önemli problemlerinden birisi bürokrasidir. YPA faaliyetlerin de bu yükten arındırmak gerekmektedir. Eğer bir Bakanlığa bağlı olursa diğer devlet daireleri ile yapacağı işlerin takibinde zorlanacaktır. Bu da YPA faaliyetlerinde büyük bir zaman kaybına sebep olacaktır. Dolayısıyla güçlü bir yerden destek alarak bürokrasi ile işleri yürütmek gerekir. Türkiye'de bunu en üst mercii de Başbakanlıktır.

Kanunda YPA'nın her türlü resmi daireye soru sorabileceği yer almaktadır. Cevap alabilme, hızlı iş yapabilme konusunda Başbakanlık tarafından gidiyor olmak YPA için son derece önemlidir. Yabancı Yatırımcıya zamanı sebep göstererek işini geciktirmek gibi bir lüksümüz olamaz. Bence Ankara ve İstanbul olmak üzere iki ofis olacak. İstanbul, yabancı yatırımcının ağırlandığı merkez olarak kesinlikle kurulmalıdır. Yabancı yatırımcı ekonominin göbeğinde karşılanmalıdır. Yatırımcıya bürokrasinin "b"'si dahi gösterilmemelidir.

Peki diğer bölgelere de YPA kurulması planlanıyor mu?

Kanun YPA'nın personelini 30 kişi ile sınırlamaktadır. Hong Kong ve İsviçre'den örneklerle bu rakamları kıyaslamak gerekirse: Hong Kong'ta 90 kişi çalışmaktadır. Hong Kong'un toplam nüfusu 7,5 milyon kişidir. 1,5 milyonluk Batı İsviçre'deki ajansta 35 kişi çalışmaktadır. Ancak gelişmelere bakıp YPA faaliyetlerinin başarılı olması durumunda kanunda bir takım değişiklikler yapılabilecektir. Zaten Promosyon Ajansları'nın Bölgesel Kalkınma Ajansları ile birlikte çalışmaları öngörülüyor. Çünkü böyle yüz ölçümü büyük bir ülkede YPA'ların her bölgede her detayı bilmesi mümkün değildir. BKA, o bölgeye ait çok daha fazla detayları bilebilirler. Ancak iki kurum arasında henüz resmi bir bağlantı olması öngörülmemekte. Esasında YPA'ı, BKA için bulunmaz bir fırsat sunuyor. Asıl amaç bölgenin kalkınması ve Promosyon ajansları buraların kalkınmasına katkı yapacak yatırımları getirmekle görevli olacak. BKA ise bu noktada bölgenin atıl kapasitesini, avantajlı yanlarını yabancı yatırımcının gelmesi için seferber edecektir.

Personel seçimi ve yapısı nasıl oluşturulmalı ?

Ajanslarda öncelikle proje liderleri görev almalıdır. Tamamen özel sektörden gelen, özel sektör mantığı ile çalışan, bürokrasinin en ufak etkisini faaliyetlerine yansıtmayan profesyonel liderler görev almalı.

Personel seçimini tamamen YPA'nın yöneticileri tarafından yapılmalı. Kanun bu ajansa gerçekten özerklik veriyor. Çalışanlar herhangi bir problemle karşılaştıklarında İş Kanunu geçerli olmalı. Bu gerçekten Başbakanlığa bağlı bir kuruluş için önemli bir ayrıcalık teşkil ediyor.

Bu kişiler, şu anda uluslar arası arenada kendisini ispatlamış, bu işlerde başarı elde etmiş kişilerden oluşmalıdır. Öncelikle elbette bu kişilerden bu ülkenin iki taşı üst üste koymaya niyetli olması beklenecektir. Zira çok meşakkatli, zor ve yoğun bir çalışma temposu ile çalışacaklardır. Biz burada başarının olması için gereken bağımsız, özerk ve tamamen profesyonel bir ajanstan bahsediyoruz. Sadece tabelası asılmış

kurumlardan bahsetmiyoruz. Yabancı yatırımcılar biraz da manevi rahatlamayı tercih eder. Eğer işlerinin burada sıkıntısız yürüyeceğine ikna ederseniz daha fazla vergi vermeyi göze alabilir. Kısacası yatırımcının dilinden anlamak gerekmektedir. Ona yapılan ufak jestler dahi dikkatini çeker. Yatırımcı ise kendini burada rahat hissetmeye başladığında yatırımı çekme konusunda siz de başarıya ulaşmış olursunuz.

Yerel Yatırımcılar açısından YPA'lar ne getirecektir. Avantajlarını, sağlayacağı imkânları ve etkilerinden bahsetmek gerekirse neler söyleyebilirsiniz? Elbette bu çalışmaların ardından KOBİ'ler nasıl etkilenecek, bu da çok merak edilen bir konu.

Öncelikle YPA'nın temel görevlerinden biri de ulusal yatırımcıya destek vermektir. Benim 12 yıllık danışmanlık görevim aşamasında birçok Türk müteşebbisi ile temasımız oldu. Türk müteşebbisinin ihtiyaçlarını, dertlerini, sıkıntılarını az çok biliyoruz. Niçin Türk yatırımcısının yurt dışına gitmek istediğini biliyoruz. Dolayısıyla Türk müteşebbisinin sorununu gidermek için öncelikle bu sorunun bilinmesi gereklidir. KOBİ'ler Türkiye'nin ana damarlarından bir tanesidir. Tabi ki sorunları olduğunu biliyoruz. Yatırım Promosyon ajansları bu sorunların giderilmesinde kendilerine yardımcı olabilecek bir kurum olduğunu da biliyoruz. Bu sorunların gündeme getirilmesi, çözümü için adım atılması gibi konularda YPA çok aktif bir atılım içerisine girecektir.

Türkiye'deki KOBİ'lerin %90'nın bir şikayeti vardır. Her birinin kendine has sorunları vardır. Her birinin sorununa çözüm 30 kişilik bir kadro ile yapılamaz. Ancak genel itibariyle KOBİ'lerin sorunlarına çözümler bulmak adına girişimler yapılacaktır ve YPA'nın görev alanına giren her türlü konuda YPA yapıcı ve çözüm bulucu bir rol oynayacaktır.

Yabancı Yatırımcıları ülkeye çekerken uygulanan politikalar, Yerel Yatırımcılara dezavantajlar getirecek mi?

Bugün yabancı yatırımcılara özel bir muafiyet veya avantaj düşünülmüyor. Çünkü birini ayırt ettiğiniz zaman, ikinci yatırımcıya da, sonraki gelene de aynı muafiyeti vermek zorundasınız. Aksi takdirde huzursuzluk yaratılır. O yüzden şu anda ayrıcalık konusu düşünülmüyor. Belki zaman içerisinde daha da iyileştirmeler olabilir. Ama yerli yatırımcılar yanına komşu olacak yabancı yatırımcıya farklı imkânlar sağlanacağını düşünmesin. Yabancı yatırımcı, buraya belli bir güçle gelecek bir know-how transferini gerçekleştirecektir.

Aynı zamanda yatırımları o bölgede yeni istihdam ve yeni ihtiyaçları beraberinde doğuracaktır. Bu yatırımlar gerçekleşirken tedarikçilere ve daha bir çok ara üreticiye de ihtiyaç duyulacaktır. Bu bir anlamda o bölgede istihdamı artıracak, ekonomiye bir canlılık getirecektir. Yatırımcının gelmesi ekonomiye başka alanlarda etkileri beraberinde getirecektir.

Bu yatırımların ekonomiye gerçek etkisini hesaplamak isterken bu ayrıntıları da detaylandırmak gerekmektedir.

"Öncelikle YPA'nın temel görevlerinden biride ulusal yatırımcıya destek vermektir.
Benim 12 yıllık danışmanlık tecrübemde birçok Türk müteşebbisi ile temasımız oldu. Türk müteşebbisinin ihtiyaçlarını, dertlerini, sıkıntılarını az çok biliyoruz. Niçin Türk yatırımcısının yurt dışına gitmek istediğini biliyoruz."

Av. Nail GÖNENLİ / Av. Yusuf ÖNAL
Aksan Hukuk Bürosu

Yabancı Sermaye ve Tahkim

Yurt dışında verilen tahkim kararlarının Türkiye'de tenfize tabi olup olmadığı hususu da Türk yatırımcılarının fazla bilmediği önemli bir noktadır. Bu tür kararlar Türkiye'de tenfize tabidir. Fakat Newyork Sözleşmesinin 5. maddesinin 2. fıkrası gereği yurt dışında verilen tahkim kararları kamu düzenine aykırı olursa tahkim kararı bozulmaktadır. Bu durumda böyle kararların tenfizi mümkün olmamaktadır.

Bir hak üzerinde uyuşmazlığa düşmüş olan iki tarafın anlaşarak, bu uyuşmazlığın çözümünü özel kişilere bırakmalarına tahkim denmektedir. Davaların, devlet mahkemelerinde görülmesi kuralına istisna oluşturan bu kurum aslında Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu ticari ve finansal liberalleşme politikaları ile uyum içerisindedir.

Türkiye' de tahkim, Avrupa'ya oranla uygulaması az olan bir müessese iken 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanununun 5 Temmuz 2001 tarihinde geç de olsa yürürlüğe girmesiyle Türk hukuk uygulamasında kendine önemli bir yer edinmiştir.

Türkiye'de ilk kez, Milletlerarası Tahkim Kanunu yürürlüğe girer girmez yerli firmalar kadar yabancı firmaların da dikkatini çekmiştir. Çünkü bu kanun ticaret hayatında karşılaşılan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulmasında yeni bir ufuk açmıştır. Şimdiye kadar ihtilafların çözümünde yabancı tahkim kurallarına müracaat eden taraflar, bu kez bu yeni Milletlerarası Tahkim Kanunu kurallarını uygulama yolunu seçmeye başlamışlardır.

"Tarafların dikkat etmesi gereken önemli hususlardan biri de tahkim yeridir. Tahkim yeri, sadece hakemlerin toplanıp karar verecekleri yer olmaktan öte, kimi durumlarda yargılama usulünün belirlendiği, hakem heyetinin yetkili olmadığı durumlarda yetkili mahkemenin saptadığı yer olmaktadır. Tahkim dilini de taraflar sözleşmelerinde özel olarak belirleyebilmektedir."

Tahkim küreselleşen pazarda giderek önem kazanmaktadır. Bunun en önemli iki nedeni:

(a) Özel hukuk uyuşmazlıklarına bakacak uluslar arası bir mahkemenin bulunmaması ve tarafların uyuşmazlığı hasım taraf ülkesinin mahkemesinde çözümlemek istemekten kaçınmaları.

(b) Ülke mahkemelerine nispetle tahkim kurumunun uluslar arası ticaret hukuku, özellikle ticari örf ve adet kurallarını uygulamaya daha yatkın olmalarıdır.

Günümüzde dünya çapında pek çok büyük ve çok uluslu şirketleri çalıştıkları her ülkede farklı hukuk sistemlerinin uygulanmasını istememektedirler. Bu yüzden tahkim bu şirketler açısından da cazip bir çözüm yolu olmaktadır.

Bu durumun Türkiye yansımasında, mahkemelerin üzerindeki iş yükünün azalmakta olduğu ve izlenen süreçte daha fazla uyuşmazlığın tahkim kurumu ile çözülmeye başlanması ile söz konusu iş yükü azalmasının giderek artacağı ve adalet kurumunu daha da güçlendireceği tartışmasızdır.

Tahkimin günümüzdeki ticari ve sosyal hayatta yaşanan uyuşmazlıklara alternatif bir çözüm yolu olduğu açıktır. Bilindiği gibi Türkiye'de ki yargı sisteminde mahkemelerin kanunların öngördüğü şekil şartları, usul şartları ve uyuşmazlıkların çözümü için uygulanan maddi hukuk kuralları vardır. Bu kurumun işlerliği hakem kararlarının tanınması ve tenfizinin kolaylaştırıldığı ölçüde artacaktır.

Uyuşmazlığın tahkimde çözülmesi kararlaştırıldığında taraflar ihtilafı çözecek hakem ve hakemleri kendileri seçebilmektedirler. Tahkimde görülen bir uyuşmazlığı hakemler, belirli sürede karara bağlamakla

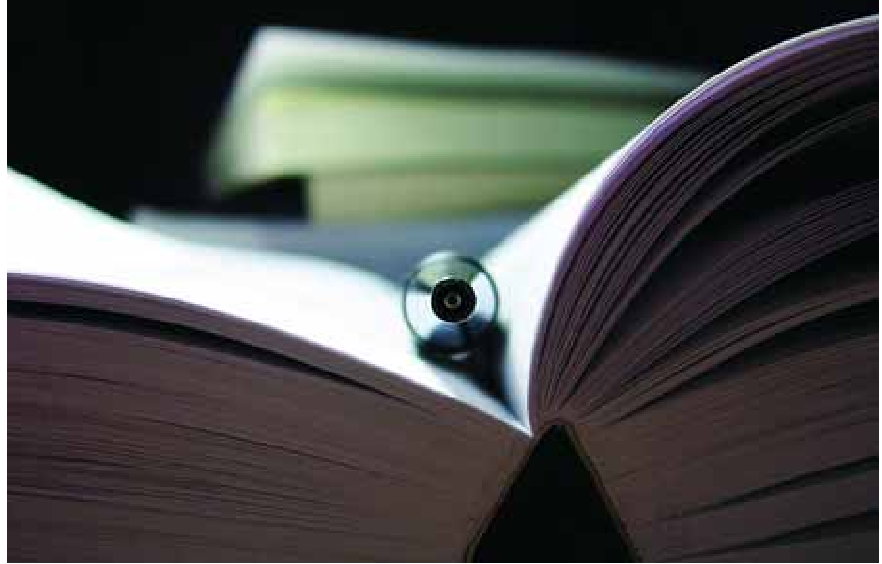
yükümlüdürler. Bu şekilde taraflar uyuşmazlığın en geç ne zaman sonuçlanacağını bilme şansına sahiptirler. Bu sayılan nedenlerden dolayı yabancı yatırımcılar eskiye oranla daha rahat yatırım yapabilmekte ve olabilecek ihtilafları daha kısa sürede ve güvendikleri kanun yollarıyla çözebilmektedirler. Bunun sonucunda ülkemize giren yabancı sermaye miktarı artacaktır.

Türkiye'de tarafların mahkemeler yerine tahkime başvurabilmeleri için uyuşmazlık konusunun yabancılık unsuru içermesi şarttır. Yabancılık unsurunun sınırları Milletlerarası Tahkim Kanunun 2.maddesinde belirtilmiştir.

Yurt dışında verilen tahkim kararlarının Türkiye'de tenfize tabi olup olmadığı hususu da Türk yatırımcılarının fazla bilmediği önemli bir noktadır. Bu tür kararlar Türkiye'de tenfize tabidir Fakat Newyork Sözleşmesinin 5. maddesinin 2. fıkrası gereği yurt dışında verilen tahkim kararları kamu düzenine aykırı olursa tahkim kararı bozulmaktadır. Bu durumda böyle kararların tenfizi mümkün olmamaktadır.

Ülkemizde yatırım yapan yabancıların ve Türk yatırımcıların uyuşmazlıklarda Tahkim yolunu tercih etmeleri durumunda tahkime başvurma şartları şunlardır;

Tahkim yoluna gidilebilmesi için gerekli asgari unsurlar, tahkim sözleşmesi, hakemlerin atanması, tahkimde yargılama usulü, tahkime uygulanacak hukuk, tahkim yeri ve tahkim dilidir.
Taraflar, ayrı bir tahkim sözleşmesi ile uluslar arası tahkim yoluna gidebileceği gibi asıl sözleşmeye konan bir tahkim şartı ile de bu yola başvurulabilir. Tahkim sözleşmesi asıl sözleşmenin geçersizliğinden bağımsızdır. Asıl sözleşmenin herhangi bir sebep ile hükümsüzlüğü tahkim sözleşmesini geçersiz hale getirmemektedir.

Tarafların dikkat etmesi gereken önemli hususlardan biri de tahkim yeridir. Tahkim yeri, sadece hakemlerin toplanıp karar verecekleri yer olmaktan öte, kimi durumlarda yargılama usulünün belirlendiği, hakem heyetinin yetkili olmadığı durumlarda yetkili mahkemenin saptadığı yer olmaktadır. Tahkim dilini de taraflar sözleşmelerinde özel olarak belirleyebilmektedir.

Uluslar arası alanda pek çok kurumsal tahkim merkezi bulunmaktadır. Türkiye'de TOBB Tahkim Divanı (Ankara) ve İTO Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi, Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) tahkim kuralları esas alınarak kurulmuş, uluslar arası ticari uyuşmazlıklarda tahkim hizmeti sunan kurumlardır.

Türk ve yabancı yatırımcıların yurtdışında uyuşmazlıklarını tahkim önünde çözmeleri için başvurmaları gereken kurumsal tahkim merkezleri ise, MTO Tahkim Divanı (ICC), Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlenmesine İlişkin Uluslar arası Merkez (ICSID), Londra Uluslar arası Tahkim Mahkemesi (LCIA), Amerika Tahkim Odası (AAA), Stocholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (SCC Institute), Rusya Federasyonu Ticaret ve Sanayi Odası Uluslar arası Tahkim Mahkemesi (ICAC)'dir.

Uyuşmazlıklarda alternatif çözüm yollarına yönelme eğilimi, kurumun masraflı olması, adil olma sorunları gibi kimi sıkıntıları şu an itibari ile barındırıyor olmasına rağmen, küreselleşen ticari hayatta tercih sebebi ve gelişme gösterecek bir alan olmaya devam edecektir.

"Taraflar, ayrı bir tahkim sözleşmesi ile uluslar arası tahkim yoluna gidebileceği gibi asıl sözleşmeye konan bir tahkim şartı ile de bu yola başvurulabilir. Tahkim sözleşmesi asıl sözleşmenin geçersizliğinden bağımsızdır. Asıl sözleşmenin herhangi bir sebep ile hükümsüzlüğü tahkim sözleşmesini geçersiz hale getirmemektedir."

Hüseyin KAHRAMAN

"Geleceğimiz, Kaynakları Nasıl Kullandığımıza Bağlı"

Türkiye Finans Katılım Bankası Genel Müdürü Yunus Nacar

Rahmetli Turgut Özal'ın ekonomiyi düzeltmek adına bu dönemde başlattığı çalışmalardan bir tanesi de, Körfez sermayesinin ülkemize çekilmesi teşebbüsüdür. Bu çerçevede, Körfez ülkelerindeki faizsiz bankacılığın Türkiye ayağının kurulmasıyla ilgili bir çalışma başlatıldı. Bakanlar Kurulu kararnamesi, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nın tebliğleriyle, faizsiz bankacılıkla ilgili ilk mevzuatlar oluşturuldu. Özel sektördeki çalışmalarım esnasında bu konuyla ilgili olarak benimle temas kuruldu. Bunun üzerine kuruluş hazırlık çalışmaları için, 1984 Aralık ayında, Türkiye'deki ilk körfez sermayeli faizsiz finans kurumu olan Faisal Finans'ta Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışmalara başladım.

Yunus Nacar'ı tanıyabilir miyiz?

Kahraman Maraş'ta 1951 yılında doğdum. Liseyi Kahraman Maraş'ta bitirdim. Ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başladım. Orada İktisat ve Maliye Bölümünü okudum. Bu bölümden 1975 yılında mezun oldum.

Benim hedefim, maliye bakanlığında hesap uzmanı olmaktı. Bu yönde kendimi geliştirdim. 1976 yılında açılan hesap uzmanlığı sınavını kazanarak, Maliye Bakanlığı İstanbul Hesap Uzmanları Grubunda, Hesap Uzmanı olarak göreve başladım. 1982 yılına kadar bu görevim devam etti.

Özel sektördeki iş hayatınızdan bahseder misiniz?

İlk olarak, Işıklar Holding'te, 1984 yılına kadar Mali Denetim Kontrol Müdürü olarak 3 yıl görev yaptım.

Biliyorsunuz, 1980'li yıllarda, Rahmetli Turgut Özal'ın Başbakan Yardımcılığı ve Başbakanlığı'nın ilk dönemlerinde, ülkemizde ciddi ekonomik sıkıntılar yaşanıyordu. Ciddi bir döviz ihtiyacımız vardı. Yurt dışındaki diplomatlarımıza maaşları ödenemiyordu. Petrol ithalatında ciddi problemler vardı. Uzun petrol kuyrukları oluşuyordu. Poşet hammaddesini ithal edemiyorduk. Bir poşet için bakkallara yalvardığımız oluyordu. O günlerde, dövizin, ihracat ve ithalatın ülkemiz için ne kadar önemli olduğunu anladık.

Rahmetli Turgut Özal'ın ekonomiyi düzeltmek adına bu dönemde başlattığı çalışmalardan bir tanesi de, Körfez sermayesinin ülkemize çekilmesi teşebbüsüdür. Bu çerçevede, Körfez ülkelerindeki faizsiz bankacılığın Türkiye ayağının kurulmasıyla ilgili bir çalışma başlatıldı. Bakanlar Kurulu kararnamesi, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nın tebliğleriyle, faizsiz bankacılıkla ilgili ilk mevzuatlar oluşturuldu. Özel sektördeki çalışmalarım esnasında bu konuyla ilgili olarak benimle temas kuruldu. Bunun üzerine kuruluş hazırlık çalışmaları için, 1984 Aralık ayında, Türkiye'deki ilk körfez sermayeli faizsiz finans kurumu olan Faisal Finans'ta Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışmalara başladım. Eş zamanlı olarak, yine Körfez sermayesi ile kurulan Albaraka Türk de yapılanma çalışmalarını başlatmıştı.

Faisal Finans'taki yapılanma çalışmalarımız 4 ay sürdü. Bu çalışmalar esnasında kurdu-

ğumuz soğutmalı bilgisayar odamız, büyük bir salonu işgal ediyordu. Bilgisayar makinaları, konteynerler gibi büyüktü. Fakat bir karşılaştırma yaparsak, bugünkü bir cep bilgisayarı kadar kapasiteleri vardı. Dört aylık yoğun bir çalışma sonunda, Faisal Finans ilk mevduat ve fonları, 1985 Nisan ayında kabul etmeye başladı.

Buradaki görevim, 4 yıl kadar sürdü. Bu esnada, Türkiye'nin belirli merkezlerinde şube sayımızı artırdık. Tam manasıyla işler hale gelmesi, bir müessese hüviyeti kazanmaları için insan kaynakları, idari yapı, finans yönetimi ve eğitim konularında ciddi çalışmalar yaptık. Bu arada Albaraka Türk de şube yapılanmasını gerçekleştirmeye başlamıştı. 1989 yılına kadar her iki kurum, şube yapılanma çalışmalarını devam ettirdiler.

Bu çok önemli bir süreçtir. Zira her iki kurum da ülkemizdeki bir ilk uygulamayı dört yıl başarılı bir şekilde yürüttüler. Eğer o zaman başarısız olsaydık, bu kurumların bugüne kadar gelmeleri gerçekten mümkün olmazdı.

Daha sonra yine körfez sermayeli Kuveyt Türk, 1989 yılında Türkiye'de faaliyet göstermek için çalışmalara başladı. Bu alanda bir tecrübe sahibi olmam dolayısıyla bana da müracaatta bulundular. Aynı alanda yeni bir müessese kurulacağı için bu teklifi kabul ettim. Yeni bir müessesenin kuruluşunda bulunmak gerçekten güzel bir şeydi benim için.

Bunun üzerine, 1989 yılında, Kuveyt Türk'te Genel Müdür Yardımcısı olarak göreve başladım. Aynı kuruluş sürecini burada da başlattık. Tabi şartlar, 1984 yılından oldukça iyiydi ve iyi de bir tecrübeye sahiptik. Artık bu alanda yetişmiş insanımız da vardı. Üç ay gibi bir zamanda alt yapıyı kurarak çalışır hale gelmesini sağladık.

Hem Faisal Finans'ın hem de Kuveyt Türk'ün kuruluşunda bulunmam, benim meslek hayatımda çok önemli bir tecrübe ve kazanım, aynı zamanda da bir dönüm noktası olmuştur.

Kuveyt Türk'ün kuruluşundan bir yıl sonra körfez savaşı patlak verdi. Bizim çalışmalarımız sürerken ait olduğumuz ülke el değiştirdi, Irak hükümetinin eline geçti. Ardından, Irak merkez bankasından bize bir yazı geldi. "Kuveyt Türk, artık Irak Cumhuriyetine bağlı bir bankadır. Bizden talimat gelmedikçe hiçbir tasarrufta bulunmayın." deniyordu, gelen yazıda. Tabi biz o yazıyı dikkate almadık. Almamız da zaten söz konusu değildi. Fakat bizim için ciddi bir krize sebep olmuştu. Savaş bittikten sonra tam yeni atılımlar için çalışmalara başladığımızda bu kez 1994'teki Nisan krizi başladı. Üç tane banka battı. O dönemde bizim sektörümüz ciddi manada bir yara almadı. 1996 yılında Kuveyt Türk'ün Genel Müdürlüğüne atandım. Bu görevim 1999 yılına kadar devam etti. Bu süre içerisinde müesseseyi önemli bir noktaya taşıdık. Kuveyt Türk, Türkiye'de isim yapmış itibarlı bir kurum haline geldi.

Bu arada 1991 yılında, bu sektörde ilk defa Anadolu sermayesiyle, Kayserili bir işadamları grubu tarafından Anadolu Finans kuruldu. 1999 yılında da kuruculardan Boydak ailesi, Anadolu Finans'ın tamamını satın aldı. Talep üzerine aynı yıl Anadolu Finans'ta Genel Müdür olarak göreve başladım. Orada da çok büyük hizmetlerimiz oldu. Ekibi yeniden oluşturduk. Bir reorganizasyon yaptık. Mevcut sistemi tamamen değiştirdik. Teknolojik alt yapıyı yeniden oluşturduk. İnsan kaynakları yenilendi. Eğitimler yeniden yapıldı. Şubeleşme çalışmalarına hız verdik. Vizyon ve tanıtımımızı halkımızla paylaştık. Bu çok büyük bir ilgiyle karşılandı. Mevduatlarımız 90 milyon dolardan 800 milyon dolara ulaştı.

Tam işler iyi giderken, ülkemizin elim afetlerinden biri olan Gölcük depremi meydana geldi. Ekonomimizi çok ciddi etkilemişti. Daha depremin yaraları sarılmadan da meşhur bankacılık krizi(2001 yılında) baş gösterdi. Yirmibeş bankanın ve bir özel finans kurumunun faaliyeti durduruldu. Bu krizleri çok büyük badirelerle atlattık. Krizlerden sonra sektörde 5 özel finans kurumu kaldı. Bu arada hükümet de krizden kendi payına dersler çıkardı ve sektöre bir çeki düzen vermek maksadıyla yeni kanunlar çıkardı. Yeni kanunlar çerçevesinde özel finans kurumları bir araya gelerek, Özel Finans Kurumları Birliğini kurdular ve tasarruf mevduat sigorta fonu benzeri bir yapıyla kendi aralarında bir güvence fonu oluşturdular. En önemlisi, Özel Finans Kurumları da Bankalar Kanunu'na tabi oldular. Bu esnada Faisal Finans el değiştirdi. Ülker ailesi tarafından tamamı satın alınarak, ismi Family Finans oldu. Bu dönemde Family Finans'ta bizimle benzer bir yeniden yapılanma sürecini başlatmış ve yeni şube açılışlarına başlamıştı.

Bu yıllar aynı zamanda Türkiye bankacılık sektöründe de ciddi bir yeniden yapılanmanın yapıldığı yıllardı. Bankalar sermaye-

"Türkiye'nin şu anda en önemli problemi finansal kaynaktır. Bu kaynağı en etkin ve en verimli yerlerde kullanmak zorundayız. En yetkin kişiler tarafından kullandırmalıyız. İnsanımız çok değerli. Bugün üniversitelisiyle birlikte 30 milyon gencimiz okula başladı. Onların geleceği, bizim kaynakları nasıl kullandığımıza bağlı. Bu nedenle, Türkiye, önemli bir ülke, Türkiye, genç bir ülke, Türkiye'yi en iyi bir şekilde temsil etme bilinciyle çalışmamız gerektiğine inanıyoruz."

lerini güçlendirdiler, açık pozisyonlarını kapattılar. Bir yandan Özelleştirme İdaresi, kamu şirketlerinin ve batmış bazı özel şirketlerin ve bankaların satışını yapıyordu. Türk bankaları satış yönünde yurt dışından ciddi talepler almaya başlamışlardı. Tabii bunda siyasi istikrarın etkisi çok büyük olmuştur. Bu arada 2005 yılında Anadolu Finans ve Family Finans'ın sahipleri bir araya gelerek birleşme kararı aldılar. Yeni oluşumda iki ortak %50'şer pay sahibi oldular. Tamamı Türk sermayeli yeni finans kurumu için Yunus Nacar'a da dediler ki; "Bu yeni oluşumu(birleşmeyi) sen sağla."

Böylece Genel Müdürü olduğum Türkiye Finans'ın da kurulması için kolları sıvadık. Hedefimiz, Aralık 2005'te yeniden yapılanma çalışmalarını bitirmekti. Biz çalışmalara başladığımızda, finans kurumlarıyla ilgili yeni bir kanun çıktı. Özel Finans Kurumları, isimlerini "Katılım Bankası" olarak değiştirecekler ve ana sözleşmesini de Bankacılık Kanunu'na uygun hale getirecekler-di. Biz de yeniden yapılanmamızı yeni kanuna göre gerçekleştirdik. Mutabık kalınan "Türkiye" ismi için hükümetten onay alınması gerekiyordu.

Ticaret Bakanlığı, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile yeni ismimiz: "Türkiye Finans Katılım Bankası" olarak tescillenmiş oldu. Yapılanma çalışmalarımız, tahminlerimizden çok hızlı ve kolay oldu. Uluslararası firmalar da bunu hayret ve takdirle karşıladılar. Bu birleşme ülkemiz bankacılık sektöründe bir ilk olmuştur. Gerçekten de Türkiye'deki bankacılık tarihinde, iki ayrı sermaye grubuna bağlı iki bankanın birleşmesi ilk defa olmaktadır. Böyle bir önemli birleşmenin içinde bulunmak da bana nasip oldu. Bundan büyük mutluluk duyuyorum. Bugün geldiğimiz noktada, Türkiye Finans, Türkiye'deki özel bankalar arasında aktif büyüklüğü açısından ilk 10'a girmiştir ve yıl sonu itibariyle 125 şubeye sahip olacaktır.
İşte bugün, 20 Eylül 2006'da buradayım ve Yunus Nacar'ın hikayesi devam ediyor.

Bize işinizle ilgili bir kısa değerlendirme yapar mısınız? Bir de bir anınızı bizimle paylaşırsanız memnun oluruz.

Türkiye'de bankacıların topluma karşı çok büyük bir sorumluluğu var. Çünkü bankalar, tüm mevduatı halktan topluyor. Bankanın kârı, varlığı ve her şeyi toplum. Toplum kazandığı ve harcamadığı değerleri, tasarruf ediyor. Biz o tasarrufları alıp, kullandırıyor ve ondan kâr elde ediyoruz. 100 mevduatınız varsa, 8 öz kaynak mecburiyetiniz var; 92'si milletin malı. Milletin sermayesini kullanarak kazanıyoruz biz. Dolayısıyla milletimize öncülük etmemiz gerektiğine inanıyorum.

Bunun ne kadar önemli olduğunu başımızdan geçen bir olayla anlatmak istiyorum. Bir müşterimiz, leasing yoluyla iplik makinesi almak için müracaatta bulundu. Binasını yapmış, fabrikası ve yönetim yeri hazır. Kendisine ne iş yaptığını sordum. Biber imalatçısı olduğunu söyledi. İplik işi ve sektörü hakkında bilgisini sordum, sektöre yeni atılacağını söyledi. Neden böyle farklı bir iş yapmak istediğini sordum. Bölgedeki tanıdığı işadamlarının böyle bir işe atıldıklarını söyledi. Bunun üzerine ben de, mevcut işinde teknoloji geliştirmek için her türlü desteği vereceğimizi, fakat iplik işi için yardımcı olamayacağımızı söyledim. Bu müşterimiz, büyük bir memnuniyetsizlikle bizden ayrıldı ve başka bir yerden temin ettiği parayla iplik işine girdi. Hesap da çok basitti; diğer iplik üreticileri gibi 100 liraya üretecek, 120 liraya satacak. 20 lirayla da makinelerin kirasını ödeyecekti. Üretime başladıktan bir süre sonra, sektöre hakim iplik üreticilerinden bir tanesi, fiyatı 95 liraya indirdi. Bu arkadaşlar, 100 liraya imal ettikleri ipliği, 95 liradan satmaya başladılar…

Bankacıların sosyal sorumluluğu bu yüzden çok önemli. Para yönetimini çok iyi bilmek gerekiyor. Bunun için de çok iyi bir analiz ve istişare lazım. Bunlara dikkat edilmediği takdirde kaynaklar heba olacaktır. Belli bir noktadan sonra da ülkenin krize girmesine sebep olacaktır. Biz bankacılar olarak buna çok dikkat ediyoruz. Zaten kıt olan elimizdeki kaynaklarımızı çok dikkatli kullanmamız gerektiğine inanıyoruz. Bizler toplumumuzu bu yönde bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar içindeyiz. Bu zamana kadar, bizim tarafımızdan doğru değerlendirilen pek çok işle ilgili sonradan iş adamlarımızın takdir ve tasviplerini almak, bizim için memnuniyet verici olmuştur.

Türkiye'nin şu anda en önemli problemi finansal kaynaktır. Bu kaynağı en etkin ve en verimli yerlerde kullanmak zorundayız. En yetkin kişiler tarafından kullandırmalıyız. İnsanımız çok değerli. Bugün üniversitelisiyle birlikte 30 milyon gencimiz okula başladı. Onların geleceği, bizim kaynakları nasıl kullandığımıza bağlı. Bu nedenle, Türkiye, önemli bir ülke, Türkiye, genç bir ülke, Türkiye'yi en iyi bir şekilde temsil etme bilinciyle çalışmamız gerektiğine inanıyoruz.

DEİK Araştırma Birimi

Çin'deki Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Son yıllarda özellikle yüksek teknolojiye dayanan yatırımları özendirici politikalar izlenmiştir. Teşvik kapsamındaki sektörler sermaye ithalatını gümrüksüz olarak gerçekleştirmekte ve KDV iadesinden yararlanmaktadırlar. Teşvik kapsamında 5 yıl boyunca yeniden yatırılan kârlar için gelir vergisinde yüzde 40 avantaj sağlanmaktadır. Yüksek teknoloji ve ihracata yapılan yeniden yatırımlara ise tamamen vergi muafiyeti uygulanabilmektedir.

Çin'deki doğrudan yabancı yatırımların gelişimini üç ayrı dönemde incelemek mümkündür. Başlangıç aşaması diyebileceğimiz 1979-1991 yıllarını kapsayan ilk dönemde Çin'e yıllık 10 milyar dolarlık yabancı yatırım girmiştir. 1992-1997 yılları arasındaki dönemde ise Çin'deki yabancı yatırım yıllık 40 milyar dolara yükselmiştir. Çin, 1997-98 Asya Krizi döneminde bile her yıl 40-45 milyar ABD doları yatırım çekerek çok yüksek performans göstermiştir. 1997'den bugüne kadarsa Çin, ABD'den sonra en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde yıllık 100 milyar dolara ulaşan yabancı yatırım girişinin %40'ı Çin'de gerçekleşmektedir. Çin'in yabancı doğrudan yatırım çekme konusunda performansını etkileyen başlıca nedenler şunlardır:

- Hızla büyüyen iç Pazar, 200 milyonluk harcama gücü yüksek kesim
- İşgücü, toprak ve enerji maliyetlerinin düşüklüğü
- DTÖ üyeliğinin uluslararası piyasalarda güvenilirliği arttırması
- Siyasi istikrarın kalıcı bir görünüm sergilemesi
- Daha önce yurtdışındaki fırsatları daha karlı bulan iç tasarrufun, yatırım teşvik ve güvencelerinden yararlanmak üzere anavatana geri dönmesi (roundtripping)

Şu anda Çin'deki toplam doğrudan yabancı yatırım stoku 762 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam, Çin'in 2005'te 2.2 trilyon dolara ulaşan gayrisafi yurtiçi hasılasının % 35'ine denk gelmektedir ki bu son derece yüksek bir orandır. Çin'in DTÖ üyeliği ile birlikte yabancı yatırımların kaynak bazında dağılımında ağırlığın çevre Asya ülkelerinden giderek OECD ülkelerine doğru kayması sözkonusudur.

1980'li yıllarda sadece ihracata yönelik üre-

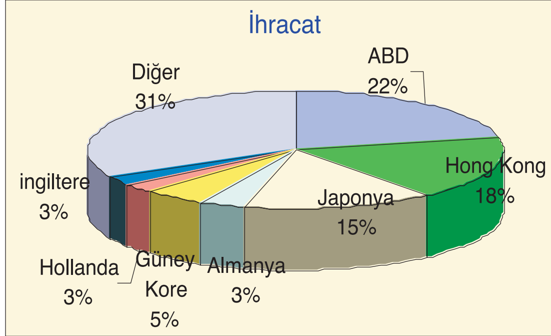

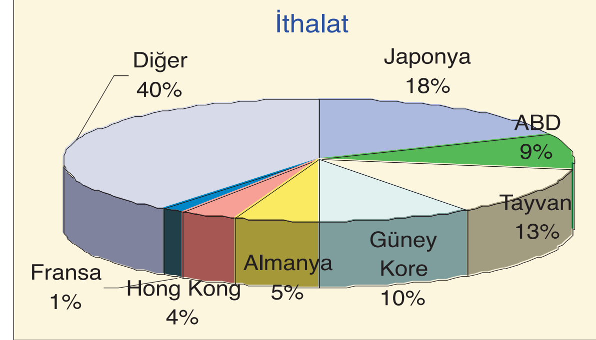
tim yapacak yabancı firmaların küçük hisseli ortaklıklar aracılığıyla ülkeye giriş yapmasına olanak tanıyan Çin ekonomi yönetimi, 1990'lı yılların ortasında tamamı yabancı sermayeli girişimlerin kurulmasına izin vermiştir. Uluslararası sermayenin Çin pazarını tanımak için bir basamak olarak yararlandığı Hong Kong, Çin'e yapılan yabancı yatırımların yüzde 33'üne imza atmıştır. Ayrıca British Virgin Adaları, Cayman Adaları ve Batı Samoa Adaları da Çin'e akan yabancı sermayenin yüzde 15'ini sağlamıştır. Bu sermayenin asıl sahipleri kesin olarak bilinemese de çeşitli OECD ülkeleri, Tayvan ve hatta Çin sermayesinin kendisi olduğu tahmin edilmektedir.

Çin'in ekonomik kalkınması ülke sathına eşit olarak dağılmamış olup ülkenin doğusundaki kıyı şeridi, iç ve batı kesimlere göre çok daha fazla gelişmiştir. Çin'in GSYİH'nın % 60'a yakını doğuda üretil-

"Çin'e yatırım yapan yabancı sermaye ülkeye en çok "%100 Yabancı Sermayeli Girişim" şeklinde girmeyi tercih etmiştir. Bir diğer yatırım türü de yerli firmaların bir bölümünü ya da tamamını satın almak olmuştur. Çin Hükümeti şirket satın alımlarını engelleyecek bir hamlede bulunmamış ve uluslararası sermaye de sık sık Çinli firmaların hisselerini satın alma yoluna gitmiştir."

Dış Ticaretindeki Başlıca Ülkeler (2004)

mektedir. İlk özel ekonomik bölgelerin doğuda açılmış olmasıve ulaşım imkanları, buraya daha fazla yabancı sermaye girmesine neden olmuştur. Ülkeye giriş yapan yatırımların yüzde 86'sı bu bölgelerdeki 11 eyalet tarafından çekilmiştir. Bu yabancı sermaye girişi zaten zengin olan doğu eyaletleri ile batı ve iç kesimler arasındaki gelir uçurumunun daha da açılmasına neden olmuştur.

Çin, yabancı sermayenin ülkenin batı kesimlerine de yayılması ve bu az gelişmiş bölgelerin kalkınması için çaba sarfetmektedir. Fakat yine de batı ve iç kesimlere giren yabancı sermaye son derece yetersiz kalmaktadır. Yabancı sermayenin girişini sekteye uğratan en önemli etkenler; bu bölgelerdeki çalışma koşullarının doğu sahillerinin sunduğu şeffaf ve nitelikli koşullardan uzak olması, doğu kıyılarının batı ve iç bölgelere göre daha iyi ulaşım imkanları ve ticaret kanallarına sahip olması, doğu kıyılarının daha zengin ve alım gücü yüksek olması, ve doğu kıyısındaki yerel otoritelerin kendi bölgelerine yatırım çekmek için büyük çaba göstermesi ve çeşitli yerel teşvikler uygulamasıdır. Doğu kıyısındaki yerel otoritelerin verdiği teşvikler, eyaletlerin yatırım çekmek için birbirleri ile yarışır hale gelmesi nedeniyle daha da artmıştır. Yabancı yatırımcılar kimi zaman ulusal ve yerel gelir vergileri, arazi kullanım ücretleri ve ithalat-ihracat vergilerinde indirimi ve temel altyapı hizmetlerine erişimde öncelikli muamele gibi teşvik şartlarını yerel idareyle birebir müzakere etmektedirler.

Ülkenin orta ve batısının refah düzeyini doğu kesimlerinkine yaklaştırmak isteyen merkezi hükümet, 5 yıllık vergi affı ilan etmesi ve çoğu sektör için vergi oranını %15'te sabitlemesine ek olarak, yabancı doğrudan yatırımlara da çeşitli vergi muafiyetleri sağlamıştır. Gözden geçirilmiş yeni politikalara göre 3 yıl süreyle vergi avantajlarından yararlanan yabancı firmalara bir 3 yıl daha ek avantaj sağlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bir yabancı yatırım girişimi, üretiminin değer bazında %70'inden fazlasını ihraç etmekteyse vergi oranı %10 düzeyine kadar azaltılmaktadır. Ayrıca, kıyı eyaletlerini iç eyaletlerle birleştirme projeleri çerçevesinde bir ekspres yollar ağı inşa edilmesi öngörülmüş ve çalışmalara başlanmıştır.Yakın zamana kadar taşımacılıktaki verimsizlikten dolayı yabancı sermayenin gelmekte tereddüt ettiği orta ve batı bölgelerine olan ilgi, merkezi hükümet'in bu yapısal değişiklikleri ve altyapı yatırımlarından sonra giderek artmıştır.

Shaanxi, Sichuan ve Chongqing (özellikle coğrafi konumu dolayısıyla ülkenin orta ve az gelişmiş bölgelerine erişim için en uygun yerlerden biri olarak kabul edilmektedir) iç kesimlerde en fazla yabancı yatırım çeken bölgelerdir. Shaanxi'de Philips, Coca-Cola, Mitsubishi, Siemens gibi; Sichu-

an'da yine Siemens, P&G, Shell, Nestle, Toyota, Motorola gibi; ve Chongqing'de Nokia, ABB, Ericsson, American Standard, Carrefour, Rockwell, Honda, Suzuki, Isuzu, Yamaha, Mobil, Metro, Samsung, BP Amoco, HSBC, Pepsi ve Vivendi Universal gibi pekçok büyük çaplı çokuluslu firma yatırım yapmıştır.

Ülkeye giriş yapan yabancı doğrudan yatırımlar daha çok imalat sanayinde yoğunlaşmıştır. Toplam yatırımların % 70'ini oluşturan bu sanayi daha çok düşük teknoloji kullanan konfeksiyon ve diğer hafif malların üretiminden oluşmaktadır. Son dönemde ise emek yoğun sektörlerden kimyasallar, petrol işleme gibi sermaye ve teknoloji yoğun sektörlere doğru bir kayma gözlenmektedir. Hizmet sektörüne yapılan yabancı yatırımlar ise toplamda çok az pay sahibidir. Bunda, merkezi hükümetin kısıtlamalarının rolü büyüktür.

Çin Hükümeti belirli sektörlere yatırımı teşvik politikasını sürdürmektedir. Öncelikli sektörler ulaştırma, iletişim, enerji, metalürji, inşaat malzemeleri, makina, kimyasallar, ilaç, tıbbi cihazlar, çevre koruma ve elektroniktir. Son dönemde, bankacılık, sigorta, petrol çıkarma ve dağıtım sektörleri de teşvik kapsamındaki sektörlere dahil edilmiştir.

Son yıllarda özellikle yüksek teknolojiye dayanan yatırımları özendirici politikalar izlenmiştir. Teşvik kapsamındaki sektörler sermaye ithalatını gümrüksüz olarak gerçekleştirmekte ve KDV iadesinden yararlanmaktadırlar. Teşvik kapsamında 5 yıl boyunca yeniden yatırılan karlar için gelir vergisinde yüzde 40 avantaj sağlanmaktadır. Yüksek teknoloji ve ihracata yapılan yeniden yatırımlara ise tamamen vergi muafiyeti uygulanabilmektedir.

Ekonominin bazı sektörlerindeki ekonomik büyüme uğruna yerel sanayinin gelişimi ikinci plana itilmiştir. Otomotiv, telekom ekipmanları, perakende ve lojistik sektörleri henüz uluslararası rekabete uyum sağlayacak yerli firmalar yokken yabancı sermayeye açılmıştır. Bir tahmine göre Volkswagen firmasının son yıllarda Çin operasyonlarından elde ettiği kar Almanya'daki karını geçmiştir. Yine 2004 yılında Çin'de ABD'den daha fazla sayıda Buick satıldığı tahmin edilmektedir.

Ayrıca teknoloji ve enerji sektörlerinde yabancı yatırımlar çok yoğundur. BP, Motorola, Royal Dutch Shell Group, Samsung, Intel, Microsoft ve General Electric Alcatel, Siemens gibi çokuluslu firmalar ülkedeki en büyük yatırımcılardandır.

Çin'e yatırım yapan yabancı sermaye ülkeye en çok "%100 Yabancı Sermayeli Girişim" şeklinde girmeyi tercih etmiştir. Bir diğer yatırım türü de yerli firmaların bir bölümünü ya da tamamını satın almak olmuştur.

Çin Hükümeti şirket satın alımlarını engelleyecek bir hamlede bulunmamış ve uluslararası sermaye de sık sık Çinli firmaların hisselerini satın alma yoluna gitmiştir. Kısmen ya da tamamen şirket satın alımları hükümetin ve söz konusu yerli şirketin yöneticilerinin iznine tabi tutulmakta, antitröst soruşturmalarına açık olmakta ve böylece bir kontrol mekanizması işletilmektedir.

Çin'e komşu olan Orta Asya bölgesinde çeşitli sektörlerde büyük yatırım projelerine imza atmış ve bu bölge ile birlikte Rusya, Ukrayna ve Kafkaslar'ı da içine alan Avrasya coğrafyasında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından bu yana toplam 7 milyar dolarlık yatırım yapmış olan Türk iş çevreleri, henüz Çin pazarının sunduğu imkanlardan yararlanmış değildir.

Çin'deki Türk yatırımların toplam değeri 25 milyon dolar civarındadır. Doğrudan yatırım olmamakla birlikte özellikle elektronik, gıda ve tekstil sektörlerinde de pek çok Türk firması üretimlerinin bir bölümünü Çin'de gerçekleştirmektedir. Ayrıca hediyelik eşya, tekstil ve oyuncak gibi tüketim mallarının ticaretini yapan firmalar ile restoranlar ve turizm işletmecileri de bulunmaktadır.

Ömer BURHAN

“Körfez Sermayesi, Faizsiz Bankacılıkta Öncü Oldu ”

Türkiye Katılım Bankaları Birliği Genel Sekrateri; Osman AKYÜZ

“Körfez sermayesinin Türkiye’ye yakın bir ilgisi var. Bu sermayeden Türkiye yeterince istifade edebilmeli. Fakat bu güne kadar bu konuda ciddi bir mesafe kat edemedik. Bunun da çeşitli sebepleri var. Körfez sermayesi, Türkiye’de hangi alanlarda yatırım yapabileceği noktasında bir ön araştırma süreci yaşıyor. Ciddi mânâda teknoloji getiremeyecekleri için, daha çok gayrimenkul, turizm, alışveriş merkezleri ve finans sektörüne ilgi duyuyorlar.”

Son yıllarda yabancı sermayenin Türkiye’ye ilgisi artmakta, özellikle özelleştirmeler kapsamında bunu görüyoruz. Hükümetin de yabancı sermayeyi çekmek için çalışmaları var. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz bu konuyu?

Türkiye gelişen bir ekonomi. Yeterince tasarruf yapabilen bir ekonomi değil. Büyüme ihtiyacı olan, kalkınmak zorunda olan bir ekonomi. Kendi iç kaynakları, tasarrufları bu kalkınmayı sağlamak için yeterli değil. Mutlaka yabancı kaynağa ihtiyacı var. **Yabancı kaynak da ülkeler arası borçlanma ya da şirketler arası borçlanma yoluyla veya yabancı sermayenin ülkemizde yatırım yapmasıyla mümkün. Ya borç alacağız veya yabancı sermaye ülkemize bizzat gelerek yatırım yapacak.** Bu da Türkiye’deki üretim gücünün ve istihdamın artmasına vesile olacaktır. Ekonomimiz her yıl 500-600 bin yeni istihdam sağlamak zorunda. Kendi kaynağınız yeterli değilse ve ekonominiz yeterince yatırım yapamıyorsa, dışarıdan kaynak tedarik etme zorunluluğunuz var demektir. Türkiye de yıllardır bu kaynağı temin etmeye çalışıyor.

“Bölgede, körfez ülkeleriyle kıyaslandığında, sanayisi gelişmiş tek ülke Türkiye. O bölgeden sermaye çekemememizin bir sebebi de bu; o bölgede sanayinin olmaması. Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin daha çok Avrupa ve ABD’den gelmesinin sebebi de bu ülkelerin gelişmiş sanayiye sahip olmalarıdır.
Körfez’de paralar nerede değerlendiriliyor derseniz, ya borsada değerlendiriliyor, ya belli kağıtlar vasıtasıyla devletlere borç veriliyor, veya finans, gayrı menkul ve hizmet sektörlerine yatırım yapılıyor. Biz bu sermayeyi bu tür alanlara yönlendirmemiz lâzım.”

Direk yabancı sermaye getirilmesinde başarılı olamadığımız için, bu kaynakları daha çok borçlanma yoluyla sağlıyoruz. Borçlanma da kısa vadeli, yüksek faizli oluyor. Sıcak paranın ekonomimiz üzerinde yarattığı sıkıntıları hep birlikte görüyoruz. Kalıcı değil, istikrarlı değil, ülkeyi istedikleri anda terk etmeye hazır durumdalar. Dış ve iç nedenlerden olumsuz yönde ciddi manada etkileniyorlar.

Türkiye’nin yabancı sermaye çekme konusunda son otuz yıldır ciddi gayretleri var. Fakat geçen bu süreçte bizim iki handikapımız oldu. Yeni düzenlemeler yabancı ya-

"Bu sermayeyi, öncelikle daha çok borçlanma enstrümanları yoluyla Türkiye'ye yönlendirmemiz bir öncü olması ve ayrıca Türkiyenin kısa vadeli borç stokunun orta ve uzun vadeye dönüşerek faiz ve finansman baskısının azaltılması açısından önemli. Fakat biz hâlâ o bölgeden Türkiye'ye kaynak çekebilecek şartları oluşturabilmiş değiliz. Varlığa dayalı menkul kıymet olarak adlandırdığımız bir menkul kıymet ihracını bile yapamadık, Türkiye olarak. Eğer bunu yapabilseydik o bölgeden bu alana yatırım yapabilecek, tasarrufçular, işadamları olacaktı. Gelir ortaklığı senedi vb. kıymetlere ihtiyacımız var."

tırımcıya tam olarak anlatılamadı. Karmaşıklık var ve süreç uzun. Bir de ülkemizde yabancı sermayeye bir karşı duruş var. Geçmişte şöyle zannedildi; "Yabancı sermaye gelirse, ülke yabancıların olacak." Böyle bir şey yok.

Yabancı sermaye Türkiye'ye gelse, gelen sermaye gene Türk sermayesi olacak. Gene Türk insanını istihdam edecek. Türkiye'de üretecek, ücret ödeyecek, vergi ödeyecek, sosyal güvenlik kurumlarına pirim ödeyecek. Neticede Türkiye'nin milli gelirinin artmasını sağlayacak.

Çin'in ve Uzakdoğu ülkelerinin gelişmesinde, milli gelirlerinin artmasında hep yabancı sermaye dominant oldu. Çin bugün ciddi yabancı sermaye katkısıyla kalkınıyor. Çin'de 15 yıl önce kişi başı milli gelir 300 dolardı. Bugün 1500 dolar. Hakeza bugün Endonezya, Malezya, Güneykore gibi Uzakdoğu ülkelerinin kalkınmasında da yabancı sermayenin katkısını görüyoruz.

Türkiye, körfez sermayesi olarak özetlediğimiz Arap ülkelerindeki yatırımcıları da ilk defa bu dönemde çekmeyi başardı. Bu gelişmeleri değerlendirir misiniz bize?

Petrol fiyatlarının 20 dolarlardan 70 dolar seviyelerine kadar yükselmesi, körfez bölgesinde ciddi bir sermaye birikimi sağladı. Amerika'daki 11 Eylül olayından sonra bu güne kadar Batı'da değerlendirilen bu sermaye, kendine yeni alanlar aramaya başladı. Türkiye, bu sermayenin gelebileceği yerlerden biri olabilmeli.

Körfez sermayesinin Türkiye'ye yakın bir ilgisi var. Bu sermayeden Türkiye yeterince istifade edebilmeli. Fakat bu güne kadar bu konuda ciddi bir mesafe kat edemedik. Bunun da çeşitli sebepleri var. Körfez sermayesi, Türkiye'de hangi alanlarda yatırım yapabileceği noktasında bir ön araştırma süreci yaşıyor. Ciddi manada teknoloji getiremeyecekleri için daha çok gayrimenkul, turizm, alışveriş merkezleri ve finans sektörüne ilgi duyuyorlar.

Biliyorsunuz, katılım bankacılığı sektöründe iki banka körfez sermayeli. Bu bankalar finansman anlamında körfez sermayesi için bir köprü vazifesini görüyor. Doğrudan yatırımlar için bunu henüz söyleyemiyoruz. Ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesiyle bir yol alınabileceğini düşünüyorum.

Bu sermayeyi, öncelikle daha çok borçlanma enstrümanları yoluyla Türkiye'ye yönlendirmemiz bir öncü olması ve ayrıca Türkiyenin kısa vadeli borç stokunun orta ve uzun vadeye dönüşerek faiz ve finansman baskısının azaltılması açısından önemli. Fakat biz hâlâ o bölgeden Türkiye'ye kaynak çekebilecek şartları oluşturabilmiş değiliz. Varlığa dayalı menkul kıymet olarak adlandırdığımız bir menkul kıymet ihracını bile yapamadık, Türkiye olarak. Eğer bunu yapabilseydik o bölgeden bu alana yatırım yapabilecek, tasarrufçular, işadamları olacaktı. Gelir ortaklığı senedi vb. kıymetlere ihtiyacımız var.

Ne gibi engeller var? Devletten Bu Konuda neler bekliyorsunuz?

Bu konuda aslında bir engel de yok. Yabancı sermayeyi teşvik mevzuatımız oldukça çekici. Belki de bunun tanıtımında bir noksanlığımız var. Bir de güvene dayalı karşılıklı iş yapma alışkanlığına bağlı bu. Bu kesimle yatırıma dönük işbirliği yeni oluşuyor. Bir defa bir yol açılsa devamı hızla gelecektir. Uluslarası sermayenin bir akışkanlık boyutu vardır. Akabilecek, "güvenli bölge" arar, sürekli.

Bunu bulunca arkası gelecektir. Yani kırılma noktası "güven"dir. Yabancı sermaye sahipleri ülkemizde yatırımı düşündüklerinde şöyle diyebilmeli; "Ülkeye kolaylıkla girip çıkabiliyorum, oldukça güvenli, bürokratik işlemler çok kolay, teknolojik altyapı iyi, kolaylıkla oturum alabiliyorum." Bu konularda ise Türkiye'nin, ciddi adımlar attığını söyleyemiyoruz.

Körfez sermayesi için öncü sektör, finans tabi. Adabank, mesela körfez sermayesi tarafından satın alındı. Katılım bankası haline dönüştürülecek. Neticede bankalar yabancı sermaye için aracı kurumlardır. O bölgeden bir yatırımcı burada finans sektö-

"Türkiye'ye gelen körfez sermayeli katılım barkaları, Albaraka Türk, Faysal Finans ve Kuveyt Türk'tür. Albaraka Türk, 1985'te, Kuveyt Türk ise 1989'da Türkiye'ye gelerek, Türkiye'deki faizsiz bankacılığın, katılım bankacılığının gelişmesinde öncü olmuşlardır. Gerçekten bu kurumlar bugün, Türk bankacılık sektörünü tamamlayan kurumlar oldular.

Halen çok ciddi bir fonksiyon icra ediyorlar. Türkiye ekonomisine 7 milyar dolar civarında bir finans imkanı temin ediyorlar. 20 yıllık bir zaman dilimini dikkate aldığımızda, bu sürenin çok uzun olmadığını düşünüyoruz. Önümüzdeki süreçte bu katkının daha da artarak gelişeceğine inanıyoruz."

rüne girmişse, başka sektörlerden getireceği yatırımcılar olacaktır.

Körfez sermayesinin yeni alanlar aradığını söylediniz. Türkiye onlar için bir "finans merkezi" olabilir mi?

-İstanbul'un bilhassa, Körfez sermayesi için güvenli bir finans merkezi olma imkan ve potansiyeli var. Bu konuda Türkiye'ye düşen görevler var. Öncelikle, İstanbul'un, güvenli ve finans sektörü için gerekli imkanlarla mücehhez hale getirilmesi lazım. Buna uygun teşvik sistemi ve ilgili müesseseler kurulmalı. Tanıtım ve ikili ilişkilerin artırılması sağlanmalıdır.

Ardından başta da değindiğim gibi yatırım imkanlarının artırılması gerekiyor.

Körfez sermayesinin Türkiye'ye ilgisini neye bağlıyorsunuz?

Bu güne kadar büyük bir birikim yoktu, orada. Öncelikle kendi ülkelerinin imarı için kullandılar, sermayeyi. Bir de körfez ülkelerinde ciddi bir sanayileşme gerçekleşmedi. Daha çok ithalata dayalı bir yapıları var. Bölgede, körfez ülkeleriyle kıyaslandığında, sanayisi gelişmiş tek ülke ise Türkiye.

O bölgeden sermaye çekemememizin bir sebebi de bu; o bölgede sanayinin olmaması. Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin daha çok Avrupa ve ABD'den gelmesinin sebebi de bu ülkelerin gelişmiş sanayiye sahip olmalarındandır.

Körfez'de paralar nerede değerlendiriliyor derseniz, ya borsada değerlendiriliyor, ya belli kağıtlar vasıtasıyla devletlere borç veriliyor, veya finans, gayrı menkul ve hizmet sektörlerine yatırım yapılıyor. Biz bu sermayeyi bu tür alanlara yönlendirmemiz lazım.

Körfez sermayeli finans kurumlarına dönersek…

Türkiye'ye gelen körfez sermayeli katılım barkaları, Albaraka Türk, Faysal Finans ve Kuveyt Türk'tür. Albaraka Türk, 1985'te, Kuveyt Türk ise 1989'da Türkiye'ye gelerek, **Türkiye'deki faizsiz bankacılığın, katılım bankacılığının gelişmesinde öncü olmuşlardır.** Gerçekten bu kurumlar bugün, Türk bankacılık sektörünü tamamlayan kurumlar oldular.

Halen çok ciddi bir fonksiyon icra ediyorlar. Türkiye ekonomisine 7 milyar dolar civarında bir finans imkanı temin ediyorlar. 20 yıllık bir zaman dilimini dikkate aldığımızda, bu sürenin çok uzun olmadığını düşünüyoruz. Önümüzdeki süreçte bu katkının daha da artarak gelişeceğine inanıyoruz.

Netice itibariyle iki bankanın ana ortakları körfez sermayelidir. İlgi alanları gene Türkiye üzerine olacaktır. Türkiye'deki son gelişmelerle ilgileniyorlar. Özelleştirmelerde bunun örneklerini görüyoruz.

Katılım bankacılığına geçişte bir takım tereddütler vardı sanki. Gelinen durumdan memnun musunuz?

Katılım bankacılığı Türkiye için de dünya için de gerçekten iyi bir örnek oldu. Biliyorsunuz başlangıçta adı "özel finans kurumu"ydu. Bir devrim niteliğinde isim değişikliği yaptık; "katılım bankası" dedik. Bu isim hem Türkiye'de, hem uluslar arası alanda da kabul gördü. Neticede bizim yaptığımız da bir bankacılık hizmetiydi. Bu özelliğimizi tanımlamakta zorlanıyorduk.

Geçen 20 yıllık süreçte kemiyet olarak büyük mesafeler kat ettiğimiz söylenemez ama keyfiyet olarak hakikaten bir sistem, model oluşturma noktasında başarılı olduk. Bu dünyaya da örnektir.

Bildiğim kadarıyla bu konuda en iyi düzenleme de Türkiye'de. Ticari bankacılığın yanında ve bankacılık sektöründe bir alt sektör olarak yer almıştır. Bunun hukuki zemini oluşturulmuştur. Ve bu kurallar, herkese eşit olarak uygulanmaktadır. Bu açıdan ulaştığımız bu nokta memnuniyet vericidir. Bundan sonra da ülkemize çok ciddi katkılar sağlayacağımıza inanıyoruz.

Fikri TÜRKEL

Küresel Sermayenin En Önemli Sorunu İletişimdir

Küresel sermayenin menşe ülke imajına karşı geliştirdiği en önemli kavram şimdilik "Multinational" (milletler üstü) oldu. Unilever'in bu konudaki stratejisi kısmen başarılı oldu denilebilir. Unilever, milletler üstü konseptine uygun olarak beyaz yakalı yöneticilerinin yüzde 95'ini çeşitli milletlerden oluşturarak gösteriyor. Dahası istihdam sağlamada ve bulunduğu ülkelerden ihracat gerçekleştirerek, o ülkeye aidiyetini pekiştirmeye çalışıyor.

2006 yılının ekonomisine dair bir tarih düşümü yapılırsa; en başına Coca Cola ve Pepsi'ye getirilen yasaklar yazılmalıdır. Önce Hindistan'da Pepsi'nin yasaklanması, ardından Letonya'da okullarda Pepsi ve Coca Cola satışına getirilen yasak bütün küresel şirketlerin üzerinde düşünmesi gereken gelişmelerdir.

Yasak sürecine bir daha bakalım: Hindistan'ın iki eyaletinde Coca Cola ve Pepsi yasaklanıyor. Yasak altı eyalete yaygınlaşıyor. Sebebi, Hindistan mahkemesinin aldığı karar neticesinde, Coca Cola ve Pepsi eğer formüllerini açıklamazlarsa, bu firmaların ürettikleri kolanın Hindistan'da satışı yasaklanacakmış. Sebep olarak, kola üzerinde yapılan ölçümlerde, içinde bir tarım maddesinin insan sağlığını tehdit limitinin 24 kat üzerinde bulunması gösterilmiş.

"Sonuç olarak küresel sermaye teoride milletler üstü olmak için güzel adımlar atıp, demeçler veriyor ama algıda bu başarıyı gösteremiyor.
İşin daha garibi ulusal sermayeler de bu boşluktan yeterince istifade edemiyor. Son günlerde reklamlarda kullanılan "bizden biri" yaklaşımları savunma refleksinden öte de bir anlam taşımıyor."

Ardından Sussex Üniversitesi öğrenci birliğinin talebi üzerine okullarda yasaklanıyor. Letonya'daki okul yasağının gerekçesi farklı: Tatlandırıcı ve kafein ihtiva etmesini sebep olarak gösterdi.

Ezher Üniversitesi'nin kararıyla konuya dinî yaklaşım da katılmış oldu. Ezher Üniversitesi Coca Cola ve Pepsi'yi içmenin haram olmasını, içinde domuz ürünü ve alkol ihtiva etmesini gerekçe gösterdi. Burada fetva şeklinde yansıyan beyan, her ne kadar birkaç ilim adamının görüşü olmasına rağmen, söylenti haram fetvası şeklinde dalgalanmaya devam ediyor.

Konunun Türkiye'ye yansıması İstanbul Gösteri Merkezi'nde Coca Cola ve Pepsi'nin yasaklanması şeklinde yansıdı. Ardından Tüketiciler Birliği bu iki markanın boykot edilmesini isteyerek yasak kampanyasına katıldı. İnternet ortamında epostalar arasındaki kampanyaya değinmek istemiyorum.
Pepsi'nin yeni Hintli kadın CEO'su Indra Nooyi'nin ülkesinde Pepsi ve Coca-Cola'nın altı eyalette yasaklanmasının önlenmesi konusunda yardımcı olması bekleniyor. Türkiye'deki tekil karar bile konunun hassasiyetini göstermesi açısından önemli bir vakıa olarak kaydedilmesi gerekiyor. Dünyanın farklı kültürel ve coğrafyalarındaki bu olayların ortak bir noktası var: Küresel sermayeye tepki.

"Geçen yıl yabancı yatırımcıların gözdesi Türkiye" konulu bir toplantı organize edildi. Yabancı Yatırımlar Danışma Konseyi adıyla yapılan CEO'lar zirvesi bizzat Başbakan Recep Tayip Erdoğan'ın ev sahipliği ile gerçekleştiriliyor. Benzeri toplantıların yapılmadığı mevsim yok gibi.

2-3 trilyon dolarlık küresel sermaye yatırım yeri arıyor ve Türkiye'nin de sermayeye ihtiyacı var. Daima düşünülen nokta; verimli, kârlı bir yatırım yeri. Ancak asıl düşünülmesi gereken olay küresel sermayenin iletişimin sağlıklı yönetilmesi.

Coca Cola ve Pepsi'nin Amerika ile özdeşleşmiş bir varlığı var. Ne yazık ki, birkaç senedir bu şirketler Amerika imajından çıkma konusunda bir refleks göstermeye baş-

Özgür SAĞLAM
Türkiye Reklamcılar Derneği Başkan Yrd.
Art Grup Kurucusu ve Başkanı

Yabancı Medya Yatırım Oranlarını Belirleyen Yasalar Desteklenmeli

80'li yılların başından itibaren Türkiye reklam sektörü, yabancı sermaye ile buluşmaya başladı. Ülkenin liberal ekonomiye geçişi, gümrük duvarlarının kaldırılması, yabancı sermayenin ülkeye olan ilgisini artırdı.

Bugün Türkiye reklam sektöründeki 2.5 milyar dolarlık reklam yatırımının %85'i çok uluslu ajanslar tarafından yönetiliyor. Reklam sektöründeki 20 yıllık geçmişimizde, uluslararası markaların hizmet beklentilerinin sektörün gelişmesinde belirleyici rol oynadığına tanık olduk.

Medya alanında ilk özelleştirme (TRT'den çok kanala geçiş)1991 yılında yapıldı. Bugün bu alanda yabancı sermaye girişi de başlamış durumda. Ancak medya alanına yapılan yatırım, reklam sektörüne yapılan yatırım ile farklı değerlendirilmelidir.

Medya, toplumun özellikle siyasi ve kültürel anlamda bilgilendirilmesinde önemli bir organ. Uluslararası ölçekte medya sahipliği dünya üzerinde ciddi bir güç. Ekonomik ve stratejik güçleri ile hakim konumda bulunan devletler, ulusal medya organlarını ülke çıkarlarına yönelik propoganda aracı olarak da kullanabiliyorlar.

Farklı siyasi fikirlere ve dünya görüşlerine sahip ulusal yayın organlarımızın varlığı demokrasi adına zaten olması gereken bir durum.

Yabancı sermayenin yurt içindeki medya sahipliğini ise yine bu çerçeveden baktığımızda zenginlik, kalite veya farklı bir soluk olarak değerlendirebiliriz, ancak tersini iddia etmek de mümkün.

Yabancı sermayenin kamuoyu yaratmada çok önemli bir güç olan medya organlarını yönetmesi sakıncalı birtakım sonuçlar da doğurabilir.

Özellikle ülkemiz gibi eğitim seviyesi düşük toplumlarda bilgi edinme ihtiyacında belirleyici rol alan medya, kamuoyu yaratmada rahatlıkla maksadını aşacak şekilde kullanılabilir. Dikkat edilmesi gereken bu noktadır.Bu nedenle yabancı medya yatırım oranlarını belirleyen mevcut yasaların desteklenmesi gerekir.

Hiç kuşkusuz bir toplumun ulusal çıkarları ve toplumun bütünlüğü her şeyin önünde gelir.

ladı. Milli takımların sponsorluğu ile olimpiyat ve şampiyonaların desteklenmesinin ardındaki en önemli neden budur.

Küresel sermayenin menşe ülke imajına karşı geliştirdiği en önemli kavram şimdilik "Multinational" (milletler üstü) oldu.

Unilever'in bu konudaki stratejisi kısmen başarılı oldu denilebilir. Unilever, milletler üstü konseptine uygun olarak beyaz yakalı yöneticilerinin yüzde 95'ini çeşitli milletlerden oluşturarak gösteriyor. Dahası istihdam sağlamada ve bulunduğu ülkelerden ihracat gerçekleştirerek, o ülkeye aidiyetini pekiştirmeye çalışıyor.

Metro Group, neredeyse bütün demeçlerinde yatırım mesajı veriyor. Sermaye transferi, yatırım ve istihdam bu çevrede ele alınıyor. İkinci önemli özelliği Türkiye'den yaptığı ihracat rakamlarını telaffuz etmesi. Bir diğer özelliği kurumsal sosyal sorumluluk projeleri. Dördüncü nokta ise, tekstil platformu, tarım platformu ve gıda laboratuarı şeklinde geliştirdiği yenilikler.

Sosyal sorumluluk kampanyalarına sadece Metro değil, diğer küresel sermaye şirketleri önem vermeye başladılar.
Procter & Gamble (P&G) mesajlarında hiç Amerikan izlenimi vermiyor. İstihdam oluşturuyor ve Türkiye gibi stratejik ülkeleri bölgesel merkezler olarak yapılandırıyor.
Ancak bütün bu insani yaklaşımlar, milletler üstü kavramı ve ülke aidiyeti için yetmiyor.
P&G diğer uluslar arası şirketler gibi ciro rakamlarını açıklamıyor. Bunlar Amerika, Almanya, Hollanda gibi ülkelerindeki borsalara kote oldukları için; rakamlar merkezden açıklanıyor.
Dikkat ederseniz her yıl İstanbul Sanayi Odası (İSO), en büyük sanayi şirketlerini açıklıyor. İlk 500 ve İkinci 500 listelerinde uluslar arası şirketler yer almıyor. Sektörlerinde lider veya sıralamaya girmelerine karşılık kamuoyu bu bilgiden yoksun kalıyor. Şeffaflık konusunu önemli kurumsal kimlik özelliği olduğu bilinmesine rağmen, bu konuda bir adım atılmıyor.

Şeffaflığın olmadığı yerde aidiyet olur mu?

Dikkat edilirse, Coca Cola bu konuda iki ilki gerçekleştirdi. Türkiye ve bölgesel yönetimi Anadolu Grubu'na bıraktı ve halka açıldı. Her ne kadar, Coca Cola'nın Amerika'daki merkez şirketi bir nevi yıllardır yatırdığı paraları toptan geri almış izlenimi verdi bu açılımla. Uzun vadeli düşünüldüğünde küresel bir sermaye için doğru adım olduğu söylenebilir.

Fransız Danone, sadece yatırımlarıyla değil, sosyal sorumluluk ve ihracat rakamlarıyla da aidiyetine yönelik çalışmalar sergiliyor. Üstüne üstlük Danone şirketinin kurucusu İsaac Carasso (İzak Karasu)nun Selanik kökenli Osmanlı tebaası olduğuna dair yazılar bu aidiyete yeni katkılar sağlıyor. İletişim yönetimi burada da kendini gösteriyor. Karasu, 2. Abdülhamid'e tahtan inmesini tebliğ eden dört kişiden biri Emanuel Karasu ailesinden olması aleyhte bir kampanyayı da birlikte getiriyor.

Verilerin yönetimi önemli. İnternette dolaşan ve bir profesörün de başını ağrıtan Danone epostaları diğer uluslar arası şirketlerin de başına gelebilecek birer gösterge.
Sadece Danone'a münhasır olmamakla birlikte başka bir gerçek var ki, o da şirketler küreselleştikçe yönetimlerini ikilemde bırakıyor.

Danone'a gelmeden önce Marks Spencer'dan yaşanmış bir olay aktarayım. Marks Spencer mağazasını İstanbul'da açmak için Türkpetrol grubu anlaşma yapıyor. Açılışa az bir zaman kala İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu Türkpetrol Başkanı Ahmet Aydın Bolak'tan randevu istiyor. Ziyaretin amacı Marks Spencer ile ilgili. Başkonsolos, açılış kokteylini kendisi vermek istediğini ve yer olarak da konsolosluk olmasını teklif ediyor. Bolak sebebini sorduğunda başkonsolosun verdiği cevap ise gayet düşündürücü: "Marks Spencer demek İngiltere demektir, davet bize yakışır."

Benzeri olayı Danone de yaşadı. Geçen yıl Amerikan Pepsico'nun Danone'u alacağı söylentisi Fransa'yı karıştırdı. Bir kere, Danone Fransızların en ünlü ulusal markası. Danone Grubu'nun kurucusu olan Antoine Riboud bakın vaktinde ne demiş; 'Danone Chartres Katedrali gibidir... Chartres Katedrali'ni satın almaya kimsenin gücü yetmez...' Halen aynı inanç sürdürülüyor.

İtalya Ferrari'yi multinational haline getirir mi? Mercedes Almanya ile ne kadar bütünleşmişse, Ikea da İsveçle o kadar aidiyet kazanmıştır. İsviçre saati imajı kaybolursa, saatlerinde katma değer kalır mı?
Milletler üstü kavramı bir çözüm olarak görünmesine rağmen, aidiyet için uzun ve yorucu bir süreç gerekiyor. Bu süreç marka kimliğinin zedelenmesini de birlikte getirecektir.

Marka beğenilirliği ve takdiri konusunda Microsoft pek çok markanın önünde yer alıyor. Buna rağmen Avrupa'da gerek tüketiciler gerekse kartel yasaları sebebiyle ciddi soruşturmalara ve davalara muhatap oluyor. Bu sadece yasaları uygulamanın sonucu değil, Amerikalı olmasının sıkıntılarını yaşıyor.
Microsoft bu davlar sebebiyle şirketinin bölmeyi ve Avrupa'ya taşımayı bile düşünüyor.

Kurucusu Bill Gates'in yardım çalışmaları, medyada geniş yer tutmaya başladı. Yaptıkları gerçekten de anlamlı ve önemli. Microsoft'un diğer şirketlerden farkı şu: Türkiye'de veya muhatap ülkelerde üretim üssü kurması pek mümkün değil. Sermayesi yazılım ve bir tık ile internetten indirilebiliyor. Ne navlun, ne gümrük ne de emek var. Haliyle milletler üstü kavramı için öncekiler için belirlediğimiz istihdam, ihracat gibi unsurlar bunun için sözkonusu olamıyor.

Sosyal sorumluluk kampanyalarını öğretmenlerin eğitimi ve okulların bilgisayarlaştırılması üzerine yoğunlaştırıyor. Bir de Gates'in hastalık ve yoksullukla mücadelesi önem kazanıyor.

Küresel sermayenin bu sorunlarına şimdiye kadar G-8, AB, ABD, IMF, Dünya Bankası gibi yönetim ve kuruluşlar görünür destekler vermediler. Onlar hâlâ idari güç peşinde. Kısa dönemli bu çözümler uzun vadede küresel sermayenin imajını zedelemekten başka bir işe yaramayacak.

Sonuç olarak küresel sermaye teoride milletler üstü olmak için güzel adımlar atıp, demeçler veriyor ama algıda bu başarıyı gösteremiyor.

İşin daha garibi ulusal sermayeler de bu boşluktan yeterince istifade edemiyor. Son günlerde reklamlarda kullanılan "bizden biri" yaklaşımları savunma refleksinden başka bir anlam taşımıyor.

M.Şükrü DOĞAN
T.C Başkanlık Özelleştirme idaresi
Sermaye Piyasaları Daire Başkanı

Yabancı Sermaye ve KOBİ'ler

KOBİ'lerin finansman yapılarının güçlendirilerek daha uzun vadeli ve daha az maliyetli fon temin etmelerinin sağlanması, kurulan ortaklıklar vasıtasıyla yurtdışı pazarlarda pazarlama faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması suretiyle dış piyasalardaki pazar paylarının artırılması ve Ar-Ge destekleri ve teknolojik know-how sağlanması nedeniyle faaliyetlerde verimliliğin sağlanması, yabancı sermayenin Türk KOBİ'lerine muhtemel pozitif etki kanalları olacaktır. Ayrıca, yabancı sermayeli firmaların iç pazardan pay alma politikaları rekabeti artırarak Türk KOBİ'lerini verimli üretime zorlayacaktır.

Değişen şartlara hızla uyum sağlayabilmeleri, esnek üretim yapısına sahip olmaları, bölgesel kalkınmayı sağlamaları ve yöresel farklılıkları azaltmaları, yeni iş imkanları yaratarak istihdama önemli katkılarda bulunmaları ve benzeri özellikleriyle, KOBİ'ler, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında stratejik öneme sahiptir.

Ülkemizde son yıllarda süregelen farklı kurumların farklı kriterleri temel alarak oluşturdukları KOBİ tanımı karmaşası, Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca hazırlanan ve 18.11.2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak 18.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 2005/9617 Karar sayılı 'Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik' ile son bulmuştur. Mezkûr Yönetmelik hükümlerine göre; 10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilânçosu bir milyon YTL´yi aşmayan çok küçük işletmeler ´mikro işletme'; 50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilânçosu beş milyon YTL´yi aşmayan işletmeler ´küçük işletme´ ve 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilânçosu 25 milyon YTL´yi aşmayan işletmeler de ´orta büyüklükteki işletme´ olarak belirlenmiştir. KOBİ tanımında kurumlar arasında bu şekilde bir yeknesaklık sağlanması, KOBİ'lere sağlanan desteklerin ve uygulanan teşvik politikalarının etkinliğini güçlendirip KOBİ'lerin rekabet güçlerini artıracaktır.

"Küresel sistemde sermayenin serbest dolaşımda olduğu ve Türk ekonomisinin yeni yatırımlar için yeterli tasarrufu, yeterli kaynağı yaratamadığı mevcut durumda, uluslararası sermaye sisteminin sunduğu bu imkandan yararlanarak, uluslararası doğrudan yatırımlardan, yani doğrudan üretim tesisi şeklindeki yatırımlardan aldığımız payı artırmalıyız."

Türkiye'de KOBİ'ler, mevcut tüm işletmelerin % 99,8'ini ve toplam istihdamın %76,7'sini oluşturmaktadır. KOBİ yatırımlarının, toplam yatırımlar içindeki payı %38'e ulaşmakta ve toplam katma değerin %26,5'i yine bu işletmelerce yaratılmaktadır. KOBİ'lerin toplam ihracat içindeki payları, yıllar itibarıyla değişiklik göstermekle beraber, ortalama % 10 oranında gerçekleşmekte ve bu kesimin toplam banka kredileri içindeki payı, % 5'in altında seyretmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003 yılında yapılan Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı (GSİS) sonuçlarına göre ülkemizde 1.720.598 işletme bulunmakta olup, sektörel dağılımı Tablo 2'de verilmiştir. Tabloda, imalât sanayi sektörünün toplam işletme sayısının %14,35'ini oluşturduğu, ticaret işletmelerinin ise %46,19 ile ilk sırada yeraldığı görülmektedir. İmalât sanayinde çalışanların sayısı 2.043.815 olup toplam çalışan sayısına oranı %32,6'dır. İmalât sanayisinin işletme sayısı ticaret sektörünün üçte biri kadar olmasına rağmen, istihdamdaki payı ticaret sektörüyle hemen hemen aynıdır. Diğer tüm sektörlerdeki işletme ve çalışan sayısının toplamı, imalât sanayindeki işletme ve çalışan sayısına eşittir.

Coğrafi konumu, yüksek gelişim potansi-

Tablo 1: KOBİ Tanımı Yönetmeliğine Göre İşletmelerin Sınıflandırılması

Çalışan Sayısı	Ölçek	Mali Bilanço Değeri (YTL)	Yıllık Net Satış Hasılatı (YTL)
0-9	Mikro	1.000.000	1.000.000
10-49	Küçük	5.000.000	5.000.000
50-249	Orta	25.000.000	25.000.000
≥250	Büyük	≥25.000.000	≥25.000.000

Kaynak: KOBİ Tanımı Yönetmeliği, 2005

yeline sahip iç pazarı, dinamik yerli sanayi ve yüksek nitelikli ve verimli iş gücüyle yabancı potansiyel yatırımlar için cazip olan Türkiye'ye, son 4 yıldır yakaladığı makroekonomik istikrar, Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve bunun yatırımcılarda yarattığı güven ve yatırım ortamının iyileştirilmesi yolunda kaydedilen ilerlemeler neticesinde, dikkat çekici büyüklükte yabancı sermaye girmiştir. Türkiye ekonomisinin yaklaşık % 99'unu oluşturan KOBİ'lerin yeni kurulan yabancı sermayeli şirketlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Rekabet etme gücü yetersiz olan KOBİ'lerimiz yabancı sermayeli şirketlerle ortaklık yoluna gidip ölçeklerini büyütmek suretiyle dış pazarlarda pay alma yoluna gitmektedirler.

Küresel sistemde sermayenin serbest dolaşımda olduğu ve Türk ekonomisinin yeni yatırımlar için yeterli tasarrufu, yeterli kaynağı yaratamadığı mevcut durumda, uluslararası sermaye sisteminin sunduğu bu imkandan yararlanarak, uluslararası doğrudan yatırımlardan, yani doğrudan üretim tesisi şeklindeki yatırımlardan aldığımız payı artırmalıyız.

Yabancı sermayenin KOBİ'lere etkileri olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilebilinir. KOBİ'lerin finansman yapılarının güçlendirilerek daha uzun vadeli ve daha az maliyetli fon temin etmelerinin sağlanması, kurulan ortaklıklar vasıtasıyla yurtdışı pazarlarda pazarlama faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması suretiyle dış piyasalardaki pazar paylarının artırılması ve Ar-Ge destekleri ve teknolojik know-how sağlanması nedeniyle faaliyetlerde verimliliğin sağlanması, yabancı sermayenin Türk KOBİ'lerine muhtemel pozitif etki kanalları olacaktır. Ayrıca, yabancı sermayeli firmaların iç pazardan pay alma politikaları rekabeti artırarak Türk KOBİ'lerini verimli üretime zorlayacaktır.

Diğer taraftan, yabancı firmalara nazaran yeterli ve güçlü finansman yapısına sahip olmayan, rekabet edici düzeyde ölçeğe ulaşamayan KOBİ'ler bu süreçten olumsuz etkilenebilecektir. Ar-Ge'ye ve yenilikçiliğe değer vermeyen Türk KOBİ'leri bu süreçten ilk önce ve en olumsuz etkilenecek kesim olacaktır.

Bu bağlamda, Türkiye'de KOBİ'lerde ortaklıkların yaygınlaştırılması (iç konsolidasyon) ile sermaye birikimi ve ölçek oluşumunun teşvik edilmesi, KOBİ'lerin halka arz imkanlarının artırılması, bu şirketlerin sigortacılık, vadeli işlemler borsası ve hedging gibi koruyucu uygulamalara erişiminin temin edilmesi ve KOBİ'lerin küresel rekabet karşısında esnek ve profesyonel yönetişime geçmelerinin sağlanması alınacak temel tedbirler olmalıdır.

Türkiye'deki KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda kalıcı olarak yerini almasını ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için;
- Finansal yapısı güçlü,
- Stratejik düşünce ve yenilikçi yönetim anlayışına sahip,
- Araştıran, bilgiyi değerlendiren, kendisini sürekli geliştiren,
- Devlet ve sivil toplum örgütlenmeleriyle gerekli sinerjiyi yakalamış,
- Küresel pazarlarda kendisini kanıtlamış,
- Yüksek katma değerli mal ve hizmet üreten,
- Topluma ve çevreye duyarlı

KOBİ'lerin oluşturulması zorunluluktur.

Tablo 2:Türkiye'deki İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Sektörler	İşyeri Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%
Ticaret	794.715	46,19	2.048.264	32,24
İmalat	246.899	14,35	2.071.855	32,61
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	244.490	14,21	500.104	7,87
Otel ve lokantalar	163.112	9,48	526.845	8,29
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faal.	90.919	5,28	213.400	3,35
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	90.473	5,26	325.697	5,13
İnşaat	35.702	2,07	229.400	3,61
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	31.546	1,83	99.966	1,58
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	13.538	0,79	123.178	1,95
Eğitim Hizmetleri	5.692	0,33	76.435	1,21
Madencilik ve Taşocakçılığı	1.809	0,11	80.341	1,27
Elektrik, Gaz, Su Dağıtımı	1.703	0,10	57.591	0,90
Toplam	1.720.598	100,00	6.353.076	100,00

Kaynak: TÜİK, 2003

Tablo 3: Kuruluş Türleri İtibariyle Yabancı Sermayeli Şirketlerin Dağılımı

	1954-1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*	2006-Haziran*	Toplam
Yeni	3.517	319	334	360	875	1.591	2.316	1.303	10.615
İştirak	497	111	120	116	200	466	505	323	2.338
Şube	145	17	30	22	33	63	58	30	398
Toplam	4.159	447	484	498	1.108	2.120	2.879	1.656	13.351

Kaynak: T.C.Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2006
*** Geçici Veriler**

Ülkemizde KOBİ'lere ilişkin istatistiklerin, henüz, istenilen ayrıntıda olmaması nedeniyle yeni kurulan yabancı şirketlerin ne kadarının KOBİ olarak tanımlanması gerektiğini tam olarak bilemesekte, ülkede yeni kurulan yabancı sermayeli şirketlerin ağırlıklı çoğunluğunun imalat sanayi ve perakende ticaret sektörlerinde olmasından hareketle, Tablo 3'de verilen T.C. Hazine Müsteşarlığı istatistikleri ışığında, yabancı sermayenin KOBİ'lere etkisinin yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 3'de görüldüğü gibi, 2006 yılı Ocak-Haziran döneminde 11.013 adet yabancı sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 2.338 adet yerli sermayeli şirkete de yabancı sermaye iştiraki gerçekleşmiştir. Toplamda 13.351 adet yabancı sermayeli şirket ülkemizde faaliyette bulunmaktadır.

13.351 adet yabancı sermayeli şirketin, başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, imalat sanayi, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörlerinde faaliyette bulundukları görülmektedir. İmalat sanayiinde faaliyette bulunan yabancı sermayeli şirketlerde tekstil ürünleri imalatı birinci sırada yer alırken, bunu kimyasal madde ve ürünleri imalatı ile gıda ürünleri içecek imalatı izlemektedir (Tablo 4).

Ülkemiz ekonomisi içinde baskın rolü olan KOBİ'lerin 2000–2001 krizi sonrası değişen makroekonomik yapıya uyum sağlayıp faaliyetlerini sürdürmeleri tüm ekonomi açısından hayati önemdedir. Avrupa Birliği'ne giriş süreci, KOBİ'lere sağlayacağı yeni pazarlar ve finansman olanakları gibi faydalar yanında, birçok riskler de içermektedir. KOBİ'ler, hem iç piyasada hem de yurtdışı pazarlarda yeni rakiplerle rekabet edecekler, verimliliğe ve sürdürülebilir gelir akışına önem vermek zorunda kalacaklardır. Dünya piyasalarının ölçü ve ölçek alındığı, araştırma-geliştirme faaliyetlerine kaynak ayrılması suretiyle rekabet gücünün ön planda tutulduğu, mali tabloların uluslararası kabul görmüş standartlarda hazırlanıp kamuoyuna sunulduğu, kurumsal yönetişim prensiplerine uygun olarak kurumsallaşmaya gidildiği ve faaliyetleri sonucunda karşılaşabilecek risklerin izlenmesi suretiyle risk yönetimine uygun hareket edildiği bir KOBİ yapısı, KOBİ'lerden beklenen faydaların maksimize edilebilmesi ve ekonomide sürdürülebilir bir büyümenin yakalanmasına katkılarının sürekliliğinin sağlanması açısından gerekli olan yapıdır.

KOBİ'lerin ölçek ekonomilerinden yararlanabilecekleri ve yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da rekabet edebilecekleri bir güce ulaşmaları olası yabancı satınalma ve birleşmelerine karşı temel korunma yolu olmalıdır.

Tablo 4: Sektörlere Göre Yabancı Sermayeli Şirketlerin Dağılımı

Sektör	1954-1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*	2006-Haziran*	Toplam
Toptan vePerakende Ticari	1.458	152	173	207	433	911	809	461	4.604
İmalat sanayii	1.165	94	91	83	268	368	456	221	2.746
Garimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	243	54	43	38	89	236	525	342	1570
Giğer	1.293	147	177	170	318	605	1089	632	4431
Toplam	4.159	447	484	498	1.108	2.120	2.879	1.656	13.351

Kaynak: T.C.Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2006
*** Geçici Veriler**

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Devlet Planlama Teşkilatı, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006

Hazine Müsteşarlığı, Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstatistiği, 2006

Türkiye İstatistik Kurumu, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, 2003

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, 2005

Faruk YAZAR

Konya Endüstri Bölgesi Yabancı Yatırımcıyı Çekecek

Dünyaca ünlü Financial Times'ın çıkardığı Foreign Direct Investment Dergisi tarafından düzenlenen 'Geleceğin Avrupa Şehirleri ve Bölgeleri Yarışması'nda, Konya, En İyi Ekonomik Potansiyele Sahip Şehir Kategorisinde ikinci oldu. Yarışma kapsamında Avrupa'daki toplam 89 şehir ve bölge, ekonomik potansiyel, uygun maliyet, insan kaynakları, bilişim ve telekom, ulaşım, yaşam kalitesi ve doğrudan yabancı yatırım promosyonu gibi 28 kritere göre değerlendirildi.

Konya ticaret kültürü, tarihi zenginliği, tarımsal üretimi ve yükselen sanayisi ile Türkiye'nin en önemli ekonomik potansiyeline sahip şehirlerinden birisidir. Özellikle son 10 yılda Konya pek çok sektörde gelişerek bölgesindeki ekonomileri de etkilemiştir. Sanayi üretimindeki çok yönlülük ve sektörel zenginlik Konya sanayisini sürekli geliştirmektedir. Tarım ve tarıma dayalı sanayi, makine ve otomotiv, gıda, tekstil gibi sektörlerde önemli gelişmeler kaydeden Konya, bilişim gibi sektörlerde de kendini göstermeye başladı.

"Son zamanlarda yabancı yatımcıların Konya'ya ilgisi artmaktadır. Bunlardan Hyundai Otomobil, Konya'ya yatım yapmak isteyen firmalardan birisi olmuştur. Kendisinde bu kapasiteyi gören şehirlerin hepsi "Hyundai" otomobil fabrikasının kendi sınırları içinde kurulabilmesi için gayret gösterdiler. Konya, bu şehirlerin arasında şanslı illerden sayılabilirdi. Böylesine istihdam öncelikli, teknolojik bir yatırımı Konya'ya kazandırmak için bütün iş alemi temsilcileri, ciddi bir birlik ve beraberlik içinde ortak organizasyonlar yaptılar ve ortak deklarasyonlar yayınladılar."

Dünyaca ünlü Financial Times'ın çıkardığı Foreign Direct Investment Dergisi tarafından düzenlenen 'Geleceğin Avrupa Şehirleri ve Bölgeleri Yarışması'nda, Konya, En İyi Ekonomik Potansiyele Sahip Şehir Kategorisinde ikinci oldu. Yarışma kapsamında Avrupa'daki toplam 89 şehir ve bölge, ekonomik potansiyel, uygun maliyet, insan kaynakları, bilişim ve telekom, ulaşım, yaşam kalitesi ve doğrudan yabancı yatırım promosyonu gibi 28 kritere göre değerlendirildi.

Konya'nın dışarıda yatırıma elverişli bir bölge olarak tanınmaya başlaması, farklı platformlarda gündeme gelmesi, şehrin potansiyelinin gelişmeye ne kadar elverişli olduğunun bir göstergesidir. Konya'ya yatırım, uzun yıllar boyunca, Konyalı müteşebbislerin öz kaynaklarıyla gerçekleştirilmiştir. Bugün de bazı sektörel istisnaları ve kamunun yapmış olduğu yatırımları hariç tutarsak rahatlıkla, Konya'ya Konyalı yatırım yapmış diyebiliriz. Ancak globalleşen dünyada sermayenin oldukça kısıtlı kaldığı gerçeği de göz ardı edilemez. Bunun için küçük ve orta ölçekli İşletmelerde sermaye yeterli olmamakta ve daha büyük yatırımlara ve sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte dünya tek bir Pazar haline geldi. KOBİ'ler bu süreçte ölçek ekonomisine geçip, teknoloji odaklı markalaşmış ürünler üretemezlerse rekabet şansları kalmayacaktır.

Global pazarlarda rekabet edebilmek için küçük işletmelerin sermaye yapılarını güçlendirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bunun en önemli yolları ise, ortaklıklar kurmak ve birleşerek büyümektir. Ancak ortaklık kültürünün ülkemizde yeteri kadar gelişmemesi KOBİ'lerin önünü tıkamaktadır. Konya sanayisi pek çok alanda kaydettiği başarıları daha büyük bir kalkınma hamlesine dönüştürebilmek için dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu dış

kaynaklardan en önemlisi ise yabancı sermayedir.

KONYA'YA ENDÜSTRİ BÖLGESİ ŞART

Konya 5084 sayılı teşvik yasasından yararlanamayan illerden birisidir. Bu yasa bölgesel gelişmeyi esas almasına rağmen, yeterli ve başarılı bir çalışma ortaya koyamamıştır. Bununla birlikte gelişmekte olan bölgesel ekonomileri de olumsuz etkilemiştir.

Teşvik yasası kapsamının dışında tutulan Konya, üretimden ve yatırımdan vazgeçmemiştir. Konya Sanayi, Konya Ticaret Odası, Konya Ticaret Borsası ve MÜSİAD Konya Şubesi, teşvik yasasından kaynaklanan olumsuzlukların, endüstri bölgesi kurularak giderilebileceğini önerdiler.

Endüstri bölgesi kanunu ile ilgili çalışmalara Konya büyük bir ilgi göstermiş ve Konya'daki mevcut OSB'lerden birisinin endüstri bölgesi olarak ilan edilmesini talep etmişti. Endüstri bölgeleri ile, yabancı sermayenin Konya'ya çekilmesi hedeflenmekteydi.

Endüstri bölgesi; Yatırımları teşvik etmek, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarını Türkiye'de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak üzere kurulması planlanmaktadır. Kanun üzerindeki çalışmalar bitme noktasına gelmesine rağmen yasa yürürlüğe girmemiştir. Endüstri bölgesi Konya gibi ekonomik potansiyeli yüksek şehirler için yabancı sermayeyi çekmek ve yatırımları arttırmak için çok önemli bir araç olma özelliği taşımaktadır.

KONYA'NIN AVANTAJLARI

Konya Doğu ve Batı arasında Anadolu'da stratejik bir konuma sahiptir. Selçuklu Medeniyetine başkentlik yapması ve bölgesindeki etkinliği ile Anadolu'nun başkenti niteliğindedir. Konya'nın girişimci bir yapısı bulunmaktadır. Bu girişimcilik son 20 yıldır sanayi alanında kendini göstermekte ve hızla gelişmektedir.

Konya'da irili ufaklı pek çok sanayi sitesi mevcuttur. Bunlardan 3.Organize Sanayi Bölgesi, 30.000.000 metre karelik bir alana yerleşmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde kurulan Teknokent Merkezi ile üniversite – sanayi işbirliği çerçevesinde ar-ge ve proje bazlı çalışmalar yürütülmektedir. Selçuk Üniversitesi, Konya'nın dinamik nüfusunu simgelemektedir ve Türkiye'nin en büyük üniversiteleri arasında yer alarak, 80.000 öğrencisi ile eğitim vermektedir. Konya sanayisinde üretimi çok gelişmiş endüstriyel sektörler mevcuttur. Tarımsal zenginliği ile Türkiye'nin tahıl ambarı konumundadır. KOP ve Mavi Tünel projeleri devam etmekte olup bu projelerin tamamlanması ile hem istihdamda hem de tarımsal verimlilikte büyük artışların olması beklenmektedir.

KONYA'YA YABANCI İLGİSİ ARTIYOR

Son zamanlarda yabancı yatımcıların Konya'ya ilgisi artmaktadır. Bunlardan Hyundai Otomobil, Konya'ya yatım yapmak isteyen firmalardan birisi olmuştur.

Kendisinde bu kapasiteyi gören şehirlerin hepsi "Hyundai" otomobil fabrikasının kendi sınırları içinde kurulabilmesi için gayret gösterdiler. Konya, bu şehirlerin arasında şanslı illerden sayılabilirdi. Böylesine istihdam öncelikli, teknolojik bir yatırımı Konya'ya kazandırmak için bütün iş alemi temsilcileri, ciddi bir birlik ve beraberlik içinde ortak organizasyonlar yaptılar ve ortak deklarasyonlar yayınladılar. Güney Kore'li otomotiv devi, sonuçta Türkiye'yi seçmedi fakat Konyalılar, yatırımcı çekmek için birlik ve beraberlik içinde hareket ederek, ilerisi için önemli mesajlar verdiler.
Son dönemlerde Sheraton Hotel, Tesko Kipa, Carrefur, Real gibi yabancı firmalar

"Konya'da irili ufaklı pek çok sanayi sitesi mevcuttur. Bunlardan 3.Organize Sanayi Bölgesi, 30.000.000 metre karelik bir alana yerleşmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde kurulan Teknokent Merkezi ile üniversite sanayi işbirliği çerçevesinde ar-ge ve proje bazlı çalışmalar yürütülmektedir. Selçuk Üniversitesi, Konya'nın dinamik nüfusunu simgelemektedir ve Türkiye'nin en büyük üniversiteleri arasında yer alarak, 80.000 öğrencisi ile eğitim vermektedir."

Konya'ya ilgi gösteriyorlar. Bunlardan Real, Konya'nın önemli alışveriş merkezlerinden birisini kurdu.

Tesko Kipa, Konya'nın en büyük marketlerinden birisi olarak hizmete girdi. Konya'daki yabancı yatırımlar daha çok hizmet sektöründe kendini gösteriyor.. Bu yatırımların sanayi sektöründe de gerçekleşmesi Konya'nın ekonomik potansiyelini artırarak, Konya'yı çok önemli bir yatırım merkezi haline getirecektir.

Özellikle Körfez sermayesini Konya'ya çekmek stratejik bir öncelik olmalıdır. Ortadoğu ile yoğun ticareti olan Konya'nın bu ticari ilişkileri, ortak yatırım fırsatları ile zenginleştirmesi Türkiye ekonomisi içinde büyük bir katkı olacaktır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması için sektörel politikalar ve orta ve uzun vadede yeni yatırımlar için hedefler belirlenmelidir. Bununla birlikte yatırım ortamının iyileşmesi için bürokratik engeller kaldırılmalıdır. Yabancı yatırımcıların Marmara bölgesinden sonra en çok ilgisini çeken şehirlerin başında Kayseri, Konya ve Gaziantep gibi büyük sanayi ve ticaret merkezleri gelmektedir..

Bu şehirlerin yatırım ortamlarının geliştirilmesi, Anadolu'daki ekonomik açılım için son derece önemli olmaktadır. Örneğin, Konya'da yabancı sermeye yatırımlarını çekmek için bir yabancı sermaye koordinasyon komisyonu oluşturulmalı ve şehrin fırsatları uluslar arası alanda anlatılmalıdır. Bu tür oluşumlarla daha koordineli olarak yatırımcı çekme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Burada kurulma hazırlıkları yapılan Yatırım Promosyon Ajansları(YPA)'ndan birinin de Konya'da kurulmasının isabetli olacağını belirtmekte fayda var.

2007 yılı UNESCO tarafından Mevlana yılı ilan edildi. Konya tarihi ve kültürel zenginliği ile de büyük fırsatlar taşımaktadır. Özellikle turizm alanında yeterli yatırımın yapılmadığı görülmektedir. 2007 yılı Konya'nın tüm dünya tarafından tanınması ve yeni yatırım imkânları açısından büyük bir fırsat taşımaktadır. Konya'da Mevlana Müzesi'nin Türkiye'de Topkapı sarayından sonra en fazla yabancı turist çeken bir yer olması dikkat çeken bir olgudur. Kültürel aktivitelerin kurumsallaşıp zenginleşmesi ve özel sektörün bu alana ilgi göstermesinin sağlanması, Konya'nın turizm ekonomisinde büyük bir sıçrama gerçekleştirecektir.

Anadolu'da ekonomik potansiyeli yüksek olup, teşviklerden yararlandırılmayan şehirlerin, potansiyellerini değerlendirilebilmeleri için yatırım açısından cazip bir hale getirilmeleri şarttır.

Bu bölgelerin öne çıktıkları sektörler ve sahip oldukları potansiyellere göre çeşitli destekler sağlanmalıdır. Anadolu kalkınma gayretlerini öz sermaye yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Sermaye yetersizliği özellikle sanayi alanında yabancı yatırımlarla giderilebilir. Yabancı yatırımların önündeki engeller kaldırılarak Anadolu'nun cazibesi arttırılmalıdır.

KONYA SANAYİSİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Her türlü makine ve yedek parçaları	**% 55,88**
Otomotiv ve yan sanayi ürünleri	**% 12,92**
Gıda	**% 7,46**
Kimyasal ürünler	**% 5,21**
Plastik	**% 4,60**
Diğer	**% 13,93**

Faruk YAZAR

"Yabancı Sermeyenin Sektörümüze Ciddi Katkısı Olacağını Düşünmüyoruz"

ADESE Genel Müdürü
Ramazan KESER

"Yabancı sermaye, imtiyazlı, teşvikli gelirse rekabeti bozar, haksız rekabete yol açabilir. Ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak isteniyorsa sektörde rekabeti birilerinin lehine veya aleyhine bozacak düzenlemelerden uzak durulmalıdır. Bizim sektörde, teknoloji açısından, yerel firmalarla uluslararası firmalar arasında fark yok denecek seviyededir. Bu anlamda, yabancı sermeyenin bizim sektöre ciddi katkıları olacağını düşünmüyoruz"

Adese hakkında kısaca bilgi verir misiniz ?

ADESE AVM A.Ş. 1994 yılında bölgenin en büyük hipermarketi olarak Konya ilinde hizmete başladı. Türkiye genelinde "satış alanı büyüklüğünde" 9600 m2'lik alanı ile ilk 10 hipermarket arasında yerini aldı. 2001 yılına kadar Konya ve ilçelerinde büyümeyi sürdüren ADESE, 2001 yılında Ankara Keçiören, Etlik, Eryaman bölgesinde ve aynı yıl Mersin ilinde açtığı mağazaları ile ulusal marka olma sürecini başlattı. 2006 yılının ilk dönemlerinde açtığı mağazalarla ADESE istikrarlı bir şekilde büyümesine devam etmektedir. Şu an Konya ve ilçelerinde 22, Mersin ilinde 3 ve Ankara ilinde 4 olmak üzere 29 şubesiyle müşterilerine hizmet vermektedir.

"Oysa ki hepimizin malumu büyümek için yatırım gerekli, yatırım içinde sermaye. Bizim gibi ülkelerde de maalesef tasarruf eylemi düşük. Kamu finansman açığı devam ettiği müddetçe yatırıma ayrılabilir fonların miktarı iyice azalmaktadır. Maliyetleri de bu oranlarda yükselmektedir. İstediğiniz şartlarda borçlanma imkanınız da yoktur. Borçlanma şartlarını borç verenlerin belirlediği de düşünüldüğünde yabancı sermayeye bütün dünyanın olduğu gibi bizimde ihtiyacımız var."

Teknolojik alt yapımız tamamlanmış, sektördeki gelişmeler; konusunda uzman birimlerimizce takip edilmek suretiyle güncellenmektedir.

ADESE'ye rakamsal olarak bakacak olursak, 1.700 çalışanı bulunan, 100.000 m2'yi geçen toplam brüt alanda, 56.000 m2'lik net satış alanına ulaşan, yıllık 230.000.000 YTL ciro elde eden ve sektörünün devler liginde yarışan bir şirket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Perakende sektörünün durumunu değerlendirir misiniz?

Perakende sektörü, enerji, eğitim ve sağlık sektörlerinden sonra Türk ekonomisinin dördüncü büyük sektörü konumundadır. Maalesef sektörün henüz %30'a yakın bir bölümü organize olmuştur. Sektör kendi içinde; Gıda maddeleri, Tütün, Bakkaliye, Mensucat, Giyim eşyası ve Deri eşyası, Mobilya ve Ev eşyası, Madeni eşya, cam, porselen ve elektrikli ev eşyaları, İlaç ve itriyat, Kereste ve inşaat malzemesi, Makine ve yedek parça, Büyük Mağazalar, Kitap, Kırtasiye, Mücevherat, Antika, oyuncak perakendecileri vb. alt başlıklardan oluşmaktadır.

50 m2 civarında olanlar bakkal, 100-1000 m2'ye kadar market, 1000-2500 m2'ye kadar olan mağazalar süpermarket, 2500 m2 üzeri mağazalar hipermarket olarak tanımlanıyor. Birim maliyetlerin yüksekliği, bakkal sayılarının azalmasına ve süpermarket ve hipermarket sayılarının artmasına yol açmaktadır. Ölçek ekonomisinin genel kuralları her sektör gibi perakendecilik sektörünü de yönlendirmektedir. Rekabetin giderek artacağı sektörümüzde birleşmeler, devirler, artarak devam edeceğe benziyor.

Sektörde sık sık dile getirilen market markalı (Private Label) ürünlerin durumu ise ekonominin tam istihdamda olduğu dönemlerde markalaşmayı engelleyen, zorlaştıran bir süreç olduğunu düşünüyoruz.

Oysa ki üretim kapasitesinin tam kullanımda olmadığı dönemlerde orta ve küçük işletmeler için üretim faktörlerinin bir kısmının fason olarak kullanımı hem maliyetleri düşürecektir üretici açısından, hem de tüketicinin daha ucuza mal almasını sağlayacaktır. Ekonominin geneli için bakıldığında, market markalı (Private Label) ürünler eğer ithal edilmiyorsa; bu durumu istikrar unsuru diye düşünüyoruz.

Yetmiş bine yakın malın sunumunun yapıldığı perakendecilik sektörü, gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak ürettiği katma değerle milli ekonomi için vazgeçilemez bir sektördür. Günümüzde üretimden daha önemli olanın pazarlamak olduğu genel kabul gören bir gerçektir. Likiditenin yüksek, kâr marjlarının düşük olduğu sektörümüzde faaliyet kârlılığı ve faaliyet dışı kârlılık kavramlarının iyi incelenmesi gerekir. Esas olanın faaliyet kârı olduğu, uzun vadede daha iyi anlaşılacaktır kanısındayız.

Türk ekonomisinin genel sorunu olan kayıt dışı faaliyetler, perakendeciler için de en önemli sorundur. Kısa dönemde ortadan kaldırmak pek mümkün gözükmemektedir. Organize perakendeciliğin büyümesinin ve piyasalarda plastik para kullanımının yaygınlaşması ile bu sorunun azalacağı kanısındayız.

Yabancı sermayenin ülkemize ilgisi malum. Hükümetin yabancı sermayeyi ülkemize çekmek için girişimleri var. Siz bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ülkemizin son elli yılına ait ortalama büyümesi yaklaşık %5'ler seviyesindedir. Bu oran yıllar itibariyle istikrarlı bile olsaydı yine de bizim için yeterli büyüklükte kabul edemeyeceğimiz bir oran olurdu. Oysaki büyüme yıllara bakınca istikrarlı da olmadı. Belli yıllarda %10'larda büyüdük bazı yıllarda da %9'larda küçüldük. Oysa ki hepimizin malumu büyümek için yatırım gerekli, yatırım içinde sermaye. Bizim gibi ülkelerde de maalesef tasarruf eylemi düşük.

Kamu finansman açığı devam ettiği müddetçe yatırıma ayrılabilir fonların miktarı iyice azalmaktadır. Maliyetleri de bu oranlarda yükselmektedir. İstediğiniz şartlarda borçlanma imkanınız da yoktur. Borçlanma şartlarını borç verenlerin belirlediği de düşünüldüğünde yabancı sermayeye bütün dünyanın olduğu gibi bizimde ihtiyacımız var.

Klasik anlayışta yabancı sermaye niçin ta-

"Türk ekonomisinin genel sorunu olan kayıt dışı faaliyetler, perakendeciler için de en önemli sorundur. Kısa dönemde ortadan kaldırmak pek mümkün gözükmemektedir. Organize perakendeciliğin büyümesinin ve piyasalarda plastik para kullanımının yaygınlaşması ile bu sorunun azalacağı kanısındayız."

"İhtiyacımız olan yabancı sermayeye her ne olursa olsun yeter ki gelsin dememeliyiz. Doğrudan yatırımları tercih veya teşvik etmeliyiz. Milli firmalara göre rekabeti bozacak farklı uygulamalarda bulunmamalıyız. Yabancı sermayeyi teşvik adına tek taraflı uygulanacak tavizler, teşvikler, imtiyazlar ile haksız rekabete yol açıp milli firmalarımızı iflasa itmemeliyiz. Yabancı sermayenin hangi ülkeden geldiğinden çok hangi sektöre hangi yararları sağladığına bakmalıyız. Uluslararası entegrasyonun hızlanması ve hızlı kalkınmanın, yabancı sermayeyi iyi kullanıp yönlendirmekle mümkün olabileceğini düşünüyoruz."

lep edilir? Sermaye açığını kapatmak, üretimi artırmak, işsizliğe çözüm getirmek, üretim maliyetlerini düşürmek; taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, döviz rezervlerini genişletmek için...

Bugün bunlar gerekli ama yeterli şartlar değil. Daha fazlasını da istemeliyiz: ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, promosyon desteklerini sağlamak, dışa açılmak, çevreyi korumak, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi şartlarımız da bulunmalıdır.

İhtiyacımız olan yabancı sermayeye her ne olursa olsun yeter ki gelsin dememeliyiz. Doğrudan yatırımları tercih veya teşvik etmeliyiz. Milli firmalara göre rekabeti bozacak farklı uygulamalarda bulunmamalıyız.

Yabancı sermayeyi teşvik adına tek taraflı uygulanacak tavizler, teşvikler, imtiyazlar ile haksız rekabete yol açıp milli firmalarımızı iflasa itmemeliyiz. Yabancı sermayenin hangi ülkeden geldiğinden çok hangi sektöre hangi yararları sağladığına bakmalıyız.

Uluslararası entegrasyonun hızlanması ve hızlı kalkınmanın, yabancı sermayeyi iyi kullanıp yönlendirmekle mümkün olabileceğini düşünüyoruz.

Perakende sektöründe uluslararası sermayenin ülkemizde yatırımları sürüyor. Sektör üzerindeki etkisini nasıl görüyorsunuz? Türk perakendeciler için ne gibi tehdit ve fırsatlar söz konusu?

Türkiye de perakendecilik henüz olgunlaşma aşamasındadır. Daha kat edeceğimiz ciddi bir mesafe var. Kendi iç sorunlarını çözmüş değil. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler sektörde maalesef devam etmektedir.Yasal düzenlemeler konusunda ortak bir irade birliği oluşturulamamıştır. Rekabet son derece sert ve katı bir şekilde devam etmektedir.

Bizim sektörde yabancı sermaye; üretimi artırır mı? Doğrudan ihracat yapmıyorsa, ihracatı ithalatından fazla ise artırır ki sanırım tablo bunun tersi. Kısa vadede işsizliğe çözüm getirmektedir. Fakat uzun vadede iyi incelenmelidir.

Üretim maliyetlerinin düşürülmesi için market markalı malların ülke içinden üretilmesi sağlanmalıdır. İhracat ağırlıklı bir çalışma sergilerlerse, döviz rezervlerini genişletir ancak kâr transferlerinde de negatif etki sağlayabilirler.

Yabancı sermaye, imtiyazlı, teşvikli gelirse rekabeti bozar, haksız rekabete yol açabilir. Ülke içinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak isteniyorsa sektörde rekabeti birilerinin lehine veya aleyhine bozacak düzenlemelerden uzak durulmalıdır. Bizim sektörde, teknoloji açısından, yerel firmalarla uluslararası firmalar arasında fark yok denecek seviyededir. Bu anlamda, yabancı sermeyenin bizim sektöre ciddi katkıları olacağını düşünmüyoruz.

Know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak, dışa açılmak, çevre korumak, insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi konularda yararlar sağlayabilir kanısındayız.

İleriye dönük beklentileriniz neler?

Büyümek istiyoruz: Daha fazla kitlelere ulaşabilmek, milli ekonomiyi canlandırmak, yerel firmaları ulusal pazarlara taşımak, atıl kapasiteleri üretime çevirmek, huzurlu ortamda kaliteli alışveriş yaptırmak, ciro, istihdam tedarikçilerimizi büyütmek istiyoruz. Kâr elde edip elde edilen kârlarla yeni yatırımlar yapmayı planlamaktayız. İstanbul başta olmak üzere; Gaziantep, Adana, Ankara ve Kayseri'de şubeler açmak arzusundayız.

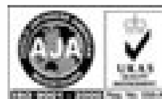
BOĞAZİÇİ

BETON SAN. ve TİC. A.Ş.

BOĞAZİÇİ BETON A.Ş.

Nihat ÇAKIR

Planlı Bir Çalışmayla Aile Şirketine Vizyon Kazandırıyor

Burak BENŞİN

"Ticari anlamda ilk işletmemiz babam Metin Benşin tarafından 1953 senesinde İstanbul Kapalıçarşı'da kurulan "Elazığ-Erzincan Refahiye Pazarı"dır. İşe perakende kumaş satışıyla başlayan bu dükkân daha sonra "Metin Manifatura" ismiyle tanınarak mağazalaşmış ve perakende mağaza sayısını zamanla çoğaltmış. Ancak, yıllar sonra Balkan ve Rus ülkelerinden gelen taleplerin artmasıyla birlikte yapılan iş, perakendeciliğin yanında daha çok toptancılığa doğru dönmeye başlayınca perakendecilikten radikal bir kararla planlı bir şekilde çıkılarak bugünkü gelişimin esas temelleri atılmış. Başlangıçta sadece iç piyasadan tedarik ettiği kumaşları satan firmamız zamanla oluşan taleple birlikte başkalarının ithal ettiği kumaşları da toptan olarak alıp satmaya başlamış".

Burak Benşin'i tanıyabilir miyiz?

1979 yılında İstanbul'da doğdum. Her ne kadar anne-baba memleketimi henüz bir kere görmüş olsamda aslen Elazığlıyım. 5 kişilik bir ailenin en genç bireyi olarak bir ağabeyim ve bir de ablam var. Orta öğrenimimi Şişli Terakki Lisesi'nde tamamladıktan sonra lisans eğitimime Işık Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde devam ettim. Başlangıçta burssuz olarak kazandığım üniversitenin birinci döneminden sonra özel başarı bursu kazanarak geri kalan dönemleri burslu olarak tamamlama hakkını elde ettim. 2002 senesinde İşletme Bölümünden üçüncülük derecesiyle mezun oldum. Ardından lisans eğitimimi tamamlayıcı nitelikte yurtdışında bir eğitim programı arayışı içine girdim. Yurtdışına gitmek istememin temel nedeni İngilizcemi pratikte daha da geliştirmenin yanında farklı kültürden insanlarla etkileşimde bulunma merakımdı. Bu bağlamda mezuniyetimden kısa bir süre sonra doğru adres olarak seçtiğim Kanada'ya giderek, British Columbia Institute of Technology Üniversitesinin "Business Management Studies" programına katıldım. Programı tamamladıktan sonra biran önce iş hayatına atılma telaşıyla Türkiye'ye döndüm. Bu sırada, iş hayatımın içinde yer alan ve her zaman ilgi duyduğum dış ticaret'te uzmanlaşmak için İstanbul Ticaret Üniversitesinin Uluslararası Ticaret Lisansüstü programına başlamama rağmen iş hayatımdaki yoğunluk nedeniyle programı yarım bırakmak zorunda kaldım. Yarım kalan programın eksikliğini okuduğum dış ticaret kitapları, internet ve katıldığım seminerler yoluyla tamamlamaya çalıştım.

"2007'nin ilk çeyreğine yetiştirmeye çalıştığımız bir başka projemiz ise şu an altyapı çalışmalarına profesyonel bir yazılım ve tasarım ekibiyle devam ettiğimiz "www.DenimNetWorks.com"ve "www.CottonNetWorks.com" adresli B2B elektronik ticaret ve haber siteleridir."

Şu an aile şirketimiz olan Benteks Tekstil Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi'nde dış kaynak geliştirme ve pazarlama bölümlerinde aktif olarak görev almaktayım.

Halen Genç MÜSİAD Genel Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmekteyim.

Genç MÜSİAD ile ne zaman ve nasıl tanıştınız?

Kuruluşundan bu yana Genç MÜSİAD'ın içerisinde aktif rol oynadığımı gururla belirtiyorum çünkü bugün kendisini ispat etmiş bir oluşumun içerisinde olarak ulaştığımız noktaya baktığımda kısa süre içerisinde gerçek bir gelişim trendi izlediğimizi üyelerimizin de takdiriyle gözlemliyorum. Öyle ki, bu ilerlemenin bugün hızla ama özenle MÜSİAD'ın motivasyonuyla devam etmesi de beni çok mutlu ediyor. Benim Genç MÜSİAD ile tanışmam 2003 senesinde Kanada'dan dönüşümün hemen ertesinde Dünya Gazetesi'nde yayımlanan bir gazete yazısında Genç MÜSİAD'ın kuruluş ve toplantı haberini görmem ile başladı. Gençlere açılan bu kapı sayesinde daha önceden basından takip ederek ilgi duyduğum ancak o güne dek pek tanıma fırsatı bulamadığım MÜSİAD ile tanışma fırsatını buldum. Sonrasında Genç MÜSİAD üyelik başvurum babamın yakın çevresindeki arkadaşlarının referanslarıyla birlikte sonuçlandı. Bu bağlamda Sayın Abdullah Çınar Bey'e buradan tekrar çok teşekkür etmek istiyorum.

Genç MÜSİAD'taki serüvenim ilk olarak İletişim Komisyonu üyeliğim ile başladı. Sonrasında komisyondaki aktif çalışmalarımla birlikte gelen İletişim Komisyonu Başkanlığı görevi ve Yönetim Kurulu Üyeliğimle devam etti. Son dönemde ise AB, Dış İlişkiler, İletişim ve Proje Geliştirmeden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevini yürütmekteyim.

İş Dünyasıyla temasınız ne zaman ve nasıl başladı?

Ortaokul son sınıftan itibaren yaz aylarında yarı zamanlı olarak aile şirketimize babamla gidip gelmelerimi saymazsam, amatör anlamda iş dünyasıyla ilk tanışmamı üniversite birinci sınıftan itibaren yaz aylarında düzenli olarak 2–2,5 ay süreyle yaptığım stajlar olarak görüyorum. Bu stajların her birini Türkiye'nin dış ticaretinde önde gelen, özenle seçilmiş tekstil firmalarında gerçekleştirdim. Bu bağlamda, bu şirketlerde kazandığım deneyimlerin benim için büyük tecrübe oluşturduğunu söyleyebilirim.

Kanada'dan döndükten sonra kendi aile şirketimizde çalışma hayatıma başlayacağımı umarken aile büyüklerimin öncelikle bir müddet başka bir firmada tecrübe edinmemi tavsiye etmeleriyle ve benimde geçmişte ağabeyimden aşikâr olduğum bu fikri yararlı bulmamla birlikte kendime iş aramaya başladım. Tanıdıklarımızın vasıtasıyla bir işe girme şansım olmasına rağmen bunu tercih etmedim. Bunun nedeni kurulu düzen olmasaydı mezuniyet sonrası kendi başıma nasıl iş bulabilirdim sorusunun yanıtını uygulamada da bularak kendimi ispat etmek istememdi. Ancak, aradığım iş stratejik olarak yine tekstil sektöründe olmak ve işimizle az çok paralel ya da gelecek için bağıntılı olmak durumundaydı çünkü dönüp dolaşıp geleceğim yer yine kendi aile şirketimiz olacaktı. Bu bağlamda işin beni seçmesinin yanında benimde işi seçme gibi bir lüksüm ortaya çıkınca iş bulmak görünürde zorlaşıyordu. İş aramaya başlamamdan 3 ay sonra hiç kimsenin yardımı olmadan, gazete ilanıyla başvurularım sonucunda aradığım gibi bir iş buldum ve profesyonel anlamda çalışma hayatıma Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu arasında ilk 250'de yer alan saygın bir tekstil fabrikasının merkez pazarlama ve ihracat bölümünde başladım. Yaklaşık 1,5 sene bu şirkette çalıştıktan sonra

kendi isteğimle bu şirketten ayrılarak yine tekstil sektörünün başarılı şirketlerinden birinin pazarlama bölümüne transfer oldum. Bu sefer tek fark yeni şirketin imalatçı olmamasıydı ama yinede piyasada söz sahibi güçlü bir firmaydı. Bu şirkette çalıştığım sıralarda önüme çıkan bir iş fırsatını kaçırmamak ve değerlendirmek için bu şirketten kısa süre sonra ayrılarak kendi aile şirketimde işe başlama şansı buldum. Buna şans değil de doğru zamanı buldum dersem daha yerinde bir tanım yapmış olurum sanırım. Tıpkı doğru zamanda, doğru yerde, doğru işi kaçırmadan yapıyor olmak gibi oldu.

Şirkette şuanda yaptığınız çalışmalar hakkında bilgi verirmisiniz?

Bugün Benteks Tekstil olarak yaptığımız faaliyetleri iki başlık altında toplayabilirim. Bunlardan birincisi, ana işimiz olan ithalatçılık ve toptan kumaşçılık. Burada ağırlıklı olarak polyester içerikli bayan abiyelik ve takımlık kumaşları satıyoruz. Türkiye'de üretilmesi maliyetler açısından rekabetçi olmayan bazı polyester kaliteleri ağırlıklı

olarak Güney Kore ve Endonezya'daki tekstil fabrikalarından olmak üzere ithal ederek burada kumaşçılara toptan olarak satışını yapıyoruz. Bunun yanında satın alması kumaşçılar kadar kuvvetli olan ihracatçı hazır giyimcilere de satışımız belirli prensipler çerçevesinde gerçekleşiyor. Öte yandan, Türkiye'de üretiminin yapılmasında sıkıntı olmayan ve fiyatları tutan kumaşları da ağırlıklı olarak Bursa'dan tedarik ederek aynı şekilde toptan satışını yapıyoruz. Ancak satışlarımızın büyük bir kısmını ithal kalitelerimizin oluşturduğunu söyleyebilirim. Bunun yanında, iç pazar kadar yoğun olmamakla birlikte Balkan ülkelerindeki müşterilerimize de yerli malların ihracatını ve az da olsa ithal malların transit ticaretini gerçekleştiriyoruz.

Benim aile şirketimizde çalışmaya başlamamla birlikte oluşturduğumuz işin ikinci kısmında ise mümessillik yapıyoruz. Burada Pakistan ve Endonezya'dan anlaştığımız saygın tekstil fabrikalarının Türkiye tek satış temsilciliğini gerçekleştiriyoruz. Özellikle Pakistan'da pamuklu ve denim kumaşta alanlarının en güçlü iki firmasıyla çalışma fırsatı bulduğumuzdan bu kalitelerde kısa zamanda pazara çok kuvvetli girdik. Öyle ki bu firmalarla çalışmaya başlamamızla birlikte geçmişte mal satın aldığımız yerli tedarikçi ve imalatçı firmalara bugün yüklü miktarlarda mal satıyoruz. Özellikle ham pamuklu kumaşta bugün Türkiye'nin en tanınmış ev tekstili ve hazır giyim kumaş ithalatçısı firmalarıyla büyük ölçekli çalışıyoruz. Yakın zamanda Balkan ülkelerine de alt mümessillik anlaşmasıyla giriş yapmayı planlıyoruz.

Firmanızın geçmişi hakkında bilgi verirmisiniz?

Ticari anlamda ilk işletmemiz babam Metin Benşin tarafından 1953 senesinde İstanbul Kapalıçarşı'da kurulan "Elazığ-Erzincan Refahiye Pazarı"dır. İşe perakende kumaş satışıyla başlayan bu dükkân daha sonra "Metin Manifatura" ismiyle tanınarak mağazalaşmış ve perakende mağaza sayısını zamanla çoğaltmış. Ancak, yıllar sonra Balkan ve Rus ülkelerinden gelen taleplerin artmasıyla birlikte yapılan iş perakendeciliğin yanında daha çok toptancılığa doğru dönmeye başlayınca perakendecilikten radikal bir kararla planlı bir şekilde çıkılarak bugünkü gelişimin esas temelleri atılmış. Başlangıçta sadece iç piyasadan tedarik ettiği kumaşları satan firmamız zamanla oluşan taleple birlikte başkalarının ithal ettiği kumaşları da toptan olarak alıp satmaya başlamış. 1995'te Benteks Tekstilin kurulmasının ardından başlangıçta ihracata ve ardından gelen ithalatla birlikte transit ticarete başlamış. Daha sonralarda azalan ihracatla birlikte ithal-toptancılığa ağırlık verilerek devam edilmiş. Firmamız hakkında daha detaylı bilgilere www.benteks.com web adresimizden ulaşabilirsiniz.

Gelecek için iş planlarımız nelerdir?

Pakistanlı iş ortaklarımızla ilişkilerimizin beklediğimizden daha hızlı ve iyi gelişiyor olmasının yanında oluşan karşılıklı güven ortamıyla birlikte geleceğe yönelik daha farklı projeler geliştirmeye başladık. Bu bağlamda, önümüzdeki senenin ikinci yarısında kendileriyle birlikte İstanbul'da ortak bir dış ticaret şirketi kurmayı planlıyoruz. Yine bizim yönetimimizde olacak bu şirketin bir ayağı da Pakistan'da kurulacak ofis olacak. Kurulması planlanan şirket sadece Türkiye'ye Pakistan'dan ithalat kaynakları geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda Pakistan'a Türk malı ihracatı için pazar geliştirme ve bu bağlamda danışmanlık hizmeti de verecek.

Başta tekstil sektörü lokomotif olmak üzere iki ülkenin karşılıklı ticaretinde stratejik önem taşıyan ve potansiyeli olan diğer sektörlerden de seçilmiş firmalar bu şirkete ortak katılım sağlayabilecek ya da sadece servis alabilecek. Dolayısıyla, Pakistan'da iş geliştirmek isteyen firmalara şimdiden elimizden gelen desteği vermeye hazır olduğumuzu belirtmek isterim.

2007'nin ilk çeyreğine yetiştirmeye çalıştığımız bir başka projemiz ise şu an altyapı çalışmalarına profesyonel bir yazılım ve tasarım ekibiyle devam ettiğimiz "www.DenimNetWorks.com" ve "www.CottonNetWorks.com" adresli B2B elektronik ticaret ve haber siteleridir. Başlangıçta İngilizce, Türkçe ve Rusça olmak üzere 3 dilde yayınlamayı planladığımız sitelerimize sonradan İtalyanca ve İspanyolca dil seçeneklerini de eklemeyi planlıyoruz. 3 yıl sonunda ulaşmak istediğimiz hedef, denim ve pamuklu giyimi oluşturan sektörlerin ve iş dallarının başından sonuna tümünün ilgi duyacağı sanal adresi oluşturarak markalaştırmak.

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Yeni Trendler, Değişen Stratejiler

Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)'in özellikle ihracata yönelik emek yoğun teknolojilere dayalı yatırımları (özellikle imalat ve hizmet sektöründe) önemli miktarda istihdam yaratması muhtemeldir. Bu, serbest ticaret bölgelerinde şubelerin kurulması kadar emek-yoğun işlerin yan sanayiye verilmesiyle gerçekleşmektedir. ÇUŞ'lerin istihdam üzerindeki etkisi, birkaç faktöre dayanmaktadır. Başlangıç yatırımının tipi, kısa dönemde ev sahibi ülkede emek piyasası sonuçlarını belirleyen bir faktördür. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY), yeni fabrikalar ve işyeri kurmayı içerdiği durumlarda yeni istihdam yaratmak mümkün olurken; şirket satın alma ve birleşme yoluyla yapılan yabancı sermaye yatırımları, istihdamın sabit kalmasına ve bazen de azalmasına yol açabilir.

Üretim yapılarının ve piyasaların dünya çapında daha sıkı entegrasyonunu ifade eden küreselleşme, dünya üzerinde artan ticaret ve sermaye akımlarının sonucu, firmalar arası artan teknolojik işbirliğine bağlı olarak ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılığını da artırmaktadır. Bu gelişmeler, özellikle GATT öncülüğünde başlatılan uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve 1980'lerde başlayan finansal piyasaların ve bankacılık ve sigortacılık gibi hizmet sektörlerinin dünya çapında kuralsızlaştırılmasının bir yansıması olarak görülebilir. Dünya ekonomisinde rekabetin yoğunlaşması ve uluslar arası yatırımcılar için yeni kâr fırsatları ve alanlarının doğması, bütün bu gelişmelerin yol açtığı önemli sonuçlardandır. Özellikle gelişen ülkeler için, dünyada ürün, faktör ve emek piyasalarının küreselleşmesi karşısında, bu sürece dâhil olmanın dışında bir yol kalmadığı düşünüldüğünde, değişen uluslar arası ekonomik ortama uyum sağlamak zorunda olacakları sonucuna varmak tabiidir. Gelişen ülkelerin bu yönde yapacağı tercih, düşük ücretleri ile gelişmiş ülkelere yaptıkları büyük çaplı imalât sanayi malları ihracatının artmasını ve buna bağlı olarak gelişen ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (DYSY) hızlanmasını beraberinde getirmiştir.

"Küresel finansal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, yatırım için geniş etkili ve uygulanabilir bir ortam ile kurumsal ve beşeri kapasiteyi kurmak zorunda olan yatırım alan ülkelere önemli tehditler yöneltmektedir."

Dünya ekonomisinde çok uzun sayılmayacak kadar bir süre öncesinde DYSY, gelişen ülkelerin kaynaklarının sömürülmesi ve emperyalizmin bir yolu olarak değerlendirilmesi ve sosyalist literatüre göre bu ülkelerinin ekonomik kalkınmasının önündeki engel olarak görülürken, 1970'lerden itibaren meydana gelen köklü sosyo-ekonomik ve teknolojik değişiklikler soncunda, DYSY'ları ve Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) ile ilgili anlayış da değişmiş ve her ülke ekonomisi için nerdeyse vazgeçilmez görülmeye başlanmıştır (Jenkins, 1987: 27). Bu dönüşümün en çarpıcı örneği, Çin'in DYSY'larına karşı tutumunun değişmesidir. Bugün Çin, gelişen ülkelere yapılan DYSY'larının 1/3'ünü tek başına çeker hale gelmiştir. 1980'lerden itibaren dünya ekonomisindeki küreselleşme sürecini ihracattan daha ziyade DYSY'larının yönlendirmesi gerçeği, DYSY'nın öneminin bir göstergesidir.

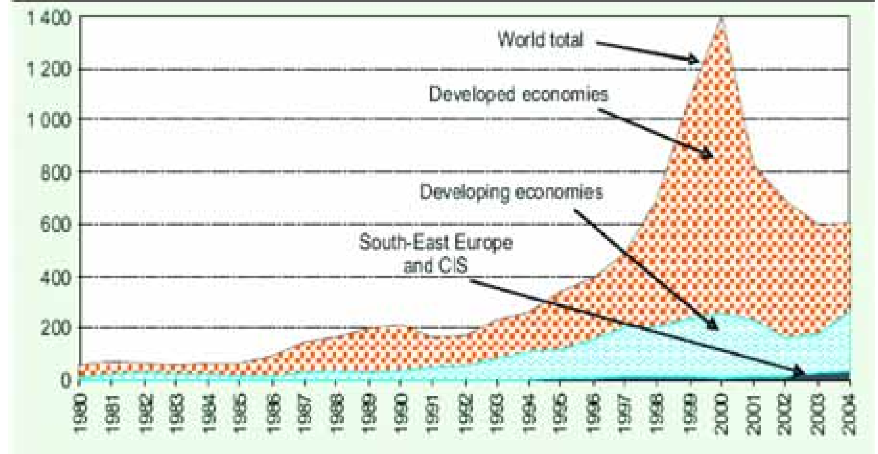
DYSY'ları, özellikle gelişen ülkelerde önemli bir anlayış değişikliğine uğrayarak kabul görmüştür. ÇUŞ'lerin sunduğu yeni teknolojiler, yönetim teknikleri, finans kaynakları ve pazarlar gibi imkânlar, gelişen ülkelerinin sanayileşmede DYSY'nı kaynak olarak görmelerine neden olmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde, DYSY'larının yöneldiği gelişen ülkelerde

hep anlayış anlamında ve hem de ekonomik yapıda köklü değişikliklerin meydana gelmesi yabancı sermaye yatırımları ile ilgili gelişmeleri ve görüşleri yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu anlayış değişikliğinin derinliği, "ÇUŞ'ler: Küresel Ekonominin Kahramanları mı?, Yoksa Hainleri mi? şeklinde kitap başlıklarına kadar taşınmaktadır. Bu makalede öncelikle DYSY gelişme trendleri ele alınacak ve yabancı sermaye yatırımlarının doğrudan ve dolaylı etkileri incelenecektir.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatımlarının Gelişme Trendleri

1980'li yıllar, her alanda olduğu gibi dünya kamuoyunun ve özellikle gelişen ülkelerde hükümetlerin ÇUŞ'e karşı tutum ve yaklaşımlarında köklü değişikliklere tanıklık etmiştir. Bu döneme kadar DYSY alan her ev sahibi ülkenin tutumu, genellikle şüpheci ve önyargılı olmuştur. Bazı gelişen ülkelerde ekonomide görülen aksaklıklar ve sömürgeci geçmişin faturası, ÇUŞ'lere kesilmiştir. Ancak gelişen ülkelerde ÇUŞ'lere yöneltilen eleştirilerin tümünün yersiz olmadığı da söylenebilir. Zira, kimi ÇUŞ'lerin; bu ülkelerde rejime müdahale ederek, askeri darbelere destek vermekten ve rejim değişikliğine yol açmaktan (Şili'deki Allende'nin devrilmesi); çevrenin tahrip edilmesi ve üretimde kullanılan zararlı maddeler yüzünden kitleler halinde insanların zehirlenerek ölmesine sebep olmaya (Hindistan'da Union Carbide) kadar pek çok insanlık suçunun da faili olduğu bilinmektedir. Bu konu literatürde de tartışmalıdır. Ekonomik teori, ÇUŞ'lerin ekonomik kalkınmadaki rolünün savunulması ve eleştirilen yaklaşımların, çok geniş bir yelpazeye yayıldığı ve bu alanda bir uzlaşmanın da sağlanamadığı bir gerçektir (Cavez, 1982;252).

Şekil:1 Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri: Küresel ve Ekonomi Gruplarına Göre Dağılım (1980-2004, Milyar Dolar)

Kaynak: UN (2005), World Investment Report 2005: Transnational Corporatations and the Internationalization of R&D, New York and Geneva, s.3.

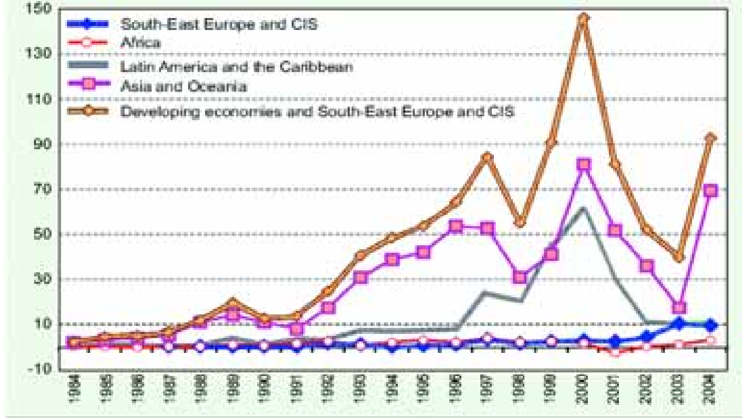
Bu çerçevede gelişen ülkelerde ÇUŞ'lerin faaliyetleri ve sonuçlarına yönelik başlıca eleştiriler beş noktada toplanabilir. Bunlardan birincisi; ÇUŞ'lerin ev sahibi üçüncü dünya ülkelerinde oligopolist yatırım yapma eğiliminde olmaları ve bu yolla artan sermaye temerküzüne ve yoğunlaşmaya yol açarak piyasa yapısını bozmalarıdır. İkincisi; ÇUŞ'lerin sahip olduğu piyasa gücünün onların ev sahibi ülkelerde monopol karları kazanmasını mümkün kılmasıdır. Üçüncüsü; ÇUŞ'lerin çeşitli yollarla rekabeti sınırlandıracak şekilde faaliyet göstermeleri ve piyasa gücünü kötüye kullanmalarıdır. Dördüncüsü; ÇUŞ'lerin piyasa güçlerini piyasada oluşan tüketici tercihlerine cevap vermekten çok kendi ürünlerine talep yaratmak için kullanmalarıdır. Beşincisi ise; ÇUŞ'lerin sahip olduğu monopol gücü ve DYSY'larının bütüncül özelliğinin yerel girdileri üretimden dışlayan bir sonucu kaçınılmaz kılmasıdır. Bu süreçte, yerel ve ulusal kaynaklara dayanmayan ve tamamlayıcılık özelliği bulunmayan, ulusal girişimciliği ve sermayeyi üretim dışına iten bir yönetim anlayış ve sermaye ithali zorunlu hale gelmektedir. Bu ise, ulusal sanayinin ulusal niteliğini kaybetmesi ile endişeleri beraberinde getirmektedir.

ÇUŞ'lere yöneltilen bu eleştirilerden iki temel sonuç çıkarılabilir. Birincisi; ÇUŞ'ler rekabetçi ve/veya dışsal piyasa noksanlıklarına en etkili cevap veren firmalar olmaktan çok piyasa noksanlıklarını yaratan en önemli aktörlerdir. İkincisi; ÇUŞ'ler ulusal faktörlerin tamamlayıcısı olmaktan çok onları ikame eden firmalardır (Jenkins, 1987:25).

Bununla birlikte, son yıllarda bu tartışmaların literatürde önemini kaybettiği ve gelişen ülkelerin de DYSY'na yönelik tutumlarında köklü değişiklikler yaşandığı ve genelde daha olumlu bir tutum sergilenmeye başlandığını söylemek mümkündür. Bu değişiklik, pek çok nedene atfedilmektedir. Fakat öncelikle uluslar arası üretim teorisinin şekillenmesi ve gelişmesi ile ÇUŞ'lerin özellikleri ve etkilerine ilaveten bunların ev sahibi ülkeye ekonomik kalkınma ve gelişme alanında sağlayacağı imkânlar, daha objektif şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır (Lall, 2005;2).

Nitekim DYSY'na dayalı olarak ekonomik gelişme alanında önemli başarılar sağlayan Uzak Doğu ve Latin Amerika'daki yeni sanayileşen ülkeler örneği, bu objektif değerlendirmede anahtar rol oynamıştır. Bu arada, ev sahibi ülkelerin de ÇUŞ'ler ile olan ilişkilerinden ders aldıkları ve ilişkilerini daha tutarlı ve rasyonel bir temele oturttukları da görülmüştür. ÇUŞ'lere yönelik olumsuz ve kuşkulu bakışın değişmesine yol açan etkenlerden biri de, yeni

Şekil:2 Doğrudan Yabancı Sermaye Çıkışları: Gelişen Ülkeler, Güneydoğu Avrupa ve İngiliz Milletler Topluğu (1984-2004, Milyar Dolar)

Kaynak:UN (2005), World Investment Report 2005: Transnational Corporatations and the Internationalization of R&D, New York and Geneva, s.8.

ÇUŞ'lerin ortaya çıkmasıyla tek birçok uluslu şirketin küresel temeller kurarak dünya ekonomisini kontrol etme gücü ve tehdidinin azalmasıdır.

Kimi yazarlar, hızlanan teknolojik gelişmelerin ve üretimin küreselleşmesinin ÇUŞ'lere yönelik tutum değişikliğinde daha önemli bir rol oynandığına işaret etmektedirler (Lall, 2005;2). ÇUŞ'lerin sahip oldukları ve geliştirdikleri yenilik ve ileri teknolojilerini rakiplerine kaptırmama ve rekabet üstünlüğünü koruma arzusu, bu teknolojilere sahip olmak isteyen ülkelerin DYSY'larını çekme konusunda başka seçeneklerinin kalmayışıdır. Öte yandan küresel olarak bütünleştirilmiş üretim ağlarının, ÇUŞ'lerin kontrolünde gelişmesi, bu şirketlerin küresel ekonomideki önemini ve ağırlığını arttırmaktadır. Nitekim imalat sanaii ve ileri teknolojiye dayalı ürünlerin en hızlı üretilmesi, ÇUŞ'lerin bu alanda egemen konuma sahip olmalarının ve aynı alanda ihracat piyasalarına katılmanın da tek yolunun DYSY olması bunun göstergesidir (Lall, 1998;).

Tüm bu gelişmelerin uluslararası ticaretin artan şekilde serbestleştirilmesi ve devletin ekonomik faaliyetlerden çekilerek bu alanların özelleştirilmesinin aynı döneme tekabül etmesi, DYSY'larına yönelik uluslararası ortamın ve anlayışın değişiminde dikkat çekicidir. Neo-liberal politikaların benimsenmesi ve uygulanması noktasında aşırıya gidilmesi ve bu konuda büyük beklentilerin oluşması, bu tür politikaların piyasa başarısızlığına ve etkinsizliğe yol açması ihtimalinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede neo-liberal politikaların en aşırı şekli olan "Washington Konsensusu", DYSY'larının önündeki engellerin tümünün kaldırılması ve bu yatırımları çekmek için her yolun denenmesi konusunda hükümetlerin aktif rol üstlenilmesini beraberinde getirmiştir.

Oysa, piyasa başarısızlıkları dikkate alındığında, hükümetlerin ve ÇUŞ'lerin hedeflerinin birbiri ile örtüştüğü kadar tümüyle farklı olabileceğinin ihmal edilmemesi büyük önem taşımaktadır.

DYSY'na ve ÇUŞ'lere yönelik ve değişen tutumların bir diğer unsuru da, ev sahibi ülkelerin ulusal rekabet güçlerini arttırma isteğidir. (Krugman, 1994, Stiglitz, 1996). Küreselleşen dünya ekonomisinde ülkelerin iktisadi büyümelerini ve rekabet güçlerini, serbest piyasa ekonomisinde katma değeri yüksek ürünler ve faaliyetler geliştirerek sürdürebilirler. Bu, yeni teknolojinin etkin olarak kullanılması kadar yeni vasıf ve kurumların oluşturulmasını da gerekli kılmaktadır (Rodosevic, 1999;80, Miyamoto, 2003;20).

Küreselleşme süreci, ÇUŞ'lerin faaliyet alanlarını ve biçimlerini, alıcı, tedarikçi ve rakipleri ile olan ilişkilerini derinden etkilemektedir. Her gün yüzlerce yeni ÇUŞ, piyasaya girmekte ve daha önce kurulmuş ve halen faaliyetini sürdüren şirketlere meydan okumaktadır. Bunların çoğunun, daha önceleri ulusal piyasalara yönelik üretim yapan orta ölçekli devlet işletmeleri iken günümüzün ÇUŞ'leri haline geldikleri görülmektedir. Bunların önemli bir kısmının gelişen ülkelerin ÇUŞ'leri olmaları da ayrıca dikkat çekicidir.

DYSY'larına yönelik bu ortamın en bariz özelliği, ÇUŞ'lerin gayr-i menkulleriyle en uygun eşleşmeyi yapabilecek şekilde taşınır portföy yatırımlarını küresel düzeyde kaydırmalarıdır. Bu süreçte AR-GE, eğitim ve stratejik yönetim gibi mülkiyet hakkı kazandıran fonksiyonlarını küresel üretim ve pazarlama ağlarına daha derin bütünleşme sağlamak maksadıyla kaydırmaktadırlar (Lall, 2005:4).

Bu bağlamda, gelişen ülkelerin DYSY'larına yönelik stratejilerin en önemli unsuru, DYSY için gerekli olan taşınmaz servetleridir. Büyük ulusal piyasalar yatırımcıları açısından hala cazibesini korumakla birlikte, küresel piyasalara yönelmiş olan ÇUŞ'ler, liberalleşme ve teknolojik değişmeye bağlı olarak yatırım yapacakları yerlerde diğer şartları da aramaktadırlar. Piyasaların serbestleşmesi, ÇUŞ'lere yeni fırsatlar kadar yeni tehditler de yaratmaktadır. Ayrıca, potansiyel yatırım alanları tercihi konusunda daha seçici olma imkânı da vermektedir.

Diğer yandan, ihracata yönelik üretim yapan ÇUŞ'ler açısından ev sahibi ülkelerin sunduğu en cazip taşınmaz servet; birinci sınıf altyapı, vasıflı ve üretken işgücü, etkin

Tablo:1 Şirket Birleşmeleri ve Satın Alımları: Sayısı ve Değeri (Milyar $, 1987-2004)

YIL	Anlaşma Sayısı	Toplam İçindeki Payı (Sayı)	Değeri (Milyar $)	Toplam İçindeki Payı (Değer)
1987	14	1.6	30.0	40.3
1988	22	1.5	49.6	42.9
1989	26	1.2	59.5	42.4
1990	33	1.3	60.9	40.4
1991	7	0.2	20.4	25.2
1992	10	0.4	21.3	26.8
1993	14	0.5	23.5	28.3
1994	24	0.7	50.9	40.1
1995	36	0.8	80.4	43.1
1996	43	0.9	94.0	41.4
1997	64	1.3	129.2	42.4
1998	86	1.5	329.7	62.0
1999	114	1.6	522.0	68.1
2000	175	2.2	866.2	75.7
2001	113	1.9	378.1	63.7
2002	81	1.8	213.9	57.8
2003	56	1.2	141.1	47.5
2004	75	1.5	199.8	52.5

Kaynak: UNCTAD, cross-border M&A database.

bir tedarikçi ağı, destek kurumları ve hizmetlerden oluşmaktadır. (Narula ve Dunnig, 1999;3). Ucuz ve yedek emek ordusunun varlığı, hala önemli bir rekabet üstünlüğü olmakla beraber başka faktörlerin önemli ve ağırlığı daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Doğal kaynaklar, benzer şekilde bu kaynakları işleme ve buna bağlı sanayiler oluşturulmadıkça fiyat düşüşü ve ikame riski ile karşı karşıyadır. Bu nedenle gelişen ülkelerin DYSY'ları çekme stratejileri önemli ölçüde, altyapı yatırımları ve işgücü gibi taşınmaz servetlerin kalitesinin arttırılmasına bağlı olduğu göz ardı edilmemelidir.

DYSY'ları ve ÇUŞ'ler arasındaki kopmaz bağ dikkate alındığında; Dünya çapında kalkınmanın en temel itici güçlerinden biri olan DYSY, yurt-içi tasarrufları yetersiz ve uluslararası kredi kaynaklarına ulaşmada imkânları kısıtlı olan ülkeler için her türlü gelişmede kilit rol oynamaktadır. İktisadi faaliyetlerin küreselleşmesinin sonuçlarından biri olarak teknolojinin sınır ötesi işlemleri ve DYSY'ları, son 20 yıl boyunca önemli ölçüde genişlemiştir. Bu gelişmeler arasında ulusal ekonomilerin ticaret ve yatırım için liberalleştirilmesi, özelleştirmenin yaygınlaşması, bölgesel entegrasyonların güçlenmesi, temel teknolojilerin ortaya çıkması, Doğu ve Merkezi Avrupa'daki reformlarının hızlanması, Doğu Asya ülkelerinde sanayinin ve teknoloji kullanımının artması sayılabilir. Şirketlerin sınır ötesi faaliyetlerinin genişlemesi ve küresel üretim kalıplarının değişmesine bağlı olarak ticaret, teknoloji ve yatırımların yeniden yapılanması birçok değişikliğin de habercisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeniden yapılanmanın boyutu, son 200 yılda yaşanan değişikliklerden daha kapsamlıdır (Kumar, 1997: 197).

Doğrudan Yabancı Sermaye Akımlarının Yeni Kalıpları

1970'ler boyunca ve 1980'lerin başında DYSY ve ülkelerin toplam yurt-içi hâsılası aynı seviyelerde gerçekleşirken mal ve hizmetlerin ihracatı daha hızlı artmıştır ancak 1980'lerin ortasından itibaren DYSY, çok hızlı bir artış trendine girmiştir. Bunun sonucu olarak, 1980 yılında doğrudan yabancı sermaye çıkışları stoku dünya üretiminin %5'i iken bu oran 1990 yılında %8'e yükselmiştir. Buna paralel olarak 1985-90 döneminde küresel DYSY, üç kat artmıştır (Jungnickel, 1993:7).

Doğrudan yabancı sermaye akımları, küresel teknoloji transferinin 4/5'ünün gerçekleşmesine hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda resmi kalkınma yardımlarının azaldığı 1992 yılından itibaren gelişen ülkelere yönelik uzun vadeli dış kaynak akımlarının da en önemli unsuru olmuştur. Aynı zamanda DYSY, kendi ülkesinde veya üçüncü dünya ülkelerindeki piyasaları ve üretimin yeniden yapılanmasını hızlandırmak suretiyle ev sahibi ülkenin ihracatının genişlemesine katkıda bulunmaktadır. DYSY, ev sahibi ülkelerde yeni örgüt ve yönetim tekniklerinin yayılmasının bir aracı olduğu kadar, yerel firmalarda rekabet gücünün artması ve taşma etkisi yoluyla bilginin yaygınlaşmasına hizmet etmekte ve böylece etkinliğin artmasını da sağlamaktadır. Buna bağlı olarak, ekonomi politikalarının liberalleşmesi; yatırımları, vergi teşviklerini ve diğer çekici faktörleri harekete geçirerek yabancı sermaye akımlarını çekmek isteyen ülkeler arasındaki rekabetin gittikçe şiddetlenmesine yol açmaktadır. Bu rekabetin sonucunda, son dönemde yabancı sermaye akımlarının genişlemesinde bazı ülkeler diğerlerine göre daha kazançlı hale gelmişlerdir.

Buna göre, Küresel yabancı sermaye girişleri, 1980 yıllından 1997 yılına kadar ılımlı bir artış seyri göstermekle birlikte 1997-2000 döneminde çok yüksek bir artış göstererek 1.400 milyar dolara ulaşmıştır. 2000 yılından 2004 yılına kadar düşüşe geçen DYSY, yaklaşık çeyrek asırlık dönem değerlendirildiğinde yükseldiği görülmektedir. DYSY'nın giriş ve çıkış miktarlarının artmasından çok ekonomiler arasındaki dağılımı önemlidir. Doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışlarında sanıldığının aksi-

HAK-İŞ Konfederasyonu Genel Başkanı Salim USLU

"Yabancı Sermayeyi Kutsamak da Dışlamak da Yanlıştır"

"Ülkemizdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikle Haziran 2003'te yürürlüğe giren '4875 sayılı 'Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nundan sonra artış trendi gösterdiğini biliyoruz. Söz konusu yasa ile birlikte ülkemizde kurulan yabancı şirket veya ortaklıkların sayıları %130'u aşkın bir oranda artış göstermiştir.

Doğrudan yabancı sermaye girişine biz daha çok, bu sermayenin ülkemizdeki üretim, istihdam, sosyal güvenlik ve refah düzeyine yaptığı katkılar olarak bakmak istiyoruz. Kurallara uyduğu müddetçe yabancı sermaye hareketlerini liberal ekonomin bir işleyişi ve gereği olarak görüyoruz.

Yani daha net bir ifade ile gelen yapancı sermaye, artı olarak kaç kişiyi daha istihdam etmiştir, ulusal üretimdeki üretim kalitesi ve verimliliği ne ölçüde katkı sağlamıştır? Modern anlamdaki işyeri endüstriyel demokrasiye ne denli katkısı olmaktadır? Biz sendikalar olarak, daha çok olayın bu boyutuna bakmak istiyoruz.

Hak-İş Konfederasyonu olarak bizler, yabancı sermayenin salt tek başına ülkenin kalkınmasının aracı olarak kutsanmasından yana olmadığımız gibi, yabancı sermayenin bir işgal aracı olarak görülmesinden yana da değiliz. Yabancı sermaye konusunda uç yaklaşımlar öne çıkarılmaktadır. Bu doğru değildir. Yabancı sermayeyi işlev ve faaliyetleri oranında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Burada şunu ifade etmek istiyorum ki, bize göre, işverenin yerli ve yabancı olmasından çok, emeğe saygısı, yeni yatırım, üretim, kalite ve verimlilik kazandırması önde gelen kriterdir. Örneğin, Hak-İş ile birlikte başkanı olduğum Öz Gıda-İş Sendikası, ülkemizde yatırım ve ortaklık yapan uluslar arası düzeydeki gıda ve temizlik şirketlerinde örgütlüdür. Örgütlü olduğumuz bu işletmelerde genel olarak endüstriyel demokrasi, ücret ve sosyal haklar açısından yerli işletmelerden düşük olmadığı gibi çoğuna göre yüksektir. Dolayısıyla kuralların uygulandığı, örgütlülüğün sağlandığı, sosyal sorumlulukların yerine getirildiği sürece yabancı sermayeye cepheden karşı olmak bize göre doğru bir yaklaşım olamaz.

Doğrudan sermaye yatırımlarının yerli işadamlarımız açısından ilk önce, sektöre rakip girmesi, üretim ve pazar paylarının daralması olarak algılanabilir. Ancak orta ve uzun vadede ise, yerli firmaların yabancı ortaklıklar kurması, ihracat ve dış pazar temini açısından, teknoloji yatırımı, üretim çeşitliliği ve verimliliği, kapasite artırımı ve istihdam genişlemesi, personel eğitimi, işçi kalifikasyonu açısından avantaj bile sağlayabilecektir.

Sonuç olarak şunu ifade etmek gerekir ki, Türkiye'yi yabancı sermaye açısından vergi ve ucuz işgücü cenneti olarak tanıtmak çok yanlış ve yersiz bir tutum olacaktır. Kaldı ki, özellikle batı ülkelerinden gelecek olan sermaye gruplarının geldikleri ülkelerdeki endüstri ilişkiler geleneğini, sosyal sorumluluk ve örgütlülük potansiyelini ülkemize de taşıması, yerli sermayenin bu konudaki duyarlılığını daha da artırmasına katkı sağlamasını ümit ediyoruz"

ne, gelişmiş ülkeler halen temel kaynak konumunu korumaktadır (Şekil 1). Hatta Çin hariç tutulduğunda gelişen ülkelerin yabancı sermaye girişlerinden aldıkları pay 1/3 oranında azalmaktadır. Buna karşılık, yabancı sermaye çıkışlarında ise, gelişen ülkelerin payında artış görülmesi dikkat çekicidir.Buna göre gelişen ülkelerden yabancı sermaye çıkışları 1980'lerin başında ihmal edilebilecek kadar düşük seviyede iken 2004 yılında bu rakam 83 milyar dolara ulaşmıştır (Şekil 2).

Ayrıca DYSY'nın sektörel dağılımına bakıldığında dikkat çeken önemli bir nokta ise, hizmetler sektöründe (özellikle de finansal hizmetler) DYSY'nın artışıdır. Bunun göstergesi olarak, 2004 yılında sınır ötesi şirket birleşme ve satın almalarının toplam değerinin %63'ünün hizmetler sektöründe gerçekleşmesi gösterilebilir.

Hizmetler sektörüne yapılan DYSY'larda finansal hizmetlerin aslan payını almaya başlaması, genel hizmetler ve imalat sektörüyle karşılaştırıldığında, istihdam ve ihracat artışı, ithalat tasarrufu, yerli girdi kullanımı, rekabet gücü ve yeni teknoloji transferi gibi olumlu etkileri değerlendirildiğinde bu tür DYSY tartışmalı hale gelmektedir. Aynı başlık altında yer alsa da finansal hizmetlere yapılan DYSY'ları gerçekte reel ekonomiye katkısı sınırlı bulunan ve sıcak para olarak adlandırılan portföy yatırımlarından çok da farklı özellikleri barındırmamaktadır.

Bir diğer önemli nokta ise, gelişmiş ülkelerden DYS çıkışları 2004 yılında %18 oranında artıp 730 milyar dolara yükselirken AB'nin DYS çıkışları %25 oranında azalarak 280 milyar dolara gerilemiştir. 2004 yılında yabancı sermaye çıkışında en büyük artışı

TÜRK-İŞ Genel Başkanı
Salih KILIÇ

"Gelenin Hayrı Gelene, Gidenin Hayrı Başkasına..."

Ülkemizde, sıcak paranın geçmişte yarattığı ve gelecekte yaratabileceği olası krizlerden olsa gerek, bu endişeyi taşıyan çevrelerde doğrudan yabancı yatırımlara yönelik sempati her geçen gün giderek yükselmektedir. Deyim yerindeyse, yabancı sermayenin gelmesi "ülkede uygulanan ekonomik politikalara güvenin bir yansıması" olarak değerlendirilmektedir.

Doğrudan yabancı sermayeye sempati duyanların seslendirdiği tez özetle; "kalıcıdır, döviz kazandırır, teknolojiyi getirir, yeni fabrikalar kurarak iş olanakları yaratır, sermaye stokunu, üretim kapasitesini artırır" şeklindedir.

Ülkenin tasarruf açığının kapatılmasına katkıda bulunan bu yatırım türü, doğru kullanıldığında, beklenen katkıyı yapabilir. Ama şurası bir gerçek ki, her doğrudan yabancı sermaye girişi de böyle değildir. Kimi doğrudan yabancı sermaye girişlerinde sadece mülkiyetin el değiştirmesi söz konusudur. Dolayısıyla bu el değiştirmelerin ülkenin üretim kapasitesinin, sermaye stokunun artmasına bir katkısı olmaz. Yapılan şey, yerli özel ve kamusal mülkiyetin el değiştirerek yabancılara geçmesidir.

Görülüyor ki, öyle sanıldığı gibi her doğrudan yabancı sermaye girişi teknoloji getirmiyor, üretim kapasitesini ve dolayısıyla istihdamı, verimliliği artırmıyor.

TÜRK-İŞ olarak, bir çalışma başlattık. Bu çalışmada amacımız, 2002 yılından bu yana ülkemize yönelik doğrudan yabancı sermaye girişleriyle ülkemizden dışarıya yönelik doğrudan yabancı sermaye çıkışlarını türleri itibariyle analiz etmektir. Böylece, ülkemize gelen doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ülkemiz ekonomisinin, doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının ise başka ülkelerin üretim kapasitesine katkılarını tespit etmeye yönelik olmasıdır. Çalışmalarımız devam etmektedir.

Ancak, çalışma esnasında vardığımız sonuçlar ilk bulguları gösteriyor.

İlk aşamada sorguladığımız birinci konu, doğrudan yabancı yatırım girişleri ihracat artışı veya ithalat tasarrufu sağlayacak sektörlere mi yöneliyor, yoksa başka sektörlere mi? Bu soru, doğrudan yabacı yatırım girişlerinin ödemeler dengesi etkilerini ortaya koymak açısından çok önemlidir.

2002-2005 dönemindeki doğrudan yabancı yatırım girişlerinin sektörel dağılımına bakıldığında; döviz kazancı veya tasarrufu sağlayabilecek sektörlerin toplam içindeki payı 2002 yılında yüzde 18 iken bu pay dönem sonunda yüzde 7,44'e düşüyor. Bu girişlerden karlı çıkan sektörler; hizmet ve gayrimenkul oluyor.

Çok açıktır ki, arsaların yabancılara satılması ülkemiz sermaye stokunu ve dolayısıyla istihdamını arttırmaz. Aynı şekilde hizmetlere, örneğin iç ticaret ve bankacılığa yönelen doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ihracatı arttıracağı ya da ithalatta tasarruf sağlayacağı da ileri sürülemez. Dolayısıyla bu sektörlere yönelik doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, ödemeler dengesine olumlu katkısı son derece sınırlı düzeyde olacaktır.

Sorguladığımız ikinci konu ise, ülkemizden doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının gittikleri ülkede dış ticarete dönük sektörlere yönelip yönelmediğinin sorgulanmasıdır.

2002-2005 dönemindeki doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının sektörel dağılımına bakıldığında, bu doğrudan yabancı yatırım çıkışlarından karlı çıkan sektörler gidilen ülkenin imalat sektörleridir. Yani, dışarıya giden ülkemiz sermayesi o ülkelerin döviz kazancına ya da tasarrufuna önemli katkılar yapıyor.

Ülkemiz açısından bakıldığında, doğrudan yabacı yatırımında gelenin hayrı gelene, gidenin hayrı ise başkasına...

gerçekleştiren ülkeler sırasıyla; Kanada (%121), ABD (%90) ve İsviçre (%47)'dir.

Son yıllarda DYSY konusunda dikkat çeken üçüncü nokta ise, başlıca sanayileşmiş ülkelerde düşük faiz oranları ve yükselen karlar, şirket birleşmeleri ve satın almaların en önemli kaynağı olmuştur. Bu şirket birleşmeleri ve satın alımları daha çok gelişmiş ülke şirketlerinin kendi aralarındaki işlemlerinden kaynaklanırken gelişen ülkelerde de 2004 yılında %36'lık artış görülmüş ve 55 milyar dolarlık işlem gerçekleşmiştir. Gelişen ülkeler arasında şirket birleşmeli ve satın almalarında Çin ve Hindistan favori ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Buna göre 2004 yılında Çin'de 6.8 milyar dolar ve Hindistan'da 1.8 milyar dolarlık şirket birleşmesi ve satın alması gerçekleşmiştir (UN 2005:8-9).

Buna ek olarak son 20 yılda DYSY'nın coğ-

rafi dağılımında çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerden ilki, dünya çapında DYSY'larından en büyük payı alan ülke olarak Çin'in yükselişidir. 1990'larda, gelişen ülkelerin DYSY'larından aldığı payın artışının en önemli göstergesi Çin'in aldığı payın artışıdır. Çin hariç tutulduğunda gelişen ülkelerin DYSY' larından aldığı payda önemli bir düşüşten söz etmek kaçınılmaz olmaktadır. DYSY, bölgesel olarak ele alındığında Güneydoğu Asya ve Doğu Asya'nın yeni sanayileşen ekonomilerinin, Latin Amerika ülkelerine göre, bu yatırımları çekmede ve sürdürülebilir kalkınma sürecine katmada daha başarılı oldukları görülmektedir. Aynı şekilde, 1990'larda Batı Avrupa (Özellikle Fransa ve İspanya) nın da, ABD ve Kanada'ya rağmen DYSY'nın çekmede daha başarılı olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, 2000'lerde Doğu Avrupa ülkeleri (Özellikle Çek Cumhuriyeti Macaristan ve Polonya) (Afrika ülkeleri bu tür yatırımlar için marjinal değer taşımaya devam ederken) DYSY'nı çekmede oldukça başarılı oldukları görülmüştür (Kumar, 1998: 200).

DYSY'nın coğrafi dağılımındaki önemli değişikliklerden bir diğeri ise, bu yatırımların ev sahibi ülkelerin yatırım kalıplarını değiştirmesidir. DYSY'nın hızı ile ülkelerin yurt-içi yatırımlarının hızı karşılaştırıldığında; Fransa, Kanada, Güney ve Doğu Asya'da (Çin) DYSY'ların yurt-içi yatırımlara göre daha hızlı arttığı görülürken, Batı Asya ve Afrika'nın büyük bir bölümünde daha yavaş arttığı görülmektedir. 1990'larda firmalar arası bölgesel ve küresel rekabet Ulasal rekabetin yerini almaya başlamıştır. Bu ise, dünya çapında ekonomilerin liberalleşmesi, piyasaların kuralsızlaştırılması ve işletmelerin özelleştirilmesi, pek çok bölgede bölgesel ekonomik bütünleşmelerin oluşması, iletişim maliyetlerini düşüren teknolojik ilerlemelerin gerçekleşmesi, bilgi ve bilgiye erişimin kolaylaşması ve nihayet rekabeti ön plana çıkaran şirketlerin yeniden yapılanmasına bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu sonuç çerçevesinde kaynaklara, piyasalara ve diğer ülkelere özgü spesifik bilgilere erişim ayrıcalığını sağlayan geleneksel şirket anlayışı, çok uluslulukla mukayese edildiğinde, daha az önemli hale gelmektedir. Bu çok ulusluluğa dayanan yeni birleşme stratejileri, temel yetkinliklerini tamamlayarak ve geliştirerek piyasaların serbestleştirilmesi, bölgesel bütünleşmeler ve teknolojik ilerlemelerden katılımcı firmaların maksimum avantaj elde etmelerini mümkün kılmaktadır.

Benzer olarak doğal kaynaklar ve ucuz emek donanımı, koruma, vergiler ve teşviklere dayalı ev sahibi ülkelerin geleneksel konumsal üstünlükleri yabancı yatırımcı firmaların rekabet üstünlüklerini daha fazla kullanma ve geliştirmelerine yardım eden bilgi yaratıcı faaliyetlerin elde edilebilirliği ile mukayese edildiğinde daha az önemli hale gelmektedir. Nihayet günümüzde içselleştirmeye yönelik teşvikler, elle tutulmayan mülkiyetlerin transfer edilmesinde yaşanan geleneksek piyasa başarısızlıklarından çok politik ve ticari ortama ilişkin risklerin dünya çapında yayılması ihtiyacından bölünmüş-parçalanmış fonksiyonların kuvvetli bir şekilde bütünleştirilmesi ve alan ekonomilerinden kaynaklanmaktadır. Bu değişiklikler, son zamanlarda özellikle yabancı sermaye yatırımlarını teşkil eden sınırlar ötesi şirket birleşme ve satın almaları şeklinde stratejik kazanç arayan yatırımların kalıplarını şekillendirmektedir.

DYSY'nın coğrafi dağılımındaki değişikliklerin bir diğer kaynağı ise, ekonomik faaliyetlerin yapısına bağlı olarak köken ülkelerin kompozisyonunda ve katılımcı firmaların yapı ve stratejilerindeki değişimdir. Geçtiğimiz son 20 yılda dışarıya yönelik DYSY'nındaki en önemli artış, yeni sanayileşmekte olan ülkelerin uluslar üstü firmalarınca kaydedilmiştir. Diğer taraftan ABD'nin ulus-üstü firmaları yurt-dışı faaliyetlerinde mütevazi bir büyüme elde etmişlerdir. Bu da Latin Amerikan ülkelerin DYSY'dan almış oldukları payları gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerin sektörel kompozisyonlarındaki değişmeler, DYSY'nın coğrafyasını daha muğlâk bir şekilde etkilemiştir. Teknoloji ve bilgiye dayalı sektörlerin ve yüksek katma değerli hizmetlerin büyümesi, en gelişmiş ekonomilerde DYSY daha da teşvik edici rol oynamaktadır. Altyapı yatırımlarında yeni fırsatların ortaya çıkması gelişen ülkelerde DYSY'nın artmasına yol açan bir diğer itici faktör olmuştur. 1999'dan günümüze kadar gelişen ülkelerin DYSY'nından aldığı

pay azalırken Çin'in aldığı pay %21'den %39'a yükselmiştir. Çin halen imalat sanayinde geniş vasıflı düşük maliyetli ve esnek işgücü ile hâkim konumunu sürdürmektedir. Hindistan'ın ise, deniz aşırı hizmetler sektörünün geleceğinde gelişme kaydederek Çin'i takip edeceği ön görülmektedir. Bütün bunların sonucu olarak, birçok gelişen ülke DYSY'ları açısından kendi durumlarını sisli görmektedirler. Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri açısından bu durum, daha da karanlık gözükmektedir. DYSY, Afrika, Ortadoğu ve Güney Asya'da düşük seviyededir. Doğu Avrupa ülkeleri ise, DYSY'larını çekmek için AB ile entegrasyona güvenmektedirler. Bu da, AB'nin DYS çıkışlarında görülen azalmayı açıklamaktadır. Buna göre, AB'nin DYS çıkışlarının Doğu Avrupa ülkelerine yöneldiği anlaşılmaktadır. 2000 yılından sonra dünya çapında DYSY'ında meydana gelen düşüş, alt yapı finans ve petrol sektörlerinde 1990'larda büyük boyutlara ulaşan özelleştirmenin ivme kaybetmesiyle alakalıdır. Bu çevrimsel etki, sanayileşmiş ülkelere yönelik DYSY'daki artma ve azalma ile yakından alakalıdır (Şekil 1).

Yabancı Sermaye Yatırımlarının Doğrudan Etkileri

DYSY'larının etkileri çok karmaşıktır ve ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. DYSY'larının ev sahibi ülke üzerindeki etkileri yurtiçi tasarruf ve yatırım seviyeleri teknoloji transferi ve yenilik, çevre ve tabii kaynaklar, istihdam, vasıf ve yönetim alanlarında görülmektedir.

a.Tasarruf ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

DYSY'ların ev sahibi ülkede, ulusal yatırımlar üzerindeki etkisi, genellikle dışlama etkisi açısından incelenmektedir. Bu etki, yabancı yatırımın ulusal yatırımı dışlaması olarak da ifade edilmektedir. Öyle ki, yabancı yatırımcı tarafından yapılan her bir dolar karşılığında toplam yatırımlarda bir dolardan daha az artış olmuyorsa, yabancı yatırımların ulusal yatırımların yerini aldığı anlaşılmış demektir. Diğer bir ifade ile DYSY'lar daha önce tamamen ulusal şirketlerin faaliyet gösterdiği sektöre gitmiş ve firmaların bir kısmını tasfiye etmiş olabilir. Alternatif olarak, ÇUŞ'ler ulusal sermaye piyasalarından kredi alarak ulusal firma-

lar için maliyetlerini yükseltiyor olabilir. Kalkınma sürecinde ulusal müteşebbislerin önemi dikkate almadığında, yabancı sermaye yatırımlarının bu tür dışlama etkisi ev sahibi ülkenin ekonomik gücü üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmaktadır (IISD, 2002:5).

Öte yandan yabancı sermaye yatırımlarının gelmesi ile birlikte, ileriye ve geriye bağlantılar vasıtasıyla ulusal firmaların yatırımlarını harekete geçirmesi mümkündür. Bu olguya literatürde "crowd in" veya "toplama" etkisi denilmektedir. Bu etkinin ortaya çıkmasında, yapılan yabancı sermaye yatırımlarının yeni ürün ve hizmetlere yönelmesi ve ulusal firmalarda doğrudan rekabete girişmemesi esastır.

Diğer taraftan şirket satın almaları ve evlilikleri şeklinde gerçekleşen yabancı yatırımlar, diğer biçimleriyle karşılaştırıldığında daha az tasarruf ve yatırım etkisine sahip olduğu görülmektedir. Eğer şirket evliliği ve birleşmesi satın almayla yeni işletmede, yeniden yapılanma ve teknolojik değişiklikler gibi değişikliklere giderse "toplanma" etkisine de sahip olabilir (IISD, 2002:5)

b. Teknoloji Transferi ve Yenilikler

DYSY'larının ev sahibi ülke ekonomilerine yaptığı en önemli katkılardan biri teknoloji transferi ve yenilik alanında ortaya çıkmaktadır. Nitekim pek çok sermaye yatırımının ev sahibi ülkeye yeni teknolojiler getirdiği bilinmektedir. Gelişen ülkelerin pek çoğunun teknolojik yenilik geliştirme ve uygulama açısından gelişen ülkelere göre dezavantajlı olduğu, genellikle benzer ürünleri üretmek için eski teknolojileri kullanmadıkları ve teknoloji kullanım bilgisine sahip olmadıkları bir gerçektir. Ayrıca benzer teknolojiye sahip olmaları durumunda bile, bu teknolojilere etkin şekilde kullanacak vasıf ve kapasiteden yoksun oldukları da bilinmektedir (UNCTAD, 1999:3).

Teknolojinin her firma ve ülke tarafından kolayca ulaşılacak ve satın alınabilecek bir meta olmayışı, teknolojiyi üreten firmanın arzu etmemesi ve izin vermemesi durumunda erişimin mümkün olmayacağı söylenebilir. Buna ek olarak, teknolojik yeniliğin başka bir ortama kolayca taşınılamayışı

veya başkaları tarafından kolayca ve etkin şekilde kullanılmasının zımni unsurlar ikdiva etmesi, teknoloji transferinin önemini ortaya koymaktadır.

Teknoloji transferinde, transfer edilen teknolojinin ithal edildiği amaç ve alan dışında uygulanıp uygulanamayacağı hususu son derece önem taşımaktadır. Kimi yazarlar, DYSY'larının ev sahibi ülkeye, üç farklı yoldan teknolojik katkıda bulunduklarını ifade etmektedirler. Bunlardan ilki, DYSY ulusal ekonomide daha önce mevcut olmayan yeni teknolojileri getirebilirler ve böylece yeni bir ürünün üretim ve tüketimini başlatan öncü işletme olurlar. İkincisi, teknoloji transferi içeren DYSY genellikle bu teknolojiyi işletebilmek için ülkede yeni vasıfların geliştirilmesine ve işgücünün yeniden eğitilmesine ihtiyaç duyulacaktır.

Üçüncü olarak, DYSY kapasite geliştirici özellikleriyle yeni fikirlerin doğmasına ve mevcut fikir ve yenilik stokunun gelişmesine katkıda bulunurlar. Uzun dönemde bu, ev sahibi ülkenin kendi yeniliklerini geliştirebilmesi için önemli bir fırsat elde ettiği anlamına gelmektedir (Romer, 1993:74).
Bu görüş önemli ölçüde doğru olsa da, teknoloji transferine yönelik bazı varsayımların özellikle teknolojiyi soyut bilgi olarak algılaması, yeni teknolojilerin kullanılmasına yönelik maliyet ve zorlukları göz ardı etmesi ve teknoloji kullanımını öğrenmekle yeni teknolojiyi geliştirmek arasındaki farkı kavraması yetersizdir. Zira DYSY, yeni teknolojileri ve onların kullanım bilgisini transfer etmenin en pratik yolu olmakla birlikte teknoloji geliştirme ve yükseltmeye yol açan yenilik süreçlerini transfer etmenin en iyi olacağı anlamına gelmemektedir. Genellikle ÇUŞ'ların yenilik yaratan kapasitelerini merkez ülkede konumlandırdıkları ve tuttukları, ev sahibi ülkelere ise yeniliklerin sonuçlarını transfer ettikleri sıklıkla dile getirmektedir (UNCTAD, 1999:35). Bu, gelişen ülkelerin daha düşük düzeyde teknolojik faaliyetlere üretim yapılarına mahkûm edileceği anlamına gelmektedir. Bu durumun farkına varan ve son derece güçlü yenilikçi kapasiteler geliştirebilen bazı gelişen ülkeler, ulusal girişimcilere yeni gelişen ve cılız yenilikçi kapasitelerini güçlendirme imkânı vermek için teknoloji transferi konusunda ÇUŞ'lar ile ciddi pazarlıklar yapmaktadırlar.
ÇUŞ'lar bazen ülkenin ucuz emek ordusundan istifade etmek maksadıyla basit montaj teknolojilerini transfer etmeleri, ücretler yükselince de üretimlerini başka yerlere kaydırmaları, ithal ikameci kalkınma modelleri altında genellikle eski ve çevreye zararlı teknolojileri transfer etme eğilimi göstermeleri, gelişen ülkeleri teknoloji transferi konusunda endişeli olmaya ve duyarlı davranmaya zorlamaktadır.

c. Girişimcilik ve Bağlantılar

1970'li yıllarda gelişen ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarına yönelik genel kanaati, ÇUŞ'ların ulusal kalkınma programlarını olumsuz yönde etkileyeceği, ulusal girişimciliği ve yatırımları dışlama etkisiyle yok edeceği şeklindeydi. Bu nedenle pek çok gelişen ülke, yabancı sermaye yatırımlarını, ÇUŞ'ların sahip oldukları yenilik, teknoloji, yönetim tarzı ve üretim modellerini ayrı ayrı satın alma yoluna giderek ulusal firmaları güçlendirmeyi tercih etmişlerdir. Ancak bu politikalar çoğu ülkede olumlu sonuç verirken, bazı ülkelerde de başarılı olamamıştır.

Genel olarak DYSY'ların ev sahibi ülkelerde girişimciliğin firmalar üzerindeki etkileri, ("dışlama" ve "toplama") iki başlık altında ele alınmaktadır. Yabancı firmalar, ulusal finansal piyasalardan borç aldığında, yurt-içinde faiz oranlarının yükselmesi, uluslararası sermaye piyasalarına müracaat etmeksizin küçük ve orta ölçekli işletmeler için yatırım projelerinin sürdürülmesi imkânının zayıflamasıyla dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yerel finans kuruluşları ve bankerler de çoğu küçük ölçekli olan ulusal firmalar yerine – risk ve karlılık sebebiyle büyük firmalara (ÇUŞ) borç vermeyi tercih edecektir.

Öte yandan DYSY'larının ileriye geriye bağlantılar vasıtasıyla yerel girişimciliği teşvik ettiği, yerel firmaların sayısını ve kalitesini arttırma yönünde etkide bulunduğu bir gerçektir. Yabancı firmaların ulusal firmaların ürettiği mal ve hizmetlere olan talebi ne kadar yüksek olursa, DYSY yerel girişimcilik üzerindeki etkileri o denli kuvvetli olacaktır. Benzer şekilde yabancı firmaların ürettiği mal ve hizmetler yerel firmaların üretimde kullanacağı girdilerin fiyatını azaltması da yerel girişimcilik üzerinde müspet etki meydana getirecektir.

Yabancı firmaların gerçekleştirdiği üretimde zamanla yerli girdi oranının oturması, alt-işveren ilişkilerini ve firmaların sayısını da arttıracağı kuşkusuzdur (UNCTAD, 1999:39). (ÇUŞ'ler, gelişen ülkelerde genellikle imalat ve hizmet sektörlerine yatırım yapmalarına bağlı olarak bu sektörlerde ulusal girişimci firmaların sayısını ve üretici kapasitesini geliştirmektedir). Nitekim gerek Latin Amerika'da ve gerekse Uzak Doğu'da son dönemlerde taşeron firmaların sayısının hızla arttığı pek çok araştırmada kaydedilmektedir (Caves, 1996:232, UNCTAD, 1992; Chdnovsky, Loper and Porta, 1996:86).

İmalat ve hizmet sektörünün aksine, madencilik sektöründe DYSY'ları geleneksel olarak bağlantıları girişimcilik etkileri oldukça sınırlıdır. Sonuç olarak imalat ve hizmet sektörüne yapılan yabancı yatırımların girişimcilik ve taşeronluk faaliyetleri üzerinde daha çok etkisinin bulunduğu görülmektedir.

Bağlantılardan ayrı olarak, DYSY'ları hizmet sektöründe -özellikle iletişim, bankacılık, ulaştırma ve sigortacılık- ekonominin genel rekabet gücünü yurt-içi girişimcilerin ortaya çıkabileceği güçlü bir platform olarak ülkenin ulusal rekabet gücünü arttırmaktadır (IISD, 2002:7).

d. İstihdam ve Vasıf Düzeyine Etkileri

1970'li yıllarda ÇUŞ'ların gelişen ülkelerde açtıkları şube ve temsilciliklerde sermaye – yoğun teknolojiler kullanmaları ve emeğin bol ve sermayenin kıt olduğu yerel şartlara üretim sistemlerini uyarlama hususunda yeterli çaba sarf etmedikleri düşünülmekteydi. Nitekim ÇUŞ'lar yurtdışında açtıkları şubelerde, yerel firmalardan daha fazla sermaye yoğun teknoloji kullandıkları iyi bilinmektedir. Sahip oldukları doğal kaynaklar vasıtasıyla ÇUŞ'leri cezbeden ev sahibi ülkelerde bu şirketlerin çok az istihdam yaratmaları şaşırtıcı bulunmamaktadır. Nitekim madencilik sektörü doğası gereği sermaye yoğundur. Bu nedenle yerel firmaların yaptığı yatırımların istihdam üzerindeki etkilerinin çok farklı olacağını söylemek mümkün değildir.

ÇUŞ'lerin özellikle ihracata yönelik emek yoğun teknolojilere dayalı yatırımları (özellikle imalat ve hizmet sektöründe) önemli miktarda istihdam yaratması muhtemeldir. Bu, serbest ticaret bölgelerinde şubelerin kurulması kadar emek-yoğun işlerin yan sanayiye verilmesiyle gerçekleşmektedir. ÇUŞ'lerin istihdam üzerindeki etkisi, birkaç faktöre dayanmaktadır. Başlangıç yatırımının tipi, kısa dönemde ev sahibi ülkede emek piyasası sonuçlarını belirleyen bir faktördür. DYSY, yeni fabrikalar ve işyeri kurmayı içerdiği durumlarda yeni istihdam yaratmak mümkün olurken; şirket satın alma ve birleşme yoluyla yapılan yabancı sermaye yatırımları, istihdamın sabit kalmasına ve bazen de azalmasına yol açabilir. Yatırımın yapıldığı sektör veya endüstri de yaratılacak istihdamın seviyesi ve yapısı açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede sermaye-yoğun ve emek-yoğun sektörlere yapılan yatırımların, istihdam açısından farklı sonuçlara sahip olduğu yaygın kabul gören bir görüştür. DYSY'larının istihdam üzerinde etkisinin görüldüğü bir başka konu da, bu yatırımların ulusal üretimi ikame edip etmediği veya ulusal firmaları piyasadan çekilmeye zorlayıp zorlamadığıdır. ÇUŞ'lerin gerçekleştirdiği üretimin, yerel üretimi tamamlayıp tamamlamadığı da ayrıca önem taşımaktadır (UNCTAD, 1994:166).

ÇUŞ'lerin doğrudan ve dolaylı istihdam etkileri arasında da bir ayrım yapılması bu etkilerin anlaşılması açısından gereklidir. Son yıllarda dünya çapında faaliyet gösteren 100 büyük ÇUŞ'in yaklaşık 15 milyon kişiyi istihdam ettiği bilinmektedir. Bu şirketlerin gerek köken ve gerekse ev sahibi ülkelerde, diğer işletmelerle oluşturdukları bağlantılar vasıtasıyla istihdam yarattıkları görülmektedir. Bu, dolaylı istihdam ve taşma etkisi adıyla anılmaktadır. Genel bir kural olarak ÇUŞ'ler tarafından doğrudan yaratılan her bir kişilik istihdama karşılık dolaylı olarak bir veya birden çok istihdam yaratılması söz konusudur.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, yerel ve ulusal firmalara göre, ÇUŞ'ler ve şubeleri tarafından doğrudan istihdam edilen işgücünün yüksek ücret, iş güvencesi ve daha iyi çalışma şartlarıyla karakterize edilen bir istihdam şekline sahip oldukları vurgulanabilir. DYSY'larının ev sahibi ülkelerde bulunmayan veya nadir bulunan vasıfların oluşması ve olgunlaşmasını sağlayarak beşeri sermaye kaynaklarına katkıda bulunması ayrıca belirtilmesi gereken bir husustur (Enderwick, 1993:82). ÇUŞ'lerin çok kapsamlı ve sistemli hizmet-içi eğitim programları sunulmasına ve idari vasıfların geliştirilmesine katkıda bulunması bir başka olumlu etkiyi ifade etmektedir.

SONUÇ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve bu alanın en önemli aktörleri ÇUŞ'ler, küresel ekonomik sistemin en önemli aktörleri ve ekonomik kalkınma açısından da önemli role sahip unsurlar olarak kabul edilmektedirler. DYSY'larının üstün yönlerini ve katkılarını öne çıkaran bu yatırımla-

rı çekmeye yönelik yatırımları el üstünde tutan görüşler bile, ülkeler, sektörler ve dönemler itibariyle sonuçların büyük ölçüde farklılaştığına işaret etmektedir.

Küresel finansal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, yatırım için geniş etkili ve uygulanabilir bir ortam ile kurumsal ve beşeri kapasiteyi kurmak zorunda olan yatırım alan ülkelere önemli tehditler yöneltmektedir. Son yirmi yılda uygulamada önemli bir ağırlık kazanmış görünen ve üstünlüğünü yaygın olarak kabul ettiren DYSY'ları lehindeki ortam ve anlayışa rağmen; ekonomik kalkınma, piyasa başarısızlıkları, yoğunlaşma ve tekelleşme, gelişen ülkelerin kalkınmasına engel olma, çevreyi tahrip etme ve ulusal rekabet gücünü zayıflatma gibi konularda litertürde ve uygulamada devam eden yoğun tartışmalar görmezden gelinemez.

Az gelişmiş ve gelişen ülkeler için bir sömürü kaynağı olarak görülen ve ekonomik kalkınmayı engelleme aracı olarak değerlendirilen ÇUŞ'ler ve DYSY'ları için çok zengin bir araştırma ve yayın literatürü oluşmuştur. DYSY'ları hakkında çok ön yargılı ve her türlü olumsuzluğun kaynağı olarak görme alışkanlığı yaygınlığı ve öneminden çok şey kaybetmesine rağmen küreselleşmenin ve teknolojini itici gücü ile diğer faktörler karşısında sınırsız bir mobilite gücüne kavuşan sermayenin dünyanın sosyal boyutunu örselediği göz ardı edilmemelidir. Bu bir anlamda dünyanın orta vadeli geleceği için sosyal sorunları perdelemek ve biriktirmek olarak değerlendirilebilir.

Bu çerçevede bir ülkenin küreselleşmenin etkisi ile artan ve liberalleşen sermaye hareketleri ve yatırım faaliyetleri karşısında bu etkiyi tamamıyla reddetmesi; dünya ekonomisinden kopması ve marjinalleşmesi anlamına gelir ki bu da ekonomik çöküşten başka bir sonuç vermesi beklenmez. Diğer taraftan bir ülkenin söz konusu gelişme ve etkiler karşısında kontrolü kaybetmesi, dünya ekonomisine pasif bir katılımcı haline gelmesi ve kendi dinamiklerini kullanamaması durumu da en az dünya ekonomisinden kopması ve marjinalleşmesi kadar tehlikelidir.

Ne marjinalleşmesine ve kopmasına müsaade edilen ve ne de pasif bir katılımcı rolünün benimsendiği bir ülke ekonomisinin çizmesi gereken gerçekçi yol; sektör

stratejilerini ve rekabet üstünlüklerini gözeten (Fransa'nın gıda sektöründe yabancı sermayeyi sınırlandırması), vasıflı insan kaynakları gücüne ve kendi dinamiklerin dayanan, katma değeri yüksek ürünleri üretmeye yönelik sermayeye öncelik veren, verimli istihdam imkânlarını ön planda tutan, ithalat tasarrufu sağlayan ve ihracatı özendiren, küresel finansal hareketler karşısında ülke ekonomisinin kırılganlığını azaltan ve ekonomik istikrarı sağlam temellere dayandıran, bütün bunlar içinde sosyal barış ve huzuru tesis eden, insan hakları ve özgürlüklerini koruyan, siyasi huzursuzluk ve krizlere meydan vermeyen unsurlardan oluşan bütüncül bir stratejiden geçmektedir.

Kaynakça

IISD (2002), Foreing Investment: Making it Work for Sustainable Development, Newly Independent States WTO/NCSD Project, September 2002.

Koji Miyamoto (2003), Human Capital Formation and Foreingn Direct Investment in Developing Countries, OECD Development Centre Working Paper No:211, July 2003, DEV/DOC(2003)09.

Nagesh Kumar (1998), Globalization, Foreign Direct İnvestment and Technology Transfer, Impacts on and prospects for developing countries, UNU Press, London and New York.

P.M. Romer (1993), "Two strategies for economic development: using ideas and producing ideas", Proceeding of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1992 (Washington, D.C.: World Bank), ss. 63-98.

Peter Enderwich (1993), Transnational Corparations and Human Resources, United Nations Library on Transnatinal Corporations, vol.16 (London and New York: Rountledge on behalf of the United Nations).

Rhys Jenkins (1987), Transnational Corporations and Uneven Development: The Internationalization of Capital and The Third World, Methuaen & Co. Ltd., New York.

R. E. Caves (1982), Multinational Enterprise and Ekonomik Analysis, Cambridge University Press.

Sanjaya Lall (1993), Transnational Corparations and Economic Development, United Nations Library on Transnatinal Corporations, vol.3 (London and New York: Rountledge on behalf of the United Nations).

UN (2005), World Investment Report 2005: Transnational Corporatations and the Internationalization of R&D, New York and Geneva.

UNCTAD (1999), Foreign Direct İnvestment and Development, United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD/ITE/IIT/10 (Vol.1), New York and Geneva.

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

İttihatçılardan Yabancı Anonim Şirketlere Denetim

Kapitülasyonların Osmanlı iktisadiyatı üzerindeki zararlı etkilerini gören Âlî Paşa, konuyu 1856 Paris Kongresi'ne taşır; ardından, 7 Temmuz 1867'de sefaretlere bir muhtıra göndererek kapitülasyon hükümlerini anlaşmalara aykırı yorumladıklarını ve kapitülasyonlara dayanmayan imtiyaz iddialarının reddedileceğini bildirdi; ayrıca yabancıların bulundukları ülkenin kanunlarına uyma zorunluluğu getiren milletlerarası hukuk kuralını hatırlattı; ancak bu iki girişimden de bir sonuç alamadı.

19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Osmanlı ülkesinde faaliyete geçen ve kapitülasyonları gerekçe göstererek devletin denetimini kabul etmeyen yabancı şirketler ve özellikle de sigorta şirketleri halka ve devlete büyük zararlar verdi. Bu şirketler, kapitülasyonları bahane ederek hiçbir malî sorumluluk altına girmeden ve devlete vergi ödemeden Osmanlı ticaret hayatına katıldılar. Bu durum yerli üreticileri ve zanaatkârların vaziyetini daha da kötüleştirdi; zira zaten sermaye, bilgi, ticarî vizyon ve yetişmiş eleman açılarından Avrupalı şirketlerle rekabet edecek gücü olmayan yerli zanaatkâr ve tüccarların, faaliyet gösterebilmek için ayrıca devlete vergi vermeleri ve devletin koyduğu bazı kurallara uymaları gerekiyordu. Bu ise rekabet şartlarını daha da ağırlaştırmakta ve yerli üreticinin rekabet şansını kapitülasyonla nedeniyle neredeyse sıfıra indirmekteydi.

"Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra, sıra bunlardan yararlanan ve imtiyazların arkasına sığınıp halkı ve ülkeyi zarara uğratan yabancı şirketlere geldi. Bâbıâlî'de özel bir komisyon oluşturularak 13 Aralık 1914'te çıkarılan geçici bir kanunla yabancı şirketlerin denetim altına alınmasına imkân tanındı. Osmanlı kanun ve nizamlarına tâbi tutulan yabancı anonim şirketlere, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içerisinde bir Osmanlı anonim şirketine dönüşme zorunluluğu getirildi."

Devlet, anlaşmazlık durumunda mahkemelerini yetkili merci olarak kabul etmeyen, vergi vermeyen ve denetimi reddeden yabancı şirketlerle kendi vatandaşları arasında sorun çıktığında kapitülasyonlar yüzünden vatandaşlarının haklarını koruyacak tedbirleri alamıyor; birçoğu kendi ülkelerinde de tescil edilmemiş olan bu şirketlere herhangi bir denetim ve yaptırım uygulayamıyordu. Bu yüzden özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kapitülasyonların doğurduğu iktisadî sonuçlar reformcu devlet adamları tarafından ciddi olarak tartışılmaya başlandı.

İzah edilen bu sürece dair olan belgelerden bazıları

Belge I: İttihatçıların yabancı şirketleri denetim altına almaya yönelik olarak çıkarttıkları 13 Aralık 1914 (30 Teşrinisâni 1330) tarihli geçici kanun gereğince iki ay içerisinde devletin koyduğu yükümlülüklere uyacaklarını belirten bir taahhütnameyi hükümete vermeyen yabancı şirketlerin geçici olarak faaliyetlerinin durdurulması ve bu durumun basın yoluyla kamuoyuna duyurulması yönündeki Şûrâ-yı Devlet'in yorumu.
Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyurulan 9 Şubat sene 330 ve 106 numerolu tezkiresi Tanzimat Dairesi'nde okundu.

Tezkire-i mezkûrede Memâlik-i Osmaniyye'de icra-yı muamele eden ecnebi anonim ve sigorta şirketleri hakkında 4 Kânunievvel sene 330 tarihli Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilân edilerek mevki-i mer'iyyete vaz' olunan ve bir sureti leffen irsal kılınan kanunun ikinci maddesi mûcibince şirkât-i mezburenin kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay zarfında muamelât-ı kanuniyyeyi îfa edeceklerine dair iki ay müddet zarfında bir taahhütname ita eylemeleri muktezi ve müddet-i mezkûre el-yevm münkazi olup henüz ber-vech-i bâlâ taahhütname vermemiş veya itadan istinkâf etmiş olan ecnebi şirketlerin madde-i mezkûrenin son fıkrası hükmüne tevfikan icra-yı muameleden muvakkaten men' olunmaları iktiza eylediğinden bahisle işbu men'-i muamele keyfiyetinin hîn-i tatbikte ne suretle icra edileceğinin Şûrâ-yı Devlet'çe tefsiri lüzûmu der-miyan olunmuştur.

Îcabı lede't-teemmül ecnebi anonim ve sermayesi eshama münkasim şirketler ile ecnebi sigorta şirketleri hakkındaki kanun-i muvakkatin ikinci maddesinde zikrolunan şirketlerin muamelât-ı kanuniyyeyi kanunun tarih-i mer'iyyetinden itibaren altı ay zarfında îfa edeceklerine dair iki ay müddet zarfında bir taahhütname ita eylemeleri lâzım olduğu ve aksi hâlde icra-yı muameleden muvakkaten men' olunacakları sarahaten mezkûr olmasına binaen işbu madde-i kanuniyye mûcibince taahhütname vermedikleri anlaşılan şirketler icra-yı muameleden men' olunduklarına dair nezaret-i müşârünileyhâca bir ihtarname tasdir edilerek keyfiyetin kendilerine tebliğiyle beraber evrak-ı havadisle de neşr ve ilân olunması ve bu yolda icra-yı muameleden muvakkaten men' olunan şirketlerin esâmisini mübeyyin bir listenin tanzim ve irsali suretiyle Dahiliye Nezareti'nin dahi haberdar edilmesi ve merasim-i mezkûrenin îfasından sonra yine sigorta muamelesi icra ettiklerine ittilâ' hâsıl olunduğu takdirde dahi evamir ve tenbihat-ı hükümete muhalif hareket etmiş olacaklarından haklarında icabat-ı kanuniyyenin icrası lâzım geleceğinin nezaret-i müşârünileyhâya tebliği tezekkür kılındı.
[Belgenin altında 7 üyenin imzası mevcuttur]. (BOA, ŞD, 1252/28).

Hükümet, her şeye rağmen bir yandan yerli müteşebbisleri destekleyici bazı tedbirler alırken, bir yandan da yabancı şirketleri denetleme ve iktisadî faaliyetlerini kontrol etme adına bazı girişimlerde bulundu. Kapitülasyonların Osmanlı iktisadiyatı üzerindeki zararlı etkilerini gören Âlî Paşa, konuyu 1856 Paris Kongresi'ne taşır; ardından, 7 Temmuz 1867'de sefaretlere bir muhtıra göndererek kapitülasyon hükümlerini anlaşmalara aykırı yorumladıklarını ve kapitülasyonlara dayanmayan imtiyaz iddialarının reddedileceğini bildirdi; ayrıca yabancıların bulundukları ülkenin kanunlarına uyma zorunluluğu getiren milletlerarası

Belge II: İttihatçıların yabancı şirketleri denetlemek için çıkarttıkları 13 Aralık 1914 (30 Teşrinisâni 1330) tarihli geçici kanunun gerektirdiği yükümlülüklere uyacaklarını iki ay içerisinde taahhüt etmeyen sigorta şirketlerinin defter, kasa ve bankalardaki paralarına el konulacağına ve idarehanelerinin kapatılacağına; sigorta bedellerini iade etmeyen şirketlerin başka sigorta şirketlerine devredileceğine; bu devir veya iade işlemlerinden birini tercih etmeyen şirket vekilleri hakkında Osmanlı mahkemelerinde ve şirketler aleyhinde de şirket merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemelerde dava açılacağına dair Ticaret Nazırının başkanlığında toplanan komisyonun verdiği karar.

Ecnebi anonim ve sermayesi eshama münkasim şirketlerle ecnebi sigorta şirketleri hakkında ba-irade-i seniyye-i hazret-i padişahî neşrolunan 30 Teşrinisâni sene 330 tarihli kanunun ikinci maddesi mûcibince kanunun tarih-i mer'iyyetinden itibaren iki ay zarfında birinci maddede muharrer muamelâtı îfa edeceklerine dair bir taahhütname ita etmeyen şirketlerin icra-yı muameleden muvakkaten men' olunmaları lâzım geldiğinden madde-i mezkûrenin suver-i tatbikiyyesi kararlaştırılmak üzere Şubat'ın üçüncü Salı günü Ticaret Nazırı beyefendinin taht-ı riyasetlerinde in'ikad eden komisyon-ı mahsusça mevadd-ı âtiyyenin tatbiki karargir olmuştur.

Hayattan maada harîk ve saire sigorta şirketleri hakkında: evvelen, mezkûr iki ay müddet hülûl ettiği hâlde taahhütname ita etmeyen hayattan maada harîk ve saire sigorta şirketlerinin defterlerine vaz'-ı yed ve kasalarda ve bankalarda ve sair mahallerdeki nukudu hacz ve idarehaneleri seddedilecektir.

Sâniyen, sigorta bedelâtının iadesi teklif olunacaktır.

Sâlisen, buna imkân bulunmadığı takdirde ona muadil veya sermayesi fazla olan diğer bir veya birkaç şirkete devr-i muameleye mecbur tutulacaktır.

Râbian, işbu iki muameleden birini îfa etmeyen şirketlerin vekilleri şahsen mehâkim-i Osmaniyye'de takip olunacak ve şirketler aleyhinde dahi merkez-i idarelerindeki mehâkimde ikame-i dava edilecektir.

Hayat sigorta şirketleri hakkında: evvelen, sâlifü'z-zikr iki mah müddet mürûr ettiği hâlde taahhütname ita etmeyen hayat sigorta şirketlerinin defterlerine vaz'-ı yed ve kasaları temhir ve kasalarda ve sair mahallerdeki nukudu hacz ve idarehaneleri seddedilecektir.

Sâniyen, şirkete tediye edilmiş olan sigorta tekasitinin sigorta senetlerinde muharrer şerait dairesinde eshabına reddi veya polislerin [poliçelerin] satın rachat alınması.

Sâlisen, bu suret kabil olmadığı takdirde ona muadil veya sermayesi fazla olan bir veya birkaç şirkete devr-i muameleye mecbur olacaktır.

Râbian, bu iki suretten birisini icra etmeyen şirketin vekilleri şahsen mehâkim-i Osmaniyye'de takip olunacak ve şirketler aleyhinde dahi merkez-i idarelerindeki mehâkimde ikame-i dava edilecektir.

Fî 4 Şubat sene 330

Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimi, Dahiliye Müsteşarı Ali Münif, Bâbıâlî Hukuk Müşaviri Hırand, Hariciye Umur-i İdare Müdür-i Umumîsi Suad, Ticaret Müdür-i Umumîsi Âlî, Muamelât-ı Nakdiyye Müdür Vekili Kâzım (BOA, ŞD, 1252/28).

hukuk kuralını hatırlattı; ancak bu iki girişimden de bir sonuç alamadı. Bu teşebbüsler II. Abdülhamid döneminde de sürdü ve 7 Aralık 1887'de bir nizamname yayımlandı. Hükümetin izni olmaksızın yabancı şirketlerin Osmanlı ülkesinde şube veya acente açamayacağı ve aleyhindeki kesinleşmiş bir kararı uygulamaktan kaçınan şirketin kapatılacağı gibi maddeleri içeren bu nizamname de kapitülasyonlara aykırı olduğu gerekçesiyle sefirlerin itirazıyla karşılaştı ve reddedildi. 25 Mart

Belge III: 13 Aralık 1914 (30 Teşrinisâni 1330) tarihli geçici kanunun öngördüğü kurallara uymayan şirketleri denetleyecek olan görevlilere Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden verilen talimat.

Evvelen: 30 Teşrinisâni sene 330 tarihli kanunun ahkâmına riayetle taahhütname ita etmeyen hayat ve harîk sigorta şirketlerinin idare ve acentahanelerine polis memuru ile birlikte azimetle ol-bâbdaki vesika ibraz olunacaktır.

Sâniyen: Polis memurunun huzuriyle şirketin evrak ve defâtiri ve sigorta mukavelenameleri ve bilcümle hesabat ve kuyudatı tedkik ve kasalarındaki nukudu ta'dat olunarak kasalar memur-i mûmâileyh ile müştereken temhir olunacaktır.

Sâlisen: Tedkikat-ı vâkıayı havi olmak üzere ol-bâbdaki nümunesine tevfikan bir zabıt-name bi't-tanzim zîri şirketin müdür veya acentesine dahi imza ettirilerek Ticaret Müdüriyet-i Umumiyyesi'ne ita olunacaktır (BOA, ŞD, 1252/28).

1906'da yayımlanan ikinci nizamnamenin en önemli maddelerinden birisi, herhangi bir ihtilaf hâlinde Osmanlı mahkemelerinin yetkili merci olarak kabul edilmesiydi. Fakat bu nizamname de aynı gerekçeyle sefaretler tarafından reddedildi.

Aranan fırsat Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte geldi. İttihatçılar savaş günlerinde öncelikle kapitülasyonların kaldırılmasını gündeme getirdi ve 8 Eylül 1914'te Prens Said Halim Paşa başkanlığında toplanan hükümet, kapitülasyonların lağvedildiğini, yabancılar hakkında devletlerarası hukuk kurallarının uygulanacağını ve kapitülasyon ismi verilen malî, iktisadî, adlî ve idarî bütün imtiyazların, onlardan doğan bütün ayrıcalık ve hakların lağvedildiğini kamuoyuna duyurdu. Bununla da kalmadı; 15 Ekim'de Osmanlı kanun ve nizamlarında eski antlaşmalardan ve kapitülasyonlardan doğan bütün hükümlerin geçersiz olduğunu ilân etti.

İttihatçılar, 8 Mart 1915'te çıkarttıkları geçici bir kanunla, Osmanlı ülkesindeki yabancıların durumunu masaya yatırdı; yabancıları emniyet ve asayişi ilgilendiren kanun ve nizamların kapsamına alarak ülke içindeki faaliyetlerinin denetlenebilmesine imkân tanıdılar; ayrıca Osmanlı uyruklulardan alınan vergilerin yabancılardan da aynı şekilde alınmasını kararlaştırdılar.

Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra, sıra bunlardan yararlanan ve imtiyazların arkasına sığınıp halkı ve ülkeyi zarara uğratan yabancı şirketlere geldi. Bâbıâlî'de özel bir komisyon oluşturularak 13 Aralık 1914'te çıkarılan geçici bir kanunla yabancı şirketlerin denetim altına alınmasına imkân tanındı. Osmanlı kanun ve nizamlarına tâbi tutulan yabancı anonim şirketlere, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içerisinde bir Osmanlı anonim şirketine dönüşme zorunluluğu getirildi. Ancak savaşın yarattığı kaos ortamında şirketler üzerinde kurulmak istenen denetim başarıyla uygulanamadı.

Said Halim Paşa hükümeti 23 Mart 1916'da çıkardığı başka bir geçici kanunla, zorunlu hâller, teknik konular ve yabancı kuruluşlarla yaptıkları dışında kalan bütün yazışmalarında yabancı şirketlere Türkçe kullanma zorunluluğu getirdi.

10 Temmuz 1919'a kadar kanunun gereklerini yerine getirmeyen şirketlerin mahkemeye sevk edilerek 5 ilâ 50 lira arasında para cezasına çarptırılmaları ve aynı fiilin tekrarı durumunda ticaretten men edilmeleri kanun gereğiydi. Yabancı şirketlerin bir kısmı bu karar üzerine faaliyetlerini durdurdu; bir kısmı yükümlülüklerini yerine getirmeye çalıştıysa da, işlerine yarayacak Türkçe bilen eleman bulma sorunuyla yüz yüze geldi. Anadolu Demiryolu Şirketi gibi bazı büyük şirketler ise, sorunu aşabilmek için çalışanlarına Türkçe kursları açtı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler, savaş sonunda imzalanan Sevr Antlaşması'yla kapitülasyonların savaştan önceki konumlarına geri dönülmesi konusunda İstanbul hükümetini ikna etti; ancak Ankara hükümeti bu kararı tanımadı.

Ayrıca, Lozan Konferansı'nda kapitülasyonların devamı için direttilerse de, Türk heyeti bunu kabul etmedi ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'yla kapitülasyonlar kaldırıldı; böylece millî mücadelenin hedefi olan tam bağımsızlık, iktisadî bağımsızlıkla perçinlenmiş oldu.

Belge IV: İmtiyazlı ve imtiyazsız bütün şirketlerin dahilî ve işletmeye dair olan hesap, muamele ve yazışmalarını Türkçe yapmalarını zorunlu hale getiren; kanun hükümlerine aykırı davranan imtiyazlı şirketlere hükümetin geçici olarak el koymasına ve imtiyazsız şirketlere de 5 ilâ 50 lira arasında para cezasını; ihlâlin tekerrürü halinde ise ticaretten menedilmelerini öngören kanunun metni.

Müessesat-ı Nafıa ile İmtiyazsız Şirketler Muhaberat ve Muamelâtında Türkçe İstimali Hakkında Kanun
Birinci Fasıl
İmtiyazlı Şirketler

Madde 1: Demiryollarla müessesat-ı nafıa-i sairede işletmeye ait kâffe-i muamelât ve muhaberat yalnız Türkçe icra edilir.

Madde 2: Birinci maddenin hükmü elyevm mevcut müessesat-ı nafıa şirketlerince her biri için Nafıa Nezareti tarafından tayin ve kendilerine tebliğ edilecek güne kadar mevki-i tatbike konulmuş bulunacaktır. Yalnız mevcut demiryollar şirketleri için bu müddet 10 Temmuz 1330 tarihine kadar temdit olunabilir.

Madde 3: Birinci maddenin hükmünü ikinci madde mûcebince tayin olunacak günlere kadar icra etmeyen şirketlerin müessesatı hükümet tarafından muvakkaten işgal olunarak hükm-i kanun tenfiz edilir.

İkinci Fasıl
İmtiyazsız Şirketler

Madde 4: İmtiyazsız her nev' Osmanlı şirketleri Memâlik-i Osmaniyye dahilindeki kâffe-i muhaberat ve muamelât ve defâtir ve hesabatı Türkçe olarak tahrir ve icra ederler.

Madde 5: Ticaret Nezareti'nce müseccel ve sermayesi eshama münkasim ecnebi şirketler için bu mecburiyet hükümet ile vuku bulacak muhaberata ve efrad ile teâti edilecek evraka aittir.

Madde 6: Dördüncü ve beşinci maddeler ahkâmına 10 Temmuz 1335 tarihine kadar tamamen tevfik hareket etmemiş olanlar mehâkime sevk olunarak beş liradan elli liraya kadar ceza-yı nakdî ile mahkûm olurlar. Ve mahkûmiyetin tekerrürü halinde idarehaneleri sed ve icra-yı ticaretten men olunurlar.

Madde 7: İşbu kanunun tatbiki bir nizamname ile tayin olunacaktır.

Madde 8: İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 9: İşbu kanunun icrasına Adliye ve Nafıa ve Ticaret ve Ziraat Nazırları memurdur.

Meclis-i Âyân ve Mebusan'ca kabul olunan işbu lâyihanın kanuniyetini ve kavanin-i devlete ilâvesini irade eyledim.
18 Cemaziyelevvel 1334/10 Mart 1332
Mehmed Reşad

Sadrazam Mehmed Said, Adliye Nazırı İbrahim, Nafıa Nazırı Abbas, Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimi
(Dustur, II. Tertib, İstanbul 1928, VIII, 775-776).

Mahfi KUTLUER

Komplo Teorisyenlerini Kıskandıracak Bir Yaşam Öyküsü

Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları

"Ekonomik tetikçiler (ET'ler), yerküre üzerindeki ülkeleri trilyonlarca dolar dolandıran yüksek ücretli profesyonellerdir. Dünya Bankası, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USIAD) ve diğer yabancı 'yardım' kuruluşlarından büyük şirketlerin kasalarına ve gezegenimizin doğal kaynaklarını kontrol eden birkaç varlıklı ailenin ceplerine para akıtırlar. Kullandıkları araçlar arasında sahte finansal raporlar, hileli seçimler, rüşvet, zorbalık, seks ve cinayet bulunmaktadır. Oynadıkları oyun imparatorluklar kadar eski olmasına rağmen, günümüzdeki küreselleşme sürecinde yeni ve korkutucu bir boyuta ulaşmıştır. Nereden mi biliyorum; ben de bir ET idim."

John Perkins, bu sözlerle başlıyor hayat öyküsünü yazdığı ancak sadece bir biyografi olmanın ötesinde içerisinde yaşadığımız dünya sistemi hakkında çok önemli tespitler içeren kitabına. Yazarın 1982 yılında kaleme almayı planladığı, ancak yine kendi ifadesiyle o dönemde kurduğu şirkete projeler verilmesi yoluyla aldığı rüşvet ve sonrasında aldığı tehditler sebebiyle yazamadığı "Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları" Amerika Birleşik Devletlerinde 2004'de yayınlandı. ABD'de 24 yayınevinin yayınlamaya cesaret edemediği kitap iki yıl içerisinde 10 dile çevrildi. Kitabın Türkçe çevirisi April Yayıncılık tarafından yayınlandı.

Kitap bizlere ABD'nin ikinci dünya savaşı sonrasında dünya üzerinde küresel bir imparatorluk oluşturma çabasını hangi yollarla gerçekleştirmeye çalıştığını hayatının belirli bir döneminde bu amaca hizmet etmiş, bu amaç doğrultusunda önemli projelere yöneticilik ve danışmanlık yapmış yazarın birincil gözlemleriyle sunuyor. Buna göre ABD'nin halihazırda uygulamaya çalıştı sistem yazarın "şirketokrasi" dediği çok uluslu şirketler, ABD hükümeti ve uluslararası finans kuruluşları arasında kurulmuş ittifakın çıkarlarının korunmasına ve geliştirilmesine hizmet edecek şekilde kurgulanmış durumda. Yazar sistemin altyapısını oluşturan temel inancın tüm dünyada artık bir mit halini almış olan ekonomik büyümenin tüm insanlık için yararlı olduğu ve büyüme ne kadar fazla ise yararlarının da o kadar yaygın olacağı düşüncesi olduğunu belirtiyor. Buradan yola çıkan küresel imparatorluk aktörleri gelişmekte olan ülkeleri alt yapı yatırımlarının büyümeye yapacağı katkı noktasında ikna ederek hazırladıkları büyük yatırım projeleri yoluyla bu ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyor. Bu ülkelere uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla verilen kredilerle finanse edilen bu projeler ABD kökenli büyük inşaat ve enerji şirketlerince gerçekleştiriliyor. Bu şekilde ağır borç ve faiz batağına sürüklenen ülkeler bir kısır döngü içerisinde ABD merkezli şirketokrasinin emrine giriyor.

Ekonomik tetikçiler sistemin bu noktasında önemli işlevleri olan, saygın okullardan alınmış diplomalara sahip yüksek maaşlı danışmanlar. En önemli işlevleri alt yapı projeleri gerçekleştirilecek ülkelerdeki yönetici eliti yapacakları işlerin "kendileri ve toplumları için olumlu sonuçlar doğuracağına" bilimsel yollarla ikna etmek. Bunun için ekonomi ve istatistik bilimlerinin tüm hilelerini kullanmaktan çekinmiyorlar. Yatırımlar öncesinde, uygulanacak projelerin büyümeyi nasıl etkileyeceği konusunda gayet "bilimsel" tahminler yaparak ülkeleri yüksek miktarlarda kredi almaya ikna ediyorlar. Sonuçta borçlarını ve faizlerini ödeyemeyen bu ülkeler, sonsuza kadar borçlu kalıp, askeri üsler, BM oyları veya petrol ve diğer doğal kaynaklara erişim gibi konular-

da tamamen küresel imparatorluğun çıkarlarına hizmet edecek şekilde hareket etmeye hazır hale geliyor.

Ekonomik tetikçi denilen grubunun ikna sürecinde başarılı olamaması durumunda ise sitem yazarın "çakallar" dediği grubu devreye sokuyor. Bu grup devreye girdiğinde ise, devlet başkanları ya devriliyor ya da şiddetli "kaza"larda yaşamlarını yitiriyorlar. Örneğin; 1950'lerde İran'da Musaddık'ın devrilerek yerine Muhammed Rıza Şah'ın geçmesinin ardında BP şirketi tarafından desteklenen bir Amerikan ajanı, Kermit Roosevelt bulunuyor. Yine aynı dönemde milliyetçi bir lider olan ve gerçekleştirdiği toprak reformu dolayısıyla küresel imparatorluk aktörlerinin tepkisini çeken Guatemala Devlet Başkanı Jacobo Arbenz'in devrilmesinin ardında o dönemin ABD Birleşmiş Milletler Büyükelçisi George Bush'un sahibi olduğu United Fruit şirketi etkin bir rol oynuyor. Çakalların da başarısız olmaları durumunda ise, Afganistan ve Irak'ta olduğu gibi, o zaman eski usuller ortaya çıkıyor.

Yazarın bir ekonomik tetikçi haline gelme süreci Ekvator'da bir barış gücü organizasyonunda görev yaparken bir danışmanlık şirketinin yöneticisi ile tanışmasıyla başlıyor. Kendisinden Ekvator'un ekonomik ve toplumsal yapısı hakkında raporlar yazması istenen yazar ABD'ye döndüğünde bir iş teklifi alıyor ve kısa sürede görev yaptığı danışmanlık şirketinin ekonomistliğine yükseliyor. Sonrasında ise yazar Endonezya, Panama, Ekvator, Suudi Arabistan, İran gibi ülkelerde hükümetlere yatırım projeleri öneriyor.

Yaklaşık yirmi yıl süren iş hayatı yazarın sistemin nasıl işlediğine dair birçok olaya bizzat şahit olmasına vesile oluyor. Endonezya'nın ekonomik büyümesi konusunda bizzat kendisinin dahi inanmadığı büyüme tahminleri yaparak enerji ihtiyacı konusunda Endonezya Hükümeti'ni büyük borçlar altına sokacak projelerin üretilmesine katkıda bulunuyor. Panama'da milliyetçi lider Omar Torrijos ile görüşüyor ve şirketi için proje almayı başarabiliyor. Yine Ekvator'da enerji projelerinde yer alıyor. 1970'lerde gündeme gelen petrol krizi sonrasında zenginleşen Arap ülkelerinin yine benzer bir şekilde küresel imparatorluğa entegre edilmesi sürecinde de görev yapıyor yazar. Suudi Arabistan'a boyutları şişirilmiş alt yapı hizmetleri sunularak ABD'den petrol karşılığında bu ülkelere akan paranın inşaat ve enerji şirketleri aracılığıyla tekrar ABD'ye dönmesine hizmet ediyor.
Suudi prenslerine projelere onay vermeleri karşılığında verilen rüşvetlere (bu rüşvetler genellikle kadın bulmak şeklinde gerçekleşiyor), Usame bin Ladin'in ABD ve Suudi prenslerince finanse edilmesine şahit oluyor. İran'da devrimi ve sistemin başarısızlığını tadıyor.

Yazarımız bu dönem içerisinde sisteme meşruiyet kazandıracak bilimsel çalışmalarda da bulunuyor. Bölümüne aldığı MIT'li genç bir matematikçi Dr. Nadipuram Prasad'ı ile birlikte altı ay içerisinde ekonometrik modelleme için Markow yöntemini geliştiriyorlar. Bu modeli, altyapı yatırımının ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini tahmin için devrimci bir model olarak sunan bir dizi makale yazıyorlar. Ekonomi biliminde önemli bir yer teşkil eden bu model, ülkeleri hiçbir zaman ödeyemeyecekleri borçların altına girmeye ikna ederken kullanılabilecek önemli bir bilimsel araç haline geliyor.

Şirketokrasinin gelişmekte olan ülkelere kendilerinden aldıkları borçlar ve projeler yoluyla kalkınmalarının toplumları için faydalı olacağı doğrultusunda söylediği yalanlar üzerine kurulu sistemin ürettiği sonuçlar hususunda kitaptan alıntılanan şu bölümler anlamlı ipuçları veriyor.

"Üçüncü dünyanın borcu 2,5 trilyon dolara yükselirken, bu borcun faizi – 2004 itibarı ile senede 375 milyar dolar – tüm üçüncü dünya sağlık ve eğitim harcamalarını ve gelişmekte olan ülkelerin yıllık aldıkları dış yardımın yirmi katını aştı."

"Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının günlük kazancı iki dolardan az – ki 1970'lerin başında da ellerine geçen yaklaşık yine bu kadardı."
"Öte yandan, gerçek rakamlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterseler de, bir üçüncü dünya ülkesindeki özel mülkiyetin ve parasal kaynakların %70 ila %90'ı o ülke nüfusunun %1'inin elindedir."

"Ekvator'daki yağmur ormanlarından çıkartılan her 100 dolarlık ham petrole karşı petrol şirketleri 75 dolar elde ederler. Kalan 25 doların dörtte üçü dış borç ödemelerine gider. Kalanın da çoğu, askeri ve diğer devlet harcamalarına gidince, sağlık, eğitim ve yoksullara yardıma yönelik diğer

programlar için yaklaşık 2,5 dolar kalır."

Kitabı okurken insanın aklına yazar ile ilgili olarak "kırkına kadar armudu taşlamış, kırkından sonra sûbhanallaha başlamış" ya da " kardeşim, sistem içerisinde milyonlarca doları kazanıp belirli bir hayat standardını garanti ettikten sonra konuşması kolay tabi, kolaysa eğer sistemi bu derece sorgulamak neden daha önce yapamadın" tarzında samimiyetini sorgulayıcı düşünceler gelmiyor değil. Hatta kimi zaman "gariban edebiyatı" yoluyla yazarın kendini pazarladığını dahi düşünüyor insan. Ancak yazarın asıl niyeti bir yana, kitap, içerisinde yaşadığımız dünya sistemini anlamak ve değişmesi gereken bir şeylerin olduğunu fark etmek açısından ufuk açıcı ve kesinlikle okunması gereken bir kitap. Yazara göre sistemin yok edici tabiatının altında insanın açgözlülüğünü ödüllendirmesi yatıyor. Açgözlülük üzerine kurgulu sistem yoluyla elde edilen ekonomik ilerleme birçok ülkede nüfusun sadece küçük bir kısmına yarıyor. Çoğunluk için ise giderek daha ümitsizleşen şartlarla yüzleşmek durumunda kalıyor. John Perkins, değişimin nasıl olabileceği sorusuna yanıt verirken hayali düşmanlarla savaşmayı önermek yerine sistemi var eden herkesin kendisiyle yüzleşmesinin ve hatalarını itiraf etmesinin değişim yolunda atılabilecek en önemli adımlardan biri olduğunu savunuyor. Aslında yazdığı kitap ve halen kendi adına kurduğu internet sayfası yoluyla gerçekleştirdiği faaliyetler insanlara takınmalarını salık verdiği tavrı kendine uygulayabilme çabasını yansıtıyor.

"Tüm bunları bir komplonun üstüne atabilmemiz harika olurdu, ama yapamayız. İmparatorluk, büyük bankaların, şirketlerin ve hükümetlerin – şirketokrasinin - verimliliğine dayanmaktadır, ama bir komplo değildir. Bu şirketokrasi biziz – onu bizler olur hale getiriyoruz – ki, çoğumuzun ayağa kalkıp ona karşı gelmemizi zorlaştıran da budur. Onun yerine, gölgelerde gezinen komplocular görmeyi tercih ediyoruz, çünkü çoğumuz ya o bankaların, şirketlerin veya hükümetlerin biri için çalışıyoruz, ya da bir şekilde, üretip pazarladığımız mallar ve servisler için onlara bağımlıyız. Bizi besleyen sahibimizin elini ısırmayı göze alamıyoruz."

Olcay YAZICI

Dünyevî Olana Yenilmemek…

“Mal sahibi mülk sahibi/Hani bunun ilk sahibi?” Yunus Emre

Bir nimeti, bir imkânı hemcinsleriyle paylaşmak, insanı yücelten, yükselten, şerefli kılan bir durumdur. Bu gönüllü ve fedakâr katılım duygusu, insanın statü olarak diğer canlılardan farklılığını, zaman içerisinde çiğ yanlarını eğitip törpüleyerek, gelişmişliğini, kemâle ermişliğini, fâzilet yolunda aldığı mesafeyi gösterir.

Konumuz ‘yabancı sermaye’, fakat ben genel bir ahlakî değerden söz etmek istiyorum: Paylaşmanın faziletinden. Yabancı sermaye, beraberinde yabancı kültürü getirir. Yabancı kültür de, sapmaya, orijinden uzaklaşmaya ve neticede kimliksizliğe ya da en azından iki kimlikliliğe (ki buna kişilik parçalanması denir!) yol açar. Elbette işi trajik boyuta vardırmamak lâzım. Siz eğer kendi kimliğinizi, kendi kimyanızı, kendi ahlâk nizamınızı yeni nesillere verebilir, öz mayayı koruyabilirseniz; yabancı kültür öyle kolay kolay kök salamaz toprağınıza. Ama mesele bu şahsiyet ve haysiyet şuurunu sistemli olarak nesilden nesile aktarmaktır.

“Paylaşmak ve ölçülü tasarrufta bulunmak insan olmanın, ihtişam içinde, hırs ve aç gözlülük duygusuna kapılmak ise ‘ateşle hükümlenmenin’ belirtisidir.
Şüphesiz, bölüşmek en kutsî ifadesini Sevgili Peygamberimiz Hazret-i Muhammed’in(s.a.v.) sözlerinde bulur: “Veren el alan elden üstündür ve komşusu aç iken tok yatan bizden değildir!”

Şunu unutmamak lâzım ki, hiç kimse, hiç kimsenin hayrına bir iş yapmaz. Yabancı sermaye ülkemize gelmek için can atıyorsa, bizi değil, kendi menfaatini düşündüğündendir. Her meselede olduğu gibi, bu konuda da kâr-ziyan analizi yapmak gerekir. Ne getirecek, ne götürecek? Götürecekleri, getireceklerinden fazla ise, ziyandayız demektir. Öyleyse, niye bu dâvet, diye durup düşünmek gerekmez mi? Yani mesele, yabancı sermayeyi davul çalarak çağırmak değil; yerli kaynakları en yüksek fayda ve en ileri teknoloji ile harekete geçirmektir. Neyse, biz asıl konumuza dönelim. Yani, “Dünyevî olana yenilmeme”, erdemine..

\Sevgi ve dostluk bölüşünce çoğalır; dünya nimetleri de öyledir. Hasislik düşmanlığı, cömertlik dostluğu geliştirir. O halde hasis ve aç gözlü olmanın mânâsı, hele hele erdemi, üstünlüğü ve izzeti hiç yok.

Bir nimeti, bir imkânı hemcinsleriyle paylaşmak, insanı yücelten/yükselten, şerefli kılan bir durumdur. Bu gönüllü ve fedakâr katılım duygusu, insanın statü olarak diğer canlılardan farklılığını, zaman içerisinde çiğ yanlarını eğitip törpüleyerek, gelişmişliğini, kemâle ermişliğini, fâzilet yolunda aldığı menzili gösterir.

Bir kişi, grup veya toplum/ülke, “Yok arkadaş, ben (haklı-haksız, yerli-yersiz) elimde bulundurduğum yeryüzü kaynaklarını (ve dahi size ait kaynakları bile) bölüşmem ve benden başkasına hayat hakkı tanımam!” demesi; insanlığın yükselmek ve yücelmek için yüzyıllarda kat ettiği ya da etmesi gerektiği yolu, bir anda sıfıra indirgemesi demektir. Ki bu aynı zamanda, kendini ve var edilmiş olanın tasarruf keyfiyetini, eşyanın (bütün maddî varlıkların) nihai hükmünü bilmemek veya bilip de, umur-

samamak anlamına gelir.
Her şeyin bir "sınanış" vasıtası/vesilesi olduğunun şuurundaki insan kitlesi, çeşitli hile ve entrikaları kullanarak, bütün zihnî enerji ve kurnazlığını/askerî, teknik gücünü diğer kitlenin hayat kaynaklarını kurutmak/sömürmek için sarf etmez. Hele ki, câna asla dokunmaz! Çünkü, "Bir insanı öldüren, bütün insanları öldürmüş gibidir!" Ne ağır bir hüküm. Ne ağır bir vebâl..

Aç çocukların yaşadığı bir dünyada, (hele ki, emzikli çocukların vahşice katledildiği günümüzde) aşırı tüketime dayalı lüks bir hayat sürmek; değil insanı, sürüngenleri bile utandıracak bir alçalışın, çözülüşün, çöküşün ve çürümenin işareti/ifadesidir.
'Eşyanın hükmünü, sonunu, elem verici finalini bilen insan', dünyevî olanın hırsına, hasedine, hastalığına kapılmaz. Hırsın, servetin ve sahip olmanın zirvesine de ulaşsak, sonunda bir insanın kalbî muhabbetine muhtacız. Hiç kimse, 'bencillikle kuşatılmış muhteşem şatosunda' mutlak mânâda mutlu ve mesût olamaz. Vicdânen huzurlu olamaz. Eğer olabiliyorsa, bu bir 'kişilik ve hassasiyet kaybının' belirtisidir. Gerçek anlamda 'sahip olmak' vermekle, paylaşmakla, infak etmekle mümkündür. Çünkü, inancımıza göre "Veren el, alan elden üstündür." Ve "Komşusu aç iken, tok yatan bizden değildir!"

Teraziden Hak Geçirmemek

Lübnanlı şair ve düşünür Halil Cibran, "Ermiş" isimli eserinde 'Alım-Satım' üzerine şunları söyletir El Mustafa'ya:
"Yeryüzü sizlere meyvelerini vermektedir. Eğer avuçlarınızı nasıl doldurabileceğinizi bilirseniz, elinize geçecek olanla yetinebilirsiniz. Yeryüzünün sizlere sunduğu armağanlar, karşılıklı olarak el değiştirmenizledir ki, hem bolluk ve berekete erişir hem de kendinizi tatmin etmiş olursunuz. Ama eğer bu el değiştirmeler sevgiye ve ondan gelen adalete dayanmıyorsa, kiminiz açlığa, kiminiz de aç gözlülüğe sürüklenir...
Ey denizin, toprakların ve bağların zahmetini çeken sizler, pazarlarda dokumacılara, çömlekçilere ve baharatçılara rastladığınızda...Yeryüzünün yönetici ruhunu aranıza çağırın ve ondan, değerler terazisinin kefelerinde hak geçirilmemesini sağlamasını isteyin...Elleri bereketini yitirmiş olanların, işlerinize karışmasına izin vermeyin; çünkü onlar sizlerin emeğine karşılık bol laflar satmakta olanlardır..."
Cibran'ın final cümlesi, bütün ülkelerce şiar edinilmesi gereken bir ölçünün ifadesidir:
"Yeryüzünün hâkim ruhu, en küçüğünüzün bile ihtiyacı giderilmedikçe, rüzgârlara yaslanıp hoşnutluk içinde uyuyamaz!"
Aç kurtlar gibi yeryüzü nimetlerine saldıran, çakırkeyif hazlar içinde yüzerek, çevresinde yükselen yoksulluk ve sefalet çığlıklarına ilgisiz kalan, 'merhameti yüreğinden kaldırılmış' zavallı yaratık; nasıl bir ateşle kuşatılmış olduğunu biliyor ve idrak ediyor musun?
Paylaşmak ve ölçülü tasarrufta bulunmak insan olmanın, ihtişam içinde, hırs ve aç gözlülük duygusuna kapılmak ise 'ateşle hükümlenmenin' belirtisidir.
Şüphesiz, bölüşmek en kutsî ifadesini Sevgili Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'in(s.a.v.) sözlerinde bulur: "Veren el alan elden üstündür ve komşusu aç iken tok yatan bizden değildir!"

Dünya Malının Veliler İndindeki Hükmü

Ünlü Alman düşünürü Erıch Fromm da, "Sahip Olmak ya da Olmak"(Haben Oder Sein) isimli başeserinde, kişinin "sahip olmak" ilkel güdüsünden sıyrılıp, "olmak" (ruh yüceliği) keyfiyetine ulaşması yolunda, 'vermenin, paylaşmanın ve fedakârlığın' önem ve erdemine dikkat çeker.
Batılı sanayi toplumlarının açmazları ile manevî hastalıklarını ustaca teşhis eden Fromm, bölüşmenin erdemi bahsinde şu tespiti yapar:
"Sahip olma eğilimindeki bir insan, mutluluğu başkalarına üstün olmakta, gücünün bilincine varmakta ve son aşamada fethetme, soyma/sömürme ve öldürme yeteneklerinde bulmaktadır. 'Olmak' ilkesinde ise mutluluk sevgide, paylaşmada ve vermededir."
"Küçük Güzeldir"in yazarı E.F. Schumacher, 'aç gözlü ekonomizmin' insanî özü nasıl ezip yok ettiğini eleştirel bir üslupla anlatır ve şöyle der:
"Aç gözlülük günahı bizi makinelerin gücüne teslim etmiştir. Aç gözlülük, kıskançlığın da yardımıyla çağdaş insanın efendisi olmasaydı, giderek daha yüksek 'yaşama düzeylerine' eriştikçe ekonomizm çılgınlığı zamanla geçerdi. Oysa ekonomik çıkarlarını en acımasızca sürdürenler, en varlıklı toplumlar olmaktadır." (Küresel aç kurtların hâline nasıl da denk düşüyor bu tespit!)
Burada da karşımıza çıkan temel mesele, insana' meta-madde' (madde ötesi) bakışın gerekliliği, yanı sınırlı ölçüdeki 'yeryüzü kaynaklarını insanlar arasında âdil bir terazi ile bölüşmenin erdemidir'. Çünkü, Schumacher'e göre, sonsuzluğa ancak manevî alanda ulaşılabilir, maddî alanda değil. Aç gözlü ve hasis bir toplumun, dünya kuşatmasından çıkış yolunun ise 'insanlığın geleneksel bilgeliğinde' olduğunu söyler yazar. Bu da şüphesiz, 'ölçülü tüketim ve âdil paylaşma şuuru' demektir.
Değerli eğitimci, sosyolog ve fikir adamı Seyid Ahmet Arvasî, "Para ve servet, Allah yolunda harcanırsa güzeldir!" derdi. "Gayesi, nefsin tatmini olan insanı mutlu etmek mümkün değil. O istedikçe ister, istedikçe ister ve istemek onun için bir kapris haline gelir. Çünkü, insana "İki vâdi dolusu altın verseniz, yine de yetinmez ve üçüncüsünü ister!"

Tasavvuf ehli ve büyük velî Cüneydî Bağdadî, bütün bir Şark'ın 'maddeye bakışını" yansıtır ezici/ağır bir hükümle: "Dünya malı, üzeri yaldızlanmış pisliktir!" der.
İşte, sadece nefsin ve egonun tatmini için-şükrü edâ edilmeden-harcandığında 'üzeri yaldızlı pislik' olan madde, ancak 'infak etmekle', sahibine erdem ve şeref kazandırır. İnsan 'son hükmü' asla göz ardı etmemeli. Çünkü, Bağdadî hazretlerine göre, "Son, bir başlangıçtır!" Sorguya çekilmenin/hesap vermenin başlangıcı. Bu yüzden uyarılmıştır insanoğlu:
"Hesaba çekilmeden evvel, kendinizi hesaba çekin!" diye.

Erdem, Dünyevî Olana Yenilmemektir

İşte eşyanın ve insanın sonu. Dünyevî olana yenilmeden, dünyalık tedarik etmek ve şeytanî-nefsanî düşlerden/tuzaklardan uzak durmak gerekiyor.
Ve sözlerin sözü, uyarıların uyarısı, Allah kelâmı:

"Ey kullarım! Bedenleriniz zayıf; yol uzak, yük ağır; sırat incedir! Geminizi yenileyin. Azığınızı bol alın. Yükünüzü azaltın!"
Zuhruf suresi 32. âyette, "insanoğlunun biriktirdiklerinden daha hayırlı olana" dikkat çekilir:

"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların maişetlerini (geçimliklerini) kendi aralarında biz taksim ettik. Kimini kimine derece derece üstün kıldık ki, bir kısmı bir kısmını iş adamı edinsin, böylece kaynaşsınlar. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."

Pîr-i Sânî Eşrefoğlu Rûmî ise yaşama düsturunun en ince ölçüsünü belirler:
"Dünya seni terk etmeden, sen dünyayı terk et!"
Dünyayı terk etme ve hatta 'terki terk etmek' makamındaki insanın, mala, servete ve makama bir ahtapot gibi sarılması kadar saçma ve trajik bir eylem var mı yeryüzünde?

İbrahim Fahreddin Cerrahî de, İmam Gazâlî'nin,"suçların en büyüğü, dünyayı sevmek suçudur!" ifadesini destekler bir zaviyeden yaklaşır yeryüzü nimetlerini paylaşma erdemine:
"Derviş kazan, ye, yedir/Bir gönül ele getir/Bin Kâbe'den yeğrektir/Bir gönül imâreti!"

Ahmet er-Rufâî'nin sözleri bir ibret levhası gibi nakşolur insan hafızasına:
"Annesinden yeni doğan yavrunun hâline bakmaz mısın ki, avuçlarını sımsıkı yumar. Sanki, 'Tuttum dünyayı. Elimden kaçmasını istemiyorum' demektedir. Bir ömür bitip ölünce de, avuçlarını açar. Bu sefer de sanki, Heyhat! İşte görün, elimde-avucumda bir şey kalmadı. Her şeyimi dünyada bırakıp gidiyorum!' demektedir."

Tartışmalı Rubailerin âsi ve mistik şairi Ömer Hayyam da, "dünyevî olanın zincirinden sökülmeye/kopmaya" çağırır aldanıştaki, hüsrandaki insanı:
"Niceleri geldi/Neler istediler/Sonunda dünyayı bırakıp gittiler/Sen hiç ölmeyecek gibisin, değil mi?/O gidenler de, senin gibi idiler!"

Nefsin azgın arzularını, sadece "ölümün korkusu" dizginleyebilir. Bu yüzden, vahiy merkezli tasavvufî disiplinin aşkın öğretisi,"ölmeden önce, ölmek" keyfiyeti/mertebesi ile özetlenmiştir. Bu "makama" ancak yeryüzü makamlarına itibar etmemek, İbrahim Ethem hazretleri gibi 'saltanata' karşılık, Allah rızasını' yani ebedî saadeti seçmekle ulaşılabilir.
Bu kurtuluş şehrinin/medine-i fazıla'nın (faziletli şehrin) ışıklı caddesi, 'kerem ve ihsan sahibi olan' ilk kaynağın beyan ettiği sırat-ı müstakîmdir. Yani, 'dosdoğru yol üzere olmak.'

Modern Çağ Sürekli İhtiyaç Üretiyor

Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin, ruhu duru bir su gibi arındıran şu sözleri de, insanı dünya ve tabiî ki eşya ötesine çağırır:
"Dünya ile olan gönül zarardadır. Ukbâ ile olan gönül erir. Mevlâ ile olan gönül temiz ve ne güzeldir. Gâfilin kalbi dünyaya bağlıdır. Zâhidin kalbi ukbâya bağlıdır. Ârifin kalbi Mevlâ'ya bağlıdır. Gönül, çok şefkâtli bir arkadaştır. Kalbin Hakk ile olsun ve kalıbın halk ile kalsın."

Batı düşüncesinin temelini büyük ölçüde, "İnsan insanın kurdudur" görüşü (homo homini lupus) oluştururken, bizde "insanın hayırlısı, insanlara faydalı olandır" ölçüsü hâkimdir. Bu iki fikrin/iki nizamın, iki ahlâkın arasındaki farkı kaybeder de, milletçe "kurt tezi"ne yönelirsek; kendi kıymet dairemizin, medeniyet eksenimizin dışına çıkmış, şahsiyet ve fâzilet kaybına uğramış oluruz. Kimliksizleşiriz!

Şu kesin ki dünya, giderek sahip oldukları şeyler arttıkça, aç gözlülüğü daha da artan garip yaratıkların yaşadığı bir yeryüzü cehennemi hâline geliyor. Öyle bir merhamet ve fazilet kaybı ki bu, Batılı cins kafaları bile isyan ettirecek derecede.

Rene Guenon, bu aç gözlü sapkınlığın batılı boyutunu şöyle dile getiriyor: "Modern uygarlığın bütün çabası, gittikçe daha çok daha çok ihtiyaç üretmektir. Bu uygarlık, her zaman doyurabileceğinden çok daha fazla ihtiyaçlar üretecektir. Çünkü bu iş bir kere başladı mı, artık önünü almak pek kolay değil. Maddenin kaba gücünü yularından çözenler, artık söz geçiremedikleri bu gücün ayakları altında ezilip gideceklerdir. Çünkü bu güçler zincirlerinden bir kez boşandılar mı, artık durdurulamazlar!" Akıl ve şuur sahipleri için ne dehşet

verici bir tablo değil mi?
Tek mâbudu madde, tek 'kutsalı para' olan Batılı zihniyetle paralelleşip benzeşmek, bizim için önlenemez bir felâket sürecinin/trajik sonun başlangıcı demektir. Tez elden, 'hesaba çekilmeden kendimizi hesaba çekmeli' ve daha fazla vakit kaybetmeden, kendi değerler manzumemize, mânevî/mücerret dünyamıza, ebedîyet fikriyatına dönmeliyiz.

"Şol Yel Esip Geçmiş Gibi.."
Öz bir deyişle, yeryüzü sefaletine kör-sağır kalarak, süreceğiniz zevk ü sefa günleriyle, çocuklarınıza bırakacağınız mal varlığı azabınız; ihtiyaç sahipleri arasında paylaştığınız servet ise selâmetiniz olabilir/olacaktır. Bir 'oyun ve eğlence yeri' olan dünya hayatı tez biticidir. Yunus'un diliyle:

"Şol yel esip, geçmiş gibi!" zaman ve ömür tükenecek. Düşünmek gerekir:
Çağlar boyunca efsâneleşen büyük, şaşaalı saltanatların ihtişamı nerede şimdi?/Bâbil nerede/Kârun nerede?

"İnsanın hayırlısı, insanlara faydalı olandır" ölçüsünü bir kere daha hatırlayıp, şuurla şiar edinerek; ötekisinin ıstırabı ile acı duymak ve bu acıyı dindirmek için elinden geleni yapmak. Güzel ahlâk, güzel bakış sahibi olmak ve sûfi bir arınışla, âşka ve aşkınlığa (müteâl olana), yönelmek. İşte insanın esas meselesi bu..

İnsanoğlu, "hiç ölmeyecekmiş gibi" servetini saklasa, kilit üstüne kilit, düğüm üstüne düğüm vursa da, mukadder sondan kaçamaz. Çünkü, "Her nefis ölümü tadacaktır!" ve çünkü, Halil Cibran'ın ifadesiyle, "Sonsuzluk, âşk dışında hiçbir şeyi saklamaz!"
Uçuruma taş taşımak, şuurlu insanın yapacağı, rıza göstereceği bir fiil değil/olmamalı!
Batıyı büyüleyen, Şark'ın sihirli çocuğu Sir Rabındranath Tagore'un şu etkili sözlerinde de seziliyor yeryüzü nimetlerini hemcinslerinle hakça paylaşmanın, "yoksulu gözetmenin", düşkünlere yoldaş olmanın üstün fazileti:

"Yüreğim yolunu bulamıyor Senin, yalnızlara yoldaşlık ediyorsun, orada hep yoksullar, düşkünler, yitikler var."

Câmi'üs Sağir'de yer alan iki hadiste şöyle buyurulmaktadır:
"Dünya malını ehline terk ediniz. Zira ondan kifayet fevkinde (ihtiyacından fazla) alan kimse, şuursuzca kendini helâk etmiş olur!/İnsanlara tevazu gösteriniz ve fakirlerle oturup kalkınız. Zira, Allah katında mükerrem olduğunuz gibi, kibirden de kurtulursunuz."
"İstemekten kurtulmamı, istiyorum!" diyen büyük veli Bâyezid-i Bistâmî hazretlerinin tavrı, 'hırsların karanlık asrına' ışık tutmalı ve 'paylaşmanın üstün fazileti' asla unutulmamalı.

Son söz niyetine şunu belirtelim ki, ötekileri düşünmeden hasisçe mal ve servet biriktirmek, istifçilik etmek, kişiye kin ve düşman; diğerkam bir hüsnü niyetle nimetleri paylaşmak, Allah yolunda infak etmek ise dost ve erdem kazandırır.

Unutulmamalı ki, hakkımızdaki son ve ebedî hükmü, bu yolda yapacağımız tercih belirleyecek.

Sözü, derviş Yunus'la noktalayalım. Ola ki, ibret alan buluna:
"Mal sahibi, mülk sahibi/Hani bunun ilk sahibi?/Mal da yalan, mülk de yalan/Var biraz da sen oyalan!"

Sanatalemi.net yayınına başladı

Sanat ve edebiyat çevrelerinin uzun zamandan beri merakla beklediği günlük kültür düşünce sitesi www.sanatalemi.net 10 Ağustos'ta yayına girdi.
Genel Yayın Yönetmenliği'ni Mehmet Nuri Yardım'ın yaptığı sitenin Yazıişleri Müdürü Huri Yazıcı, Haber Müdürü ise Gülcan Tezcan. Eyüp Güzel'in Teknik Müdürlüğü'nü üstlendiği sitede edebiyat, geleneksel sanatlar, tarih, çocuk, sinema, tiyatro, sanat takvimi, yayın dünyası ve röportaj gibi bölümler var. Şiir, deneme ve hikâyelerin de yayımlandığı sitede, gençlerin yazıları ayrı bir bölüm hâlinde değerlendiriliyor. 40'a yakın köşe yazarı bulunan sitede Altan Deliorman, Gürbüz Azak, Hüsrev Hatemi, Necmettin Turinay, Hüseyin Movit, Dursun Gürlek, Muhterem Yüceyılmaz, Fırat Kızıltuğ, Mahmut Çetin, Abdurrahman Şen, Olcay Yazıcı, Recep Arslan, Sabahat Emir ve Süleyman Doğan da yazı yazıyor.